

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02129

TINT UN FEDER

Moishe Nadir

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די נייסטע ווערק

פון

משה נאדיר

מינמ און פעדער

YIDBURO PUBLISHERS
Thirty-five East Twelfth Street
New York City

Copyright 1936
By
Isaac Moishe Nadir

אידיבורא פארלאג
פינף-און-דרייסיק איסט 12טע גאס, ניו-יאָרק

אָסטאָריאַ פרעס, 61 א. א. 4טע סט., ניו יאָרק 400

באמערקונג :

מיט „פענונביקסלער“ איז געמיינט
דער אושאר. דאס קומט דערפון, וואס א
געוויסע צאל פאלעמישע נאמיצן האבן
זיך פון אנהויב געדרוקט אין דער סעריע
פעליעטאנען מיטן נאמען „ פ ע נ ו נ -
ב י ק ס “ (פען און ביקס).

צו א גאסנפויקער

אָפן טױט פון מ. ל. האַלפערין

ביים לעבן האָסטו זיי גערופן וואָס אין קאָרט,
ביים לעבן האָסטו זיי געהאַלטן באַ דער טיר,
איצט קומען זיי צו לויכטן אין דיין שוין,
איצט שפּאַנען זיי צו דיר אין זאַל אַרײַן,
איצט רײסן זיי די שלעסער אַף דיין וואָרט —
די לײט, די שכײנים דײנע.

ס'איז נישט אזא מין ליד צו שרייען עס אין גאס,
ס'איז נישט אזא מין צאָר צו ווערן אויסגעהערט.
נאָר איך און דו, ווי פינגער פון איין האַנט,
צעשײדט, צעבראַכענע שוין לאַנג, שוין לאַנג.
אַן אייגן אויג אין קאָפּ האָט שײנען אויפגעהערט.
אַ, אויג, אַ, כאַווער מײנער.

דיין יוגנט איז געווען אַ פּלאַמענדיקער קרעכץ.
און שפּעטער אויך געקעמפט מיט "ריצער", אין
דער לופט.
נאָר ווען דער "ריצער" לעבט און שעכט אַף
לינקס און רעכטס
פריידינסטו אין גאס: "באַצאָלן גוטס פאַר שלעכטס",
ווי סאַנטשאַ ביזטו אויך צום "נאַבלעם וואָרט"
אַ קנעכט —
דו קינד, דו סאַנטשאַ-פּאַנטשאַ.

ס'איז שפּעט אַצינד. ס'איז שפּעט און העלפן
קען מען ניט.
די נאַכט דעקט-צו, פאַרדעקט. די זון גײט אויף,
גײט אויף.
דיין אָנהויב האָט גערוישט און שטיל אַזוי דיין
ברעג,
אַ זשמעניע טרויער באַלײט אַ רײז צום לעצטן וועג.

עם טראָנן אַרבל־קרעפּ לויט לעצטן מאָדעשניט —
די פּריינט, די סאַנים דיינע.

און אָפּגעזאָגט דאָס „וואָרט“, „קדיש“ אָפּגעזאָגט.
אַהיימצעצו עם איילן פּרעמדע טריט.
דער לייב ליגט שטיל, די קאניעס רוישן איצט,
נאָר צוויי־דריי—פון דער ווייט—זיי גייען מיט דיר מיט,
זיי ווייסן ס'האָט אַ בליץ דיין נאָמען אויסגעקרוצט
אין ווינט, אין ווינט, אַ ברודער!

דער גאַסנפּויקער טויט; דער פּויקער ליגט אין פּראַק.
די פּויק אליין פון האַרצווייטאָג געפּלאַצט.
און וואָס האָט ער דען ערגער נאָך געהאַסט
ווי „סטרוגעס גאַלדענע“, דעם פּיינעם בלומענשוואַל
דעם גאַנצן פּאלטשן דיכטערישן טראַסק —
אַ טויטער פּויקער מיינער!

קיין נאָטן נישט געשפּילט, כאָטש נאָטן גוט געקענט,
נאָר פּונם האַרץ־אַרויס אַרויסגעשפּילט ס'האַרץ.
און יעדער קלאַנג ווי העל! פון אייזערנעם אַרץ!
און יעדער שטריך: אַף ווייס אַ דיס שטיק שוואַרץ.
עם האָט דיין אויג דאָך זיך אליין פאַרברענט —
אַ פּלאַם, אַ ברודער מיינער!

נאָר ס'וועלן דיך אין גאַס געדיינקען פּראַסטע לייט,
פאַר זידלען אַפּן קאַל די „זונה־פירערשאַפט“;
עס וועלן קינדער נאָך געדענקען ווי דיין ליד
האָט ווי אַ קויל אַף זיינע'ס קאַרק גענליט
און זי—מיט „מאָך־דיר־האַרץ“—האָט זיך „צעשטרייט“
מיט דיר, דעם גאַסנפּויקער.

צי איז אזוי „באַשערט“? דו וואָלסט געלאַכט אליין
איבער מענטשנס „מול“ אזוי בלינד און וויסט.
עס וואַקסט איעדער קינד אַרויס דאָך פון זיין וויג,
און דו האַסט אין דיין וויגלכעט געוואַקסן קריק,
פון גאַסנפּויקער געוואָרן אַ פּלייטיסט —
אַ קאַמערשפּילער, גאַסנפּויקער.

צי איז די זון שוין הינטערן בארג אוועק?
 און וואו איז „נאָלדענע פאווע“? מ'זעט זי ניט!
 אַ בערגל שטויב ליגט שטום און פאשע וואַקסט
 פאר פערד,
 און גלייך ווי אלעמאָל, עס דרייט זיך היינט די ערד,

נאָר וואָס אויף זוינע'ס בעט עס ליגט פאַרשעמט דיין
 שווערט —
 איז ביטערער פון טויט, אָ, כאַווער מיינער.

מיט מ. 5. האלפערין

(עפיזאד)

עס איז געווען אין א ביליקן טייהוויז אף דער בויערי. דאָס ערשטע געפיל מיינס, ביים ווידערבאָגעגענען זיך (נאָך עטלעכע יאָר) מיט מײן ליבסטן יוגנטפריינט איז געווען אַרויסצוזאָגן עפעס אַזוינס, וואָס זאָל שטעכן ביז דער זיבעטער ריפּ, נאָר קוסנדיק אַף האַלפּערינס שטאַל-בלאָע, ליכטיקע, קינדערשע אויגן, אַף די אומבאַ- האַלפּענע טראַפּנס שווייס אַף זײן נאָז, האָב איך געשוויגן און מיר האָבן ביידע אָן ווערטער געמישט ד טוי — געמישט, געמישט, גע- מישט, ווי קלאַלעס מיט בראַכעס, ווי פּראַשיקלעך זון אין אַ קויטיקער שאַל וואַסער, ביז ענדלעך האָט זיך משה לייב אָנגערופן, האַלכ שפּאַ- סיק, האַלכ ערנסט:

— נו, זאָג שוין, אַז איך בין אַזוי-און-אַזוי און ס'זאָל מיר אַ רואַך אין טאַטן אַריין . . .

די שטאַל-בלאָע אויגן זענען געווען אָנגעשטעלט אַף מיר ווי פּאַרשולדיקטע קינדער.

און ווען איך האָב נאָך אַלץ שווייגנדיק געמישט די טוי, אָנגע- לענט מיט דער אַנדערער האַנט אין דער קאַלטער מירמלפּאַך פּון אַ טישעל, וואָס איז געווען ווי דער נואַנס פּון אונדזער אָפּגעקילטער פּריינטשאַפּט האָט משה לייב געזאָגט:

— דיר איז גוט. דו ביזט גענאָנגען פּאַוואָלי, געטאַפּט מיטן שטעקן, זיך אָנגעשלאָגן, געפאַלן. אויפגעשטאַנען, ווייטער גענאָנגען. דו האַסט דיך געלערנט גיין ווי אַ קינד — דורכן פּאַלען און צעקלאַפּן זיך די נאָז. איך, אַבער, בין אַריין מיט אַזאַ זאַמעך דורך דער טיר, אַז איך בין באַלד אַרויס דורכן פּענצטער . . .

א פראכטפולער פיעדעסטאל — א לידיקער

(א פאָר שטריכן צו מוישע לייב האַלפערנס שאַפונג-מעטאָד)

די טראַגעדיע פון מוישע לייב האַלפערן: געבויעט, געבויעט אזא הויכן, קאָפּשווינדלדיקן פיעדעסטאל פאר עפעס. טרעפֿ-אָ-טרעפֿ אָנ-געבויעט. א געוואַלדאָונע באַזע אָנגעבויעט פאר דער פארהערלעכונג פון עפעס גאָר א גרויסער, גאָר אַן אומצעשטערבאר זאך, וואָס איר האַשאַפֿע וועט זיין איבער אַלע גרעניצן פון דער נודנער-נודנער-נודנער-נודנער אייביקייט.

מיט פען און בלייפערער און טינט-טראַפּנס, האָט ער פיראַמידן געבויעט עפעס-דאָרטן צו א גלאָרי-גלאָרי, עפעס-דאָרטן צו א גאַנג-דיקער טיפער בענקשאַפט וואָס דרייט זיך אַרום זיך אַליין, צעקיי-ענדיק דאָס לעבן ווי א מעשוגענער הונט צעקיעט דעם אייגענעם עק. עפעס האָט ער דאָרטן אָנגעהויפּט א באַרג מיט קאָלירטן רויך, עפעס האָט ער געשלעפּט פון אַלע ווינקלען וועלט שמאַיד און צירונג און גאָלד-פליטער און קאראַרער שטיינער און נאָכדעם ווי אָט די אַלע ניט-צענויפגערטע שטאַפּן האָבן זיך גענומען קריגן צישן זיך, האָט ער זיי — מיט זיין אַלימפּישן קויך — פאראינטערטעניקט צום גע-באָט פון האַרמאָניע, צום געבאָט פון אָרדענונג.

פון וואַנט צו וואַנט האָט זיך געשלאָגן דער גרויער, עלנטער קאָפּ, וואָס זינט איך געדענק אים קימאַט איז ער גרוי און עלנט גע-ווען. ווי א פענדלשטיק פון א זייגער האָט זיך מוישע לייבס קאָפּ געוואָרפן אַרויף און אַראָפּ מעסטנדיק מיט דעם זיין אייגן-געשאַפענע צייט, זיין אייגענע מענטשלעכע אייביקייט.

:: :: ::

האַלפערן באַ דער אַרבעט:

מיט כאַלאַט און שמעקשיך — שפעט אינעם טאָג אַרײַן, — באַ א טישל אָף וועלכן מי עסט, אין דער קיך — אויב מעגלעך צישן 2 טעצלעך, איינס: מיט אָנגעוואָרפענע אויסגעברענטע שוועבעלעך. דאָס צווייטע: מיט קליינגעלט, פענים, ניקלס, דיימס, זעלטן אַ קוואַדער. אַמאָל אַן אַסינגאַציע פריינטלעך צונויפגע-לייגט (פאר רויזעלען) אונטערן טעצעלע.

אז ער שרייבט — שרייבט ער מיט א קליין גאלדשמידהעמערל, ווי א פיליגראן-קינסטלער, ווי דער קאווקאזער זילבער-איינלענגער אינעם האלץ פון שפאצירשטעקן.
פאוואָלי-פאוואָלי-פאוואָלי.

דריבנע. אויסגעצייכנטע בוכשטאבלעך, פאטשערקעלעך אין מערקווירדיק-גלייכע (כאָטש ניט געווירעטע) שורעם אף קליינע שמאָל-לאַנגע שטיקלעך פאפיר.

ווי א פויגל קלייבט שפייז: ניט דאָ, און ניט דאָרטן. עפשער דאָרטאָ! ... אזויפיל ווערטער פאראנען אין דער וועלט, אזא פלאם און מיראזש און זומפ פון ווערטער! אזא בלוטפארפלייצונג און לאַקריצנאָס און דונערקראַך און לאַוואַ-שפיי פון ווערטער! און וואו דו רירסט זיך צו איז עפעס ווי אַן אָפנארעכני. אביסעלע ווייטער, אביסעלע ווייטער. — דאָרטן, ווייזט אויס ס'גראַז צו זיין ווייכער, געדיכטער... אַט אַקוראַט יענעם-און-יענעם טראָפּן אין צעשפילטן שווענק-שטראָם פון צייט און רוים, אַקוראַט אַט יענעם וואָרט-טראָפּן, וואָס ווייל אין אַ געוויסער פּאָזיציע צום אויסשטראַל פון אַ געוויסן ליכט, איז עס דאָס אויסגעטיילטע, דאָס געגאָרטסטע.

:: :: ::

קומסט אריין שטיל. ער זעט דיך ניט. דו ווילסט אים ניט שטערן. א כוצפעדיקע פלייצע מיט אַ גרויס אויער זיינען אינגעבויגן צום טיש, ווי זיי וואָלטן זיך געוואָלט מיטן טיש צונויפּרעדן ביז סאַמע-אַראָפּ, צום קאַלטן פּוס-רעדעלע, אָדער עפעס אַרויסהאַרכן פון אים, ווי פון די פּראַגעצייכן-שניטן פון אַ פּאַרקישעפּטן פּידל...

דער שטאַל-גרויער קאַפּ, נויגט זיך 1 מאָל, און צוויי מאָל.

ער פּאַטאַקעוועט אַז עס איז עפּשער-קען-געזיין גוט.

נאָר פּלוצים בלייבט ער שטיון. פּאַרגליווערט. פּאַרצווייפּלט.

נאָכאַמאָל אַ קוק טאָן...

די פלייצע ווערט נידעריקער. פון דער שווערער בריל גיט עפעס אַ פינגל. מווישע לייב פויקט מיט אַ פינגער אין מאַנסקריפט און רעדט זייער ערנסט:

— דו! דו! ...

אז ער דערזעט מיך, צעלאַכט ער זיך. געדענקט ניט וואָס ער דאַרף טאָן מיט דער פען: זי אוועקלייגן, צי זי האַלטן מיט זיך.

ווי אַ פּאַרשעמט קינד וואָס מ'האַט עס געכאַפּט אָפּטוענדיק עפעס אַ שפּיצל, גיט ער אַ מאַך, דרייענדיק 1 האַנט איבער דער אַנט-דערער:

— מי מאַלט...

— אז מי מאַלט איז גוט...
 — כ'האָב צעמאָלן דעם באַרג סיני, וועלן מיר האָבן קאָשערע
 טאַביקע אָף שאַבעס-האַגאָדל...

:: :: ::

קינסטלער שטייען איינעם שטענדיק פאַר די אויגן : ענטוועדער
 מיט דער פלייצע צו אייך, אָדער מיטן פּאַנים צו אייך. פון אַ טייל
 קינסטלער האָט איר ס'געפיל אז זיי האַלטן אין אוועקגיין, אין אוועק-
 גיין . . .

זייער ווייטערנאַנג דאָס איז אַ — ווייטעראַוועקגיין.
 זייער צייטיק-ווערן איז דאָס אויסטערלישע רייף-ווערן פון אַ
 זאָקן וואָס געבוירט זיך ביסלעכווייז צוריק אַריין אין דער מוטערס
 בויך.

פון אַ בויס, וואָס די צווייגן זיינען שוין צופיל מיט עפל איבער-
 געלאָדן, הויבן די זעלביקע הענגענדיקע עפל אָן צו וואַקסן צוריק אין
 דר'ער אַריין — מיטשלעפנדיק צווייג און שטאַם...
 אויסגאַנגלאָזע דעמעניש.

אָן אַן אָפּשליסונג, אָן אַן ענטפער. דו ביזט הונגערדיק זעצסטו
 דיך אַנדער אָף דר'ער, באַזאַלצסט דיר אַ פּוס, און הויבסט אָן —
 עסן.

אַנדערע שרייבער ווידער שטייען פאַר די אויגן, שטענדיק-אַנ-
 קומענדיקע, שטענדיק נענטערע, נענטערע.

ניין ניט נאָר זיי אַליין קומען נענטער איבער דער גרויסער וויל-
 דעניש-שטרעקע פון עמאַציע, איבער וועלכער עס שלענגלט בלוז אַ
 שמאַלער געדרייטער פּאַס פון פאַרנופּט, נאָר אויך דו, דער לייענער,
 גייסט אים אַנטקעגן אין גלייכן ריטס, אין גלייכן טעמפּאָ. אַט-אַט-אַט
 און ער וועט דיך דערקענען. אַט-אַט-אַט און דו וועסט אים דערוויסן.
 פאַרשטייט זיך, אז די אַבסאָלוטע באַגעגעניש קומט פונדעסט-
 וועגן קיינמאַל ניט פאַר. די פּורכטבאַרע שטרעקע וואָס ליגט צישן
 פּערזענלעכקייט און פּערזענלעכקייט איז ניט אזאַ וואָס מי קען אין אַ
 לעבנסצייט באַזיגן...

האַלפּערנען האָט איר געזען : גיין און קומען. קומען און גיין.
 אַט דאָס פּאַנים, אַט די הייס-אַפּגעניקלטע אויגן אין וועלכע עס
 גליען הערנער ! עס גייט אייך אַנטקעגן, אַנטקעגן — שנעל, שנעל,
 שנעלער. איבערגייענדיק פון שפּאַציר-טעמפּאָ אָף חאַרש-טעמפּאָ,
 אָף לויף-טעמפּאָ. ער לויפט מיט פאַרשאַפטע, וואַונדערלעך-גליענדי-

קע אויגנהערנער אייך דוירעס-זיין; זיך דורכרייסן דורך אייך, ווי א מעסער אן א הענטל, פארפאלן-ווערן אין אייך, אייך צעבלוטמיקן, מיט אייך מיט-בלוטמיקן, קוילערן-זיך אין זאמד מיט אייך קערוי די בריענר-דיקע וואונד אפצוקילן, אפצוקילן... נאך אין סאמע געשפאנטסטן אנהויף, דערמאנט ער זיך עפעס — ניין, עמיצער עפעס א ווילרס, אן אורמענטשיש — דערמאנט זיך פאר אים, גיט א צי בא א שטריקל, שניידט אים אפ דעם גאנג אזוי פלוצים, אז האלפערנס גאנצער גוף-און-גייסט גיט א מעכאנישן דראזשע. א הערעף-איען איז ער פאר-טאיעט אין א טויטן פלעף. באלד אבער צעשמייכלען זיך די געבויר-גענע (געבראכענע) הערנער אין די אפגעניקלטע אויגן, וועלכע זיינען איצט אגרעס-זווייך און פון מיט אומזיכטבאר-גרינע הערעלעך. ער ווארפט אייך צו א בורלעסקישן טאטא, דורך אויפהויבן א האנט ביז צום אקסל, ווי אין א פויסט, וועלכע ער מאכט אבער עטלעכע מאל אויף און צו, ווי אין א מעכאניש שפילכל און שוין זעט איר אים אוועקגיין אן אָנגעבויענעם.

אן אויער פלאמט עלנט אין דער זון, ווי א מיצרייעמדיקער סרוג, וואָס מי גייט מיט אים צוריק פון דער ברונע — א לידיקער... די רינגעלעך אין זיין רוקנבין, ווען איר וואָלט זיי געקענט אָנ-טאָפן, וואָלט איר געפילט ווי איבער זיי דעפעשירט זיך עפעס אזוינס וואָס איז טיף-ביטער, הילפלאָז, פארפאלן.

האלפערן גייט אוועק, אוועק, פאָוואָליע, פאָוואָליע, פאָוואָליע, בייטנדיק ביסלעכווייז דעם ריטם: פון שפאציר, אף מאַרש, אף לויף-טעמפאָ, אזוילאנג ביזוואנעט עפעס-אזוינס גיט אים א כאַפּ אָן באַם שפיץ קאָפּ, א שטעל אָפּ אזוי פלינג, אז ער גיט זיך א דרענע. אלע זיינע ביינער גיבן א קנאק און א געשריי.

:: :: ::

. . . און אויפגעבויעט און אויפגעבויעט און אויפגעבויעט. געמאכט עטלעכע טריט צוריק. צומערשט קלוימערשט אף צושטעלן א פויסט-שפאקטיוו צום אויג — א קוק צו טאָן ווי זעט דער ביניען אויס פון דער ווייטן, און ביסלעכווייז אזוי אלץ ווייטער און ווייטער אין רעגרעס. ביז זיך דערמאנט אז ער האָלט אן אויסגעוואַרעמטן ציגל אין דער האנט.

א קוק אין דער אַנדערער האנט אַריין: דאַרמטן איז די וואַסער-וואָג, אָן וועלכער עס פינטלט דאָס אייביקע אומגלייכוויכט-אויג... האַלפערן קערט זיך אום. לייגט צו נאָך א ציגל און נאָך א

ציגל. נאך א וואָרט, נאך א געדאַנק, נאך א בילד פון קימאַט-אורד אַריגענעלען ליים געמאַכט, אין די אייגענע בלוטן אויסגעברענט און מיט אזא קויעך צונויפגעוואָרפן, צונויפגעטראַסקעט, אז עס האַלט זיך — אָן צעמענט, אָן עפעס וואָסערס'אין באַוואוסטזיניק סאַציאַלע צור-נויפבאַהעפטונג, אפילע אָן דעם דינגעס פאַפ פון זיטן-אַרט.

:: :: ::

ווערט מוישע לייב צעקאַכט אינעם אינערלעכן ווילד-געפרענגל שילט ער די אידישע מיידלעך „וואָס שלאָפן מיט גויעשע הינט“, מיט דער זעלביקער מינע ווי זיין פאַראַכטעטער נאָווי ביאַליק ווען ער וואַרפט דעם רעקוויזיטן-טאַפּ צו דר'ערד און רופט אויס „אַט אזוי זאַלט איר צעבראַכן ווערן“...

:: :: ::

שטייען ליידיק די טויזנטער טרעפּ פונעם גוואַלדיקן פיערסטאַל וואָס האַלפערן האָט געבויעט אַרױפּצושטעלן — א געניץ? שטייט ליידיק דער גלימער און גלאַנץ, די גלאַרי און דער כאַ-לעם פון דער רייזיקער רישטעוואַניע, הינטער וועלכער עס האָבן זיך געבויעט — נאָך אַ מאַסע אַנדערע רישטעוואַניעס...

אַמאָל מיט איידעלע גאַטישע שפיצן. אַמאָל מיט שווערער באַ-ראַק און ראַקאָקאָ צירעריי, זעלטן מיט מאַדערנער נוצלעכקייט-שיינקייט, זעלטן מיט דער גראַנדיעזיטעט פון גוירל-באַשטימונג.

גיי איך אָפט פאַרביי מוישע לייבס אַמאָליקע וואוינונג אין דער באַשיידענער „טיווע אָפן זאַמד“ אין קוני-איילאַנד. זע איך אים גייענדיק פון גראַסערי מיט אַ שקאַרמיץ מיט זעמל אין דער האַנט. ער זעט מיך ניט. אז ער קומט צו דער ערשטער טרעפּ דערמאָנט ער זיך עפעס, גיט אַ נעם ס'לינקע שפּיזל פון זיין בריל און גיט עס אַ באַוועג ווי ער וואַלט וועלן זען צי ס'וועט זיך האַלטן (נאָך אזוי פיל יאָרן!), לאַזט אַרויס אַ געניץ אין שאַרפן פראָפּיל, שטייט אַ ווילע פאַרלוירן מיט אַ פּוס אַף דער ערשטער טרעפּ, נעמט דעם פּוס פאַוואַליע אוועק, כאַטשע דעם פּוס, זעט אויס, גלױסט זיך גיט אוועק-צוגיין — ער איז שוין דאָ וויל ער שוין זיין! — האַלפערן גייט אָפּ עטלעכע טריט, גיט ווידער אַ געניץ. קערט זיך ווידער אום. נעמט פאַנאַדער דעם שקאַרמיץ, קוקט אַריין אינעווייניק ווי אין אַן אָפּ-

גרונט, נעמט ארויס א זעמעלע, ברעכט עס אויף, וויל עס פאווואַליע
נעמען אין מויל אריין, פאָרט פאָרביי אן אַטאָמאָביל און גיט אַ פּיף.
צעלאַכט ער זיך און מאַכט: האָפּאָ...

:: :: ::

. . . און באַנאַכט — אין כאַלעם — זע איך אים אָפּט. איך
נעם אים אַרום. ער קלאַפּט מיר אַף דער פּלייצע:
— סעי, מיר די לעצטע צוויי נאַבל-לייט...
און ער שטעקט זיך איין אַ גרינע רויז אין דער האַנט-געשלייפֿ-
טער פיטעלעקע פון זיין עלעגאַנטן איבער-ציער.
איך ווייז אים מיט אַ פינגער אַרויף צום שפיץ פונעם פּילטרע-
פּיקן, ליידיקן פּיעדעסטאַל:
— מוישע-לייב, זע נאָר. האַסט פאַרגעסן עמיצן אַרויפצו-
שטעלן — — —
איך כאַפּ מיך אויף אין שווייס.
אַ פאַראַנגסטטיקער...

סענטימענטווארג.

איך רופ זיי ארויס אין מיר — די מעלאַפאַרביקע פיגורן. פונם פאַרנאַנגענעם לעבן, פון א פאַרנאַנגענער וועלט. ווי פון א מאַיסע-ביכל אַרויס, קומען זיי צוגיין. גרויסע קלומפנס שאַטנס, אַנגעזונגענע בערג. צערונגע שטיינער, פאַרפרוירענע ווינטן.

ס'איז נעכטן, ס'איז מאַיציט אין מײן הימלאַנד. די גרויסע מאַי-בלעטער פון די ביימער אין גאַלעכס גאַרטן שעלעשטשן און גלעטן די אויגן, ווי א גרינגע, געטרייע האַנט וואָס מ'קאָן געטרויען. דאָס שטעטל איז מיט לאַנגע זון-ליניעס פאַרוואַרפן. די לאַנגע ליכטיגקייט נאַנוועט זיך אַרײַן אומעטום, וואו אַ שפאַרע איז אָפן, די שאַטנס זענען קיל און דופטיק, און עפעס אויך פון אַן אַנדערער פאַרב — זומערדיק-טונקל, בלאַלעך-שוואַרץ. אַנדערע שאַטנס זענען ווי פעטע פינגערנישן, אָבער די איצטיקע שאַטנס זענען בלוז איי-בערגאַנגן, מיטנדריינענס.

:: :: ::

די ליימבערג אַרומן שטעטל זענען פאַרכידעשט פון זיך אַלײַן, דערקענען זיך נישט. אַן אַנדערס מאָל דאַכט זיך, אַז די בערג זענען אזוי שווער, אַז ס'האַרץ ווערט דאַפּן צעשראַקן, אָבער איצט דאַכט זיך אויס, אַז די ליימבערג זענען פון גלימצערדיקער, האַרטער זויער-מילך, עפעס אזוינס, וואָס איז גרינג און שיין און — מ'קען עס אַף רינגלעך צענעמען, אַף פּלאַסטן צערוקן, ווי גרויסע צוקער-ווערפלעך, וואָס מ'האַט דאַפּן אַ צוקער-כאַלעם אויפגעכויט פאַר קינדער.

...זאָל דורכגיין די פּראָצעסיע פון יענע מעלאַפאַרביקע מענטשן, וואָס האָבן אין מײן שטעטל געלעבט! — די פּויערימלעך מיט די ברייטע קאַפּעליושן, וואָס פאַרן אין פעלד אַרײַן אַף דעם לאַנגן וואָגן פון דראַבינעלייטערס, אַ געזאַנג פאַרט-נאָך מיטן שטויב, אַ טרויריק-זיסע פּיפּל-מוזיק בלייבט היינגען איבערן מאַרק נאָך זייער אוועק-פאַרן. דאָס פּיפּל-שפּיל קייטלט זיך אַף די דעכער אַרויף, אַף די פענצטער-געיזימסן, לאָזט זיך צום טאָל אַראָפּ, וואו דאָס גרינלעכע וואַסער רינט אַרויס פון אַ געשפּאַלטענעם פעלז און רינט אַרײַן אין פּרישן טײַך. — ס'איז ווי עמיצער וואָלט מיט אַ מעסער עפעס גאָר אַ טייערע זאַך אויסגעשניצט פון הוילער לופט, און עס צישן הימל-שטיבער אויפגעהאַנגען. די ליקן פאַרפילט, די גערטנער באַוואַרפן.

יונגע ווינטלעך קומען פון דער גרינער פאשע שווער און זאט און פויל. זיי לייגן זיך אינאיינעם מיט די סאמעטענע ביסלעך און לאָשעקעס אָפּ דעם נידריקן באַרג־צעפּוסנס, וואָס קלינגט שטיל אין זיך אַרײַן אַ טיפּע האַנאַע פּון דער וועלט, פּון די גאַלדענע מינוטלעך, וואָס היפּן אַרום אָפּ די רענדלדיקע בלעטער־פלעקן.

אין מיטן־מאַרק, וואָס איז איצט ליידיק, און שמעקט ווי אַ וואַלד, שטייט אַ „קאַרפּאַטניק“, (אַ באַוואוינער פּון די קאַרפּאַטני־בערג). ער איז אַ האַלץ־טאַקער, גייט ער אָנגעטאַן אין זײַן באַרג־קאַסטיום — לעדערנע האַלבע הויזן, אַ געשנירלטן קאַמיוויל, אַ הוט מיט אַ פּעדער. ער טראָגט אָפּ זיך די אַלע שיינע האַלצזאַכן: לײל־קעס, שמעקנס, ציגאַרשפיצן, נאָדל־טעשלעך, בייטשן, ציגאַרנדאָזעס. אידישע אינגלעך רינגלען אַרום דעם „קאַרפּאַטניק“, פּרעגן וויפּיל ס'קאַסט. טאַפּן־אָן ס'געשניצטע האַלץ, וואָס איז אויסגעהאַנגען אָפּ דעם „גײענדיקן געוועלכ“, שמעלן הונדערטער פּראָגעס; אַ פיזיוויקל מיט לאַכעדיקע אויגן, ווי צעעפנטע האַזענע־נים, הייסט זיך גיבן די ליינגסטע לײל־קע, שמעלט זיך אַרויף אָפּ אַ שטיין, נעמט דעם ציבוק אין מויל אַרײַן, מאַכט „טסיאָ“ און וואַרפט אַוועק די לײל־קע און אַנטלויפט. דער קאַרפּאַטניק לױפט אים נאָך, אָבער ער קען אים נישט כאַפּן, ווייל ער קען זיך נישט איינבויען. די האַלצזאַכן זענען אָפּ אים ווי אַ פּאַנצער, מיט ווייניק גלידער־קייטלעך.

די סינדער צעלויפן זיך מיט אַ געקוויטש, שטייען פּון דער ווייטן און קוקן ווי דער קאַרפּאַטניק מוטשעט זיך אויפצוהויבן פּון דר'ערד די לײל־קע און לאַכן, און וואַרפּן אָפּ אים גרינע האַרטע פּלוימען, וואָס זענען נאָך דערווייל נישט גרעסער ווי קאַרשן.

ערנעץ עפנט זיך אַ רונד „קוקערל“ פּון אַ לאַנג פענצטער — דער שטאַטישער גוויר געניצט אַרום זײַן פאַרשפּעטיקטן גוטמאַרגן. איר בער אַ שוואַרצער באַק אַריבער. זון זאָגט „אַ גוטער אויפשטאַנד אָפּ אייך ר' גוויר לעבן!“ און אַ שוואַלכ מאַלט שוואַרצע פּיילן אין דער לופט, צעברעכט זיי, פליט העכער און נידריקער פּון אירע אַנ־געצייכנטע ציקלען, שמעלט זיך אַפּן ברעג קלױזידאַך, דערלאַנגט אַ שטיקל בלאָטע אין אַ יונג שוואַלכ־פּיסקל, וואָס שמעקט זיך פּון אַ נעסט אַרויס. פליט ווייטער — אַרום זיך אַלײן, ווי זי וואַלט זיך וועלן אַרומבויען פּון אַלע זייטן, מיט איר אייגענער לופט־שינע, ווי זי וואַלט וועלן אַרומוויקלען אַרום זיך די גאַנצע ציטערדיקע לופט, דעם גאַנצן גאָלד־ציטערדיקן איצטער.

אין דער ניט־אידישער הינטערגאַס איז גרין און טונקלעך און עפעס ווי פּייכט און פעלדיש. די גאַס איז הינטערן באַרג — שמעקט

דאָרט שטענדיק רעגן און בלי-פאָסאַליעס, און פונגען און קאָרנשטרוי. אַ ברייטע, שאַקלדיקע ליאַכע, מיט אַסאך ציצל-שפיצלעך אונטער זיך, ניט אַרום און ברומט עפעס פון גרויס טאַנעג, צו זיך אין האַלץ אַרײַן. די נאָזלעכער זענען ווי די אויגן, סע דאַכט זיך אויס: די כאַזירטע האָט פיר קליינע אויגעלעך: דורך צוויי זעט זי. דורך צוויי מאַכט זי „קרי-קרי“.

אַ געפלאַכטן טירל פון אַ פלוּט איז צוגעבונדן מיט אַ קאָרע-שטריקל. סע וויל אומפאלן, אַז סע שטאַרבט, נאָר דאָס קאָרע-שטריקל דערלאָזט נישט. דאָס טירל איז אין קאַס. ציט זיך אויס, ווי ווייט סע קען, בויגט זיך נידריקער, נידריקער — עס רוט נישט. היינט-מאָרגן, וועט עס אויספירן זיינס, און גיבן אַ פאַל, און זיך אָפרוען. — אינווייניק אין דעם לייס-געלעפּטן שטיבל פונם רייכן כאַזיר-הענדלער פערדעק איז אַ געשמאַקע דושנעקייט, אַ זיסער טשאַד פון פאַרגאַסן פעטס. אַ כעוורע כאַזירשלעגער מיט וואַנצעס ווי באַרשטן טרינקן טיי, שוויצן, ווישן זיך מיט שטיקער רויטן לייזונט, וואָס זיי האַלטן אַף די אַקסלען, ווי האַנטיכער. איינער אַן אַלטענסקער, מיט געפויגלטע צוויי האַלבע, בלאַנדר-ווייסע בערד, האָט שוין אָפגע-טרונקען. האָט ער איבערגעקערט ס'גלאַז מיטן דנאָי אַרויף, אַרויפ-געלייגט פון אויבן אַ שטיקל צוקער, פאַר אַ סימען, אַז ער וויל שוין מער נישט. סע שלאָגט אים צום האַרצן אַן אַננענעמע נודנעקייט. ער וויל אויסשפּייען. זוכט ער אַן אָרט. צילט אַריבער איבערן טיש. איבער אַלע „געסט“ — טרעפט אַפן האַן, וואָס שטייט צוגעבונדן, יענער וויל גיבן אַ קריי, און איז זיך מעיאַשעוו אינמיטן-נדינען און גיט אַ נאָג, ווי אַ הינדל. די פויערימלעך לאַכן, פאַטשן זיך איינס ס'אַנדערע איבער די אָפגעזענטע לאַנגהאַריקע קעפּ, ווי מיט פראַליניקעס, דערנאָך הערט זיך עפעס אַ מענטשלעכע מוזיק, וואָס ס'איז נישט שוין צו באַשרייבן.—

:: :: ::

ס'איז אָנהויב יוני.

דער טאָג איז ווי אַ גאַלדענער פלאַסטער אַף אַ „גרינט“ (אומ-ריינעם קאַפּ). דער פאַרנאַכט קומט מיט גרויסע טונקלע גריין-בלע-טער און וויקלט איין דאָס שטעטל, ווי אַ וואַקסנדיק קעפּל קרויט וויקלט איין אַ וואָריס, דערציט אים פאַר זיך — אַ סוינע אין אייגענעם האַרץ.

די אַרימקייט האָט נישט ליב די גרינקייט, די גרינקייט לאַנג-וויילט זיך פון דער אַרעמקייט.

אין רעגנדיקע טעג לעבן-אויף אַלע שטעטלדיקע מענטשן, ס'איז

די אַרמקייט האָט נישט ליב די גרינקייט, די גרינקייט —
עפעס, ווי אַ קראַנקער דערזעט אַ קראַנקן, דער מיסער אָפגעשליסע-
נער דרויסן איז מער „היימישער-מענטש“, ווי דער שיינער פראַנט
אין אויסגעפּוצטן גרינס —.

לעבן שאַיע-שוסטערס שטיבל בליען זונבלומען, מיט שוואַרצע
אייגעלעך. דרייען זיך אַף די אייגעלעך בינען. דינע, זיידענע בינען-
פליגלען וואַיעווען אַרום די שוואַרצע בלומען-אייגעלעך, ווילן דעם
האַנקי אַרויסנאַשן, אָדער — עפּשער ווילן זיי אין די האַלב-צייטיקע
בלומענאייגעלעך זייער ליבע-געזאַנג אַריינזינגען?
ס'איז אָנהויב יונג.

אַ גרינע זאַטקייט פאַרמאַטערט די אַרימע מענטשן, עך, ווען סע
זאָל זיין שווייס! ווען סע זאָל זיין הויז! ווען ס'זאָל זיין טשאַר!
ניכטערקייט: אין מיטנדריען עפעס אַ טאַג, וואָס איז ווי
יאַנטעוו און זינגען האָט מען נישט וואָס און שמייכלען שעמט מען
זיך און אַרויסגיין שפאַצירן פאַלט נישט איין, ווי סע פאַלט נישט
איין אַ בלינדן פּויגל אַרויסצופליען פון זיין טעמענער נעסט. פון
שניידער-געסל קומט אַרויס עליע דער קיזערלעכער שניידער מייסטער.
(דער „קיזערלעכער“ רופט מ'אים דאַפאַר, ווייל ער האָט אַמאָל גענייט
אַ ראַק פאַרן... זשאַנדאַר) ער איז אַ דין מענטשל, מיט אַ בערדל
ווי פון ווייסן שוים, און אַ פּאַנעם-הויט פון אַ פיש, און אויגן — ווי
קנעפלעך — אַן אויסטערליש מענטשל, וואָס היפּערט באַם גיין, ווייל
ער איז צו גרינג, און ער האָט נישט אין זיך קיין געוויכט. ער
שמייכלט שטענדיק מיט גרויע אַרבעסדיקע ציין. דער „קיזערלע-
כער שניידער מייסטער“ איז נעבעך שוואַך אַף איוורי, און אַף צי-
פערן, איז ער שטענדיק אין אַ פאַרלעגנהייט. אָבער ער שעמט זיך
אויסזאָגן דעם עמעס. דאַפאַר פרעגט ער קיינמאָל נישט: „וויפיל
האַלט באַ מיר דער זייגער?“ (ער האָט אַן אייגענעם טעש-ל-זייגער,
מיט אַ שליסלעלע, וואָס היינגט אַפן קייטל) נאָר ער נעמט אַרויס
דעם זייגער, גיט אַ קנאַק-אויף די קופּערטע און זאָגט:

— אַ נו, גיך נאָר אַ קוק, איך בעט אייך, ווי גוט מיין זייגער
גייט... אַ יאָ ער גייט גוט, האָ? וויפיל האַלט ער?

אַן אַנדערש מאָל דאַרף דער „קיזערלעכער שניידער-מייסטער“
עפעס צונויפּרעכענען און ער קען נישט, אָבער ער שעמט זיך אויס-
צוזאָגן, פרעגט ער נישט „וויפיל איז 7 מאָל 8?“ נאָר:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, איר זאָלט מיר לאָנג לעבן, וויפיל
איז די לעצטע צייט זיבן מאָל אַכט? כ'האַב שוין לאָנג נישט
אַריינגעקוקט אין דאָס... — און די קנעפּל-אויגן לאַכן

און דאָס שוים־ווים בערדל ציטערט ווי סע וואָלט געוואָלט צערונען
 ווערן, און די קנייטשן אַף דער פיש־הויט פון צעטריקענטן, קליינעם
 פענימל, זענען ווי אַ באַהאַלטעניש פאַר די אַלע זוניקע, האַרציקע
 דריבנע געלעכטערלעך זיינע, וואָס זענען אזוי קליין און שיין און
 אומזיניק ווי דאָס לעבן אין אונדזער שטעטל:
 וואו די ליימוואַסערן רינען,
 וואו די האַפן וואַקסן,
 וואו מיינע כאַלוימעס האַבן אָפגעבליט.

ווי אַווי איך שרייב

עטלעכע גרונט־שטריכן פון חיים ליטע
ראַישו באַנעט, אויפנעט און אויסדרוק

דער ציל פון אַטדעם אויפזאָץ איז אויסצופאַרשן די אַלערליי
מעכאַניזמען פון „שאַפן“ און דאָדורך עפשער קומען נענטער צו אַן
אַנטפּלעקונג פון די קונסט־„מיסטעריעס“, וועלכע זענען איינגטלעך
בלויז די זייער פאַרשפּיצטע, קאָמפּליצירטע „טריקס אָוו דהי טרעיד“
(פאַך־טריקס). דאָס קען באַהילפּיק זיין סיי די יונגע שרייבער אונז
דזערע, און קען אויך — אין געוויסע פאַלן — גיבן אַ שליסל צום
אַנאַליז פונם שרייבערס טאַלאַנט.

לאַמיר זיך, קאָלעגן, איינס ס'אַנדערע „אויסהאַרכן ס'האַרץ“
מיט אַט דעם איינפאַכן ליט־סטעטאַסקאָפּ ווי אַ מיטל צו דער ערשטער
דערקענטניש פון טעמפּעראַמענט, געוואוינהייט, שולונג, עטצ.

:: :: ::

אַנגעהויבן האָב איך שרייבן — לויפנדיק, דערנאָך האָב איך
געשריבן פאַרנדיק, שפעטער — שטייענדיק און איצט שרייב איך זי
צנדיק.

איך מיינ דאָס, פאַרשטייט זיך, ניט בוכשטעבעלעך. איך וויל דאָ
מיט בלויז זאָגן, אַז מיינ שרייב־טעמפּאַ, כאַטש עס ווערט, דאַכט זיך,
ניט פאַרלאַנגזאַמט, ווערט אָבער פאַרוואַיקט, פאַר־געדולדיקט.

מיינע ערשטע (בעסערע אַרבעטן, צישן פיל זייער שלעכטע) זיינען
געווען פּראָדוקטן פון פאַרסאַפּעטער אומגעדולד; אַביסל שפעטער
(אינעם עלטער פון 38—30) האָב איך די בעסטע זאַכן (צישן זיי אַ
טייל גוטע, אַ טייל זייער שלעכטע, זעלטן מיטלמעסיקע) אויסגעאַטעמט
אין איילעניש, און שוין דער פּוּלס אַליין, די שטראַמיקייט פלעגט מיך
דערפרייען צו אַזאַ גראַד, אַז איך האָב שוין קיין פיש אין שטראַם ניט
געקענט און ניט געוואַלט זוכן...

:: :: ::

ערשט אַז איך בין די איבערראַשונג פון „טראַגן אַזוינע פיינע
ברילן“ איבערגעקומען, האָב איך די ברילן אויפגעהערט צו זען און
אַנגעהויבן זען — צומערשטן זיך אַליין, אין דער גאַנצער באַלאַגאווע־

דיקער ניט־שוינקייט, אין דער גאנצער פּאָזע, וואָס איך האָב אינערלעך טיף פיינט געהאט פון אלע יאָרן, נאָר וועלכע מיין נייגונג צו טע־אַטראַלישקייט האָט אַריבערגעוואוינן.

איצט שרייב איך קאַלטער, שווערער, פּראָסטער און—איך ווייס ניט, אָף ווי פיל בעסער, ניט ווייל איך בין אָף מיין אייגענער אַרבעט קיין מייזיוון ניט, ווייל שטייענדיק מיט דער נאָז אָפן שפּיגל, קאָן איך זיך אַליין ניט זען אינם נויטיקן פּערספּעקטיוו.

אין אַ שפּעטערדיקן פּעריאָד (אויב עס וועט זיין אזא) וועל איך, גאָרנישט ווי קיין אָנעוו, נאָר מיט קילער פּראָסטקייט קענען זאָגן: מיין אַרבעט פון יאָר... איז געווען גוט... שלעכט... מיטלמעסיק. צישן מיינע געוואוינהייטן (שלעכטע) איז צו שטעלן פינטעלעך קימאַט באַ אלע סאָף־פּאַראַגראַפן, כאָטש איך האָב בעטעווע פיינט פינטעלעך.

איך שרייב אָף יעדן סאָרט פּאַפּיר, אַמאָל געווירעט, אַמאָל ניט געווירעט, שטענדיק קרום, מייסטנס מיט אַ שלעכטער איילנדיקער האַנט־שריפט. אָפט איז מיין היינטיקע שריפט ניט ענלעך צו דער נעכטיקער און באַ מיר ליגן מאַנוסקריפטן אַלטע, וועלכע איך קען קוים דערקאָנען צי זיי זיינען מיט מיין האַנט געשריבן.

:: :: ::

סטיליסטיש בין איך איצט ווייניקער „מפונעק“ ווי אַמאָל—כאָטש מיין וואָקאַבולאַר, מיין שפּראַך־אינווענטאַר, איז איצט, מיין איך, רייכער און קאָלירפולער.

זעצערס האָבן מיין האַנטשריפט ניט ליב און די וואָס זעצן ביי־כער דערשרעקן זיך, אַז זיי הערן, אַז דאָס בוך איז מיינס. אַפּילע ווען עס באַשטייט פון אַלטע אויסשניטן, האָב איך די פּאַרשאַלטענע, פּאַרשווענדערשע טעווע — אַנשטאַט אָפן מאַנוסקריפט — צו אַרבעטן אויף די אויפגעזעצטע „גאָלים“ (די ערשטע אָפּצוגן פון די לינאָטי־פּירטע שורעס) און שפּעטער אָף די געשלאָסענע בלעטער.

דאָס נעמט זיך דאַפּון, וואָס אינערלעך בין איך צום פּאָך ניט צוגעבונדן, טראַכט פון זיך קיינמאָל ניט, ווי פון אַ שרייבער. עס דאַכט זיך מיר שטענדיק, אַז שרייבן איז אַ קלייניגקייט און יעדער מענטש דאַרף דאָס קענען. איך בין אויך איבערצייגט שוין זייער לאַנג, אַז פון „רויען“ טראַכטן ביז דעם אויסגעראַפּינירטן געדאַנק איז אַ גרוי־סער מאַהאַלעך און אַז אָפן וועג ווערט דאָס ווערטפולע, דאָס וואָס גראַבלט זיך מיט צייַן־און־נעגל צום לעבן — פּאַרלוירן אין פּראָצעס

פון אַנקלאַפּן אין אַלע בלוט־טראַפּנס פון די געדאַנקען און עמאַציעס, ביו עם ווערט וואַרניט־וואו אין אַ בלאַסער פאַרם אויפגענומען, פעסטגעהאַלטן, אַרומגעמאַפט מיט אַלע אינערלעכע כּושים. פונם פעסט־געהאַלטענעם געדאַנק ביו צום אויסדרוק גייט אויך אַ שפּאַר ביסל פאַרלוירן אַזוי, אַז דאָס וואָס קומט צום אויסדרוק, איז דאָס אומבאַהאַלפּנסטע.

דאָס זענען — טיילווייז — סאַפיסטישע גריבלער־יען, וועלכע שטערן מיט פּרייד אויפצונעמען דאָס וואָס דער גייסט פּראָדוצירט. עם וואָלט עפּשער געווען לאָגישער צו באַטראַכטן די פאַרפּלאַנטערט־קייט אין אייגן שרייבן ווי אַן איבערפּראָדוקציע פון שטאַפּן, אָן אָנ־געגרייטע לאַגער־ערטער, וואו די שטאַפּן אַהינצוטון.

טראַכטן — טראַכט איך שטענדיק שטויסנווייז (ווי מע רופּט עם אין דער פּיויק) און גיט פּלוסווייז.

דערפאַר פעלט אין מיינע גרעסערע אַרבעטן אָפט דער העמשעך, די אַרכיטעקטורישע אויסמעסטונג, ווי וואויל עם פעלן (אָפט) נישט די אַלע נויטיקע מאַטעריאַלן.

דער ליינער דאַרף זיך פאַרשטעלן אומגעפער: איך ברענג פענצטער, טירן, ציגל, שינדלען, ברעטער, שלעסער, צעמענט, וואפּנע, פאַרבן — אַלע נויטיקע בוי־מאַטעריאַלן. איך נעם זיך די מי יעדער שויב אַפּצוקאַלירן, יעדן ציגל אַפּצופאַרבן, יעדן שטיין אַרומצושלייפּן, נאָר פאַר דער וואַסערמאַס — פאַר גלייכקייט פון סטרוקטור — האָב איך קיין געדולד נישט. פּיליכט אויך גיט די פּיאיגקייט (צוליב מיינ פעלערהאַפטן זיקאַרן) צו נוצן ווי פּאַכלייט נוצן עם.

מיר איז גרינגער צו שרייבן עטלעכע זאַכן מיטאַמאַל, אָדער איין זאַך (אָדער מער) יעדן איינציטן טאָג, ווי צו שרייבן בלוז אַביסל אין לאַנגע העפּסאַקעס (אינטערליודס). יעדער געדאַנק געבירט א צווייטן, א דריטן.

לעש איך מיך אויס, פאַרגעס איך אינגאַנצן אַז איך בין אַ שריי־בער, לאָז איך אַלע געדאַנקען גיין פאַרלוירן, — טרייב זיי קימאַט אַרויס פון מויעך מיט געוואַלט און לאָז אַרײַן אַ גרינגע לופּט צו דער־פּרישן מיינ פאַרמאַטערטן געהירן.

דאָס שרייבן אַליין איז מיר זעלטן שווער, נאָר — דער נאָכ־קלאַנג!

נאָך יעדער אָנגעשריבענער זאַך קומען ווידערקלאַנגען, לאַנג־לאַנג, ציטערן־נאָך, מאַטערן און אַנגעטייקיט. איך בין אינגאַנצן פאַר־קלונגען ווי אַ פּוסטער טורעם, אין וועלכן עמיצער האָט אַלע גלע־

קער געלאזט ארבעטן. עס איז ווי די אָנגעטראַכטע שטאָפּן וואָלטן
עפּעס משונעדיק אויסלויכטונגען קלינגענדע אַרויסגעגעבן, וואָס זענען
אסאך העלער, אסאך בלענדיקער ווי די שטאָפּן אליין.
דער בעסטער מיטל אין אזא פאל איז: זיך זעצן שרייבן. מיטן
אָנשטרענג צו דערטאפן באַ זיך אין דער טיף עפּעס ניין פאַרגעס
איך דאָס שרעקלעכע נאָכקלינגען. נאָר באַלד, ווי עס איז צו דער-
וואַרטן, קומט אַן אַנדערס אַף זיין אָרט, ביז איך שטעל אינגאַנצן
דאָס שווערע ראָד אָפּ, פאַרגעס אַלדינגס, ראַטעווע מיך דורך ניט
לאָזן קיין געדאַנק זיך פעסטהאַלטן אין מיינע — לאָמיר זאָגן — גע-
הירנצעלן.

:: :: ::

איך האָב קיין שום „נעמבלערישע“ נייגונגען ניט. דאָס נעמט
זיך, גלויב איך, דאַפּן, וואָס באַ מיר איז דאָס שרייבן אליין אַ סאָרט
„הויכער שפּיל“, אַן אַזאַרט: איך ווייס זעלטן מיט 10 מינוטן פּריער
וואָס איך וועל שרייבן, כאַטש אָפּט איז מיר קלאָר, אַז שרייבן וועל
איך עס אזוי און אזוי.

יעדע אָנגעשריבענע זאַך איז פאַר מיר אַן איבערראַשונג.
אַמאָל פּלעג איך היסטעריש-מעלאַנכאָליש לאַכן, לעזנדיק אין
מאַנסקריפט מיינע הומאָרעסקעס (און אפּילע אין אַ בוך אויך). היינט
קוק איך אַף מיינע הומאָריסטישע אַרבעטן קימאַט מיט גלייכגילט,
לאַך זעלטן דאַכיי. נאָך ווינציקער — איבער „פּראָפּעסיאָנעלן הוי-
מאַר“, וועלכן איך האַלט פאַר אַן אומבאַהאַלפּענער און נידריגער
מאָדרייגע.

איך קען ניט געדענקען איך זאָל אין די לעצטע יאָרן האָבן ווען
עס איז געלאַכט אָדער געשמייכלט ליענענדיק אַ בוך. מיט דער אויס-
נאַם פון געוויסע שטעלן אין קולבאַק'ס „זעלמעניאַנער“, וואָס האָבן
מיט זייער בוילעטער סאַטירע אָפּן שטייגער-לעבן (אַבער ניט איבער
מענטשן) אַרויסגערופן אַ טיף-האַנאָעדיקן שמיכל.

:: :: ::

ווען איך ליען אַנדערע שרייבער, שטוים איך מיך שטענדיק אָן
אַף שטעלן, וועלכע איך באַוואונדער דורכאויס און אפּילע באַ די
קלענסטע ליטעראַטן, באַ די ערגסטע דילעטאַנטן טרעף איך אָפּט
די פּאָשוטסטע אויסדרוקן, אַף וועלכע איך בין זיי שטאַרק מעקאַנע,
ווייל אַקוראַט אזוינע אויסדרוקן, אָדער ווערטער, אָדער געדאַנק-קאָמ-
באַנדזשען, וועלכע איך באַוואונדער דורכאויס און אפּילע באַ די

בינאציעס וועלן צו מיר קיינמאָל נישט קומען (עס קאָן געוויין, אַז ווען זיי קומען — נעם איך זיי ניט אויף. מיר אָבער איז עס, אין העלן, אויבערשטן באַוואוסטזיין, ניט באַקאַנט).

:: :: ::

איך שרייב קיינמאָל ניט קיין שום זאַך סיידן איך האָב צומערשטן אַ נאָמען דערפאַר.

דער נאָמען מוז זיין אַזאַ, וואָס האָט „אַן אייגן פּאַנים“ (אויב דאָס איז ניט קיין אַנשטעלערישער זאַג), וואָס געדענקט זיך צוליב אַריגינעלער קורצקייט אָדער לאַנגקייט, אָדער נאָנטקייט („מיינע הענט האָבן פאַרגאַסן ס'דאָזיקע בלוט“, „פון מענטש צו מענטש“, „ווילדע רויזן“, „אַ זועלט מיט אַרבעט“, „פויסטן און פּאַנען“, עטצ.).

די נעמען פון מיינע העלדן — דאָרטן וואו עס זענען דאָ באַ מיר אַזעלכע — זענען קימאַט שטענדיק אויסגעטראַכטע. עפעס אַ געפיל האַלט מיך קריק פון „אַפּנאַרן“ דעם ליינענער פון זאַגן אים: דער מענטש הייסט אַזוי און אַזוי. סיידן ווען איך שרייב ביאָגראַפיע: דעמאָלט גיב איך אָפּט דעם עסענציווסטן „עמעס“, אינאיינעם מיט מײן... וואונטש-עמעס.

:: :: ::

אין אַלע יאָרן פון מײן שרייבערישער באַשעפטיגונג (איך האָב גע- האַט אָנגעשריבן „מײן שרייבערישער קאַריערע“ און האָב עס אויסגע- שטראַכן, איך האָב פאַר דעם וואָרט „קאַריערע“ מוירע!) אין אַלע מיינע, לאַמיר זאַגן, 30 יאָר, וואָס איך בין באַם שרייב-פאַך, קען איך מיך ניט דערמאַנען איך זאָל האָבן — מיט דער פּען — אַ העלד „דערהאַרגעט“. סיידן אין די ערשטע, אומגעצאַמטע, וואויל-יונגע- רישע הומאַרעסקן — אַף אַ שפּאַס, נאַטירלעך.

געגנשטאַנדן פינטלען שטענדיק פאַר מיינע אויגן. דעריבער האָבן זיי דעם פּלאַטער-גלאַנץ וואָס זיי האָבן — ניט דעם גלאַנץ „פונם מילעכקוועג“ פון די שטערן, נאָר פון מײן אייגענער אומ- זיכערקייט.

:: :: ::

איך האַלט — איך פלעג האַלטן (היינט ניט), אַז די עמעס פּאַכמאַנשאַפּט ווערט דערגרייכט ערשט נאָך יאָרן-לאַנגער אַרבעט, אָבער אַז טאַלאַנט איז יוגנט, אַז דער ערשטער פּעריאָד אין מענטש-

לעבן לעבן איז אלץ וואָס דער מענטש לעבט: אַ מענטש קען פיר, פינף, זעקס מאָל איבערלעבן די ערשטע 15 יאָר פון זיין לעבן, אָבער ווייטער ווי די ערשטע 15 יאָר לעבט ער ניט...

:: :: ::

עטלעכע מאָסן פאַר מייסטערשאפט:

1. אַה וויפיל קענסטו זיך אַלס קינד?
2. אַה וויפיל דער שרייבער, ווי דער מאָלער, קען די אַנאַטאָמיע פון זיין געגנשטאַנד.

דער מייסטער פון דער נאָוועלע, פון דער גרויסער פּאָעמע, איז דער וואָס קאָן שרייבן פון אַלע זייטן, פון אַלע אַנאַטאָמישע פונקטן אויס און דערנאָך צונויפפירן, צונויפהעפטן, אַן אַטעם אַריינבלאָזן. עס לעבעדיק מאַכן.

לעבעדיק באַשאַפן אַ בוך פון גראַדן אָנהויב ביזן רעגולירטן סאַף — דאָס, גלויב איך, גיט זיך קיין שרייבער ניט איין.

קאליא טעפער

קאליא טעפער — זיין פּעדערנאָמען איז געווען „ד'אברוצי“, זיין נאָמען איז באַקאנט געוואָרן דורך די טערפּקע פעליעטאָנען, „זיגזאָגן“, וואָס האָבן זיך („אין זייער צייט“) געדרוקט אין דער פ. א. ש. פּאַרטערט קאליא טעפער: נידעריקירעוודיק. קליידער הענגען אַף אים ווי אַף אַ געשטעל. ס'פּאָנים איז לויטער רירעוודיקע נערוון און ס'שטייט נישט אַף קיין אָרט. עס דאַכט זיך: לויטער אויגן, לויטער נערוון. אַ בינטל ברענענדיקע נערוון ארויסגעוואָרפן אַפּן ווינט.

קוועקזילבעריש-גיך. האַסטיק ווי שוים פון אַ פּרישגעפּנטער פּלאַש מיט שאַמפּאָן — פּאַרנעמט ער זיך ברייט, רינט-אַריבער, צע-קלעקט זיך אין זידנדיקע פּלעקן.

קען אַסאך לעשוויגעס, געדענקט ביבליאָטעקן אַף אויסנוועניק, זעצט ער זיך אַנידער קעגן שפּיגל, מעסט-זיך אָן איין טאַלאַנט, נאָך איינעם, קלייבט זיך אויס דעם בעסטן און... לייגט זיך אין אים שלאָפּן.

אַ שריפטשמעלער — פאַר שריפטשמעלער. איינער וואָס קען דאָס פּאך מיט אַלע זיינע סוידעס, זיינע טעכניקן, אַ גוואַלדיקער מייסטער אַף . . . קאַליע צו מאַכן די פּיינסטע זיינערלעך. אָדער אַף אַרויסצונעמען די „וועריק“ פון די קופּערטעס, אַראָפּ-רייסן די ווייזערס, אַריינלייגן די „מעכאַנישע אינגעווייד“ צו זיך אין קעשענקעלע און . . . ס'זאָל נאָך פונדעסן אַביסל קלאָפּן. אַ „קישעף-מאַכער“, וואָס ווייזט ווי די „קונצן“ ווערן געמאַכט. און אין דעם ווייזן אַליין שטעקט מער קונץ, ווי אין אַסאך קונצן...

:: :: ::

טעפער איז אַ מענטש מיט אַ טיפער ערודיציע. האָט אַ פּענאָל-מענאַלן זיקאַרן, און פּיאַיקייטן אָן אַ שיר. לעבט שלעכט און — ווי ס'מאַכט זיך. אַ נאָזיר וואָס פּייניקט זיך, לויט וויזל-פּסוקים. גייט אין מילכאָמע מיט . . . שאַטנס. נעמט זיך אָן די קרייודע פון אַלע פּאַרזעסענע מיידלעך, פון אַלע זויערע שרייבער, פון אַלע פּאַסקודנע נאַנעס, פון אַלעס וואָס איז פּרוכטלאָז. טעפער פּייניקט זיך מיט עמעסן אַזוינע, אַזוינע אויסגעטראַכטע...

איך טראכט פון טעפערן: א פאס מיט איין רייה פון אונזן.
און דער איינער רייה איז אויך אביסל צעשפאלטן.
נישטאָ וואָס ס'זאָל צענויפהאלטן.
רעליגיע, פילאָזאָפיע, ליבע — אַריבערגעשפרונגען: „איך האָב
מיך פאַרקעכט צום געדאַנק פון עפעס אַ פרייהייט“...
זיין טיש-וואָרט „מעלאַנכאָליע“ (פון אים האָב איך עס אין די
יונגע יאָרן גענאָשט דאָס וואָרט!) זיין אלעכעמישער מעטאָד: מאַכן
פון גאָלד — בלעך...
:: :: ::

לעבן לעבט קאָליא טעפער שרעקלעך אָרעם. אַ שטראַפער און
אַ „נאָווי“, ווערט ער אין קאס און באַלידיקט איך, אז איר זאָגט
אים, אז ער האָט אין זיך אַ „פונק פון אַ „נאָווי“, וואָס איז אַ
„פאַרזעסענער באַכער“...
אַ גוטמוטיקער קאָיסן, און — אַ קינד, אזוי מילד . . . אזוי גוט...
באַנאַכט וויינט ער מיסטאָם פון שלאָף.
אַ צולעהאַכעסניק, וואָס נעמט נישט אָן קיין זאָך אַנדערש ווי
בא די הערנער — אַפילע אַ פלוי.
מישט און מישט אין קאַלטן, ריינעם וואַסער, מישט גאָרנישט
אויס.

סע ווערט נישט זיסער, סי ווערט נישט זויערער, סי ווערט נישט
מערער, סי ווערט נישט מינדער. אָבער ער איז פאַרנומען אין מישן
ווי אין אַ ריטואַל...
:: :: ::

קאָליא טעפער קומט קיין אַמעריקע מיט אַ גרויסן וועלטלעכן
באַגאַזש. אַ שמעק געטאָן „אונטער די עקן“ פון עפשער 40 קולטורן.
באַקומען אַ קאַטער אַף דער נעשאַמע... ניסט מיט... מעטאַפיזיק.
לאַנגווייליקט זיך.

די לאַנגווייל טאַפּט די ווענט, די סופיטן, דערגרייכט צום יופיטער
— גענעצט אַלדינג אַרום מיט אזאַ ליבן, ווייכן גלאַנץ...
זעצט ער זיך אַוועק און ווערט אַ קענער פון אידיש.
און ווי אזוי קען ער אידיש!
בעסער פון אונדז אַלעמען.

סי גייט נישט אַוועק קיין יאָר זינט ער האָט זיך אויסגעלערנט
אידיש, אַרבעט ער שוין אַף אַ אידישן ווערטער-בוך.
נעמט אַלעמען, איינגעפונדעוועטע ווערטער און זאָגט זיי אָפּ

ס'לעבן, וואָרפט זיי פון אַלע טרעפּ אַראָפּ, זיי ברעכן די קעפּ... ער הויבט זיי אויף, געשלאָגענע, האַלב־טויטע, ראַטעוועט זיי אָפּ... און שטעלט זיי אַריין — זיי שטייען און ציטערן פאַר זיין קוק. דערווייל זעצט ער זיך אַוועק און גיט אַ ווער אַ . . . פעלעטאָ-ניסט פון „זיגזאַגן“. ער שרייבט מיט גרויס מי, ער ווייס נישט וואָס נישט צו שרייבן...

עס איז דאָ אַזויפיל נישט צו שרייבן—און ער מוז דאָס אַלצדיג נישט־אַריינשרייבן אין איין קליינעם פעלעטאַנטשיק...
ס'איז פּאָלג מיך אַ גאַנג!

האַרעוועט ער, שוויצט איבער יעדן וואָרט.
דערנאָך שוויצט ער ווייטער באַ דער אַרבעט פון פאַרפּוס־גיסן „וואָרין קיין שווייס־דייעך טאָר זיך נישט הערן“.
דאַצו איז ער צופיל — „ד'אַברוצי“.
שרייבט ער צעביסלעך: ענגע, טויט־שטייפע זאַכן, שפּריצט זיי איין עפעס אַ מיטל זיי זאָלן זיך צאַפּלען.
זיי צאַפּלען זיך, מאַכן אַן איינדרוק, אָבער קיין ברויט האָט מען דאַפּן נישט. קוים אַביסל ביטערן קאַווער.
ווערט ער אַן איבערזעצער.

ער איבערזעצט פון עטלעכע שפּראַכן, און טאַמער קומט אויס צו איבערזעצן פון אַזאַ שפּראַך, וואָס ער קאָן נאָך נישט, זעצט ער זיך אַוועק און . . . קאָן!
פאַרהאַקט זיך אין אַ ביבליאָטעק אַף עטלעכע טעג, און קומט אַרויס מיט אַ שפּאַגל־נייער שפּראַך, וואָס קיינער פון די אידישע שרייבער פאַרשטייט נישט.

:: :: ::

ער פאַרט אַוועק פון אונדז.
איבער דער וועלט, אַף אַ סאַמאָוואַר.
„ווער זידט? איך, צי דער סאַמאָוואַר?“
. . . אין וואַרשע האַלט ער רעפּעראַטן איבער „אַלטע יונגפּרויען און די קלויסטערלעכע לערעס פון הייערסטראָם“ — דער אוילעם שרייט: גיט אונדז אָפּ ס'געלט פאַר די בילעטן.
ער האַלט עס פאַר אַ טרומפּ. מאַכט דעם אוילעם קאַמפּלימענטן פאַר זיין גוטן געשמאַק און . . . פאַרט אַוועק.
פאַרכאַפט אים דער „אַקטאַבער“ באַ אַ פּוס, גייט ער אַרום אין זאַק־קליידער, פאַרזאָזט זיך אַ קאַלטענעוואַטע באָרד און זעצט זיך אַוועק לערנען גערמאַנישע פּילאָלאָגיע...

זאל עס אַרביערשטאַרמען, ער וויל זיך נישט מישן...
איצט וואָס?

„אינאָרדענען זיך, פאַרגעסן, אַרויסשטופן די וועלט אין דרויסן אַרויס“.

פאַרוואָרפט זיך ערגעץ אין אַ דערפל אָף סיביר, און ווערט דאָרטן אַ „סליעדאָוואַטל“.

ווערט אומעטיק. נעמט ער איינמאל אין אַ סאָף-כּוידעש, ווען ער באַקומט ס'נעהאַלט פאַרן מאַנאַט (80 רובל, דאַכט זיך) און רופט צענויף פּויערים און פּיר-קולאַקעס פון זיין דאָרף, מאַכט אַ שטיקל יאָנטעף, מיט לעכט און . . . מיט צוקערלעך, און מיט לעקעך, און מיט פּייגן (מ'טונקט זיי אין בראַנפן!). צעפאַטערט ס'נאַנצע געלט, און ער מוז זיך שפּעטער באַנוצן מיט זעלונע-געלט.

„סטייטש, בירגער טעפּער?“

ענטפּערט ער מיט אַ גלייכווערטל, און מיט עטלעכע ציטאַטן אָף

אַביסיניש.

די געפּע-או קען קיין אַביסיניש ניט. פאַרלירט ער די שמעלע און גייט אַרום ליידיק, און פאַרברענגט זיינע טעג אין דער לענינגראַ דער ביבליאָטעק. אַמאל נעכטיקט ער דאָרטן אונטער...

ווען איך בין געווען אין לענינגראַד, האָב איך נישט געוואוסט, אז ער איז דאָרטן. קיינער פון די כאַוויירים אין מאַסקווע האָבן ניט געוואוסט. געזוכט, געזוכט, נישט געפונען אים.

ערשט אין אויסלאַנד האָב איך דערהאַלטן פון אים אַ בריוו.

:: :: ::

טעפּערס בריוו

מיון ליבער, טיף-סענטימענטאַלער
משה נאָדיר:

איך זאל האָבן ערהאַלטן אייער ליב בריוו אַ וואָך פּריער, ד.ה. איידער איר זיינט אַוועקגערופן געוואָרן, וואָלט איך אומבאַדינגט פאַרפּאָרן קיין מאַסקווע אַ קוק אָף אייך צו טאָן און אַרומצופלאַצלען וועלט, מענטש און נאָך אַנדערע אינטימערע קלייניגקייטן. אַ שאַד, אַ שרעקלעכער שאַד. נאָר פאַרפּאָלן! ווי וואָלט איר דערפּרויט מיון גאַנץפאַרעלטערטע מוטער אין בראַנזוויל. שטאַלן אַרעכטירט זי ברוקלין (איך פאַרשטיי, אז האַבנדיק אַריבערגעצויגן זיך פון בראַנקס, ברונק עוו. קיין פּיטקין עוו. פּילט זי זיך דעגראַדירט) און אַנדערע פאַמיליען-מיטגלידער און אַ האַלב צענדליג גוטע ברידער, דערצווילנדיק זיי וועגן מיר ניט פון קאַפּ. — אייער אויבקיירערעווי דיקער קאַפּ! — נאָר וואָס געזען און געהערט און געשאַפט מיט אייגענער

האַנט און אויג. איך וואָל האָבן איך געזען דאָ און אייערע שטאַרק געזאַמלטע ווערק, וואָלט איך איינגערעדט צו מאַכן זיך אַן אומד שמערבלעכן גאַמען אויך אין רוסישן לאַנד און ליטעראַטור.

ווי לאַנג וועט איר בלויבן אין פאַרז: זעט זיך אומבאַדינגט מיט ע. וואַרשאַווסקי, דעם אויטאָר פון די „שמוגלערס“; איר וועט זייער אַנטוישט ווערן, ער איז אַ זייער דעלוקאַטער, ליבער, גאַראַינגלוישער מענטש. וואָס האָט ליב מעלאַנכאָליע און כקירע. עפעס ברעכיגעס אין אים, וואָס רירט, ווי אַלעס צוםלעבן פאַראַרטיילטע. איך קען אים פון וואַרשע; גיט אים איבער מיין האַרציקן גרוס. ער זיצט אַוואַדע אין דערזעלבער קאַפּע, וואָס איר טוט דאָרט זיצן.

צופעליג איז מיר אַרױנגעפאַלן אין די הענט אַ בלעטל ביכער־נייעס פון דער וואַרשעווער קולטור־ליג. אַזאַ אַרױמקױט, פּראַװינציאַלישקױט און סטיל־גױס־אַרױמקױט! דערלאַנגען זױ דער װידערגעבאַרענער אױדיש־קױט די קאַברײַשע מאַפּאַטאַן אױבערזעצונגען פון װעלכע מען קען זיך גוט באַקענען מיטן אומגעלומפערטן, שרױערישן, געשמאַקלאַזן לעאָ קאַברײַן און זײן לאַשען און סטױל, אַכער גוט מיט מאַפּאַטאַנ'ען.

קלױבט איר זיך שרױבן װעגן אונדזערע ראַטנלענדער? אין װעלכער פאַרש? די צאַרע איז, אַז די װעלטגעשעפטן גױען אַזױ עקלהאַפּט און אַלע בורזשאַזיען צוזאַמענגענומען און יעדע באַזונדער זענען אַזױ טײַף שױסדיק און אַכזאַרױדיק טרױוואַל, אַז װעגן אונדזערע לױט און אַרדנונגען קען אַ הומאַריסט נױט רײדן פּרױ און לױבט און שמויכלענדיק. די פּאָלױש אױנטערנאַציאָנאַלע סימבאָזיע צװױנגט אים אַרומקוקן זיך.

ווי נוצלעך וואָלט איך געווען מיט מיר דורכצושמועסן זיך און אייערע רוסלאַנדיאיינדרוקן מיט מינע פאַרגלױבן! איך האָב אויך אַ יאָר צױט רוסלאַנד געשפּאַט און געשמעקט. אַרומדרייענדיק זיך דאָרטן צישן פּויערים, די דאָזיקע שרעקלעכע, גאַנץ אומפאַרשטענדלעכע מענטשן. אַז איך לױען װעגן רוסלאַנד עפעס פון ענגלישער אָדער אַמעריקאַנישער זױט, דוכט זיך מיר, אַז איך װױס ב ע ס ע ר: אױברױגענס עפּשער איז גערעכט מיין שפּאַניער פון דער „רעװױסאַ דע אַקסידענטע“, װעלכער שרױבט װעגן דעם דױטשישן עסעאַיסט א. פּאַקװעט אַנטדעקונגען פון דער רוסישער פּױזיאָנאַמיע מיט אַזעלכע ריכטיקע, אַכער גאַנץ באַנאַלע אַפּאַרױמענלעך, װאַס זענען פאַר מיר באַצױבערענד־פּרױש אַ דאַנק דעם, װאַס זױ זענען געשריבן אין אַ פּרעמדער, מאַיעסמעטיש־זױסער שפּאַנישער שפּראַך. לױען איך אױנס שױן פון אַ קאַמױן־פּױער, פּערטער שטאַק, מיט דער הילף פון אַ בױכיקן װערטערבוך פון יאָר 1850. װעלכן איך האָב דער ערשטער אױפּגע־שניטן. טראַכט זיך, אַז פון דער רעאַלמעט מיט אירע טױזנטער קלױניג־קױטן, שאַרפע װינקלען און נישטיגקױטן האַלטן מיר אין אױן לױפּן װױטער, אין עקזאַטיק אַרױן, דאַס געהױמניש פון יעדער ראַמאַנטיק. און צום עמעסן לעבן, דער „רעאַליטע שפּאַפּובלע“ זענען װעגן פאַרשױדענע און װער װױסט, װען ביסט דו דערגאַנגען צום טאַך און האַבנדיק דערגאַנגען, קוקטו װי אַ נאַר, זעסט און פאַרשטױסט נױט און דרױסט זיך װידער אַרױס פון די אױבזױקע עמעסע אַרעמס. װאַס פאַר אַ שױבעס דאַס האָט צו אױיערע רוסלאַנדיאיינדרוקן, אַסער צו איך װױס, אַכער אונדז בױדע כאַ־ראַקטעריזירט אַ נױגונג צום קאַנסעקװענט־אומקאַנסעקװענטױשן מיט דעם

אונטערשייד, וואָס איר האָט טאַלענט, נאָר איך האָט אייער ביסל געשמאַק און סטיל געקוילעט און איך האָב אַ קלוינן ביסל געשמאַק און דאָס וואָלט געקוילעט אַלע מיינע טאַלענטן, ווען איך זאַל האָבן. צום גליק בין איך נישט טאַלענטפול, און עפּשער דעריבער זאָגן גוטע ברודער, אַז איך בין אַ מענטש מיט טאַלענט. און ווער וואָלט דאָס געקענט פאַראויסזאָגן אַז דער דורכ-אויס-רומענישער, וועגעטאַריאַניש-מוזיקאַלישער קאָנראַד בערקאָוסקי וועט ווערן דער באַדרייטנדסטער נאָוועליסט אַמעריקאַס, ווי עס שרייבט זיך וועגן אים אין דער אַקדאַמע פונם איבערוועצער. וואָלט איך עס געהאַלטן פאַר די נאַטירלעכע איבערוועצער — היפּערבאַל, צומירט ער אָבער קרוטיקער פון „איוונג פאַסט“ און „טיומס“ און איך ווער פאַרשעמט, וואָס איך בין אַזוי לאַנג געזעסן מיט קאָנראַד בערקאָוויסי אין „מאַרגן זשורנאַל“ און נישט דער, שמעקט זיינע טאַלענטן. און ווידער פרעג איך צוזאַמען מיט פּאַנטיווס פּילאַטן: וואָס איז אַזוינס וואַרהייט?

שרייבן וועגן מיר ווילט זיך נישט לאַנג. איך בין איצט אַן אַ שמעל און אַרבעט. אין אַ יאָר אַרום האָב איך ווידער אַלע רעכט ווידער צו ווערן אַ געזעלעך פאַמענירטער רעכט פאַרזאָרגער. אַ סוואַרע אַז איך פאַל אַריין אין דער לענינגראַדער שטאַטס ביבליאָמעק מיט האַנאַראַד: 56 ר' אַ מאַנאַט. פיר מיליאָמעס מיט דער וועלט; דאָס איז לויכטער ווי צו האָבן צו מאַן מיט זיך. די וועלט קאָמפּראַמעטירט דיך קיינמאַל נישט; דו ביסט אין דיינע אויגן שמענדיק קאָמפּראַמעטירט.

שרייבט מיר וועגן אייערע פּלענער און רוסלאַנדי-איינדרוקן און — ס'אַראַ ערגעניש, וואָס איך האָב נישט געזען דאָן-קיאָמישן נאָדיר אין לייב און נישט האַנאַע געהאַט פון דער אומערשעפּלעכער שפּיל פון אייער באַאומרוואַי-גענדי-אומרוואַיגן לייכט און שאַרפּזין.

אייער אין ליבע

ק. טעפּער

ארום דר. חיים זשיטלאָווסקי

I

זינט איך געדענק דעם דר. חיים זשיטלאָווסקי, איז ער שטענדיק דער „גרויסער דענקער“ און דער „זאפטיקער שרייבער“.

האָב איך מיך גענומען צוקוקן צו דעם ליבן דר. חיים זשיטלאָווסקי שרייבן, און — אזוי איז מיר נישט געשען. עס איז דאָך אַ כעמישער, זאמדיקער אידיש, וואָס קריצט אונטער די ציין... דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי איז טאָקע געבוירן געוואָרן אין אַ זיידענער פּוּזשאַמאַ.

איך לייקן נישט דעם ליבן דר. חיים זשיטלאָווסקי פאַרדינסטן פאַר אידיש. ער האָט אונדז באַשאַהנט די סימכע. ער איז געווען די שיינע באָרד אַף דעם פּראָסטן פּאַנים פון אונדזער פּאַלק — ער איז געקומען צו אידיש, אין דער צייט ווען „געבילדעטע מענטשן“ האָבן גערופן אונדזער שפּראַך „זשאַרגאַן“ און געצויגן מיט דער נאָז, יעדעס מאָל וואָס מ'האַט דערמאָנט דער שיפּכעס נאָמען. וועאוּד, און נאָכמער: דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי איז געקומען צו אונדז ווי אַ „פּאַלנער איראָפּיער“! ער האָט געקענט רויש און אַנדערע לעשוּינעס. ער איז געקומען צו אידיש, ווי דער „רייכער פעטער פון אַמעריקע“ קומט צו זיינע אָרימע קרוויוּים אין זלאָטשעוו.

ניין, וואָס זאָג איך ווי אַ „רייכער פעטער“? אונדזער דר. חיים זשיטלאָווסקי האָט (ווי אַן עמעסער דעמאָקראַט) אַראָפּגענומען די גאָלדענע קייט פון זיין וועסטל, אזוי גיך ווי ער איז צוגעקומען צום אָרימען פעטערס שוועל.

ער האָט זיך אָנגעטאַן אַף דער צונג „די אָרימע שפּראַך פונם פּאַלק“, און זי איז אים געווען (נעבעך) ווי אַן אייגענע. דאָס אַלדינג איז זייער פיין, זייער ראָמאַנטיש.

עס איז גענוג אַ ראַכמאַנעס, אז אַ גוי איז זיך מענאָיער, ביפּראַט אז אַ איד לאָזט זיך גאָכאַמאָל באַשניידן, אויס ליבשאַפט צו זיין פּאַלק!

דער ליבער אידישער דר. חיים זשיטלאָווסקי האָט זיך „מענאָיער געווען“ און זיך צוויי טאָג באַשניטן. ווייסט מען נישט: איז ער דאַפּן געוואָרן מער איד, צי ווינציקער?

מילא, אז איר'ט זאָגן, אז דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי קען

זייער שיין רעדן, זייער שיין טראכטן, וועל איך מיך נישט שפארן, אפילע אז איר'ט מיר זאגן, אז דער דאקטאר זשיטלאָוסקי איז אן אַריגינעלער פילאָזאָף, וועל איך אייך אויך גלויבן, — וואָס קען עס מיר שאַטן?

איך האָב שוין אַמאָל געשריבן, אז דר. חיים זשיטלאָוסקיס קויעך שטעקט אין דעם, וואָס ער קאָן נעמען אַ גרינג געדאַנק און אים פאַרפלאַנטערן און אים „מיט אַסאך מי און קאַסטן“, ווי מ'זאָגט, מאַכן מוירעדיק שווער, און דערנאָך ווידער „מיט אַסאך מי און קאַסטן“ אים קריק אויפפלאַנטערן און אים מאַכן האַלב אזוי גרינג, ווי ער איז געווען פריער, איידער דער ליבער דר. זשיטלאָוסקי האָט אים זאַטשעפּט.

מילע, וועגן די-אָ זאַכן שלאָג איך מיך מיט אייך נישט. אָבער אז איר זאָגט מיר: „זעט נאָר וואָס פאַר אַ זאַפטיקן איריש דר. זשיטלאָוסקי שרייבט“ — מוז איך מיך שוין מיט אייך קריגן. אין אייר טאָג איז מיר געקומען צו דער האַנט (פון אַ צייטונג אַרטיקל אין פ. א. ש.) אַט וואָסערע מוסטערן פון דר. זשיטלאָוסקיס זאַפטיקן איריש:

„זיינע מעמואַרן האָבן פאַר מיר . . . ממשות'דיגע רעזולטאַטן. אויבגיגע פון יענע אַריגינאַלן, וואָס זענען איבערגעאַרבעט געוואָרן אין דער באַשעפּערישער פאַנטאַזיע פון קינסטלער, אויסגעגראָבן פון עבר, ווי שיינקייט-אוצרות פון טומ-אַני-כאַמעני'ס קבר (אויסגערעכנט אַקוראַטן — מ. נ.) און פאַרגלויכט מען די אַריגינאַלן מיט זייער אַפּשפּיגלונג אין דער קונסט באַמערקט מען אַ סך וויכטיגע שטריכן און זייטן פון דעם אירישן מהות אין דעם אַלטן פרום-אירישן לעבן האָבן נאָך נישט געפונען זייער רעכט.“

איר פאַרשטייט עפעס פון דעם-אָ מיט-ווערטער-פאַרפאַפטן זאָץ? שטראָף מיך נאָט, אויב איך הויב אָן צו פאַרשטיין, וואָס דער ליבער דר זשיטלאָוסקי איז דאָ אויסן צו זאָגן!
אָדער אזא זשיטלאָוסקישער פלעכט:

„ . . . (פיליפ קראַניץ) בוך ב ר י י נ ג ט ד י ב א -
ש ר ר י ב ו נ ג פון פאַקטן. מיט ו ו א ר ע מ ע ר ד א נ ק -
ב א ר ק י ו י ש האָב איך עס מיט דעם ה י י ס ע ס ט ו אונש“
. . . וכו'.

II

אין זשיטלאָוסקיס אַטאַביאָגראַפיע אין „טאָג“ פון 19טן יאָנואַר געפינען מיר (אין אן אַרטיקל פון אַ צוויי קאַלומנעס) גאַנצע צוועלף (12) שטייער גאָלד מיט זילבער:

1

. . . טויג אינגאנצן און לחלוטין און לגמרי גארנישט. קיין
איין האָר אַ רעכטע! (זשיטלאָווסקיס שוואַכקייט צו „ברעקל" און
„האָר"!)

2

. . . איך זיך שוין כאַס טיש און וואַרט אַף אים מיט האַרץ —
אַ פאַרפּרוּדן שטיקל אייז (איר האָט שוין אַמאָל געזען נישט קיין
פאַרפּרוּדן שטיקל אייז? — מ. מ. נ.).

3

. . . (נאָכן „אוראַק") אויך מיין לערער ווערט אַ גאַנץ אַנדערער,
און עס הויבט זיך אָן דער ריכטיקער פאַרגעניגן.

4

. . . האָבן געצויגן דעם אויפּטערק פון דער ראַדיקאַלער וועלט.
(„אויפּטערק" קען מען בעשום־אויפן נישט זאָגן: מ'קען זיך אַ
סוועטש טאָן און זאָגן: „אויפּטערקעניש" — וועט דאָס אויך טויגן
אַף קאַפּאַרעס. וואָרים אויב „אויפּטערקזאַמקייט" ווערט אָפּגעקירצט
אַף „אויפּטערק", דאַרף דאָס וואָרט „אויפּטערקזאַם" אָפּגעקירצט
ווערן אַף „אויפּס"! אַי, ווי אזוי זאָגט מען פאַרט אַף אידיש
„אויפּטערקזאַמקייט"? אַלעמאַי ווי אזוי זאָגט מען אַף אידיש
„קיישהייט"? „אוישוויפּונגען"? „פירלעפּאַנץ"? — מ'זאָגט
נישט. מ'זאָגט עפעס אַנדערש!).

5

. . . פּייעריק־שוואַרצע אויגעלעך.

6

. . . זאָגט ער מיט אַ שטריינג בליק אין די אויגן.

7

. . . אַט דעם געדאַנקלעכן פאַרבאָדינג פון דעם דעמאָלטיקן
סאַציאַליזם.

8

. . . זיי זענען פרומע, טיף־דעליגינעזע, אין גאַט־הייט־גלויבן
דיקע אידישע סינדער.

9

... פיקיזאך אין פולסטו זין פון וואָרט.

10

... נישט אלץ, וועגן וואָס עס ווערט גערעדט פאַרשטיי איך
נאָני.

11

... מ'דאַרף האָבן אומבאַשרייבלעכו מוט.

12

... (דאָס בלאַט געמאַרע און דער „אוראַק“) אָט דאָס איז,
וואָס זיי אַלע האָבן פון מיר אומבאַרמהערציק געפאַדערט, און וואָס
איך האָב קיינמאָל ניט געקענט, ווי דער טיידער איז.

III

גלויבט מיר: איך האָב מיך אַף אַ האָר נישט באַדאַרפט אָנ-
שטרענגען צו געפינען אָט די צוועלף „דימענטן“ אין זשיטלאָווסקיס
אַרטיקל פון קנאַפע צוויי צייטונגס-שפאַלטן!

:: :: ::

אין אַ פריערדיקן אַרטיקל (פון דער זעלבער סעריע-לעבן) זאָגט
דר. זשיטלאָווסקי, אַז „ס'איז פּלאַך און פּלאַטשיק“ (ס'איז
מ. נ.). ליהאזי ווי מ'זאָל זאָגן: די וועלט איז רוּד און קיילעכדיג!
און איר זאָגט: זאַפטיקן אידיש!

:: :: ::

„טשעין-סטאַרם“ איבערזעצט זשיטלאָווסקי „קעיטן-קראַמען“ —
און איר זאָגט: זאַפטיקער אידיש!

:: :: ::

זאָל ער מיר טויזנט מאָל מויכעל זיין, דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי,
אַבער זיין אידיש הויבט מיר נישט אָן צו געפעלן.
אויב זשיטלאָווסקיס אידיש איז אַ „זאַפטיקער אידיש“, קען מען
שוין זאָגן, אַז די עניפטישע פיראַמידן זענען זאַפטיקע פיראַמידן!

:: :: ::

אַ נייע שוואַכקייט באַ זשיטלאָווסקין: יאָנטעוויטים!
דער ליבער דר. וואָלט זייער געוואָלט, אַז די וועלט זאָל זיין
פול מיט שיינע יאָנטעוויטים. אַלע אירן זאָלן גיין אָנגעטאָן אין הויזן

פון פורפרוואַל, זיצן אין די שיינע ביבליאָטעקן, טראַכטן די שיינע געדאַנקען און טרוימען די שיינע „טראַומען“.
 און ווער וועט לאַמען שיד, ליבער דר. ? און ווער וועט רייניקן קאַנאַלן ? און גראַבן קוילן ? און שמעלצן אייזן ? און וויקן פעל ? און מיסטיקן פעלדער ?
 אַדעראַבע, לאָז זיין יאַנטעפּ, דר. לעבן ! נאָר לאַמיר, שרייבער און קינסטלער, דערווייל שמעלצן אייזן און רייניקן קאַנאַלן און וויקן פעלן, בעאייס די אַנדערע 99 און זיבן אַכטל פּראָצענט וועלט וועט זיצן אין די שיינע ביבליאָטעקן און דיינקען שיינע געדאַנקען און טרוימען די שיינע „טראַומען“...

:: :: ::

אין „טאַג“ האָב איך געזען אַ בריוול פון אַ לעזער, בעט ער, אַז דער ליבער דר. חיים זשיטלאָוסקי זאָל אַזוי גוט זיין און דערקלערן ווי אַזוי ער שטעלט זיך פאַר אַ קאַָפּעראַטיוו אידיש דאָרף, אָדער אַ גאַרטן־שטעטל, וואָס זאָל זיך אָפּגעבן מיט קולטור־אַרבעט. דרינג איך דערפון, אַז דער ליבער דר. זשיטלאָוסקי האָט מיסטאַמע געהאַט צו מינצטען איין לענגערן אַרטיקל וועגן דעם, אַכוץ עטלעכע קלענערע „אַרומרידענישען“.

IV

האָב איך מיר פאַרקאַטשעט ס'היטל, פאַרמאַכט צו האַלבע אויגן און מיר גענומען אויסכאַלעמען די אידיליע פון דעם דר. זשיטלאָאָר־סקיס „קעיטן קראַמען“ פון קולטור: שיינע, מאָדערנע גאַרטן־שטעטל לעך מיט בלומען און מיט נאַכטיגאַלדלעך. אַרבעטן, אַרבעטן דאָ בלוזי נעגערס און „ערלים“. מיר אידן, זאָלן זיין געזונט, זעמיר פאַר־נומען מיט קולטור אַ געוואַלד. מיר פּיערן יאַמטויוויס. יעדער טאַג אין דער וואָך איז אַ יאַמפּיר. מיר מאַכן קידעש „לפי“ זשיטלאָאָר־סקיס אידישן נוסעך. מיר לייענען דעם ליבן דר. זשיטלאָוסקיס ווערק... מיר קוויקן זיך מיט זיין שטאַרקן „איבערזעץ“ פון זאַראַ־טוסטראַ. מיר טאַנצן, מיר זינגען, און ביכלאַל — זענען מיר זייער פּרילעכע, אָפּערעטישע אידעלעך...

די נעמלעכע זשיטלאָאָוסקישע גאַרטן־שטעטלעך וועלן זיין, פאַר־שטייט זיך, באַזעצט פון לויטער אידישע נגידים. געמיינע לייט וועלן מיר דאָרטן נישט האָבן, ווייל דער געמיינער מאַן האָט אַ טעווע, אַז

אויב ער האָט נישט קיין פאַרנאָסע, איז ער נישט פריילעך אום יאָג-טעוו. ביפראַט אינדערוואָכן.

און מיר ווימיר דאָך עס זאָל זיין פריילעך!

איך מאַך צו די אויגן נאָך מער און איך זע: דעם ליבן דר. זשיטלאָוסקי און זיין פיין פוטערן היטל, ווי ער זיצט אויבן-אָן ביים שיין-געדעקטן לאַנגן, צו-אייס-צו אויפגעהויבענעם טיש, וואָס זעט אויס ווי אַ ברייטער שטראַל פון אויבן אַראָפּ. דר. זשיטלאָוסקי זיצט און יאָנפיווט, און זינגט זמירעס אַף איריש. דערנאָך זאָגט ער אַ שטיקל טוירע פון דעם סיפער אַזוי-אין-אַזוי (טאָקע זיין אויגן סיי-פער!), דערנאָכדעם זעצט מען זיך עסן, און מ'עסט יאָנטעוודיק, מיט קאוואַנע לויטער איריש-כאַסידישע געריכטן, פיש געפילט מיט קול-טור-פילעכץ; טשאַלנט נוסעך הילעל צייטלין. קוגל על השטייגער של דר. שנייאורסאָן, צימעס אלא דר. בירנבוים.

דאָס קולטור-דאָרף אַליין, שטעל איך מיר פאַר, ווערט געגרונד-פעסטיקט אַף כאַסידיש-נגידישע יעסודעס. דער „טאַג" קויפט, אַ שטייגער אָפּ אַ שטיקל עדר אין ספּרינג-וואַליעוויטש אָדער אין וואודריטשעוו, לאָזט עס אויסמעסטן, קעדיי צו וויסן וואו עס קומט-אויס דער סאַמע אינדערמיטן, און אַז מ'ווייסט שוין אַקוראַט וואו דער צענטער איז, זעצט מען דאָרט אַוועק דעם ליבן דר. זשיטלאָוסקי און מ'הויבט אָן צו בויען אַרום אים. (פאַרשטייט זיך, די גאַנצע צייט פון דער בויעניש טראָגט מען דעם דאָקטאָר אונטער קרעפּלעך און קולטור, קעדיי ער זאָל, כאַלילע, נישט פאַרשמאַכט ווערן!) אַז דאָס גאַנצע קולטור-דאָרף איז אויפגעבויט הויבט מען אָן רעקלאַמירן אין „טאַג", און אין „מאַרגן-זשורנאַל" און אין „פאַרווערטס", אַז — שוין! מ'קען שוין אָנהויבן צו קויפן שיינע באַנגעלעך, אַרום דר. זשיטלאָוסקיין — 8 טויזנט מיט 600 דאָלאַר אַ באַנגאַלאַ.

פאַרשטייט זיך, אַז אידן זענען נישט קיין נאַראַנים און מ'ווייסט און מ'קויפט. וואָס נעענטער די באַנגאַלאַ איז צו דר. זשיטלאָוסקיין אַלץ שוואַכער איז זי געבויעט, און אַלץ ביליגער איז דאָרט די „פלאַמבינג". דעם סייכל פאַרשטייט איר דאָך! אַ באַנגאַלאַ, וואָס איז נישט ווייט פון דר. זשיטלאָוסקיין איז שוין פאַר זיך אַליין אַ לייקעכל, וואָס קיין בעסערס דאַרף מען נישט האָבן. מ'צעכאַפט דאָס ווי מאַצע-וואַסער!

...ס'ערשטע קולטור-דאָרף איז אויספאַרקויפט. די קולטור-

ביים-מערדערשעלעך זענען אויפגעבויט, און די קיין אַין-האַרע נישט פעטע קולטור-לייטע זיצן אַף די פּריזבעס און גיבן אַכטונג ווי די נעגערס אַרבעטן אַף די אירישע גערטנער, ווי זיי פאַרזעצן פעטרישקע

און אוגערקעס און רעטעכלעך, און עס קומט זיי צו דאפון א שטיק געזונט. זיי ווערן ספריטקע, ווי די לאַשיקלעך, הויבן-אָן טאַנצן אידן-שע קמין-אָף-טעניז . . . אָדער אז נישט, גייען זיי אַרום איבער די גאַסן מיט די קולטורנע מלופין-שטעקעלעך אין די הענט, הענגען-אויף מעשענע סגל'ען אָף זייערע געוועלכ-שילדן, און די קופאַנעס, וואָס זיי שניידן זענען געדרוקט מיט אידישע אויסיעס.

דערנאָך הויבט מען אָן טראַכטן: וואָס ווייטער? פאַלט איין אַ קאַלעגע פון „טאַג“, אַז העוים ווי, הערט איר מיר, מער ווי אין דר. זשיטלאָווסקי זאָל לעבן האָבן מיר נישט, בעכיון, וואָלט געווען זיין אייצע (אויג-פינטל), אַז באַנאַכט, ווען אַלע קולטור-דאַרפֿען אידן שלאָפֿן אַף ווייכוואַטיקע קולטור-מאַטראַצן, זאָל מען נעמען דעם דר. זשיטלאָווסקי און אים אַרויסגאַנווענען דורכן קוימען, און אים שטילערהייט איבערפירן אין אַ פרישער קולטור-קאַלאָניע, און ווידער אויפבויען — אַרום אים באַנגאַלעך שיינע, מיט דעכער פון קאַלירטע משערפלעך.

:: :: ::

זאָל ער מיר קיין פאַראיבֿל נישט האָבן דער ליבער דר. זשיט-לאָווסקי, און זאָל ער נישט מיינען, אַז זיין שטייען אין שידוכעס מיטן „איסקאַר“ האָט דאָס אזוי קאַליע געמאַכט זיין דאָליע אין מינע אויגן. דאָס הייסט: דאָס אויך אַביסל. דאָס איז עמעס. אַז איך האָב געזען, ווי דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי וואַשט זיך און רייניגט זיך, אין דעם קאַשערן וואַסער פון זיינע זיבעצן אַרטיקלען; ווי ער רייבט זיך הינטער די אויערן מיט דעם בוימל-זאַלץ פון זיין קולטור-אידישקייט, האָב איך געשמייכלט אינדערקרום: אַט-אַזוי-אַ. איך האָב פאַרשטאַנען, מיסטאַמע, אַז דער דר. זשיטלאָווסקי וואַרפט אַרײַן דורכן פענצטער ס'היטל, וועט ער שוין דערנאָכדעם אַליין אויך נאָכ-קומען.

אַ בייז האַרץ אָף דעם ליבן דר. זשיטלאָווסקי האָב איך צישן אַנדערע זאַכן אויך פאַר זיין ביטערן אידיש. ער, וואָס האָט אַ האַלב לעבן זיך געשלאָגן פאַר דעם „אידישן וואָרט“, ער — וואָס איז גע-ווען די שענסטע באַרד אָף אונדזער אידישן שפּראַך-פּאַנים — ער אַליין האָט זיך די מי נישט גענומען אַ געדיכט שפּראַך-קעמל צו נוצן.

אין איין אַרטיקל פון זיינע זיכרוינעס, וואָס איז געווען אָפּגע-דרוקט אין „טאַג“ פון שאַבעס, דעם 23טן מערץ, האָב איך צוגנויפֿ-געקליבן אַ גאַנץ זשמוט מיט וואָרט-פעטרישקע.

1. „באַראַן“ פאַרטייטשט דער ליבער דר. זשיטלאָווסקי באַלד אַפן אָרט; שעפּסן-באַק.
2. „שעפּסן-באַק“ איז, הייסט דאָס, אַסאַך אידישער ווי — באַראַן!
3. „כריסטן“ זענען באַס ליבן דר. זש. דדים (דאָדים) און איין ברוסט איז אַ דר(דאָר). (אה, ס'ווערט מיר הייס פון דעם ליבן דאָק-טאָרס עראַטיק!).
4. „...האַט ער געסאַכהאַקלט דעם אַלגעמיינעם איינדרוק.“
5. „...פונקט ווי אַ מענטש זעט ער אויס (דער דאָמאָוואַי) נאָר מיט האָר באַוואַקסענע ביז צו העלפט. ווען ניט זייער וועלן רייטן אָפּ פּערד.“
6. „שטיפּעריש זענען זיי.“
7. „ניט אַלץ איז אָפּגעדוכט.“
8. (דער שאַבעס-גוי איז אַ שטיקל שיקער) „...נאָר צו זיין דינסט-טאָן האָט דאָס ניט.“
9. „...געגעסן סטאַטיקלעך זיין וועטשערע פון אונדזער טיש.“
10. „...די הענט אויפגעהויבן פון פאַרפּלעפּונג.“
11. דאָס איז אין איין שטיקל אַרטיקל, די גרויס ווי אַ געניץ. אָדער אזא זשיטלאָווסקישער פּאַסעק:
12. „די צוריקגעוויינט פון דער אַנטשוואַמענער יוגנט.“
13. אז אַ מענטש קען נישט בעסער איז קיין פאַרדראָס נישט, פאַר-קערט: מ. באַראַנאוון און „יצחה אייזיקן“ האָט דער „אַקצענט“ נאָך צוגעגעבן כּיין. אָבער אז אַ מענטש (געבוירן אין באַברויסק) לערנט זיך אומיסנע נישט קענען רעדן קיין אידיש, איז שוין ביטער וואָס סײַ קען ביטערער נישט זיין!

V.

אַ גוטן פורים אינען, מיינע ליבע פורים-אידן, פון אונדזער ליבער פורים-פרעסע! אונדזער ליבער פורים-פּילאָזאָף, דער ליבער דר. חיים זשיטלאָווסקי, גיט שוין „אינטערוויען אין „פאַרווערטס“ וועגן זיין ערשטע פרוי, וועלכע איז געווען אַ קריסטין. דער רעפּאָרטער פון „פאַרווערטס“ דערציילט אונדז טיפע סוידעס פון דעם ליבן דאָקטאָר זשיטלאָווסקי'ס „נישט לאַנגאַניגער פאַרגאַנגענהייט“ (מענדל ראָזענ-באום'ס אַ פּראַזע), ווי אזוי דער ל. ד. זש. האָט געהאַט I ווייב, און נאָך איינע, און זעהנע מיט טעכטערן האָט ער אויך. וואָדען, אַ שלע-פּער איז ער, דער דאָקטאָר? ער האָט זיך פאַרפונדעוועט מיט זעהנע און מיט טעכטערן. און וואו מיינט איר האָט ער די זעהנע מיט די

טעכטערן? אין האַבאַקן? אין בראַנזוויל? אין פאסעיק? אין ווילנע? נעווער! ער האָט זיי אין די סאַמע שענצטע שטעט אין דער וועלט, אין זשענעווע, אין פאַרז, אין מאַדריד, אין גאַליפּסעם (אויב עס איז דאָ אזא שטאָט). אַדנים סלאָוואַם דער ל. ד. זש. איז, אַכויץ פּילאַזאַף, יודאַזאַף, א. א. וו., אויך פּול מיט ראַמאַנטיק, פּלאַסטיק, ליריק, והאַ ראַיע: די „פּיקטשע“ פּון דעם ליבן דר. זש. מיט זיין ערשטער פּרוי, די קריסטין.

אַך, דר. זשיטלאָווסקי־לעבן, דר. זשיטלאָווסקי־לעבן, פּון אַ באַרד אַפּן „אידישן פּאַנים“ וועט איר באַלד ווערן אַ ליידיק שטריימל, אַן אויפגעשטעלט וועריך, אַ טעמע פאַר ביליגע רעפּאַרטאַרן, שטאַף פאַר דער „דילי ניוס“, פאַר דער „מיראַר“.

און פאַרלירט דער ליבער דר. זיין „ערנסטע מינע“, וואָס וועט ער האַבן צו פאַרקויפּן?

טאָ זאָגט־זשע קינדער: „אַ ראַכמאַנעס, אַ ראַכמאַנעס אַף דעם ליבן דאַקטאָר, וואָס האָט זיך נעבעך אָנגעקוועטשט הינעראויגן אַפּן ליטעראַרישן געזעס, פּון זיצן אַף צוויי בענקלעך מיטאַמאַל, און איצט איז דאָס גליטשן־זיך באַרג אַראָפּ קימאַט אַ, ווירופּנזויעס, — דער לייזונג.“

היינריך היינע

איך האָב אַ שטיקל כּשאָד, אַז דאָס נייע אידיש־אַמעריקאַנישע וואָרט „קיביצן“ קומט נישט פון דעם וואָרט קיביץ (קיביץ־פּוּיגל, וואָס לייגט זיינע אייער אין פּרעמדע נעסטן), נאָר פון דעם נאָמען „גוביץ“ — היינריך היינעס ערשטער פּאַרלענער, וואָס האָט געהאַט אַ טעווע, ווי היינע זאָגט, צו „גובעצן“, אַרײַנקריכן מיט זיין נאַר־שער פּען (אַדער נאָז) וואוּ מ'דאַרף נישט.

פון דעם נייעם בוך „דער מענטש היינע“, געשריבן פון לואיס בראון (לויט די אויסגעצייכנטע מאטעריאַלן פון דעם גרינטלעכן היינע־פּאַרשער: שטראָדמאַן) ווער איך געוואָר, אַז היינע איז געווען „אַ באַי פון די באַיעס“, — ווי מ'זאָגט באַ אייך אין ליטעראַרישן אַמעריקע...

אַזוי שרייבט היינע, לעמאַש, צו דעם „דיכטער און קריטיקער“ איינעם אַ „קאַנצלער אַדאַלף מילנער“, מיט וועמען היינע איז געווען אַפּ מעסערשטעך, אידער ער (היינע) האָט אַרויסגעגעבן זיין ערשטן בוך:

„איך שיק אייך, מיין ליבער הער, מיין בוך מיט לידער, בלוז דאַפּאַר, וואָס איך האָפּ צו זען אַ רעצענזיע איבער דעם אין אייער לײַטער אַרײַשן זשורנאַל. איך שמעל אַסאַך דאַרויף, אַז אייער קריטיק וועט זיין אַ גינציקע — ד. ה. נישט צו ביטער, ווייל איך האָב מיך געוועט אין אונדזער קלוב, אַז קאַנצלער מילנער וועט מיר געבן אַ גוטע רעצענזיע, כאַטש איך בין איינער פון זיינע קעגנער.“

ווי עכט־אידיש! ווי היינט־אידיש! ווען היינע וואָלט היינט געלעבט (און ווען ער זאָל נישט האָבן קיין טאַלאַנט) וואָלט ער זיכער געוואָרן אַ רעדאַקטאָר פון אַ ליטעראַרישער ווינקל־שריפט אַפּ אידיש!

:: :: ::

היינריך היינע האָט זיך געשמאַדט און . . . געוואָרן אַ איד. ס'איז ווערט צוצולייגן דעם פינגער צום שטערן, אַ שיינעם זונטיק נאָך־מאַטונע און זיך פאַרטראַכטן וועגן דעם. ס'ביסל „טויף־וואַסער“, וואָס מ'האַט אַפּ אים געשפּריצט, האָט שפּעטער מיט אַסאַך פּראָצענטן אַרויסגעוויינט פון אים, אין „אידישע טרערן“.

געבוירן פון א שאַפּל טאַטעלע, א פּוסטער פּראַנט מיט פּאַרפּיר-
 מירטע נאַזטיכלעך, א שלימאַזל, וואָס האָט נישט געטויגט א קאַץ אָן
 עק צוצובינדן; פון א מאַמען, וואָס האָט נאָר אין זינען געהאַט א
 טאַכלעס און האָט נישט צופיל ליב געהאַט אירע אידישע שכינים, —
 וואָלט „האַררי־לעבן“ (האַררי־לעבן — טאַטע־מאַמע האָבן אים גע-
 רופן נישט „היינריך“ אָף דייטש, נאָר אָף ענגליש „האַררי“ — מיט
 א ברייטן פּאַסעך און מיט א טאַפּל־אויסגעשאַרפטן רעיש) געווען
 אויסגעוואַקסן מיטאַמע א... „סוינע יסראַעל“, אָדער, אין בעסטן
 פאַל, איינער וואָס וואָלט געווען פאַרשוויגן זיין ביסל אידישקייט,
 וואָס איז סיי־וויסטי געווען אזוי שיטער, ווי א גרויפּ אַפּן יאַם...
 דאָס ביסל „הייליקע טויף־וואַסער“ האָט דאָסמאַל באַוווּזן
 וואונדער און געמאַכט פון א אידן — א אידן.

די קריסטלעכע קירך מעג זיך איבערנעמען מיט דעם וואונדער
 און מיט דעם קויעך פון איר שפּריץ־וואַסער. ווען „מען רופט אָן די
 גרעסטע נעמען“ און צישן זיי אויך „האַררי־לעבן“ — היינריך היינע
 — דאַרף מען אויך געדענקען צו גוטן די „געשיכטע“, וואָס קאָן אָפּ-
 טאָן אזוינע „אידישע שפּיצלעך“.

מיינ פריינט מאַקס וואַקס, האָט וועגן דעם א גאַנץ שוואַך ליד,
 וואָס מיר ברענגען עס דאָ, ווייל עס פאַסט צום איניען:

אַז היינריך היינע זינגט
 פון „בורא פרי הגפן“,
 מעג אים גאָט דערפאַר נישט שטראַפּן.

דאָס ליד שמעקט טאַקע
 מיט פרייטיקדיקע לעכט,
 נאָר געשריבן איז דאָס זייער שלעכט.

דאָס זאָל אַנלערנען די דיכטער,
 וואָס שפּריצן זיך מיט הייליק וואַסער,
 אַז טרוקן קומט די קאַץ קיינמאַל נישט איבערן וואַסער.

דער אַנשטעל איז גרויס

אויב איר, לעמאַש, פאַרקילט זיך אַ זייט, וועט איר נישט זאָגן : „אך מיין שרעקלעכע פאַרנאַסע. ווען איך זאָל נישט מאַכן קיין זייגערלעך אָדער הויזן וואָלט איך מיך נישט פאַרקילט. איך בין אַ קאַרבן פון די זייגערלעך אָדער פון די הויזן.“

נאָר אז איינער אַ שריפטשמעלער, פאַרקילט זיך אַ זייט, כאַלילע, שיקט ער אַריינרופן אַ פריינט, אויך אַ שריפטשמעלער, און ער דערקלערט אים אז ער איז אַ קאַרבן פון דער קונסט. אז איר זייט אַ שניידער און איר ווערט, ווי די טעווע איז פון טאָג צו טאָג עלטער און אייערע האָר ווערן אַביסל גרוילעך, פרעגט איר נישט: „צוליב וואָס בין איך אזוי גרוי געוואָרן? וואָס האָב איך דערפון? וואָס פאַר אַ דאַנק וועל איך דערפאַר האָבן פון דער מענטשהייט?“ ניין. איר זאָגט גאַנץ איינפאַך צום ווייב: „ליבע פרוי, איך ווער שוין אַלט.“ און איר זעצט זיך אוועק ווייטער אַרבעטן אָדער עסן.

אז אַ שרייבער ווערט, גאָט באַהיט, אַלט אָדער אַביסל גרוילעך, טוט זיך כווישער. סטייטש ער זאָל גרוי ווערן. ער וואָס האָט אין זיין לעבן אָנגעשריבן עפשער 361 נאָוועלן און 214 לידער און 5 איינ-אַקטערס — ער זאָל מוזן אונטערשמעלן דעם קאַפּ און זיך לאָזן באַ-זילבערן פון דער נאַטור?

רעדט מיט וועלכן קינסטלער איר ווילט און איר וועט אויסגע-פינען אז די קונסט האָט אים אומגליקלעך געמאַכט. פרעגט שוין גאַרנישט וואָס זי האָט אים אָפּגעטאָן. זי האָט אים איינפאַך געקוי-לעט אָן אַ מעסער, האָט זי אים.

אין זיינע אויפריכטיקסטע לידער באַזינגט דער קינסטלער דעם טרויעריקן פאַקט וואָס, אז ער דאַרף אַריבערלויפן בראַדוויי באַ דער 34טער גאַס שמעלן זיך נישט אָפּ אַלע טראַמוויען און אַטאַמאָבילן. נאָר ער מוז ווי יעדער מענטש צוהאַלטן ס'היטל. זיך אומקוקן אין אַלע זייטן און דערלאַנגען אַ לויף אַריבער מיט שנעלקייט גלייך ער וואָלט געווען אַ פּראָסטער שאַפּ-אַרבעטער אָדער אַן איינפאַכער אַרכיטעקט.

יעדער קינסטלער איז באַ זיך באַוואוסט, אז ער איז זיך מאַקרעוו פאַר דער קונסט. זיינע שענסטע יאָרן האָט ער אַוועקגעגעבן צו דער

קונסט, זיין לעבן, זיין ענערגיע, זיינע טרוימען און איצט אז זיינע האָר זענען שוין גרוי, וואָס האָט ער דערפון? אַכּוּץ וואָס ער באַ- שרייבט די דאָזיקע טרויעריקע לאַגע זיינע אין זיבן בענדער און מאַכט דערפון עטלעכע טויזנט דאָלער?

„איז דאָס דער ציל פון לעבן?“ — פרעגט ער זיך אין אַ לאַנג גער פּאָעמע וואָס דרוקט זיך אין דער „צוקונפט“ און בריינגט אים אַריין \$24.36. צי איז דאָס דער לוי, שרייבט ער אין אַ לאַנגער סעריע ביאָגראַפישע אַרטיקלען. „צי איז דאָס דער לוי פאַר איינעם וואָס האָט ס'נאַנצע לעבן געזוכט, געהאַפּט, געטרוימט?“

סימאט יעדער פון מינע באַוויירים (און איך אַליין אויך) האָט געוויסע מאַמענטן אין זיין לעבן ווען ער לויפט אַהיים צום ווייב און ער סטראַשעט אז עס זאָל אים אַזוי נאָט העלפן ווי ער וועט אַוועק- וואַרפן די נאַנצע שרייבעריי (אָדער מאַלעריי, אָדער זינגעריי) און גיין האַקן שטיינער, שאַרן שניי, גראַבן קוילן. אַבי פּאָטער צו ווערן פון דער קונסט. ער קען שוין לענגער נישט אויסהאַלטן. ס'איז אים איבער די קויכעס.

אין אַזאַ צייט ווערט נעבעך די אַרימע פרוי בלאַס ווי די וואַנט, אַן אומרואַיקע, נעמט זי איבערקוקן די אַנאַנסן אין די ציר טונגען צו זען צו עמיצער פאַרלאַנגט נישט אַ מענטשן צו האַקן קוילן און צו שאַרן שניי און אז זי געפינט אויס אז עס זענען פאַראַן אַסאַך „וואַנטס“ ווערט זי רואיק און זי זאָגט: נו, מיילע, ווי דו פאַרשטייסט. דעמאָלט ווערט מיין באַווער (אָדער איך אַליין) געוויינלעך נאָך מער אויפגערגענט, לאַזט אַרויס אַ ביטער געלעכטערל און ער זאָגט: — כ'ווייס דיר אַרט נישט אז מיין פּעדער זאָל ליגן און זשאַווערן. באַ דיר איז רעכט אז אַזאַ מענטש ווי איך זאָל אַפילע גיין אַרבעטן באַם מאַשין. כ'ווייס. און ער זעצט זיך אַוועק און ער גיסט אויס זיין ביטער האַרץ אַפן פאַפיר און ער גיט אַכטונג אז די קאַמעס זאָלן שטיין אַפן אַרט און אז די „יודן“ זאָלן זיין קלענער פון די „וואַוון“ און פון צייט צו צייט שטעלט ער נאָך אַוועק פינטעלעך אויך, קעדרי עס זאָל פאַרנעמען מער פּלאַץ.

יעדער איינער פון אונדז איז באַ זיך איבערצייגט, אז ער איז אַ קאַרבן פון די אומשטענדן. גיט אים בעסערע אומשטענדן און ער'ט אויפּטאַן עטוואָס וואַנדער-באַרעם: גיט אים מער ווייניקער גינסטיקע אומשטענדן און ער'ט איך באַווייזן וואָס ער קען. איר וועט שטוינען, זאָ וואַהר אונדז נאָט העלפּט. דערווייל פאַרשטייט זיך קען ער נישט אַרבעטן ווייל (דאָ נעמט ער אַרויס דאָס נאָטיץ-ביכעלע, ווערט אַביסל

פארטראגן, רעדט און פארשרייבט אין דערזעלבער צייט. ווייל ער וויל נישט זיין דער קארבן פונעם פארפירטן לעבן (שוין פאר שריבן. דאָס איבריסקע וועט ער געדענקן אָף אויסווייניק). אָבער דערווייל, ווי געזאָגט גייט ער אין קאָפּע אַרײַן און דיסקוטירט מיט אַנדערע קינסטלער פון זײַן גלײַכן וועגן דער פּראָגע. „פּאַרוואָס באַצאָלט מען בלױז 15 דאָלער פאַר אַ סקיצע און מ'גײט אַפּילע נישט דאָס בילד?" און עס קומט אַזוי ווייט אַז קימאַט אַלע קינסטלער אײַניקן זיך דערויף אַז מען דאַרף אַ שפּײַ טאָן אָף דער קונסט און גיין שאַרן שניי. (געוויינלעך קומט דאָס פאַר די זומער כאַדאַשיס ווען ס'איז נישטאָ קיין שניי).

אַז איר גייט פאַרביי לעבן קינסטלער'ס שטוב און אַז איר זעט אַז די קינדערלעך זײַנע שטייען אין דרויסן פאַרוויינטע און קלאַפּן אין דער טיר און די מאַמע לאָזט זיי נישט אַרײַן, זאָלט איר וויסן אַז דער קינסטלער זיצט מיסטאָמע און אַרבעט. און אַז ער אַרבעט האָט ער ליב אַז עס זאָל זײַן שטײַל. ששא. אַז נישט גיט ער אַ וואַרף דעם העפט צו דר'ערד און סטראַשעט אַז ער'ט גיין שאַרן שניי. (גע- וויינלעך קומט עס פאַר אין זומער צײַט) און ער הויבט צוריק אויף דעם מאַנוסקריפט, לעשט אָפּ אַ טינט פּלעק מיט אַ ווערפּל צוקער, פאַריכט עטלעכע נאַבלעסיקע „למד'ן" זיי זאָלן נישט אויסזען ווי „שײַנ'ען" און ער פּילט אַז ער איז אַ קאַרבן פון דער קונסט. גלייך ווי אַן דער קונסט וואָלט ער קיינמאָל נישט מיד געוואָרן, קיינמאָל נישט גרוי געוואָרן, קיינמאָל נישט געשטאַרבן.

צום שלום וויל איך (אוי וויי איז מיר) דערקלערן די לעזער אַז פאַר דעם אַ אַרטיקל מײַנעם קריג איך באַצאָלט אומגעפער אַזויפיל ווי זיי קריגן פאַר צוויי טעג שווערע אַרבעט (אינגאַנצן האָט מיר גע- דויערט אַקוראַט 14 מינוט אַנצושרײַבן דאָס אַ מײסטערווערק) פונ- דעסטוועגן לאָז מיר דער רעדאַקטאָר זאָגן אַ שלעכט וואָרט וועל איך אים גלייך ענטפערן מיט אַ ציטער אין מײן קאָל (איך האָב מיך אויס- געלערנט פון לײוויסקין) אַז האַלעוויי וואָלט איך בעסער געהאַקט שטיי- נער אײדער צו מאַכן אַ לעבן פון דער פען.

דערביי וועל איך מיר אַ נעם טאָן באַם קאָפּ און אָפּגיין אַ צע- בראַכענער צו אַ בורלעסק פאַרשטעלונג ערגעץ אָף דער פּערצנטער סטריט.

מיר און די אידישע שפראך

צו וואָס די שרעק פאַר יעדן אומבאַקאַנטן וואָרט, פאַר יעדער נייער ניוואַסירונג, אָדער קאָמבינאַציע? זעט אַשטייגער פּעפּער'ס פּון „עפּעסן אַוועק, אינערגעזי ניט דערפּלויגן“; האַפּשטיינ'ס „פּון אָנוועגן דער עול“; מאַרקיש'ס „מיט געברען מיט געציונד“. אָדער נעמט דאָס וואָרט אַ צוכט (א „צוכט“, א „טשוכט“), וואָס אין געוויסע געגנטן באַטייט עס „אַ ציכטיקע“ און אין אַנדערע מקוים עס מיינט עס „אַ שלומפּער“, אַ „שלימעזאַלניצע“. אָדער: קראַוואַש, קאַרדאַשעווען, צעקאַרדאַשן, צעקראַוואַשעווען; אָדער פאַרליאַיעט, נידערניש, באַ-מוטיקן, פאַרגעדענקן.

עמעס, דער אַרבעטער האָט ניט קיין צייט, קיין געדולד זיך מיט שפּראַך-מעכאַניק צו פאַרנעמען. און מע מעג ביכלאַל עס אַוועקשטעלן פאַר אַן אַקסיאָם, אַז וואָס ווינציקער דער לעזער זעט די שפּראַך-בריל, וואָס דער שרייבער טוט אים אָן, אַלץ מער וועט ער זיין אימ-שטאַנד צו זען דאָס וואָס דער שרייבער ווייזט אים. דאָס איז אָבער אַלץ גערעדט אויב דער שרייבער האָט פאַר זיך אַ פאַרטיקע אויסוואַל פּון שטאַף און קאָליר און עס ווענדט זיך איננאַנצן אין דעם שרייבערס פעאַינקייט אויסצוקלייבן, אָדער—ווי מיט אַנדזשעלאָ האָט עס אַזוי געניאַל געזאָגט: אַוועקהאַקן ס'איבריגע פּונם שטיין, קעדיי דאָס בילד, וואָס שלומערט אין יעדן פעלז — זאָל זיך אַרויסווייזן.

אַנדערש אָבער איז עס מיט אונדזער מאַמע-לאַשן, וואָס איז נאָך דערזוייל גענוג היקעוואַטע, גענוג אָרעם אין פאַרבן, אין שאַטירונגען. דאָ קענען מיר זיך בשום אופן ניט פאַרגינען צו זיין אַזוי איבער-קלייבעריש און באַשטיין אַף אַ סטאַנדאַרד, ווען די גאַנצע שפּראַך איז נאָך אַף אַ האָר ניט סטאַביליזירט, ווען דער נאָרם איז נאָך מיט גאַרניט באַצייכנט...

דאָס הייסט ניט אַז אַנדערע לשוינעס זענען ניט אין אַ שמענד-דיקן פּלום, אין אַ שמענדיקן איבערוועקסעל. שפּראַך מוז פּון — אַלע זעפּונקטן אויס — אויפגענומען ווערן ווי אַ לעבעדיקער אָרגאַ-ניזם, וואָס וואַקסט, אַנטוויקלט זיך, פּראַפּאַגירט. דער ענגליש פּון טשאַסער מוז שוין היינט איבערגעזעצט ווערן אַף . . . ענגליש. וויליאַם פּראַנציוזש איז היינט פאַרשטענדר-

לעך בלוז די לינגוויסטן. דאָס אייגענע איז מיט לומער'ס דייטש, א. א. וו.

און אויב א שפראך ווי אידיש, וואָס חוץ אינם סאָוועטן-פאַר- באַנד האָט זי קיין מלוכישע אַנערקענונג ניט, וויל וואַקסן און לעבן — מוז זי ווי א האַרבוז זיך אַליין צו דער זון ציען, אייגענע פעדים פון זיך אַרויסלאָזן, זיך אָנהאַלטן ווי זי קען און מיט וואָס זי קען...

:: :: ::

דער וועג פירט צו ווייט און דער אַרטיקל מוז זיין א קורצער. עס וואָלט, נאַטירלעך, קעדאי געווען זיך אָפצושטעלן אַף כאָטש די סאַמע וויכטיקסטע אַספעקטן פון אונדזער שפראַך-אויסדעיונג, צי וועט איר זאָגן : אויסציאונג ? אויסשפרייטונג ? נע, ס'איז ניט דאָס ! ניט פונם שטאַנדפונקט פון א שפראַך-נאַפּיסיניק, וואָס האָט זיך אָנגעבונדן אָן דער אַרעמער שיפכענקע נעבעך, אַז זי מוז באַ אים „גייען אין גאָלד“, ניט פון אַ סטיל-וואַנאַנט, נאָר פונם שטאַנדפונקט פון מאַדערניזירן די לעקסיק, — ניט אָפּוואַרפנדיק דאַביי דעם אַרכאַישן אינווענטאַר אַף וועלכן מיר בויען, נאָר דאָרטן וואו דער פונדאַמענט האָט שוין געכאַפט וואַסער — איבערבויען, אונטערשפאַרן, אַנדערע קאַנאַלגענג גראַבן...

אין דער פּאָעזיע קאָן דאָס פּראָבלעם פּאַרמולירט ווערן אַזוי : זאָל מען (ווי אונדזערע קלאַסישע פּאָעטן האָבן געטאָן) פּאַרסירן דעם געדאַנק צוליבן גראַם, צוליבן וואָרט, אָדער זאָל מען בעסער פּאַרסירן דאָס וואָרט אַפּן כּעזשבען פון געדאַנק-קלאַרקייט ? מיר וועלן דאָס אילוסטרירן :

דער דיכטער וויל זאָגן, אַז די לאַמפּן (פּאַנאַרן) אין די מאַסקווער נאַסן באַלייכטן נייע טעמפּן. גוט. דער פּאָעט וועט פּרוּוואוּן שרייבן : אין שייַן פון די צעהעלטע לאַמפּן... און בלייבן שטעקן, ווייל ער מוז באַ דעם געגעבענעם מאַטעריאַל — אַקצענטירן לאַמפּן און טעמפּן. איז צו לאַמפּן די גראַמען — וואו נעמט מען זיי ? איז קומט איינער, לאַמיר זאָגן און ניט זיך אַן אייצע: ניט געקוקט אַף דעם וואָס אַלע קאַנאַניזירטע טעקסטביכער זאָגן בעפּירעש אַז די מערצאָל פון לאַמפּן איז לאַמפּן, שטעלט ער זיך פונדעסן איין ס'לעבן און ניט אַ שרייב אויף אַדעסיש „לעמפּ" — און — עס ווערט לעכטיק אין די אויגן און איר טראַכט: פאַרוואָס טאַקע גיט לעמפּ ?

:: :: ::

אונדזער פראָלעטאָרישער צוגאַנג צו אידיש דאַרף זיין: פון איין זייט — אַ פראָטעסט קעגן יעדער גרינגשאַצונג, ביטול־באַציאָונגען אַסימילאַרטאָרישע, פאַרווערטסיסטישע.

פון דער אַנדער זייט: ניט קיין איבערגעטריבענע געפעסטעטיקייט, ניט קיין קולטור־ייבעריי מיט דער שפראַך פאַר זיך. קיין ציטערן איבער איר און איר בלאָזן די טריט, ווייל אויך די איבערגעטריבענע „טהרת־הגשוף“ איז אַ סימפּטאָם פון פרעמדקייט, פון אומבאַהאַלפּט־קייט — פון זשיטלאָווסישע בעלי תשובה...

ווער־ווער, אָבער די אידישע מאַסן האָבן זיכער קעגן אידיש ניט פאַרבאָרן. ווער־ווער, אָבער די אידישע שניידער־יונגען און שוסטער־געזעלן און שמידן און אַנדערע באַלמעלאַכעס און אַרבעטער האָבן אַף זייערע הענט אידיש אויסגעניאַנטשעט.

:: :: ::

די ראַדיקאַלע און רעוואָלוציאָנערע בראַשור האָט — די ערשטע — אַף אידיש דעם וועג צו דער קלויז־הרובע פאַרשיט, פון באַטלאַך נישער זעלבסט־קראַצערני אוועקגעפירט — אַף די אָפּענע, ווינטיקע קאַמפּ־וועגן.

איז זאָלן זיין „געהיט“ מיט אידיש די, וואָס פילן זיך „זינדיק“ קעגן איר, די וואָס פילעווען אין האַרץ אַלערליי מאַכשאַוועס־זאָרעס וועגן אַריבער גיין צו דער האַרנטע, אָדער אַ שאַס־געפיל מיט דעם מיר־נאַריטע־סטאַטוס פון מאַמע־לאַשן.

מיר, פראָלעטאָרישע שרייבער, באַציען זיך צו אידיש מיט דער פולער כּשיוועס און ערנסטקייט, און דער איקער: מיר קאָנען זיך פונד דערהיים אויס, פון אַרעמע שטיבער אַרויס, פון אונדזערע ווערק־שטאַטן, פון אונדזערע קאַמפּ־פראַנטן...

מיר ציטערן ניט איבער איר „ריינקייט“, ווי די געצנדיגער פונם וואָרט. אָפּשלאַגנדיק די „פאַטעיטעס“ און די „הענקיטשעס“ ווי ביכלאַל טענדענץ צו בוקן זיך צו דער הערשנדיקער שפראַך, ווי דאָס ווערט געטאָן פון די אַסימילאַטאָרן פון „מאָרגן־זשורנאַל“ און „פאַרווערטס“, דערלויבן מיר זיך אָבער מיט אידיש אַזוינע „פרייהייטן“ וואָס קומען פון אינטימקייט, פון וואוינען אונטער איין דאָך, פון שטיין באַ איין שרויפבאַנק.

מיט אַנדערע ווערטער: מיר שטייען ניט מיט אידיש אין שידוכים, ווי די זיידענע יונגעלייטלעך, וואָס שאַרן זיך צו איר צוליב קאַריערע אָדער צוליב „ליבע און ליידנשאַפט“.

מיר זענען מיט אידיש אָרענטלעך פארהייראט און — מע דארף מאַכן אַ לעבן, כאַוויירים! איז דעריבער טאקע: מיט אַ ברייטער האַנט און... מיטן גאַנצן טאַבלטאַק אַף שלאַנגלערישע פּראָנטן פון אונדז דזער פּאַרטיי!

:: ::
:: ::

אין רעדאקציע „מ-פרייהייט" איז אַן אויפרור:
„טאַבלטאַק"? — וואָס קאָן ער מיינען מיט טאַבלטאַק?...
דאָס האַנדלט זיך וועגן אַ וואָרט מיינעם, וואָס איז אַרויסגעפאַלן פון אונטער דער פּען און ס׳ווייזט זיך אַרויס, אַז באַ אונדז אין רעדאקציע האָט קיינער קיינמאָל פון אַזאַ וואָרט ניט געהערט, — קומט אױס ס׳ידן, אַז ס׳איז אױסגעטראַכט . . .
אויף דער הייסער מינוט ווערט באַשלאָסן נעמען די פּען און — קױלען. וואָרים אויב מיר — פענאַרבעטער — האָבן פון אַזאַ וואָרט קיינמאָל ניט געהערט, טאָ ווי קאָן מען שױן טראַכטן אַז דער מאַסנ-לייענער וועט יאָ וויסן וואָס דאָס איז?
אויף דער צווייטער מינוט אָבער איז מען זיך מעיאַשעוּ: מ'עט עס דורכלאָזן. — כאַפט עס דער גוטער יאָר! נאָר מיט אַ באַדינג, אַז מער קיין טאַבלטאַקעשטשינע זאָל דאָ באַ אונדז ניט פּאַרקומען.

:: ::

די „שיפּכע" — אידיש, ווי איר ווייסט, איז גאָר מיט אַ קליינעם אויסשטייער צו אונדז דערנאָנגען.
דאָס קלימעקל, וואָס דער עמעס איז, איז געווען אַזוי קליין, אַז מ'האָט ניט געוואוסט צי איז עס אַ הויקערל, צי אַ קלימעקל. און האָט זי זיך אין איר בורושואַזער לייטערונג געפּוצט אין פּעדערן, איז עס שטענדיק געווען אױסלענדישער, עקזאָטישער שמוק.
די „דינסטמויד" האָט זיך — באַ די עלטערע אידישע שריפט-שטעלער „געמענטשט" און... נאָכגעמאַלפּעט דער... האַרנטע! אָבער דער באַלעבאָסטע'ס זיידן יופּיצל, דאָס ציטערנעדעלע וואָס האָט אַזוי געפּאַסט אין אַטלעסענעם פּאַלשן שייטעלע, איז שלעכט געשטאַנען צום פּאַנים פון דער קרעפּטיקער, נאַקעט-באַרוועסער אידישער שפּראַך.
דער הוט מיט בלומען און מיט פּייגל איז קאָמיש געלעגן אַף דעם צעשויר-בערטן, דאָיגעס-פּאַראַנסע-קאַפּ — און די זילבערנע רינגען אַף די שווערע, האָרעפּאַשנע הענט — האָבן זיך אויך געפּאַסט ווי מיינע צאָרעס.

האָט מען די שפראַך „געשליפן“, האָט מען ס'רוב דאָס סאַמע לעבעדיקסטע, דאָס סאַמע אָרגאַנישסטע פון איר אַוועקגעשליפן. האָט מען זי „אויסקליידט“ אין שאַבעס־קוידעשדיקע העברעאיזמען, איז עס ס'אָו געלעגן אַף איר ווי מ'ניסט אויס... אַ צעבער!

אין דער שפראַכענגשצפּט פון „געטאָ“ און „גלות“ האָט אידיש זיך געריסן פון איר ענגן, פון איר קינדערישן שוך אַרויס. אָבער ווייניק שרייבער האָבן איר געשריי דערהערט און ניט טאָמיד איז מעגלעך געווען צו העלפן — דער פּוס איז געוואקסן מיטן שוך...

:: :: ::

דער אויסוואַל איז געווען: צישן פּורימדיקן דייטש, לאַפּטשע־דיקן סלאַוויזם, אָדער שטריימלדיקן העברעאיזם. פון אַלע דריי אַ סינטעז, דורך היסטאָריש־מאַטעריאַליסטישן אָפּ־קלויב, באַ פאַרשידענע אינפלוסן: געאָגראַפישע, עקאָנאָמישע, פּראַ־דוקציאָנעלע.

פון אליהו בחור ביז אַקסענפעלד'ן, ביז שמר'ן, ביז ערעל־שטאַרט־באָושווער'ן, ביז ראָזענפעלד'ן — אַ דראַנג „אַנצונעמען אַ פּול מויל“, אָבער די אומבאַהאַלפּנקייט געניצט און צערייסט זיך אַז די שטשאַקעס, וואוהין דו גיסט אַ טאַפּ מיט דער פּען — אַ וואַנט. קומסטו צו צום יאַם, — די ערשטע זאַך: סוירה? בראַנדונג? — נישטאָ אַף אידיש! „טוירן אָו דהי טאָיד“? טרעיד־ווינד? דאַק, וואָהרה, פּאָקסל — נישטאָ... מיר האָבן קיין יאַם ניט. מיר האָבן קיין שיפּן ניט... מיר זענען אַ פּאָלק — אַף פּאַפּיר, אַף האַנדל־וואַנדל. פאַר אינדוסטריעלער באַנוצונג, אַף טעכנישער פּלאַנירונג, אַף „בליו־פּרינטס“, אַף די פּאָזיטיווע וויסנשאַפטן — כאַטש נעם און שטעל אַרויס די צונג!...

:: :: ::

:: :: ::

מיר וועלן זיך דאָ ניט פאַרנעמען ברייטער מיט דער דערוויילי־קער אַרעמקייט פון אונדזער שפראַך. ווער עס שרייבט אַף איר ווייסט ווי באַגרעניצט זי איז — ניט געקוקט אַף די אַלע טיר־און־טויערן, וואָס די קלאַסיקער האָבן געעפנט פאַר איר. די אַלע אויסגענג אירע זענען קימאַט דורכאויס אינעם רייך פון דעקלאַמאַציע, פון ליריק, פון געפילן, וואו די מינע, דער ליטעראַרישער זשעסט קאָן אַלדינגס אַפּ־צענטירן.

מיר מיינען די מעגלעכקייט זיך טעכניש צו פאַרשטענדיקן דורכן

וואָרט: צו באַשרייבן אַ געגנשטאַנד אזוי, אַז איר זאָלט עס דערקענען, ווען איר'ט עס זען מיט די אויגן. דאָ בלייבט דער אידיש־שרייבער באַ יעדער דריטער שורע — „געשטאַקט“. ער מוז זיך אַרויסהעלפֿן ענטוועדער מיט פּרעמדווערטער, וואָס ווערן גענוצט אזוי ווי זיי שטייען און גייען אָן אַ אידישער איבערקליידונג. דאָס פאַרקרעמפּעוועט אָפּט די באַוועגונג פּונם זאַץ, פאַרלאַקאַליזירט אים — אין דעם זין וואָס אַ אידישער לעזער פּון אַ אַנדער לאַנד וועט קוים פאַרשטיין די טייטש דערפּון. אָדער מע „אידישט“ דאָס וואָרט, דעם זאַצבוי און — דאָ איז שוין געווענדט אין שרױבערס שפּראַך־געפיל, אַף וויפיל דאָס וועט אַרויסקומען ניט קיין ווילדער געמיש, נאָר אַ באַהעפּטונג.

:: :: ::

אונטער אזוינע אומשטענדן דענס איר, אַז ס'איז ניט סייכלדיק אַף וועלכן עס איז אופן צו פאַרצווערנן דעם נאַטירלעכן אָנוואַקס פּון אידיש — פּון וואָסער ווינקל, און מיט וועלכע מיטלען עס זאָל ניט קומען, אויב דאָס איז נאָר געטאָן מיט אַ רעאַליסטישער קאוואַנע. דער גאַנצער ציטער איבער דער „אומפאַרשטענדלעכקייט“ פּון געוויסע אויסדרוקן איז — אומזיסט און אומנישט.

אויב דאָס וואָרט טאַבלטאַק אין־זיך־אַליין איז ניט קלאָר פאַר אַ גרויסער צאָל לייענער, ווערט עס אָבער פאַרשטענדלעך אין לאַגישן קאָנטעקסט מיטן גאַנצן זאַץ.

„אזוי ווי אונדזער איינער קאָן מיטן גאַנצן טאַבלטאַק“, קאָן ניט אַנדערש ווי מיינען: מיטן גאַנצן קויעך, מיטן גאַנצן פאַרנעם, מיטן גאַנצן קרעדענץ, מיט אַלע אויפּוואַרטערס, מיט סאַקומ־פּאַקום!

אונדזער ליטעראריש וועלט-פארמעגן

עס איז, מיין איך, שוין אוועק די צייט, ווען דער פראלעטא-רישער לייענער האָט געקוקט אָפּ דער „שיינער ליטעראטור“ ווי אָפּ עפעס אַ זאָך וואָס קער זיך גאָר מיט זיין לעבן נישט אָן, ווי אָפּ אַ שלאָפּמיטל פאַר ליידיק-גיוערס, ווי אָפּ אַ מאַסאַזש נוצלעך בלוז פאַר יענע, וואָס שוויצן דעם קערפּער ניט אויס אין אַרבעט, וואָס באַוועגן דעם גייסט ניט איבער די שווערע שטיינברוקן פונם לעבן.

די פראלעטארישע ליטעראטור קען דינען ניט בלוז מיט די טעגלעכע געצייגן פון זשורנאַליזם, נאָר אויך מיט די מערקאַמפּלי-צירטע געצייגן פון דער קונסט.

די קונסט — וואָס איז זי אייגנטלעך אַזוינס? — זי איז, אין לעצטן אַנאַליז, בלוז די פאַרשאַרפּונג פונם געדאַנק, דורך אינערלעכער העלקייט פאַרשפיצט, דורך בילדלעכקייט צום אַנטאַפּן אַזש מעגלעך געמאַכט.

אַבער די קונסט-שרייבעריי, די ליטעראטור, האָט אויך אירע עטלעכערליי, אָדער כאַטש צווייערליי צווייגן: עס איז: 1) דאָס זאָגן און 2) דאָס זינגען.

דאָס זאָגן (פראָזאַ) איז דערווייל צום פאַרנומענעם מענטשן מער צוגענגלעך, ווייל עס מאַניפּולירט מיט דער וואַכעדיקער שפראַך, אָפּ אַ וואַכעדיקן אופן. זי רעדט מיט אייך, ניט פאַר אייך...

הערט איר פראָזע, הערט איר זיך אַליין, אייער אייגענע צונג: — ריידן, און דאָס קלינגט אייך באַקאַנט, און דאָס איז אייך פאַר-שטענדלעך.

די פּאָעזיע ווידער מאַניפּולירט — ניט נאָר מיט שפראַך אַליין — און מיט מער טעגלעכער שפראַך אַפּן וואַכעדיקן אופן אודאי ניט! — נאָר מיט חזיפיצירטער שפראַך, — שפראַך צו מוזיק געזעצט, צו אַ געוויסן האַרץ-קלאַפּ אָנגעשטעלט, וואָס מען רופט דאָס ריטם, גראַם, סאָנאַנץ.

די פּאָעזיע — אָפּ אַזוי פיל ווי זי פאַרפיקסירט די ליידן-און-פריידן פונם לעבן פון פראלעטאריאַט, מעג איר פאַרמע זיין אַביסל קאָמ-פליצירט, איז בשום אופן ניט קיין סנאַבישע פּאָעז פון דעם שרייבער אָדער אַ לוקסוס-מיטל פאַר געדאַנק-אויסדרוק.

פּאָעזיע איז — פאַרקערט — דער עקאָנאָמישסטער מיטל פאַר גע-

דאנקס-און-געפיל אויסדרוק, דערפאר שוין אליין וואָס פּאָעזיע איז —
וואָס בעסער די קוואַליטעט אַלץ מער — עסענץ.

די פּאָעטישסטע פּאַרם איז די שפּאַרעוודיקסטע פּאַרם אין דער
ליטעראַטור, דער קורצסטער און גלייכסטער וועג צו מענטשלעכע
רירונגען, עמאָציעס.

איך גלויב, אז איצט ווען דאָס פּראָלעטאַרישע וואָרט
האָט זיכערע און טיפע וואָרצלען אין דער וועלט-ליטע-
ראַטור געשלאָגן, איצט ווען קיינער פון קעגנערישן ליטע-
ראַטור-לאַגער באַציט זיך שוין מער ניט מיט כּוויזעק צו דעם פּולווער,
וואָס גליט אין דעם פּראָלעטאַרישן וואָרט, אין אַלע קונסט-פּאַרמען,
איצט ווען די „קאָמישאַנערס פון ליטעראַטור“, די קריטיק-רעקעטירער,
וואָס מאַכן אַ לעבן פון פּאַסקענען „קאָשער און טרייה“ איבער די
געקוילעטע ציטאַטן פון די שרייבערישע ווערק, באַציען זיך שוין צו
אונדז מיט ריינער סינע — איצט איז שוין די צייט געקומען, אז מיר
זאָלן אונדזערע בעסטע פּאַרמענגס פון דער אינטערנאַציאָנאַלער ליטע-
ראַטור צענויפּקלייבן, ווי אַ מיטל דעם פּראָלעטאַרישן
לייענער צו דערציען, ער זאָל אויך די געלייטערטע און מער קאָמ-
פּליצירטע קונסט-פּאַרמען פּרעמד ניט בלייבן.

קעדיי פּלאַץ צו שפּאַרן וועלן מיר די איבערזעצונגען גיבן
ניט אין געמעסטע שורעס, נאָר אין דורכאַנאָדירן דרוקאַץ. דער
גראַם, דער טראַפּ, דער אָפּשטעל וועט — אַנשטאַט מיט אַ סאָף-שורע
— באַצייכנט ווערן מיט אַ טאַפּל-פּינטעלע, אָט אזויאַ (:).

:: :: ::

פון וואָלטער באַוער

וואָס שטייטו, פּאָטער, אויף, ווען ס'איז נאָך נאַכט? און
טרינקסט די קאווע ביטערע איינינקער אליין: די קינדער דאַרפן ברויט.
וואָס שטאַרבסטו, פּאָטער, אזוי פרי פון אונדז אוועק?: אז מיר
שלאָפן שוין? די קינדער דאַרפן שיד.

וואָס שטאַרבסטו, פּאָטער, אזוי פרי פון אונדז אוועק? : אז מיר
אַלע קינדער שלאָפן נאָך : פּאַבריקן דאַרפן בלוט.

:: :: ::

ווען זיי יובלען איבער דער טרומף-רייזע פון דער „ברעמען“ :
ווען זיי מאַכן קאָנגרעסן און באַשליסן וועגן אונדזערע לעבנס: ווען

זיי דרוקן בילדער פון סאָכרים און פון זוינעס און פון שטאַטסלייט :
ווען זיי—: איך אָבער : וועל דיך אויפזוכן אין די שטאָלגעווערק,
מיין ברודער : און באַריכטן ווי דו לייסט און לעבסט, מיין ברודער :
ניט קוקן צי וועט דאָפון גראַם און ליד ווערן : איך זע דו ביזט בלאַס
און אָפגעצערט : דיין שווייס קלעפט ווי ווייסע פונקען אַף דיין האַרץ :
איך זע ווי דו פאַרקאָכסט זיך, פירנדיק דעם ליפער־זוּאָגן : ענטפערסט
אַף מיין גרום ניט, גייסט שווייגנדיק אַוועק : איך זע : דער ראַנד
פון דעם קאַוועפלאַש וואָס דו הויבסט צו די ליפן איז אויסגעשערבט :
איך ווייס, מען האָט דיר לייד אַזוי פיל אָנגעטאַן : אַט־דאָ וואו דאָס
וואַסער אין די זומפן פאַלט : קוקט דאָס ווייסל פון דיין אויג מיך
דורך דער נאַכט אָן : ווי שטאַרבנדיקע ליכט : ווייס, אַז ווען זיי יוב־
לען איבער פריזן, אָדער קרייצן געוואונענע פון הינט און סענאַטאָרן :
ווען זיי גייען איבער די ברעגיאַס־גאַסן און זינגען און טרעסן פּאַנען :
וועל איך מיט דיר גיין : אַהין, וואו דו אַרבעטסט מיט נאַקעטן לייב :
דיר העלפן, פריינט דיין קראַפטהאַמער באַוועגן : און אין אָפ־ר־צייט
וועל איך מיך לעבן דיר אַנידערוואַרפן : מיט צאָרן אָנגעשפּאַנט :
ווי ס'האַרץ פון אַ רעוואָלווער.

:: :: ::

זיי זענען אַלע גליקלעך אַז זיי לעזן ביכער וועגן ווייטער וועלט :
זיי גרייטן זיך צו עקזאַמענס צו : גאַנצע נעכט זיצן זיי און לערנען פון
מילכאַמעס גאַעלישע : פּאָליאַנטן פאַלן גרוי אין זייערע כאַלוימעס : פון
גרויהאַרציקע, גרויהאַרציקע פּראָפעסאָרס : אָבער איך ברען נאָך דער
וועלט, ווי זיי איז : ווי זיי גייט צום בליק, צום האַרץ : איך
ווייל קיין אַפּריקע, קיין כינע ! : ביינאַכט אַז קינדער שלאַפן : הער
איך דאָס פרייכן פון פאַרוואונדעטע אין שלאַכט פון טאַג : איך לייג
מיין האַנט אַף פיבערדיקע שטערנס : דער שטערן ווערט קיל, אָבער די
האַנט ברענט ווייטער : ביינאַכט קומט דאָס לעבן צו מיר : ביינאַכט
ווען זיי רוען־אַפּ פון ביכער און פון טויטן לעבן : טרינק איך פונם
מילכוועג — באַפרייאונג.

:: :: ::

דו זאָנסט די וועלט איז ווידער רואיק : דער קריג איז אַוועק : דער
נערוד פון די טויטע אַלע — אַוועק איז ער — : די שטערט זיך
מיט לעבן : די צעלן פון די קליינע דערפער זענען באַרואיקט : דו
זאָנסט די פרידלעכע פאַראייניגונג אייראָפּא'ס וועט קומען : האַרץ

זיך צו! וואָס הערסטו? : דער אָטעם פון קליינע קינדער אין די
 קעמערלעך פון כּאַלעם? : שטער זיי ניט! : די מוזיק וואָס הויבט
 זיך אויף ביינאַכט אין נאַכט־קאַפּעס, די מוזיק אין קאַנצערט־זאַלן? :
 לאָז דעם דיריגענט זיין לאַרבער־בלעטל : עס גייט אין דעם ניט :
 הערסטו עפעס? : עס הירוּשן פּערד אין שטאַלן, אויפּוואַכנדיק אין
 טרוים : אַ פּליסטעריי פון בלעטער, שלאַף־קלאַנגען פון פּויגל אינם
 בוים : דער שאַל פון אַרבעט, קאַנצערט פון האַמערס, טורבינעס : די
 פּרעסנדיקע, מאַלנדיקע אַרעמס פון טויזנטער מאַשינען : — אויך דאָס
 איז עס ניט. אויך דאָס ניט :

אַבער הערסטו די קלעפּ, מיט וועלכע זיי פּויניקן : די געפּאַנגענע
 אין דייטשלאַנד, אין פּוילן, אין אונגאַרן, אין רומעניע : דאָרט אונטן
 אין אייראָפּע : דאָרט אויבן אין די אַמעריקעס : ווי זיי שלאַגן און
 פּויניגן און מוטשען און באַליידיקן :

וואָס האָט ער אזוינס געטאָן ? ער ווייסט ניט, ער געדענקט
 ניט : דאָס איז פאַר אים נאָך ערגער : ער ברעכט צענויף : זיי שלאַגן
 ווייטער, ווייטער : און די מערדער אין די טפּיסעס לאַכן נאָך דאָכיי :
 הערסטו, ווי זיי שלעפּן אים אַרום אַף שטיינבאָדן קאַלטן ? : זעסטו
 ווי דאָס הייסע בלוט זעצט : יעדער קלאַפּ דאַרף דיין אייגן פּאַנים
 טרעפּן ! : יעדער קלאַפּ דאַרף ס'האַרץ דיר פּלעטן ! : פאַרגעס עס ניט
 הערסטו עס ? האַמער עס אַריין אין מויעך. פאַרגעס עס ניט :
 פאַרגעסטו עס, זאָגן מיר זיך אָפּ : פּאַלן בייטשן סוינישע אַף אונדז
 אַליין... פאַרגעס עס ניט !

:: :: ::

איך האָב געהערט פון דיר : דו ווילסט אַלצדינג וואַרפּן : און
 ניט מער מיטגיין. ביזט צו מיר : און ס'איז נאָך לאַנג צו וואַרטן
 אַף דער ענדערונג : (אָט איז מיין פּאַרטייקאַרט, זאָגסטו אַ וואָס
 טויג זי מיר?) : עך, דו פאַרביטערטער כאַווער ! : דיר ברודער וויל
 איך דאָס וואַרט זאָגן : וואָס זאָל דיר האַלטן, זוי עס האַלט מיך :
 און וואָס מוטסיק־אויף יעדן וואָס גלויבט : געדולד ! : איך וועל עס
 שרייבן אַף די ווענט פון מויערן, וועלכע דו באַקוקסט מיט מידקייט :
 רויט זאָל עס לויכטן אַף יעדערן, וואָס וויל ס'אויג (פון מידקייט) צו־
 מאַכן : איך וועל עס אויפּמאַלן אַף די ווענט פון די וואַקזאַלן פון
 וועלכע איר פאַרט, אַף די פּלאַסטן פון די קוילנמינעס : איך וועל עס
 איינהויבן אין אָטעם פון מאַשינען : און יעדער מאַטאָר־
 קלאַפּ זאָל דונערן : געדולד : און דער הימל וועט עס אויסרופּן צו אַלע

וואָס הויבן אין פאַרצווייפּלונג שווערע אויגן! : און איך וועל ביידע פּוּיסטן צולייגן צום מויל : עם אין אלע לענדער אַרײַנרופּן, אין אלע שפּראַכן פּון דער וועלט : דיר, וואָס אַרבעטסט טויזנט מעטער טיף אין די מויערן פּון טויט : דיר האָב איך עם געזאָגט, ווען דו האָסט דײַך פּון טויזנט מעטער הויך דערנידריקן געוואָלט צום טויט : האָב איך דײַך מוטערלעך געבעטן, מיט טרערן אין מיין האַרטן קאַל : און אין די טפּיסעס האָב איך עם ווי אַ סינאַל געוואַרפּן : צאַרטע קלאַפּצייכנס פּון דערמונטערונג : און אין די הויכקייטן, ווי אַ פייערבליאַסק.

. . . און דו ווילסט אונדז פאַרלאָזן ?

:: :: ::

די שטעט וואַסקסן : שטענדיק איינזאַמער ווערט דער מענטש : באַלד וועט מען מוזן פּאָרן זוכן : אַביסל גרינע ערד : דער קאָרן ווערט מאָגער : פאַרפאַרבט מיט ברוינעם אַש : און זיין גוסט צו בליען שטאַרבט : פאַבריקן וואַסקסן : און העכער ווערן אַלץ די פּלויטן פונם גלייכשאַלט. קוימענס פרייכן אָן שום האָפּענונג. באַלד וועלן אונדזערע געזיכטער קוואַרים זיין : און פינצטערע : קיינער וועט אונדז ניט דערקענען : די ערד וועט גאָר פאַרגעסן האָבן : ווער מיר זענען.

:: :: ::

היינט אַרבעט איך ניט : היינט אַרבעט איך ניט : היינט אַרבעט איך ניט.

דאָס איז מיין גליקלעך ליד : היינט אַרבעט איך ניט. היינט אַרבעט איך ניט, היינט אַר —

ווי גוט, ווי גוט, ווי גוט עם איז צו קענען זאָגן זאַמערהייט :

היינט אַרבעט איך ניט, היינט אַרבעט איך ניט.

(פונקט ווי ביטער עם איז צו זאָגן דאָס — הונגעריקערהייט!).

אַבער היינט אַרבעט איך

טאַקע, טאַקע, טאַקע ניט.

פריינט, כאַווער !

דאָס איז ניט קיין געדיכט !

דאָס איז אַ געשרי פּן פרייד

פּן אַ יונג האַרץ !

איבער אַ טאַג פּון פרייהייט !

די קענאן סטריטער ליטעראטור-גרופע

איך האָב געלייענט אַף דער אַנדערער זייט פֿונם דעקבלעטל :
 „וואָלום איינס, נומער 1, זשורנאַל „פּיילן“. — פֿאַר רעדאַקציע
 אָנעלע איניאַנים זיך ווענדן צו 134 קענאַן סטריט, ניו-יאָרק גופע.“
 מיין האַרץ האָט זיך אַ ריר געטאַן.

קענאַן סטריט, אד־האַהאָ קענאַן סטריט!
 אין קענאַן סטריט האָב איך מיך אַמאָל געלערנט פֿאַרן אויף אַ
 ביציקלעט, איז אַ פֿערד אַרײַנגעפֿאַרן, מיך שיר דערהאַנגעט.
 אין דעם שמאַל־בריסטיקן קענאַן סטריט פֿלעגט מיך אַ פֿעדלער
 אויפוועקן יעדן אינדערפֿרי מיט זײַן „וויבער, צערייסט מיך, וויי-
 בער!“ און דער אַנדערער מיט זײַן וואָטער־מעלאָן — „אַ פעני אַ
 מויצע!“ ...

דעמאָלט בין איך ערשט געהאַט געקומען קיין אַמעריקע. מיט
 אַ פֿול האַרץ נאַראַיעוו. מיט אַ פֿול אויג — ווײַן. מיט אַ פֿול גאַ-
 לעם־קעסטל מיט אַזוינע קאַראַמעלקעדיקע, בערענצוקעדיקע זאַכן!
 געטראָגן האָב איך דעמאָלט — קני־הויזן, פֿאַרצירעוועטע זאַקן,
 אַן איבערגעקערט מולטערל אַפֿן קאַפּ.

אַף דעם־אַ האַרטן „מולטערל“ (דערבי־העט” אויף אַמעריקאַניש)
 פֿלעגן מײַנע אויגן ניסן בוכן טרערן — אַף וואָס איך בין געקומען!
 פֿון אַ לײַפּציקער „יעגער־קאַפּעלוש“ אַף — אַזױנס־אַ!

דעמאָלט איז אין מיר די יונגע פֿרייד גערונען געוואָרן, ווי ציגנ-
 מילך אַף דער זון ... מיין געמיט איז געוואָרן געדיכט און קעזיג.
 אין קענאַן סטריט, נישט ווייט טאַקע פֿון נומער 134, איז גע-
 לײַגט געוואָרן דער פֿונדאַמענט פֿאַר מיין זשאַווערדיקער אומצופֿרידנ-
 קייט מיט דעם לאַנד פֿון גאַלד־און גאַל. אַף האַוסטאַן סטריט און אַף
 גרענד סטריט — דער פֿראַכט פֿון פֿײַנע בריטשקעס, לעכטיקע מוידן,
 וואָלשטאַף און אַדריאַן, און גאַלדענע זײַגערס אין די פענצטער! און
 דאָ — נישט ווייט פֿון נומער 134 קענאַן סטריט שלאַפּט מיט מיר די
 גױט אין איין בעט. און דאָס בעט איז שמאַל (אַן אויפשטעל־בעטל)
 און מיין כעישעק איז ברייט, און אין די זײַלן פֿון די פֿיס — קיצלען
 הונגעריקע מײַזלעך.

דעמאָלט בין איך 15 יאָר אַלט געווען.

:: :: ::

„די קענאן סטריטער גרופע“ — אזוי האָט געזאָלט הייסן דאָס ערשטע „ליטעראַרישע שטיבל“ פון עטלעכע „יונגע“, וואָס האָבן דע- מאַלט געוואוינט אין דעם „גאַליציאַנער“ קוואַרטאַל. איינמאָל אין אַ שיינעם ביינאַכט זענען מיר, די „יונגע ליטע- ראַטן“ זיך צונויפגעקומען אין אַ געוויסן „קאָלאָמביאַ האָל“, וואו מיין שוועסטער-קינד „דזשימי“ האָט דערלאָנגט ברויין ביר פון דער „באַר“ און אָפגעשטראַכן דעם לויפנדיקן שוים פון די גלעזער מיט אַזאַ מין שוואַרץ טייטל. דער נעמלעכער אָפשוים האָט זיך פאַוואָלי געזיפט דורך די לעכלעך פון דעם מעשענעם געדעק פון דער „באַר“. אין „קאָלאָמביאַ האָל“ האָב איך מיך אויפגעשטעלט אין מיין נאַנצער דינער לענג און געגעבן אַ זאָג אזוי: „איך שלאָג פאַר צום וואָלאַ-אַס-בעסטן, אַז מיר זאָלן זיך אַנרופן“, די קענאָן סטריטער ליטע- ראַטור-גרופע“.

— זעצט זיך אַנידער. איר זענט אויסער אָרדנונג! — האָט געשריען דער טשערמאַן און געקלאַפט מיטן האַלצהעמערל אינם שטענדער, — זעצט זיך אַנידער! איר ווייסט נישט וואָס איר רעדט, יצחק ריוז! קענאָן-סטריט-גרופע — באַה! ...

אין דעם „באַה“ איז געלעגן אזוי פיל גרינטלעכער ביטול, אַז די נעשאַמע איז באַ מיר פאַרשומפן געוואָרן, זיך באַהאַלטן אין אַ ווינקל ווי אַ נאַס פייגעלע.

אויסגעפירט האָבן טאַקע זיי, די „קלוגערע“: אַנשטאַט „קענאָן-סטריטער ליטעראַטור-גרופע“ האָט מען דעם קלוב אַ נאַמען געגעבן: „האַמלעט יאָנג מענס ליטעראַטור און בענעוואָלענט סאָ- סיעטי“.

:: :: ::

איך האָב צוגעליינט דעם זשורנאַל „פּיילן“ צו דער נאָז און עס האָט אַ שמעק געטאָן — יוגנט. פרישע באַקן און בלאָטע און געלעכטער, און קלאַמערשט אומעט און וועלטוויסעניש!

פרישער ברויין, טאַרף, אוישאַנע-צווייגלעך. מיט א. טאַבאַטשניקן עפנט זיך אויף דאָס ביטערע טהילימל. מיט לידער, לאַמנאַציעך און ... שטראַפּרייד! כעוורע מיט די אייגענע העמדער אַף די דרענגלעך — ווי פלאָגן! כעוורע מיט שטיוול אַף די פלייצעס און הייסן שטויב אַף די באַרוועסע פיס.

אַ וואוילע כעווראיע — מ'דאַרף זיי וואַסער אַנטראַגן, נאָר

ס'הארץ זאגט מיר (הערט איר), אז זיי וועלן קיין וואסער נישט אָנ-
נעמען. זיי וועלן באשטיין אף וויין, אָדער... כאָטש קאַלמן ראָסל
פון אונגערקעס!

ס'איז אַ וואוילע כעוורע — פון לעמבעריג קומען זיי, קיין גלינע
גייען זיי, צום שפילבאָרג ציען זיי!

האָבן קיין „לייטיש פּאָנים“ נישט. ווילן זיך אַרײַנכאַפּן אין
דער ליטעראַטור מיט העמדער, וואָס זענען אָפּן באַ די העלזער —
אָן קראַוואַטלעך...

ס'עט נישט קומען דערצו, אז כעוורע זאָלן אַרײַן אין דער לי-
טעראַטור אָן קראַוואַטן!

די אידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע איז נישט קיין פּראָסטע
קרעטשמע אָפּן מיטן וועג, נאָר אַ האַטעל פאַר „האַנדלסרייזענדע“;
אָן אַ שניפּסל קאָן מען אַהין נישט אַרײַנקומען.

ס'איז אַ סוואַרע, אז אונדזער ליטעראַטור איז טאַקע „רעגלירט“
לויט די רעגלען פון אַן אַמעריקאַנער האַטעל: „קומסטו מיט דיין
געליבטער, לאָזט מען דיך נישט אַרײַן, סײַדן דו האָסט מיט זיך אַ
רענצל וו“

וואָס אין רענצל טוט זיך איז קיינעמס געשעפט נישט. דער
איקער איז: באַזאָזש! מעג דיין פּאַרטנער זיין אָנגעפילט אפילע
מיט בלעך!

:: :: ::

אויב פון טאַבאַטשניקס לידער האָט אַ שמעק געטאָן „דרײַצענער
טיטין“ און ברוינער בערנצוקער, וואָס מ'האַלט אים קעגן דער זון
(צו וואָס ציטאַטן? וואָס באַווייזן זיי דען? קאָנען די צעשניטענע
גלידער פֿון אַ שײַן האַרט שיקסל אייך גיבן אַ באַגריף פון דעם
מידלס שײַנקייט?;) אויב באַ טאַבאַטשניקן גייט די זון און ס'גייט
דער ווינט, און הייסע שטערן רוישען, האָט אָבער שטאַלצנבערג אין
זיך דעם טאָם פון קילע לאַפּוּך-בלעטער איבער אַ קריגל פּוטער.

ווערטער — פּראָסטע, נישט קיין קונציג געטעסעטע, אָבער —
מייסטערדיק פּונם בוים אַראָפּגעשפּענדלט.

פּיליטור-מעבל איז נישט די זאַך פון די „פּיילנמאַכערס“ — זיי
פאַרשמירן זיך מיט פּיליטור די נעגל נישט.

פאַלשע האַלצאַדערן. בוים-כאַראַקטערס? צו וואָס? אַ פּאָנים
אף אַ פּאָנים — דאָס איז די זאַך פון טעאַטער, נישט פון דער ליטע-
ראַטור.

שטאַלצנבערג, טאַבאַטשניק, שטיקער — אַלע געזונטע העקערס,

וואָס שפילן זיך נאָך דערווייל מיט די העק, שאַרפן זיי, שפּיגלען זיך אין זיי (איבערהויפט שטיקער!) !

עפּשער וועלן זיי זיך אַמאָל אוועקשטעלן און ברויטע, פּוילע בוי- מער אויסהאַקן און מיטן האַלץ אַן ערלעך טעפּל געקעכטס אָפּפּאַכן.

דערווייל זענען בלוז די העק ערלעך און ריין!

איך וואָלט געוואָלט: אויב קענאָן־סטריטער יונגען זינגען שוין יאָ, זאָלן זיי זינגען אזוי, אַז עס זאָל דעם „פעטער אָשער“ גרימען אין בויך. עס זאָל באַ די „רייכע שוועסטער“ זויער ווערן די מילך אין די ציצן.

דערווייל האַפּערן זיי נאָך, די יונגע ווידערשפּעניקער. האַפּערן און לעסטערן, און גלויבן אין דעם ווי איר אַ גאָט!

אַבער ס'האַרץ איז מיר גרינג: איך קען דאָס מעל, דאָס טייג, די הייוון — דאַפּן מוז גוט ברויט אַרויסקומען! (צי עפּשער האָב איך אַ טאָעס?)

פון ערלעכן קאָרן מיט זאָלץ וועט קיין נאַרישער לעקעך נישט ווערן! (צי עפּשער האָב איך אַ טאָעס?)

און ווילן נאָך די יונגע זינג־לאַשיקלעך נישט גיין אין שפּאַן פון פּראַלעטאַרישן אַבראיעס, זענען זיי מיר פונדעסטוועגן טויזנט מאָל ליבער, ווי די „קריק־געקומענע“, וואָס שווערן זיך יעדע מינוט באַם סערפּ און באַם האַמער!

בלוט איז רויטער ווי — די רויטסטע טינט!

קענאָן סטריט וועט דעם שטעמפּל גיבן — ר. האוס' אייזנפאַב- ריקן, וואָס זענען בלוז צוויי גאַסן זווייט פון זיי (אין שעריף סטריט), וועט זיי ווייזן די נאַקעטע אַרימקייט אינם שיין פון די גרויסע פייערן. הערט נאָך, כ'בעט אייך: דאָס זענען דאָך נישט קיין פאַרפּו- מירטע זינגערלעך! דאָס זענען דאָך „לעמבערקער אינגלעך“, וואָס קענען די קאָלע פונעם „גרעט־ליקל“; די ווערמדיקייט פון בלוז און קלויסטערל; די ביטערקייט פון הונגער; די דערפרישונג פון שווייס! וואוילפּרוכטיקע לידער.

וואָלוועלע און שטאַרקע פּראָזע („אַט דאָס איז וואָס דער דיכטער טוט“ — זאָל דאָס זיין איריש? אַוואַדע איריש!) פאַלשלעכע קרע- דאָס (וועגן עמעסן ליד קאָן ניט זיין קיין צוויי מיינונגען) — האַרכט! האַרכט!) און קריטיק, וואָס שיט זיך ווי פון אַ געלעכערט פעסל (מ'ניט אייך אַ זעץ אוועק און אין איינע 5 מינוט ניט מען אייך אַ קריטיקער־אַפּ פון קאַפּ ביז די פּיס!)

:: :: ::

די גרעסטע מאילע פון די נעאָיִונגע איז וואָס זיי זענען פֿלייש און ביינער — לאָז זיין מער ביינער ווי פֿלייש, אָבער פעטס און הויט קאָן מען אַף זיך אַרױפֿציען, אַז עס זענען נאָר דאָ געזונטע קנאָכױערס. די „פּײַלנױאַרפֿער“ וואַרפֿן, װײַזט אױס, זײערע פּײַלן אין „נאָרטן“ אַרײַן — אַף גאָטס באַראָט, און ס'איז אַלץ אײַנס װעמען מען טרעפט.

נאָר אַז מ'זעט װי דער „װײַנגאָרטן“ איז פּױל מיט „אָפּשרעק־לעך“ אין צײַלנדערס און מיט הױכע, הײלצערנע פּױס, קאָן מען פּאַר־שטײן פּאַרװאָס דאָס האַרץ פּאַכעט, און פּאַרװאָס מען ברענגט האָניג אַף אַ שפּײַז שװערט, סאַם — אַף אַ טאַטשקע. מ'קאָן דאָס פּאַרשטײן און — שמויכלען איבער דער כּױצפּע, װאָס פּראָטעסטירט קעגן . . . כּױצפּע!

:: :: ::

באַ אונדז, עלטערע „יונגע“, איז דאָס לידער־בריי געװען — ראָמאַניק פּאַר קינדער; באַ די נײערע „יונגע“ איז דאָס הײסער באַראַנפּען פּאַר . . . זעלנער!
געזונטע אינגלעך. אַביסל פּאַרזישעלאַנדעט. נאָר זיי װעלן דאָס איבערלעבן!

זישעס װאונדערלעך הײנקען אַף אַ געזונטן פּױס, איז אַ באַקױעמע מאָס פּאַר נאַטירלעכע הײנקער, אָבער נישט פּאַר אַזױנע, װאָס טאַנצן צו דעם הײסן שטױב פּון די שטערן, די לײכטיקע פּרײד פּון אָפּענע װעגן!

געבוירן צו װערן איז קײן בושע נישט — װער דער טאַטע זאָל נישט זיין!

געדענקען דאַרף מען אָבער: אַז יעדער מענטש מוז זיין געבוירן־װערן אױסקױפֿן מיט עפּעס (אײנער טוט עס מיטן לעבן, אײנער מיטן טױט!). עס איז קײן גרײנע זאָך נישט.

:: :: ::

צו דער „קענאָן־סטריטער גרופּע“ ברענג איך מײן בעכערל מיט — לעכאַאײם!

אײער זינגען האָט אַ האַרטן קערן, איז ציכטיק און אױסגעשליפֿן, װי אַן אײדלשטײן — אָבער דער אײדלשטײן מוז רױט זיין, קינדער, װי אַ ברענענדיק שטיקל קױל־שמאַראַגדירט נישט, קינדער!

פארוואלגערט זיך ערגעץ אין אייער זינגקעסטל א ווייכע „פערל“
א קראנקע ניט זי אָפּ דעם זשאַבעשיסעלע, וואָרפט זי קריק אין גרויסן
יאָם אַרײַן.

איך זאָג נישט: זינגט נישט פון פּריצימלעך און רויוז, פון קיין
זערבורג און פון גאַלדענע ליאַלקעס. נאָר זינגט זיי — מוזיאיִש:
שטעלט אייער ליכטיקע יוגנשאַפט אַנטקעגן דער טונקעלער אַלמקייט;
און — רעמבראַנדירט, אויב איר ווילט!

מיר, וואָס מיר זענען שוין אַף אַלע זיבן וועגן פון דער וועלט
געווען, מיר גלויבן, אַז נישט איצט איז די צייט צו שפּיגלען זיך אין
דער שווערד, נאָר צו שאַרפּן זי.

איך לייג אַסאך דאַרויף, וואָס איר נעמט פונם וואַלד דאָס פריי-
שע האַלץ און איר פאַרבט דאָס נישט איבער — אַף גענאַרטער
„פּאַעזיע“.

אַ וואַלד שמעקט, אַ וואַלד קומט—.

איר וועט זען מיינע רייד: דאווקע פון דעם וואַלד, וואָס איז אַף
קענאַן-סטריטער ערד געוואַקסן, וועלן מיר הענטלעך צו אונדזערע טאָג-
פערעס מאַכן...

ווייל זיי זענען פון אונדזער אייגן בלוט און פלייש. ווייל זייער
וואַרצל איז פּראָלעטאַריש.

ליטערארישע כאַלוימעס

1.

איך זיך אפן שפיץ באַרג סינאי און איך שרייב: „ווער וויל נע-
מען?“ עם שטרעקן זיך אויס א וואַלד מיט הענט און איך דערלאַנג
זיי צוויי פון מיינע נייע ביכער, געבונדן אין שטיין. איך קריך אַרויף
אפן פעלז פון גיבראַלטאַר, און באַצאָל מיין לעבנס־פאַרזיכערונג. די
פּיס מיינע הענגען אַראָפּ אין יאַרדען אַרײַן. לעבן מיר שטייט אָפּ־
טאַשו און שרייבט מיט אַ קריידל אָפּן וואַסער. איך מעק עם באַלד
אָפּ מיט דער צונג, און איך פיל דעם טאם פון די נײַ־טעג. . . קומט
אָן דער קווען־נאַדל אויסגעפּוצט אין גוואַלדיג נייע שיד און אין זיל־
בערנעם פאַרטוך זײַנעם טראַגט ער אַ גוואַלדיקע סינע צו די איסראַעל־
אימלעך.

עס גייען פאַרביי קעמלען און אייזלען. איך דערקאָן אַ פּאָר
שריפט־שטעלער. איינער טראַגט אַ גלאַק אָפּן האַלז. דער דריטער
האַלט אַ מעל־שעפּל צישן די קני; הינטער דעם עלפטן גייט אַ שיקסל
מיט אַ גרויסן האַגע־קוילעטש אין דער האַנט און שרייט, אַז דאָס
מאַמזערל, וואָס זי טראַגט אין די אַרעמס, איז זײַנס, און זי וואַרפט
עם אים צו די פּיס.

דער קינסטלער הויבט אויף דעם קוילעטש. גיט אים אַ קוש אין
קעפל און צעוויינט זיך און ציט זיך באַ די ווייסע מאַנזשעטן, ווי ער
וואַלט וואַרענען קעגן עפעס אַ נעפּאַר. זײַן העמד־קראַגן איז פון זאָר
קענבענדל־גומעלאַסטיק. ציט ער אים אויך — ציט אים אויס וואָס
אַמאָל גרעסער ביז וואַנעט ער נעמט אים אַריבער איבערן קאָפּ, ווי אַ
שוויס־יאַרמולקע און ער גייט זיך באַדן און ער שמייכלט אַלץ און
זאָגט „פּערדאַרעלאַ“. דאָס וואָרט „פּערדאַרעלאַ“ קייט ער איבער אַזוי
לאַנג, ביז וואַנעט די צײַן ווערן אים לױז און ער נעמט זיי אַרויס ווי
קליינע מאַנדלען און עסט זיי אויף.

קומט־אָן אַ פּורל מיט זײַנערס און אַלע ווייזערס ווייזן אָפּ מיר.
דער הימל איז פאַרוואַלקנט מיט מילך און אַ ברייטער מאַלעך אין אַ
ווייסן וועסטל־שעפּענצער קוועטשט אַ גרויסן וואַלקן־וואַרעק מיט קעז
און ער מאַכט דערפון פּיערדיקע „קרעפּלעך“ אָפּ צוים־גאַליע. ער
האַט אויגן פון טינט און אַז ער וויל עפעס זאָגן, שטופּט ער זיך אַרײַן
אַ פינגער אין אויג אַרײַן און ער שרייבט עם אויף.

אז ב. ריווקסן דערזעט דאָס, באַלבעלט ער אַרויס פון אַן אַכטל מויל: „ב...חמעטשע... סיהלאָמוע“, און ער רוקט זיך אַריין מיטן גאַנצן קויעך אין קאווע־שטיבל אַריין און נעמט איבערפאָרן מענטשן. מענאַכעס אַנטלויפט דורך אַ לעכל פון זיין קאַל. א. מ. פוקס זעצט זיך אַרויף רייטנדיק אַף אַן עטיוד און וויל זיך אָפּטראַגן, אָבער בער־קאָוויסי בריינגט אַריין אַ צייגיינער מיט אַ בער און וואַרפט אַלעמען קאַרטן. דער בער טוט עפעס אָפּ, שרייט איינער אָפּן אַנדערן, אַז ס'איז ניט שיין אַזוי, און עס ווערט אַ געשלענג...
אז ש. ניגער דערזעט דאָס, מאַכט ער אַ געוואַלט, אַז מ'שלאַגט אידן, און די שקלאַפֿן־פראַגע הויבט זיך אָן אויפֿס־ניי. אָבער לינקאַלן ניט זיך אַ שטעל־אויף, נעמט ס'וואַרט, ניט אַ קלאַפּ אין טיש און דער טיש ווערט צעשפּרונגען אַף שטיקלעך!

2.

מיר זענען דריי מענטשן. איינער פון אונדז איז אַ מאַלער, איינער נער אַ מוזיקער, איינער אַ שריפט־שטעלער. דער מאַלער מאַלט און מאַלט, אָבער וואָס ער מאַלט — טויג נישט. דער מוזיקער שפּילט און שפּילט, אָבער וואָס ער שפּילט — טויג נישט. מען הייסט זיי שוויגן. מען קלאַפט מיט די הילצערנע שיך און מ'רופט דעם שריפט־שטעלער. דער שריפט־שטעלער שטעלט זיך אויף, שרייבט אָן אַ זעקס שורעס און דער גאַנצער זאַל גייט ווי אַף רעדלעך. אַלע שרייען עס איז אַ מייסטערווערק. לאָז ער שרייבן נאָך און נאָך. סאַ שאַד, ער זאַל אויפהערן צו שרייבן. דער שריפט־שטעלער פּאָלגט זיי: ער שרייבט פיבערדיק און רייסט שטיקלעך פּאַפּיר און וואַרפט אין דרויסן אַרויס. מיידלעך כאַפּן צו יעדער אָפּגעריסן שטיקל פּאַפּיר, גיבן עס אַ קוש, דריקן עס צום האַרץ, און לויפן דערמיט אוועק אין דרוקעריי. דער שריפט־שטעלער שרייבט און שרייבט — ער צעפּאָלאַשעט זיך מיט דער פּען. עס נעמען זיך דרייען רעדער און רעדלעך — עס טוט זיך כוּישעך! הייסע וועלטן קומען אַרויס דורך אַזאַ מין רער און ווערן פאַרשוואַונדן אין אַזאַ טאַפּ אַריין ווי וואַרשטלעך. עס קומען נייע, אָן אַ שיר. דער שרייבער אַרבעט מיטן האַנט־רעדל, ווי אַ ווינט. אַלע בלאַזן אַף אים, אָבער ער איינער בלאַזט אַף אַזאַ האַרפּעדער, וואָס באַוועגט די גאַנצע מאַשין. „טרו־בר־זרר“, וויינט עפעס אַ רעדל. דער שרייבער וויינט־מיט. טרערן רינען אָפּן שלייפּשטיין, וואו ער שלייפט זיינע געדאַנקען, און ער גיט אַלעמאַל אַ לעק אַ נייעס גע־דאַנק מיט דער צונג, און ער פּרופּט אים אָפּן נאָגל צי ער איז שוין גענוג שאַרף.

מיר זענען דריי מענטשן. דער מאָלער מאָלט, אָבער ווער קוקט זיך אום? דער מוזיקער שפּילט, אָבער ווער הערט אים? דער שריפטשטעלער טונקט איין די פען אין האַרץ און אַלע שרייען: „טי- פּער! פעסטער! זשאַלעווע ניט!“ און מען דערלאַנגט אים אַן אויפגעשניטענעם זעמל מיט פּוטער, קעדיי ער זאָל נישט דאַרפן אַראָפּ- גיין עסן מיטאַנג און נישט פאַרשפעטיקן מיט דער נייער עפּאָכע, וואָס ער האַלט אין מאַכן.

3.

איך זיך און שרייב.

די שטוב איז פול מיט געסט.

אַלע טראָגן לעקאכער.

מאַנסביל טראָגן פּולע טפּילין-זעקלעך מיט געקוילעטע קאַפּהע- נער און רופן זיך איינס ס'אַנדערע די ערנסטע נעמען און שמייכלען דערביי אזוי זיס, ווי יעדער מויל וואָלט געווען אַ געוועלכ פון לאַקרויז. איינער רופט מיך „געניבאַל“ (אַפּגעקירצט פון „געניאַלער קאַניבאַל“). איך באַליידיק אים און שים אים אויס אַן אויג מיט מיין שפּריצ- פעדער. ער ווערט אויפגערעגט, וואַרפט אַף מיר צוויי ווייסע לאַנדישן און הייסט זיך גיבן אַ פינף-און-צוואַנציקער רעשט.

אינווייניק אין מיין שרייב-זאַל שפּריצן פּאַנטאַנען אַלערהאַנ- טיקע. אַ טויב קומט אַרײַנצופּליען מיט אַ בריטוועלע אין האַנט, שניידט זיך אַליין איבער דאָס העלזל און פּאַלט אַרײַן צו אַ בעסאַ- ראַבער אידן אין מויל אַרײַן. דער איד מאַכט „האַם“ און בלייבט שטיין מיט אָפּענע לעפּצן און מיט אַ פאַרשאַרצט היטל צום הימל. אַלע טוען זיך אָן בלעכענע קאַפּעליושן און בייזערן זיך אַף די ציוניסטלעך.

איך פאַרשרייב דעם טיפּן געדאַנק, אַז אַ שטראָם לױפּט נישט צוליב דעם, וואָס עס איז שולדיק עמיצן געלט און מען דערלאַנגט מיר דערפאַר דעם שליסל צו ניר-היווען. ווערט מיר קאַלט אין יעדן עיווער. טו איך מיר אָן די ברילן און קוק אַרויס דורכן פענצ- טער. אָבער ווי איך שטעק נאָר אַרויס דעם קאַפּ, זע איך ווי סע פליען אַף מיר קרענץ מיט בלומען. דאָס וואַרפט אַף מיר די בריי- טע מאַסע מיט בלומען פאַר מיין גוואַלדיגן בוך, וואָס איך האַלט אין שרייבן. אין דרויסן לױכטן עפּשער דרייסיק לעוואַנעם און מענטשן גייען אַרום פּאַרלעכווייז, האַלטן זיך אונטער די אַרעמס און שושקען זיך: „אַט טונקט ער איין די פען!“ „אַט ליינט ער אַרויף די האַנט אַפּן פּערטעלע פּאַפּיר.“ „אַט שרייבט ער שוין!“ דאָ ווערן אַלע

שטיף, בלייבן שטיין ווי פארגליווערט הינטער די געל-זיידענע פאראד-
סאלן און קוקן ארויף צו מיין פענצטער.
„קינדער“, זאג איך, „גיט אהיים. ס'איז שוין שפעט. ס'איז
שוין זייגער דריי פארטאג. איר דארפט מאַרנן ארבעטן.“
„נישקאַשענישט“, ענטפערט די מאַסע מיט אַ פישטש ווי אַ
פויגעלע, „מירן שוין אזוי אַפּשטיין די נאכט אונטער אייער פענצ-
טער. מיר קענען איך נישט לאָזן אליין. ס'איז גענוג, אז איר טוט
פאַר אונדז אַזויפיל.“

און ווידער פליען מיר קרענץ מיט בלומען. איינער אַ בלאַסער,
מיט אַ שטריימל פון פאַווע-עקן, ציט ארויף מיט אַ שטריק אַ פיטניע
מיט הייסע רענדלעך און שרייט צו מיר ארויף: „כאַפּט'ס!“ איך
וויל כאַפּן די פיטניע מיט רענדלעך, אָבער די מאַסע צושרייט זיך:
„ניטע! מירן איך שוין אליין באַזאָרגן מיט די אַלע זאַכען.“

איך רייס איבער אַפּ אַ רענעלע מיין „שאַפּן“, בויג זיך ארויס
דורכן פענצטער, מאַך-אויף ס'מויל און וויל דאַנקען. אָבער איך
דערפיל אַ זיס-אייזערנעם טאַם אין מויל: ראַזשינקעס. די ברייטע
מאַסע שטייט מיט אַזוינע ביקסלעך אָנגעלאָדן מיט ראַזשינקעלעך
און מ'שיסט מיר ראַזשינקעלעך אין מויל אַרײַן.

„כעוורע!“ וויל איך זאָגן, „לאָז זיין גענוג“. אָבער מ'קלאַפּט
בראַוואַ — צום טויב ווערן. און מ'שרייט הורא און מ'שיסט מיט
פייערווערק און אַלע גוואַלדעווען „לאַנג לעבן זאָל אונדזער גרעסטעס-
טעסטער געני!“ און מ'נעמט מיך אַפּ די פלייצעס און מ'טראָגט
מיך איבער אַלע פאַרקס און איבער אַלע מוזיאומס.
און איך כאַפּ מיך אויף — !

בריוו פון מאַקס וואַקס

ערשטער בריוו

. . . איז שוין ווידער זומער (כאָטש דער כוידעש מאַי איז דאָ היי-יאָר קעלטער ווי טאָמיד!) קומען אידן און אַמעריקאַנער צופאַרן פון אייער אַמעריקע, טראָגן אַריבערגעוואָרפן איבער די אַקסלען זייערע שפּאַקטיוון, שטעלן זיך אָפּ באַם נאָטראַדאַם-קלויסטער און זאָגן „סאָ, דהים איז פּעריז!“

אַה מאַנפאַרנאַס איז קיין נייעס נישטאָ. די מאַנפאַרנאַסיער זיצן נאָך אַלץ אין קאַפּי „ראַטאַנד“, אין „דאָם“, אין „קלאָסערי“, אין „וואַוען“ — טרינקען, זייער „קאַפּע-קרעם“, אָדער זיפּן דאָס ביטערע ביר און — דאָס ביטערע ביסל לעבן.

וואָרין ביטער איז דעם אַרימען קינסטלער אין פּאַריז — ביטער און — פּריילעך.

די רייכע „איי-ל-שמירער“ און „לייוונט-קאַליעמאַכער“ וואָס קומען פון דעם גאָלד-געשוואַלענעם אַמעריקע, פּאַרנעמען דאָ די בעסטע אַטעליעס. דירע-געלט ווערט וואָס אַמאָל טייערער. אַמאָל האָט גרעניט-שווילעדזש נאָכגעמאַכט פּאַריז, היינט אימיטירט פּאַריז גרעניט-שווילעדזש. „אַרעמקייט-דע-לוקס פאַר רייכע לייט!“

נישט נאָר קלוימערשטע מאָלערס און מאָלערקעס, נאָר גלאַט אַזוי רייכע „פּאַרעסאַבאָשן“, וואָס האָבן ליב צו באַפּוצן זייער לאַנג-וויליקן זנוס מיט — „קונסט“ דינגן-אָפּ די ליכטיקע אַטעליעס, שטעלן אַוועק אַ מאָל-געשטעל און מאָל-געצייג, הענגען-אויף אַביסל לייוונטענע שמאַטעס, פּאַרפּלעקט מיט פּאַרב: דאָס איז דער העכשער אַה די פּאַריזער „וואוילטאַגן פון די שוויסן“.

:: :: ::

אין די אַרבעטער-פּאַרשטעט פון פּאַריז איז לעבעדיק. — קאָמוניזם אין פּראַנקרייך קומט-אָן דורך זייטן-געסלעך. עס ברענען שוין די טריט לעבן די בולוואַרן — נאָר נישט אַלע זעען עס. אַפּילע נישט אַלע „מיטעלע קליינבירגער“ וואָס האָבן זיך לעצטנס אַ נעם געמאַן שפּילן אַה דער בערזע און האָבן פּאַרלוירן דאָס העמד. אין פּראַנקרייך דאַרף מען זיך נישט ריכטן אַפּן „טאַג“ — עס וועט קומען אין אַ מאַטינע, אַ פּרימאָרגן. דער אַרבעטער אַפּן ביציקלעט (בייסיקל) ווען ער פּאַרט צו דער

ארבעט אַ הונגעריקער, אָפּט אַ פאַרנעצטער פון רעגן, אַ קאַלטער, דער איז מאַטעריאַל פאַר רעוואָלוציע.

דאָס פאַפירענע לאַמטערנדל, וואָס ער האַלט אַפן הענגדראָטל, צישן די ציין, איז אַן איידעם, אַז ער טראָגט „פּיער אין מויל, ליכט אין די אויגן“.

אַבער נאָכמיטיק, ווען דאָס אָרעמע מאַלצייט איז אַראָפּגע-שווענקט געוואָרן, מיט שווערן וויין, דעמאָלט ווערט אויך זיין געמיט שווער און קלעפּיק.

אַבער עס וועט קומען.

דער וויין וועט דינער זוערן. אַן אַרבעט גיען שוין אַ סאך אַרומ. אין די ווינקל-קאָפּיען באַ פאַרטראַיאַל הערסטו שוין, ווי ציין קריצן. דער טאָג איז פול מיט נאַפּט... איין שוועבעלע — איז גענוג.

:: :: ::

האַסט שוין מסתם געלייענט, נאָדיר, אַז שלום אַש איז איצט אין מאַסקווע און ער פאַרנעמט זיך מיט זיין אַלטן צייט-פאַרטרייב פון — כאַפּן פעטש.

אין וואַרשע, אַז אַש קומט, בלייבט ער שטוין מיט אַ סטאַנציע פריער, זעצט-זיך אויף אַף אַ ווייס פערד און רייט אַרײַן, ווי מאַשיאַך בען איציק...

באַ די באַלשעוויקעס זענען די פערד נישט פאַפּולער!

. . . און אַרײַנרייטן זוז מען — צוליב דער „פאַלקס-צייטונג“ און דעם וואַרשעווער פאַרלאַג „קולטור-ליגע“, וואָס צאָלן פענסיע און גיבן ברויט מיט פּוטער...

מען דאַרף פאַרן זיך אָפּוועגן, און טאַמער איז מען אונטער דער וואַג איז דאָ אַ מיטל: שרייען, אַז די וואַג איז אַ פאַלשע...

ס'איבעריקע האַסטו מיסטאַמע געהערט, נאָדיר, פון דער איד-שער טעלעגראַפּע אַגענטור, „די מומע איטאַ“, וואָס אַש'ן איז ווי זיכער קיין סוינע ניט.

האַט ער, הייסט דאָס, גענומען ס'וואָרט אונדזער שלום („שוליקע איז געקומען צי-זעך“, ווי די יאַטקע יונגען זאָגן אַף אים אין קיטנע!) און אַ מאַך געטאָן אזוי ווי ער קען: „איך פייף אַף ליטוואַקאָוו“.

אַף דעם האַט אים אַן אַרבעטער געענטפערט: „אין פאַרזי פייפט מען, אין מאַסקווע פייפט מען נישט“.

דער עמעס איז, אַז אַפּילע אין פאַרזי האַט זיך שוין אַש לאַנג

אויסגעפיפן. מער ווי א ווארעם גלעזל ציקאָרע קען ער באַ דער היגער אַרבעטערשאַפט נישט אויסבלאָזן מיט זיין ליטעראַרישן פּיפּן. זיין זידענער „וועריך“ איז שוין איצט היבש אָפּגעבליאַקעוועט. אַש ווייסט שוין היינט אַליין נישט וואָס פאַר אַ קאָליר זיין שטריימל איז.

נאָר אז די שפּיצן זענען פּוקסישע — דאָס ווייסט איעדער!

:: :: ::

אין „ראַטאַנד“ איז ווי טאָמיד לוסטיק און נודנע. די טעלערלעך הינטער די גלעזער ביר און הינטער די שעלעכט-לעך „קאָפּע קרעם“ טראָגן אַ פאַרשאַלטענעם ציפּער — דעם פּריון פּונעם געטראַנק.

זיצן דאָ אייגענע מענטשן און מען וואַרט, אז — „אַמעריקע“ זאָל אויסלייזן פּונעם טעלערלס ציפּערן. יצבאָק ליכטענשטיין זיצט דאָ מיט זיין מיידל און מיט זיין ליולקעלע. (אז דו ווילסט וויסן אָף וויפּל ער איז עלטער געוואָרן, גיב אַ קוק אָף זיין ליולקעלע, ווי עס האָט זיך געענדערט, ער אַליין ענדערט זיך נישט.)

דאָ זיצן צוויי וואַרשעווער רייכע באַכערים, וואָס „שמעקן צום קאָמוניזם“ און — קוקן צי דער טאַטע זעט נישט. דער טאַטע קען נאָך אויפהערן שיקן די פענסיע, — בלייבן זיי כאַלילע אויסגעשטעלט, — כאַטש נעם און גיי אַרבעטן. (וואָס וואַרשע גיט אַרויס!...)

אויזער וואַרשאַווסקי'ן האָב איך שוין עטלעכע טעג נישט געזען, קען זיין, אז ער האָט גענומען זיין טאַהיטיאַנער מיידל און צוגעפאָרן אביסל קיין קאָריקא „זיך אַנוואַרימען אַ פּלייצע“.

. . . ווייטער האָבן זיך די מאַנפאַרנאַסיאַנער היינטיקן זומער שאַרף צעטיילט צווישן „קאָפּי דאָס“ און „ראַטאַנד“. „קאָפּי דאָס“ איז... אַריסטאָקראַטיש-גוואַיש, באַשפּרינקלט מיט אביסל אַיוריס, אידן און אַיזראַעליטן.

„קאָפּי דאָטאַנד“ (דאָס איז דער קאָפּי וואו אַש כאַפט גע-וויינטלעך זיינע פעטש, און וואו סאַמואַיל בורשטיין פירט זיינע וועלט-זיגערשע ליבעס) איז דעמאָקראַטיש.

דאָ איז די בערוזע פון קונסט און — פאַרנאָסע. קיין פאַרנאָסע, ווי דער עמעס איז, זעט זיך נישט. דער פּראַנץ צוויזשער בירגער האָט ליב די קונסט — מיט עפעס. גיט אים אַ

גוט בילד, מיט אַ שקארמיץ וויינשל פאר אַנדערהאַלבן פראַנק, וועט
ער נעמען.

אַנאַטאָל פראַנס מיט אַ פּאַר שלויקעס פאר 75 סאַנטים וועט
ער קויפן.

ווערליין מיט אַ פּאַפירל שאַקאַלאַד — נישט טייער, טרע ביאָן!
אַט ערשט לעצטע וואָך, האָט מען דאָ (צום 20טן מאָל) פאַר-
קויפט אַ בילד פון דעם אומגליקלעכן מאָדיליאַני — פאַר אַן עזאָ-
פישער סומע.

דו האָסט מאָדיליאַני'ן נישט געקענט, נאָדיר, אַ שאָד, ער
וואָלט דיר געווען געפעלן!

אַזאַ קינדיש-טרויעריקער, שיינער און „שלעכטער“, און ווי האָט
ער געקענט מאָלן!

און ווי האָט ער געקענט שרייבן לידער!

אַ, שאַלעכץ פון שטילקייט,

וויג מיך אָף דיין לעוואָנע-וויגל,

וויג מיך, דו שטילקייט,

דו קינד, דו מוסער-מערדער...

די איבערזעצונג איז נישט אַזאַ געראַטענע. אָבער ליען דאָס
אַ פראַנצויזיש!

אין ליוואָרנאַ, איטאַליע, איז ער געבוירן געוואָרן. זיין ערשטער
נאָמען איז געווען אמעדעאַ. שטאַמט פון אַלט-פּרענקישע אידישע
עלטערן.

אין 1904, אין דער עלטער פון 21 יאָר — האָט ער געלערנט
אין פאַריזער „עקאָל דע באַזאַרז“.

אַנגעהויבן זייער קאָנסערוואַטיוו, מיטלמעסיק.

איך האָב מיך מיט אים געטראָפן בעאייס ער האָט געלעבט אין
דעמזעלבן הויז וואו זאָלאַ האָט אַמאָל געוואוינט: אַ פּלאַס דע
טאַרט. אַ „דענדי“ און אַ „פּעטי בורזשואַ“, האָט ער געמאַכט דעם
איינדרוק פון אַ נאַר און אַ באַרימער.

ער האָט מיר געליענט פון „שפינאַזאַ'ס עטהיק“ און מיר גע-
דאַרשנט עפעס וועגן דעם „עקסטרעם צו וועלכן שפינאַזאַ האָט דער-
פירט די געאַמעטרישע פאַרם פונם קאַרטעזיאַנישן סיסטעם“ — צי
האָט ער עמיצן נאָכגערעדט? זיין סייכל האָט אויסגעזען צו זיין
פּויל און פאַרשאַפן.

אַ האַלבע שאַ שפּעטער האָט ער מיר געליענט אַ אויסווייניק
שטיקער פון דאַנטע — זענען זיינע אויגן קלוג געוואָרן. אַ פּויל

שיינעם, הויכן שטערן האָט זיך עפעס אויפגעליכטיקט.
 עפעס אזוינעם (ווי דו זאָנסט) איז געווען אין אים! — אַ קינד
 וואָס וויל כאַפּן דאָס לעוואָנע-ליכט אין דער פּויסט אַרײַן. מאָדיליאַני
 האָט פּון „ניין“ נישט געוואוסט.
 און ווי האָט ער שפּעטער געהונגערט! ניין, פּון הונגער אויס-
 געגאַנגען.

און וואו זענען געווען די שיינע באַלעבאַטיס, די רייכע פּליש-
 טימלעך, וואָס ווידלען מיט דער צונג שטענדיק וועגן „קונסט“?
 זיי האָבן אים אויסגעמיטן. דערנענטערט צו זיך און פּראָטעזשירט
 האָט אים — דאַווקע ווער? שאַרל ראַפּאַפּאַרט!

דער באַלעבאַס פּון „ראַטאַנד“ האָט באַ אים פאַר אַ מאַלצייט
 פּון אַ „סאַנדוויטש מיט קאַווע“ צוויי בילדער צוגענומען.
 אין אַן אַ שיר באַרדעלן, פּאַליציי-צירקלען, אַרעמע קעלערס
 האָט מען מאַדיליאַני'ס אַרבעטן אויפגעקליבן נאָך זיין טויט. פאַר
 הונדערט-טויזנט פּראַנקען פאַרקויפט.

אין צייט פּון קריג האָט אים די פּאַליציי געיאָגט ווי אַ הונט.
 אין אַ צימערל אַף מאַנטמאַרטער האָט ער זיך אויסבאַהאַלטן אינאַיי-
 נעם מיט אַ פּרוי, וואָס איז געווען אָנגעקלאָגט פאַר קינדער-מאַרד.
 ווי נאָגען און וואָן נאָג איז זיין לעבן געגאַנגען דורך פינצטערע
 אַליען.

ווי ווערלייני'ס פּריינט, די קאַץ, האָט מאַדיליאַני אין דער פינצטער
 געקענט זען בעסער ווי אומעטום...

האַשיש גערויכערט, עטהער געטרונקען, געגאַנגען אין אַן אָפּ-
 געריסענעם סאַמעטענעם קאַסטיום, פּלעגט קימאַט אַלע טאַג האָבן אַ
 געשלעג, אָבער פּון די קאַפּי „ראַטאַנד“ האָט מען אים פּונדעסטוועגן
 אַרויסגעוואָרפּן נאָך צייטווייליק.

ער איז געווען אַ „טיפּ“, איז צונוי געקומען פאַר — די אַמע-
 ריקאַנער טוריסטן.

אַט-אַזוי דאַרף אויסזען דער הינטישער מענטש, וואָס הייסט
 קינסטלער.

אַט-אַזוי דאַרפּן באַ אים ציטערן די פאַרוויאַנעטע הענט, אַזוי
 דאַרפּן זיין די אויגן פּון אַ פּאַעט — רויט. נישט אויסגעשלאָפּן,
 פאַרשיקערט, פאַרהונגערט, פאַרנאַרט צו דער שוועל פּונם טויט —
 בלוז איינע איז באַקאַנט, וואָס האָט אים עמעס ליב געהאַט:
 די קליינע דושיין האַביטערן, מיטן ליכטיקן פּאַנים און די צוויי לאַנגע
 צעפּ אַף די פּליצעס.

(איר פאָטער האָט נאָך היינט אַ שפּייז־קרעמל נישט ווייט פון „ראַטאָנד“ — דו האָסט דאָרט אַמאָל געקויפט קעז, נאדיר).

אין דער נאַכט פון מאַדיליאַני'ס טויט האָט זי צעריסן אירע אייגענע פּאָר לייונטן (זי האָט אַביסל געמאָלן און ראַדירט) און זיך אַראָפּגעוואָרפן צום טויט, פונם פּערטן שטאָק פון אַ הויז אַף גראַן שאַמיער.

אַ ריזן־קינסטלער פון נעאָ־קלאַסישן סטיל — דער סטיל פון להאַטע, טאַבעזן, לאַטרעק.

אַזוי דעליקאַט־קינדיש, סוידעסדיק־לייכט, קישעפּדיק־פּראָסט האָט ער געמאָלן.

דאָרט וואו גאַנצן האָט גענוצט סיכל, איז מאַדיליאַני אויסגע־קומען מיט ריינעם ווילן. זע זיין „פּאָרטרעט דע סאַ פּאַם“! און די בילדער פון זיין געליבטער זשין, וואָס דער „פּאַרלאַנג פון 4 וועגן“ האָט אַרויסגעגעבן!

אַ סאך פון זיינע אַרבעטן זענען צופּרעסן געוואָרן פון מיז אין וויין־קעלער פון דער קרווע ראָזאַליע, מיט וועמען ער האָט זיך, צום סאָף, צעשלאָגן אַף מעסערס. ביידע האָבן זיך געראַנגלט אַפן טראַטואַר (אין ריע קאַמפּאַן־פּרעמיער) און זיך געשלאָגן מיט קיך־קיליז, מיט אייזנס. יענע איז שוין היינט אויך נישטאַ.

אין „ראַטאָנד“ פלעג איך אים זען זייער אָפּט, אַמאָל אינעווייניק, ס'דאָו אינדרויסן, אַפן בולוואַר, אויסגעכאַפּט באַ אינגלעך פּיסטאַש־קעס, געלאַכט און זיך געקריגט.

דעמאָלט פלעגן טעג פּאַרגיין און ער האָט אַף קיין ביסן ברויט נישט געהאַט.

קראַנקערהייט און אַביסל גערירט, האָט ער זיך די לעצטע טעג פון זיין לעבן אַרומגעשלעפּט איבער די גאַסן, נישט געהאַט וואו דעם קאַפּ אַנידערצולייגן. (ער איז געשטאַרבן אין עלטער פון 36 יאָר!)

אינם מיזער־אַפּטייקל אַף סאַן מישעל פלעגט ער די עטלעכע סאַנטים אַוועקגעבן פאַר עטהער — דאָס לעבן אויסצולעשן.

בלויז איין קיסלינג האָט זיך מיט אים געכאַווערט ווי מיט אַ גלייכן. אַמאָל פלעגט אים פּיקאַסאָ אויסמוסערן און צוואוואַרפן פינף פּראַנט... און זיך לאָזן מיט אים פּאַטאַגראַפּירן.

אַזוי איז די וועלט פון די פלישטיים...

קינסטלער שטאַרבן פון הונגער, רעקלאַמיסטן לעבן אין לוקסוס. פון זיין רייכן ברודער אין רוים איז צו זיין לעוואַיע — וואָס

קיסלינג האָט קוים צונויפגעבראַכט מיט אַ פּאָר מאַגערע בלומען אַף דעם אומזיסטיקן קיווער אין פיער לאַשען, — אָנגעקומען אַ טע- לעגראַמע:

„באַערדיקט אים ווי אַ פרינץ — ער איז מײן ברודער.“
 נישט גאַגען, נישט וואַן גאַנ, נישט פּאָן, נישט ווערליין, נישט די אלע אלכעמיקער וואָס האָבן געמאַכט גאָלד פון שאַטנס, וואַלטן געקאָנט אויסטראַכטן אַ סאַף, וואָס זאָל זיין ביטערער ווי דאָס.

פּאַרײז, מאַי, 1928.

צווייטער בריוו

. . . איך שטעל מיר פאר, אז אין ליטערארישן קאפוי בא איך (רופט מען עס נאך אלץ „קיבעצארניע“?) וועט מען שפעקולירן, ווער איך בין, וואָס איך בין, עפשער אַ כאַסיד דיינער, אָדער אַ סטאַטיסט, וואָס פּלאַנטערט זיך אַף אַ רעגע אין די אויגן פונם „סטאַר“ — פאר די נייגעריקע וועל איך געבן אַ שטיקל אויטאָביאָגראַפיע (און נאָכמער רייצן זייער נייגור!).

איך בין אלט — העכער 19 יאָר. דאָס איז זיכער. געלעבט איז 6 לענדער. פרעמדע קולטורן נאָכגעטראָגן דעם קאלע-שלעפּ, און זיי האָבן — קימאט שטענדיק — כאַסונע געהאַט נישט מיט מיר, נאָר מיט אַן אַנדערן.

בין איך אין אַ שיינעם פרימאָרגן פאַרסאַמט געוואָרן — יאָיאָ, פאַרסאַמט געוואָרן — דערפילט מיטאַמאָל, אז די גאַנצע בירגערלעכע וועלט איז אזוי איינזיש-קליין, אז אלץ אַרום מיר איז פונקט אזוי קרום ווי גלייך, קלוג ווי נאַריש, מיעס ווי שוין.

ניין, נישט אין אַ בעסערן וועלט-סייכל האַנדלט זיך עס, נאָר אין אַ שפּאַגל-נייעט סייכל.

דעם אלטן סייכל דאַרף מען אַרויסוואַרפן אַפן מיסט.

ער איז אָפּגעמוטשעט, פאַרגוואַלטיקט, אָפּגענוצט.

איז מיר נימעס געוואָרן אַלדינג, וואָס איז זייערס, און די קונסט אויך, און זייערע קינסטלער קען איך נישט אַף די אויגן ברענגען, כאַטש איך טרינק מיט זיי אַמאָל ביר אין „אַסקאַר וויילד'ס קעלער“, אָדער איך לייג באַ זיי אָפּ אַ גוטמאָרגן.

מ'קען דאָס פּראַזנפּערדל: קאָפּ און נעשאַמע.

עס זאָל הייסן, אז דער קאָפּ ראַטעוועט דאָס האַרץ, ווען עס שטייט אין געפאַר, און דאָס האַרץ דערהאַלט באַ דער נעשאַמע, ווען דער קאָפּ איז אַף צאָרעס.

קאָפּ און נעשאַמע — די מאַנפאַרנאַסיאַנער האָבן ביידע נישט.

דער קאָפּ איז שוואַך און קרום; דאָס האַרץ אַלט און פאַר-וויאַנעט.

דו, נאָדיר, גלויבסט נישט אין קריטיק; זיי גייען נאָך ווייטער

פון דיר: זיי גלויבן אַפילע אין זעלבסט-קריטיק אויך נישט.

מיינע געליבטע — מיידלעך, שיקסעס, זוינעס, מאמעס — פרעגן

מיך שטענדיק, פאַרוואָס איך טראָג קינימאָל נישט קיין זיידענע

קראַוואַטן, קיין פּראַק, קיין הוט אַפילע. צי האַלט איך דען נישט

פון אַנשטענדיקייט?

עס וואָלצערט אַלט־איראָפּע אַף קרומע פּיס. איר אויסגעהאָר
רעוועטער בויך איז אין זייד־גומי־פּאַליטיק. — וועט זי לאַנג אזוי
וועלצערן?

דאָס אומפלייט איז טיף אַרײַן אין אַלע ווינקלען פון אונדזער
וועלט־ווירטשאַפט. עס קען דאָ קיין זאך נישט העלפּן — אַכוץ פּײַער.
אויסברענגען דאָרף מען.

אַלע אַנדערע רעפּועס האָט מען שוין געפּריפט: קאַפּיטאַליסטישע
בלאָטעבעדער, פּאַשיסטישן שוועבל, בונדיש שפרודל־וואַסער, ציאָ־
ניסטישע חמיטבריה (וואָס פאַר אַ רײַעך דאָס האָט, אָך איז מיר!).
דער קראַנקער טײל פון דער וועלט — איראָפּע — איז אַף
צאָרעס. דער כוילע שלאָפּט אַף אַ שמאַל בעט, און די פענצטער
זײַנען פאַרמאַכט.

פאַר קיין גרעסער בעט איז אַפּאַנים קיין אָרט נישטאָ. מאָגערט
מען דעם כוילע מיט פּאַטריאָטישע לאַקסיר־מיטלען, מיט שאָוויניס־
טישן צענעס, און די לופּט איז געדיכט — נאָר אויפּצוהענגען אַ האַק.
אונדזער פּוּאַנקאַרע שטעלט זיך אַפּן קאַפּ צו סטאַביליזירן די
וואַליוטע.

מוסאָליני איז אַ קאָמישער קאַניבאַל: ער לעבט אַף מײַך און
ביסקוויטן.

דער וואַטיקאַן־בעט גאָט, אַז גענעראַל נאָבילע מיט זײַן שטאַף
זאָלן זיך אומקערן בעשאַלעם פון זייער נעסיע; און די סאָוועטן־
מאַכט שיקט דערווייַל אירע שיפּן צו דעם אָרט, וואו נאָבילע געפּינט
זיך. —

וועלן מיר זען, ווער וועט עס מאַכן שנעלער: נאָט צי די
סאָוועטן!?

פּילסורסקי שיסט אַביסל דורך אַן אייגענעם מענטשן (אַל־פּי
טאַעס?) און — וויינט ווי אַ ביבערקאַלנער.
וואַלדעמאַרעס — ווידערשפּעניקט און — ווי זאָגסטו, נאָדיר,
אין דייע גראַם־מוסטערן:

„ווער מיר ווידערשפּעניק־איז,

דער קריגט נישט קיין וואַרעניקעס“.

דער אַלטער קײזערלעכער „אַדלער“ לױזט זיך דעם קאַפּ מיט
אייגענע קלאַיען און — וואָס ער געפּינט, איז זײַנס.

מער ווי דאָס וועט ער, בלי נידער, נישט האָבן!

ה. ס. איז דאָ געווען אַ גאַסט — דער טרוקענער כאַסיד, דער
פאַרברענטער מיסנאַגער; אַ יונגער, וואָס האָט איבערגענומען

בעיערושע ווייטער צו שפינען דעם פאָדעם. ער פארשטייט נישט,
אז די האַנט, וואָס רייסט דעם פאָדעם, איז א . . . יערושע-האַנט!

אַף קוואַרים געשלעפט זיך, ווי דער שטייגער איז.

היינע'ס קיווער האָט ער שוין באַשריבן, יאָ?

די אויפשריפט אַף דער מאַציווע, האָב איך געזען, האָט ער
קאָפירט אין זיין נאָטיץ-ביכל אַרײַן (וואָס פאַראַ פיינע נאָטיץ-ביכלעך
אייערע אַמעריקאַנער פאַרנינען זיך! מיר, דאָ-הי, באַניגן זיך מיט
בלאַנקנאָטעס, אָן טעוועלעך).

זיין געטרייע באַגלייטערן האָט זיך דערביי זייער אָרנטלעך גע-
ווישט די אויגן.

האָט ער כאָטש באַמערקט, אז נישט ווייט פון דעם „מענטש
היינע" ליגט און שלאָפט אויך די דאַמע קאַמיל?

פאַר אַ שרייבער מיט אַ פאַנטאַזיע איז דאָ דאַרויף וואָס צו
שפּעקולירן: „היינע און מאַדאַם קאַמיל", ווי פאַרברענגען זיי די
צייט אינאיינעם אַף דעם בייס-אוילעם פון פיער-לאַשעז, אָדער אַף
דער פראַנצויזישער יענערוועלט?

איז דער סענטימענטאַלער היינע עפשער אויפערזוכטיק אַף איר,
ווי ער איז עס געווען אַף זיין „פעשער מאַטילדען"?

האָט ס. באַמערקט דאָס אַראָפּגעפאַלענע שטיין-צײַלעמל אַרום 9
צענטימעטער לינקס פון היינע'ס קיווער (אַראָפּגעפאַלן אין יאָר
„ניינצן-דרייצעטהאַלבן"!)?

און די אַלע פאַרצעלייענע „סקעלעטן פון קרענץ", אַף וועלכע
ס'זענען אַמאָל בלומען געווען, און וואָס איצט זעען זיי אַלע אויס
אַזוי עלעגיש?

און די קליינע פליגן אין די צעווייאַנעטע אימאַרטעלן, האָט ער
באַמערקט? און די מישפּאַכע „פאַראַדיז", וואָס האָט זיך צוגע-
שפאַרט מיט אַן אַקסל צו היינע'ס אומשטערבלעכקייט?

ס. איז אוועק — קיין דייטשלאַנד מיסטאַמע, אָדער קיין איי-
טאַליע. —

וויילסטו זיין אַ מאָלער — פאַר קיין פאַריו.

אַ דיכטער? — פאַר קיין רוים.

אַ טענצער? — פאַר קיין שפּאַניען.

אַ מוזיקער? — פאַר קיין ווין.

די „נאָלדענע יוגנט" פאַרט און איז . . . מאַצליאַך צוביסלעך.
קומט מען נישט קרוק קיין גרעסערער מאָלער אָדער מוזיקער,
אָדער דיכטער, קומט מען אָבער קרוק מיט . . . דער וועלט אַף יענער
זייט פלייצע.

אָט־דאַרטןֶאָ!

„אז איך בין געווען אין רוים — —“

„אין יארע 1928 —“

דאָס גיט גוטן טאָן, אָבער זיין איז דאָס, ווי דער סיצייליאַנער

זאָגט: איפעקאָואַנאַ!

וואָס האָב איך געלערנט אין רוים? — געלערנט, אז די

„ניין־טעג“ זיינען נישט קיין אידישע זאך, נאָר אַ — רוימישע.

אין די „9-טעג“ (9 טעג פאַר דעם „פעסטא פון דער מאַדאָנאַ“,

8טן דעצעמבער, דערנאָך די 9 טעג פאַר ניטולנאַכט) גייען אַרום די

„פיפּפּעראַרי זינגער“ און „סאָליעדעווען“ ווי באַ אונדו אין נאַראַיעוו,

אין גאַליגור, אין פעטיטר.

דאָסֶאָ האָב איך געלערנט אין — איטאַליע. ווייטער האָב איך

געלערנט, אז די אַברוציאַנער פּאַסטוכער שפּילן קימאַט אַזוי שלעכט

אַף זייערע ווערבענע פּייפעלעך, ווי די פּאַסטוכער אין די גרויסע

וועלדער, לעבן בערעזשאַן.

:: :: ::

קאַפּי „ראָטאַנד“ איז היינט לידיקלעך. די היץ האָט אַרויס־

געטריבן אין „בואַ“ אַרײַן, אַף דעם קילן יאַרדל, באַם מאָנטמאַרט

קלױסטער.

זיך איך דאָ מיט אַ כאַווער, טרינק ביר, לייען דעם נודנעם

„קאַטעדיען“ און רעד זיך אַביסל דורך מיט ל. בלומענפעלד'ן, וואָס

איז אַזוי פרעציו אין דער צוגרייטונג פון זיינע שאַלאַטן, ווי ער איז

פרעציו אין זיין שרייבן.

דער פּאַרײַזער האָט ליב זיין מאַלצייט (דאָס ליטעראַרישע אויך!)

מיט וויין, עסיק, בוימל, און פעפּער. אַמעריקע שלינגט, דייטשלאַנד

קייעט, אָבער פּראַנקרייך — פּאַרזוכט.

איך רעד איצט מיט בלומענפעלד'ן וועגן ביאַריץ — די שטאַט

נאָך וועלכער נאָמבערג האָט שטענדיק געבענקט, ווען ער איז געווען

פּאַרקילט.

און אז ער איז סאָף־קאַל־סאָף געווען און קריקעקומען פון

דאַרטן, האָט ער געזאָגט:

„ביאַריץ טױג אַף קאַפוריס. סײַ רעגנט.“

די אומרייניקייט — זאָגט בלומענפעלד — פּאַסט דעם איטאַל־

יענישן לאַנד אַזוי גוט צום פּאַנים, ווי די ריינקייט פּאַסט — צו

האַלאַנד.

ווי אַ שיינער פּרוי פּאַסט אַמאָל אַ מיעס פּאַנים!

:: :: ::

דער אמעריקאנער באשאפט זאכן צו זיין גליקלעך. אָבער אז ער באשאפט די אלע זאכן, איז ער שוין אלט און קאָן פון זיי קיין האַנאַע נישט האָבן.

זע דאָך אליין, נאָדיר: די מייסטע טוריסטן פון אמעריקע און ענגלאַנד זיינען עלטערע מענטשן.

זיי רעדן הויך, ווייל זיי האָבן קיין „זיסע זאכן“ נישט איבער וואָס צו שווייגן.

א פיבער איז אין זיי — אזא זשעדנעקייט נאָך פאַרנעניגן, אז ס'ווערט איינעם אומעטיק צו מוט.

שווער צו פאַרברענגען מיט אַן אמעריקאנער באַ איין טיש; ער שלעפט די צייט פאַר די הערנער און ציט זי פאַרן ווידל. און יענע קוויטשעט.

וועלט־מעשוואַנעס, דער פיבער פון די מאַשין־שטאַנגען, פון דער דינאַמאָ, האָט זיך אַריינגעטראָגן אין דעם מענטשלעכן עכאָד.

קיינמאָל איז אַ מאַשין נישט אזוי אומרואַיק, ווי ווען זי רוט.

זאָל איך טאַקע עפּשער זאָגן, „זאָל לעבן פאַרזי!“

פאַרזי פאַרמוטשעט נישט מיט קיין קונסט. ווילסטו „קונסט“? אָט איז עס! אין די גערטנער, אין דרויסן אַף די בייס־אוי־לעמס, אין די קעלער־קאַפּיען.

דאָ איז „קונסט“ נישט קיין „זעלטענע מאַטבייע“, וואָס מען באַהאַלט עס אין קעשענע, אָדער אין שופּלאָד, אין מוזיי, אָדער באַם אַנטיקוואַר. דאָ איז קונסט אַ פּראָסטע קייטל צו אַ פּראָסט זייגערל. וואַרשע זאָגט אַנשטעלעריש: „זיצט, פּראָשע פּאַנאַ!“ און

כאַפט אוועק ס'בענקל. בערלין זאָגט שווער און קורץ און מיט דיסע ברעמען: „זיצט, ביטע“. מאַסקווע זאָגט: „זיצט — אויב איר האָט צייט און אויב איר קאָנט געפינען אַ בענקל“.

פאַרזי שמיכלט, גלעט־אַפּ מיטן אייגענעם אַרבל דעם זייץ פון בענקל און זאָגט זייער פּראָסט און זייער אויפריכטיק: „זיצט, זייט אזוי גוט, האָט צייט, איילט זיך נישט, וואָס איז זיך דאָ צו איילן? די וועלט האָט נאָך

אַ סאַך שאַען, אַ סאַך וויין, אַ סאַך גיטאַנאַס!“

אין פאַרזי איז דאָס לעבן אויסגעטראַכט — איז עס גרינג. וואַרין, ווילסטו, נעמסטו און טראַכסט עס אויס אַנדערש!

פאַרזי איז — טעאַטער. טעאַטער פאַר קינדער און קינסטלער. פאַר נאַראָנים און קריטיקער איז דאָ קיין אָרט נישטאַ.

דאָ דאַרף מען זען און נישט פּרעגן.

דאָ דאַרף מען הערן און — פאַרגעסן.
דאָ גיט זיך קיינער נישט אָפּ מיט אַזוינע אידישע קאָמפּלימענטן
ווי :

„אַך, וואָס פאַראַ שוין פּרישטשיקל איר האָט היינט אַפּן פּאַנים!“
ווי אייער ליטעראַטור-אַנונציאַ, ש. ניגער, טוט עס דאָרט באַ
אייך.

איך גלויב נישט, אַז עס איז רישעס. עס איז בלוז אַ אידישע
טעווע, אַ קליינשטעמלדיקע.

ווי מיסטיציזם איז אַ — אידישע טעווע.
קלוגזיין הייסט באַ אידן — אַ ווינקטאָן מיטן אויגל.
„טיפּקייט“ הייסט: זאָגן איין זאָך און מינען נאָר עפעס אַנ-
דערש.

וואָס מער וועג איינער לייגט-אויף אין זיין דענקען, אַלץ פאַר
אַ גרעסערן דענקער האַלט מען אים

פונקט פאַרקערט ווי באַ די „אויודיי קויכאָוויים“.
האָט איר דאָרט אין ניו-יאָרק און אין וואַרשע „קונסט-שולן“,
„קונסט-שולעכלעך. אַקאַדעמיעס און גרופּעס, וואָס זייער נאַנצע
אַרבעט איז: הענגען פּאַרהאַנגען אָף ליידיקע דרויסנס.

אַ מאַדע אַף אַנצינדן ליכט באַטאָג און אַף אַנשמיןקען יונגע
שיינע פענימער.

איך האַלט, אַז אַ וואונדער איז נאָר דעמאָלט אַ וואונדער, ווען
ס'געשעט באַטאָג.

אַז ס'געשעט באַנאַכט, האָב איך אַ כּשאַד, אַז עס איז פּאַקוט.
אַרויסצורופן „שטימונג“ דורך פּאָשעטע, ליכטיקע ווערטער איז
זייער אַ גרויסע זאָך.

אַבער צו שפּילן דעם „דיבעק“ אין דער ליטעראַטור, באַ וואַס-
סענע ליכט און עקזאָטישע געזאַנגען, אַרויסצורופן שטימונג דורך
איבערשרעקן, דורך רעדן פון בויך — דאָס איז גרינג.

אין דער פינצטער זעען אַפּילע מאַציוועס אויך אויס ווי לעבע-
דיקע מענטשן.

גיט אונדז די העלע קונסט, די ליכטיקע, נישט די שוואַרצע!
אי, י. ל. פּרץ — ער איז דאָך אויך געווען אַ מיסטיקער? איז
דער טערעז, אַז אויב איינער שטאַמלט, ווייל ער האָט צופּיל צו זאָגן,
איז דאָס נישט קיין כיסאָרן. אַבער אַז איינער שטאַמלט, ווייל...
ער איז אַ שטאַמלער, איז שוין עפעס אַנדערש.

ספּעריאַמאָ!

דריטער בריוו

אן ס'איז דאָ געלט, איז גוט דריטענ צו זיצן אפן דעק פון א שיה, אף א שיה-שטול, מיטן קאשקעט אַריבערגערוקט מער ווי א העלפט איבער די אויגן, דאָס אויפגעמאַכטע בוך נישט דערלעזן, נישט דערטראַכט, אף דער קני, איבערגעקערט מיטן רוקן אַרויף.

ווי איך וואָלט וועלן איצט זיין אף א שיה — צום בעסטן אף א שיה, וואָס נייט פאַוואָליע און קומט נישט אין ערגעץ; עפשער אף אן אַלטמאָדישער, בראַווער זעגל-שיה, וואָס פאַרלאָזט זיך אפן ווינט. מיין אידעאַלע שיה איז א „טרעמפּיסטימער“, וואו מ'וואַשט זיך אַליין די וועש, מ'הענגט זי אַרויס אפן דעק, וואו עס דרייט זיך אַרום א קויטיקער הונט, א קעצל, א ווייב, זעקס קינדערלעך. יונגען מיט האַריקע ברוסטקאסטנס עסן גרינטלעך, שלאָפן האַרט, ליבן ברוטאַל.

אפן יאָס חייטן יאָס, נישט קעגן אים!
ווי קאָמיש זעט אויס דער פראַק און „פולדרעס“ אפן הויכן יאָס.

גליטשט זיך די שיה אַרויס פונם אויגדעשוס, איז זי נישט מער ווי א נאָלדענע פלוי, א פינטעלע, א שטעכשפענדל צישן די ציין פון א לייוואָסן.

און ווען דער ווינט פאַרקאַטשעט זיך די אַרבֿל און נעמט פלעמען די שיה אף אַלע באַקן, רייסן זי באַס פאַרטוך, אַרויפלאַכן אף איר זיין לעצאַניש געוויין!

. . . אָבער קיין געלט נישטאַ, קיין מוט נישטאַ — זיצט מען דאָ אין פאַריז, אין די הייסע טעג.

אַמאָל, ווען פאַריז איז בלוז געווען פאַריז (און נישט גאַנץ-פראַנסקרייך!), פלעגט זיין א מאָדע צו קומען אַהער אף די זומער-כאָדאַשים — אַפּרוען.

מאָך-צו די אויגן, נאָדיר, וועסטו זען ס'אַלטע פאַריז — א שיטערע, שטיינערנע רואינע, מיט טשאַטעס גענו און קופּעס זון, און א פאַרשלאָפּענער טייך סעין, וואָס באַלעקט זיך פון זיין אייגענעם טאָם, ווי א בלינד קעצל.

גרינס שלאָגט זיך אַרויס אומעטום, וואַקסט אונטער די גרינגע פיס, באַפאַלט די שטאָט, ווי א וואַלד באַפאַלט א ישוב און וויל עס אויפּעסן — מיט העק מוז מען זיך שטעלן קעגן דעם!

היינט אין פאַריז — הייס. פייכט און הייס.

דער הימל קאָן באַ זיך נישט פֿויעלן אוועקצושטעלן עפעס אַ פעסט וועטער כאַטש אַף איין טאָג. עס גיסט אַ רעגן.

און אז עס רעגנט אין פֿאַרזיז איז גוט (ווי אומעטום, אַפֿילע אין די בראַנקס אָדער אין רומעניע) איז גוט צו ליגן אין בעט, באַ שווערע פֿאַרהאַנגען, מיט צעבונדענע טאַליעס, און טראַכטן — פֿון מינכן, פֿון בוטערמעלכער גאַרטן, וואוּ איך בין געזעסן אַ הונגעריקער און געכאַלעמט וועגן לעקער און אַגרעס־טאַרטן.

אַמאָל איז געווען —

דעמאָלט, אויב דו געדענקסט, האָב איך מיך געלערנט שפּילן אַף אַ צימבל (דער איינציקער שפּיל־אינסטרומענט, וואָס האָט גערייצט מיין אוממוזיקאַלישע פּאַנטאַזיע!) און ס'איז מיר געווען זייער ביטער. מער ווי אַ וואָך־צוויי האָב איך מיך נישט געהאַלטן אין קיין פּאַנסיאָן. אַף איין לאַזשי האָט מיר די באַלעבאַסטע (פרוי ברונאָ־מייער) אַרויס־געוואָרפֿן דעם אָרימען צימבל דורכן פענצטער. אַ סטרונע (צי צוויי) האָט געפּלאַצט, ס'האָט דערלאַנגט אַ מאַך „אינוז" און ס'איז געווען ווי מ'וואָלט אַרויסגעוואָרפֿן דורכן פענצטער נישט קיין אַלטן צימבל, נאָר מיין יונג האַרץ.

:: :: ::

אין מיניע יונגע יאָרן האָב איך געהאַט אַ סאך לערערס, און זיי האָבן מיך געלערנט אַ סאך זאַכן.

ס'ראָוו פֿון דעם וואָס מיניע לערערס האָבן מיך געלערנט, האָב איך שוין לאַנג פֿאַרגעסן (דער מענטשלעכער זיקאַרן איז דאָך נישט קיין „דזשאַנק־שאַפּ", נאָר אַ קעסטל פֿאַר צירונג!). געדענקען גע־דענק איך נאָר די פענימער פֿון מיניע לערער.

מיר לערנען אייגנטלעך פֿון אונדזערע לערערס — זיי אַליין, זייערע אויגן, זייערע מינעס, דעם ריטם פֿון זייער טראַכטן, דעם קאָליר.

ווי פינאַקיאָ, די הילצערנע ליאַלקע, וואָס אַמוזירט ס'קליינוואַרג, אין דער פּראַנצויזישער קינדער־ביבליאָטעק, וואָס איז דאָ באַשאַפֿן געוואָרן מיט אַמעריקאַניש געלט, — זוי פינאַקיאָ, דערשטעקט (מיט פֿאַרבונדענע אויגן) די פֿאַרב פֿון אַלע בלומען, אַזוי גיט זיך אונדז אַפּט, בלינדערהייט, דער קאָליר פֿון צאַרטע פּילאָאָפּיען.

עפּאַמינאַראַם, דאָס קליינע בראַנזענע נענערל, האָט אויך גע־זונגען אין דער קינדער־ביבליאָטעק, געזונגען און געטאַנצט „יאַז", און פּרעמדע מענטשן, ס'ראָוו עלטערע פּראַנצויזן, האָבן פֿאַרבראַכט מיט די קינדער, זיי דערציילט מאַיסעס, זיי געטיילט מאַטאַנעס.

אין ניריאָרק, אז איך האָב געזען אַמאָל אין גאָס אַ שיין קינד
(ביפראַט אַ מיידלעך), און מיין געפיל איז געווען איר צו געבן אַ
גלעט איבערן קאָפּ, האָב איך מיך דערמאָנט, אז דאָס קאָן שמעקן
מיט אַ „דזשעק־די־פער“ בילבל, מיט אַ „סידנעפער־מאַיסע“, און
איך האָב פלינג אַוועקגעכאַפט די האַנט, וואָס איז שוין געווען
איבערן קינדס קאָפּ.

פראַנקרייך דערמוטיקט די ליבע, צערטלט זי, איז וויליג פאַר איר
צו שפּרייטן ווירוויד.

אַמעריקע זאָגט: „האָב מיך ליב, אַנישט דערלאַנג איך דיר
איבערן קאָפּ...“

דער פראַנצויזישער כריסטום איז (צום גליק) אַמאָל געווען —
וואָלטער, איצט הויבן זיך די פראַנצויזישע הייליקע אָן צו בייטן,
אַבער וואָלטער מוז אין די נאָך־מילכאַמע־יאָרן אָפּטרעטן אַ שטיקל
אַרט פאַר . . . כריסטום, דעם בלאַנדן, געמאַטערטן, דעם מאַנסביל,
וואָס איז אזוי שיין געמאָלן אַף די ביליקע ליטאַגראַפיעס.

אַבער „כריסטום־רויט“ איז דאָהי ריינע דעקאָראַציע; די
וואונדן זיינע — צירלעכע, מעכאַעדיקע!

די וואונדן פון דער וועלט זענען היינט העכער און רויטער,
און ברענען ווייניקער דעקאָראַטיוו.

וועט מען רויט היילן מיט רויט, וועט רויטער האַמער צעשמע־
טערן דעם ציילעם, וואָס איז רויט מיט דער וועלטס בלוט?

קליינע טאַעסן זענען גאַרנישט — נישט אין דער קונסט, נישט
אין דער פּאָליטיק.

אַפילע אזאַ קינסטלער, ווי סערוואַנטעס, פאַרט זוכן זיין פאַר־
לוידענעם אייזל — טאַקע אַף זיין פאַרלוירענעם אייזל אַליין!

אין אַנאַטאָל פראַנס'עס „מוטערפערלנע געשיכטן“ האָט די
העלדין קימאַט אַף יעדן בלעטל אַן אַנדערן נאָמען; דאָס שטערט
אַבער נישט דער העלדין צו זיין אַ לעבעדיקע און גרויסע פיגור.

אונדזער פּאָליטישע אידיע, נאָדיר, גייט שוין זייט אַ יאָרהונ־
דערט אונטער פאַרשיידענע נעמען, אַבער לענין האָט זי דערמיסטערט
צו אזאַ הויך!

פאַראַכטאַגן בין איך געווען אַף אַ לאַנגן „אויספאַר“ איבער די
פראַנצויזישע שמעט און דערפער.

געזען אין פראַנקרייכס גערטנער אַרבעטנדיקע פרויען מיט...
היט!

דאָס געפיל פאַר סימעטרי און שיינקייט איז דעם פראַנצויז איינ־
געבוירן, ווי זיין נאָפּל.

זעסט אן ארבעטער מיט לאטעס אף זיינע ארבעטהויזן, זענען ביידע לאטעס פון א שיינער פאָרם און סימעטריש ארויפגעלייגט אף ביידע קניען.

אף די פאָרזער גרויסע בולוואַרן שעלן זיך מיטאַמאָל אָפּ די אויטאָמאָבילן, צוליב אַ שטערונג אין וועג. שטייט מען אַ מינוט און צוויי און פינף און צען. פאַרלירט מען די געדולד. אין ניו-יאָרק אָדער אין שיטאַנגאָ וואָלטן שוין אלע „שאַפּערן“ אַרויסגע-קראַכן פון זייערע טעקסיס און זיך געזידלט ווי די ערגסטע. איט-לעכנס פּאָנים וואָלט געווען זויער און פאַרזאָרגט: סטייטש, צען מינוט פאַרלוירן! אָבער אין פאַרזי הויבט מען אָן צו בלאָזן אין די טרובעס, אלע שטעקן אַרויס די קעפּ פון די אויטאָמאָבילן און — שמיכלען.

אין די פאַרזער האַלעס ביזטו אַמאָל געווען, נאָרדי? איך בין אַנומעלטן דאָרט געווען באַנאַכט, ריכטיקער, אין יונגן פרימאָרגן. וואָס פאַר אַ געפיל פון שיינקייט דער פויער און די פויערטע ווייזן דאָ אַרויס! מיט וואָס פאַראַ ליבשאַפט מ'לייגט אויס די פראָדוקטן אף דר'ערד, אין האַלע.

איך בין צוגעגאַנגען צו אַ פויערטע און געפרעגט: „מאַדאַם, האָט איר עפּשער געבראַכט צו פאַרקויפּן קאַרשן?“ זי האָט מיר אַקעגנגעטראָגן צוויי פאַרוואַנדערטע אויגן פון אַרלעאַנסער פּאַרצעליי און געזאָגט: „מסיו, איר זעט דען נישט, אַז איך האָב היינט מאַלינעס! צוויי מאָל רויט — נו, ווי פאַלט אייך איין!“ כאַכמע איז פראַנקרייכס זשעסט, אָבער איר עמעס איז — שיינקייט!

„נעכטן“ איז עס געווען טעין, וואָגע, באַרע; נאָך פריער זענען עס געווען די ענציקלאָפּעדיסטן — דער געאַקריסטלעכער שאַמאָ-בריאַן, דער ראַמאַנטישער לאַממעניי. היינט איז עס — מיסטינגעטס פּיס.

פּיס, וואָס נייען אין גאָלד און זענען מיט גאָלד געוואויגן! אין פאַרזי ניט אַ לעגענדע אַרוב, אַז אין גאַנץ פראַנקרייך איז נישטאָ גענוג געלט צו סטראַכירן מיסטינגעטס ביידע פּיס. האָט מאַדאַם מיסטינגעט אַיין פּוס סעקורירט אין לאַנדאָן, דעם אַנדערן אין בערלין.

פאַרזי האָט אויך געזאָלט עפעס דערפון פאַרדינען, אָבער איז געבליבן אין מיטן.

פאַר פּרעמדע — דער גלויבן; פאַר אייגענע — די ליבע.

א קליינע צייט געקומען אין דער פראנצויזישער בירגערלעכער ליטעראטור, אין זייער טעאטער.

פון ראשע'ל'ן ביז מיסטינגעט'ן, פון קאקלענען ביז דער „רוי-טער-מיל“.

אויך דאָהי, אין פראַנקרייך (ווי אין אונדזער אידישער ליטע-ראַטור אין אַמעריקע), בלאַזט מען זיך אַף סימבאָליסטן, אַף מיסטיקער. אַנאַטאָל פֿראַנס זאָגט: „די מיסטיקער און סימבאָליסטן דאַרפֿן נישט טראַכטן. זיי זאָגן נוריאַוס. דאָס איז גרינגער“.

אויך אין פראַנקרייך זעט זיך אַ טענדענץ צו מאַכן קונסט פֿאַר אַ טאַנדעמע בעגער.

אַפֿן אַמעריקאַנישן שטייגער: לאָז יעדער מאַכן בלוז די קלענסטע טייל פון דעם קלייד.

סעקציע-אַרבעט פון . . . ליטעראַטור.

אַזוי האָט זיך קאַנראַד בערקאָוויסי באַוואָרנט אַן אָרט אין דער אַמעריקאַנישער ליטעראַטור מיט זיינע ציגיינער!

אין דער קונסט איז דער סאַמע אַלעף-בייס: זיך לערנען קענען דעם מענטשן — דעם גאַנצן מענטשן.

ווי דער אַנאַטאָמיקער שטודירט די איינציקע נערוו-געוועבן און קנאַכן און אָפֿגלידערונגען, קעדיי צו קענען דעם קערפֿער פון דעם גאַנצן מענטשן!

די פֿאַנאַטישע „ליבע“ צו שיק וועט פון דעם שוסטער נישט מאַכן קיין בעסערן באַלמעלאַכע.

די פֿראַגע איז נאָך: ווער איז דער בעסערער שוסטער — דער, וואָס „באַקעמפט“ די מאַדע פון „לאַסירטע שטיבעלעטן“ און זיצט דערווייל און אַרבעט און מאַכט גוטע שיד, צי דער, וואָס „פֿאַרטיי-דיקט“ שיק „ביכלאַל“ און גייט דערווייל אַרום ליידיק, און צערייסט גוטע שיד?

אונדזער מאַגניפיקאַט איז צו דעם מענטש און דאָס מענטש-לעכע. מיסטישער ווי אַן אַפֿן אויג קאָן קיין זאך נישט זיין.

מאַדאַם פֿאַמפֿאַדור האָט געשריבן די געשיכטע פון פֿראַנקרייך — אַף אויסנווייניק.

אין דער ליטעראַטור זענען אויך דאָ אַזוינע, וואָס מאַלן דעם מענטשן אַף אויסנווייניק אָן אַ מאַדעל, און — שטענדיק איבערגע-דעקט מיט אַ ליילעך חיסן פֿאַנים אַהין.

דער סייכל דערפֿון איז, אַז אַ ליילעך איז גרינגער צו מאַלן, ווי אַ מענטשן.

נישט אַלע פֿאַרשטייען דאָס אָבער!

א בריוו פון שפאניע

. . . די ווייטקייט לייטערט. ווייטקייט פון טעג, וואָס ליגן פון הינטן אָדער פּאַרויס. געבענטשטע ווייטקייטן!
ווי רויך לייטערט זיך דורך דער וואסערפלאַש פון דער נארגילע, פאַרלירט די ביטערקייט, ווערט קילער און קלערער, — אזוי איז אויך דער געדאַנק, וואָס לייטערט זיך דורך צייט; דאָס געפיל, וואָס לייטערט זיך דורך דיסטאַנץ.
א קליין ביסל זיך דורכגעשאַקלט איבער דעם באַסקישן לאַנד, וואו גרויסע ווילנס וואַסן אַף הויכע בערג, אָפּגעמאַכט באַ זיך, אַז דער מענטש העלפט בלויז דער נאַטור אונטערשטופּן איר שווערן כאַלעם.
דאָרטן, וואו די נאַטור כאַלעמט אַליין איר גרויס מעשוואַעס, איר געפערלאַכע שפּיציקייט, איר הייסע קאַלך-וויסטעניש, — דאָרט האָט דער מענטשלעכער גייסט וועניק צו קלעטערן.
נעם אזוינע לענדער ווי די שווייץ, ווי אונגאַרן, ווי דאַלמאַציע, די באַסקישע בערג, די הימאַלאַיען, — וואָס ווערט דאָרט געבוירן? וואָס ווערט דאָרט געכאַלעמט?
קלייניקייטן, קליינע האַסאַגעס, קליינע קונסט.
דער באַרג כאַלעמט פון טאַלן, נידעריקייטן.
אַף די פּלאַכן, סטעפעס, פּרייריס — רייסט זיך דער גייסט אינדערהויך.
אַף די רוסלענדישע סטעפעס, אַף די דייטשע פּלוינען, אַף די אמעריקאַנער פּרייריס, אין די נידעריק-געלעגענע פּאַריזער פּאַרשטעט, באַ די ענגלישע יאַס-ברעגעס, — דאָרט רייסט זיך דער אַדלער פון רעוואָלט, דאָרט עסט ער אויף ס'האַרץ פון אַלע „קינדער פון דער ערד, וואָס בענקען צו דער זון“.
פאַר איך זעלטן אַף הויכע בערג, וואו די שרעק ציט אַראָפּ, נאָר אין די גרינע טאַלן — נאַש איך פון די שיסלען מיט זון-„סאַק“, און די „נעשאַמע“ כאַפּט-אַפּ דעם אַטעם.
שפּאַניען? שטיף, שאַ. דאָס קעניגל לייגט זיך שלאָפּן מיט דער קרוין אָפּן קאַפּ און ער ווייסט נישט, אַז מען קען צוגאַנווענען די קרוין מיטן קאַפּ אינאיינעם!
דאָס קעניגל שלאָפּט. אָבער די פאַרקאַטשעטע אַרבל וואַרטן אַף האַריקע הענט, קלאַפּן אין פענצטער, מאַנען עפעס, מאַנען שטיף, —

ווייל זיי זענען נאך דערווייל אף דער קאלטער זייט פונם פרימאָרגן.
 אָבער ווען די זון וועט אַ פּלאַס-טאָן אַף די שויבן!
 דאָס פאַרשלאָפּענע שפּאַניען געניצט. די אַלטע „זנאַכערין“
 פּרימאַ דע ריוועראַ שפייט אים אַריין אין מויל אַריין און זאָגט:
 „צו געזונט!“

דער קאַטאַליציום וואַרנט מיט זיין „הייליקן וויירויד“; דער
 אימפּעריאַליזם סאַמט מיט דער גלאַטער צונג פון זיין שווערד.
 ליידיקע טעג, גרינגע שפּילן — הענער מיט הענער, גאַלדענע
 האָנפּעדערן פליען אין דער שטיל-שטויביקער לופט.
 נאָר ווען אַף אַ האָנפּעדער איז אַביסל רויטס, גיט עס אַ וועק-
 אויף — ווי אַ גראַם, ווי אַ געשריי, — ווי דעמאָלט, ווען נעראַ האָט
 געשפּילט אַף זיין פּידל, בעאייס רויס האָט זיך געלויכטן.

:: :: ::

אין שפּאַניע האָב איך פון אַמעריקע געטראַכט —
 מיך פאַרבענקט נאָך דער געגנט לעבן „באַטערי פאַרק“, וואו
 אז דו פאַרסט פאַרביי מיטן „על“, פּילסטו דעם גערוך פון פאַר-
 ברענטער קאווע, פון טערפענטין, פון לעדער, פון קאַרקעס, פון שיה-
 שטריק, פון סמאָלע.

וויפל וואָלט איך — אין שפּאַניע — נישט געווען געגעבן צו
 זען די שיינע קאָנסטרוקציעס פון אייערס און „על“, אַרויפגיין אַף די
 הויכע טרעפּ, מיך אַ דריי-טאָן אינם קאָנטראַל-שליסל, אַריינוואַרפּן
 אַ „פעני“ אינם אַוואַטאַט און אַרויסבאַקומען אַ שטיקל גומי צום
 קייען אָדער אַ געקאַרט שטיקל ביטערן שאַקאַלאַד, אָדער אַ זשמעניע
 מיט פּיסטאַשקעס!

דורך דער שטילער עלנטקייט פון שפּאַנישע שטעט און דערפלעך
 האָב איך געזען דאָס שומענדיקע ניו-יאָרק, וואָס שלאָפט קיינמאָל
 נישט, געהערט דאָס אייזערנע געוויין פון אירע אינגעווייד; געזען ווי
 אירע לאַנגע מעטאַלענע אַרעמס צעקרישלען בערג... געזען אפּילע אַ
 פּיאַנאַ הענגען ערגעץ אין דער לופט און אַראַפּפּאַלן און אַ זינגטאָן —
 ווייסטו דען, נאָדיר, וואָס פאַראַ וואונדערלעכע שטאַט ניו-יאָרק
 איז — פון דאַנעטאָ, וואו וויינטרויב-פּלאַנצן פּלאַנטערן זיך פאַר די
 אויגן, און שאַרלאַך-פאַרביקע עקדישלעך ליגן פאַרטאיעט אַף די
 וועגן און מאַכן זיך געפּייגערט!

דער האָדסאָן-ברעג, דער סטעטן-איילאַנדער יאַם-באַרטן, די
 רויטלעכע ערד פון די „אַטלאַנטיק היילענדרס“, די מילי-מיליאַסן ליכ-

טיקע סוידעס באנאכט, די גאלדענע שופן פון דעם לעוויאָסן ניו־יאָרק.

:: :: ::

אין שפּאַניע האָב איך געבענקט — וועסט מיר גלויבן ? — נאָך „טשיילדז רעסטאָראַן“, נאָך קוני-איילאַנדער „קלעם טשאָודער“, און פון אידישע מילכיקע וואַרעניקעס רעדט מען שוין גאַרנישט! אָ, דער טאָם פון וואַרעניקעס מיט קאַרטאָפֿל, וואָס שווימען אין אַ יענער־וועלט פון געל־וואַרימער פוטער!

ענגלאַנד האָט „פּלאַם־פּוּדינג“ און „ראַס־ביף“, אמעריקע האָט „קענטעלאַפּ“, „פּאַמפּקין־פּאַי“ און „גרעי־פּרוט“, דאָס רוסישע לאַנד האָט „באַרשט“ און „פּיראָזשקי“, פּוילן האָט „שאַדלע־מלעקאָ“, פּראַקרייך האָט סאָזען און וויינען, שפּאַניע האָט הייסן פעפּער. אָבער אידן האָבן... קוגל.

האַסטו עס שוין געזאָגט, נאָדיר ? — אז נישט וועל איך עס זאָגן: דער „מיסטישער קויעך“ פונם פּאָלק איסראַעל באַשטייט אין... עסן קוגל!

קוגל איז דער פּריפּשטיין פון אונזער וויטאַליטעט. וואָס די מאַנסארדע איז געווען פאַרן קייזערלעכן דייטש, אָדער וואָס די „סטיפּלטיש־דרייסעם“ זענען פאַר די ענגלענדער, איז די „טשאַלענט־שפּייז“ פאַר „אונז אידן“. איינער, וואָס עסט קוגל און טשאַלנט פון קליינערהייט אָן און בלייבט לעבן — איז שוין מעמיילע אַ מענטש פון העכערער קראַפט, אַן אויסדערוויילטער.

דער טשאַלנט־קוגל איז דער סאָר פון אונזער קיעם. די שוואַכערע, די וואָס זענען נישט געבוירן געוואָרן מיט מעשענע מאָגנס און קופּערנע אינגעווייד — די גיען צוגרונט — פונם טשאַלנט — יונגער־הייט. דאָפאַר זיינען די, וואָס בלייבן לעבן — לויטער מאַקאַביער.

אין שפּאַניע האָב איך דערפּילט, וואָס פאַר אַ גרויסע זאָך עס איז צו זיין אַ איד — מיט אַ אידישער נאָז, מיט טומלדיקע הענט (אזוי ווי איד).

קימאַט אומעטום, וואו איך און מיין באַגלייטער (אַ כאַווער, וואָס קען זייער גוט שפּאַניש) זענען איינגעשטאַנען אין אַ שטיקל האַטעל — אז מ'האַט נאָר דערזען מיין „נאַציאָנאַלן עמבלעם“, די נאָז, — איז דער באַלעבאָס געקומען זיך פאַרענטפּערן פאַר דער אינקוויזיציע.

איך האָב אפילע געהאַט אַ האַטעליער (אין איינעם פון די שפּאַנישע קליינע שטעטלעך באַם באַסקישן ברעג), וואָס האָט געוויינט מיט טרערן, זיך געשלאָגן אין האַרצן אַרײַן און געבעטן, מיר זאָלן פון אים דורכאויס אַראָפּנעמען די שולד פאַר דער אינקוויזיציע, פאַרגעסן וואָס עס איז געווען און אָנהויבן אַ נײַ לעבן, טאַקע דאָ-הי, אין שפּאַניע, וואו ער איז מיר גרייט צו געבן זײַן טאַכטער פאַר אַ קאַלע. אַט שטייט זי טאַקע אין דרויסן לעבן דער טיר און וואַרט — עי, קאַסאַמינאַ!

קאַסאַמינאַ איז אַ פעטע און געשמאַקע סעניאָריטאַ מיט העכער דריי שטאַק זייד אפן קאַפּ, מיט אַן אַלטמאָדיש סטאַניקל, מיט אויפֿ-געפּושיטע אַרבֿל, און ס'ווייזט אויס, אַז מ'האַט איר ערשט נישט לאַנג אַרײַנגעשטעלט אַ מויל צײַן, וואָס שמיכלט אַוּטאַמאַטיש יעדעס מאָל, וואָס זי גיט נאָר אַ ריר מיטן קאַפּ.

איך דאַנק דעם סעניאָר מיט זײַן סעניאָריטאַ זייער שײַן, טראַקט טיר זיי מיט געפּעפּערטע ווייזן. מיר פּלוישן אַביסל איבער וועלט און . . . אונגעקעס און וויינטרויבן.

אַז מ'ווערט געוואָר אונטן אין האַטעל, אַז מיר האָבן דאָ אַ „פּליסיקן יאָנטעף“, קומען אַנדערע פעטע שפּאַניערלעך צו גיין מיט זייערע טעכטער — ווי מיט קעלבלעך אַף שטריקלעך.

מיר פּאַיען-זיך-יאָן מיט וואַרימען מוט און פּריילעכקייט (פאַרן פענצטער בליען די מאַנדלען און ס'שטינקט דאָס מיט!) ביליקע פּלעשלעך איינגעבונדן אין טייערע שטרוי (ווי יואל סלאָנימס לידער איינגעבונדן אין הירשנלעדער!) ווערן באַזייטיקט איינס נאָך ס'אַנ-דערע.

דעמאָלט באַווייזט זיך אַן אויסגעפּוצט באַכירל, מיט דיקע שוואַרצע באַקנבערד, וואָס רינגלען-אײַן זײַן פּאַנים אַט-אַווי-אַ: (), גלייך ס'וואַלט געווען אַן איינגערינגלטער טייל פון אַ שטומפּיקן פאַראַגראַף... ער טראַגט אַ פּלאַטשיקן צילענדער, וואָס איז כײַנעוור-דיק אונטערגעבונדן אונטער דער גאַמבע. אַז ער לײַדיקט-אויס איינס פון די איינגעבונדענע פּלעשלעך מיט פעפּערדיקן וויין, וויל ער, איך זאָל אים זאָגן, צי איז אין אים נישטאַ עפעס אַ ניצען פון אַ איד-.

איך זאָג אים, אַז — קוים-קוים, עס איז שווער צו דערקענען. זאָגט ער: „נו, און מײַן נאָז? מײַנע נערוועאישע מאַניערן?“ באַטראַכט איך אַף אים די נאָז — אַ נאָז, ווי אַלע שפּאַנישע געז. צו זאָגן, אַז זי האָט אַמאָל געשמעקט „גלות“, דאַרף מען זײַן אַ גרינטלעכער לײַנגער.

זאָג איך אים דעם עמעס, אז — שוואַך!
ווערט ער זייער אומעטיק, לאָזט אַראָפּ די הענט אַף דער שוים,
גיט אַ שמיץ־אוועק זיין בלישטשענדיקן קאפּעליש און בלייבט זיצן,
ווי אַ דערהאַרגעטער.

דערנאָך דערמאָנט ער זיך אָן עפעס און זאָגט:
— נן, און מיינע אויגן, מיינע טרויעריקע אויגן, דערמאָנען
זיי נישט אָן אידן, וואָס?

איך האָב אים אַריינגעקוקט אין די אויגן־ווייסלעך, וואָס זענען
געווען איבערגעצויגן מיט שוואַרצן סאַמעט און האָבן געגלאַנצט מיט
וואַרימער אויגן־וויד, און איך האָב געזאָגט זייער אויפריכטיק:
— יאָ, סעניאָר, אייערע אויגן זענען אידישע.

איז ער מיט דער מינוט געוואָרן פּריילעך, געכאַפט אַ מיידל
מיט „זיבן שטאַק זייד אפ'ן קאַפּ" און גענומען טאַנצן אַ טראַמבאָ-
לאַן־פּאַלסע (אָדער עפעס ענלעכס!).

:: :: ::

שפּאַניען בענקט נאָך אידן — שפּאַניענס געוויסן מוטשעט
זיך און קען נישט שטאַרבן. שפּאַניענס בויך ווערט איינגעשרומפן;
דער לעדערנער פּאַסיק גייט אַלע יאָר מיט אַן „אויג" העכער!
שטיל. נישטאָ קיין אינדוסטריען. די אַרבעטערשאַפט שלאַפט
צורביסלעך, האַלט בלויז איין אויג אָפּן.

פייערן ברעכן־אויס — וואַלד־פייערן: אַנדערע ווערן פּאַרלאָשן
מיטן פּוס, אַף אַנדערע שפּייען „אייגענע מענטשן" אַרויף (דאָס
זענען די רעכט־פּליגלדיקע, וואָס שנייצן זיך די נאָז און שמירן זיך
די באַקן, מ'זאָל מיינען, אז זיי וויינען!), נאָך אַנדערע לעשט דער
אייגענער שטורם אויס ...

אין שפּאַניען איז דער בונטאַרישער ווינט העכער פּונם פייער.
אַנשטאַט אויפצופעכערן די „שרפה" לעשט ער אַמאָל אויס—
אַבער ברענען — ברענט אין אַלע ווינקלען פּונם לאַנד.
פייערן היפּן פּון איין אַרט צום אַנדערן, צינדן זייער אַנגעצייכנט
אַרט. מ'דאַרף נאָר קענען די אַלע פייערן פּאַראייניקן אין איין גרויס
שטיק פּלאַט.

דערצו דאַרף מען בלויז אַ שטילע מינוט, די פּונקען זאָלן זיך
קענען צונויפּרעדן!

:: :: ::

איך האָב באַדאַרפֿט רייטן אַהין־און־אַהין, האָט מען געדונגען זייער אַ הויך פֿערד (נישט קיין הינס!), האָב איך נישט געקענט אַרופֿטריבן. איז מען געפֿאלן אָף אַ סייכל און מ'האָט מיר צוגע־שטעלט אַ לייטערל—.

דאָס פֿערד איז אָבער געווען נישט נאָר הויך איבער די קויכעס, נאָר אויך ברייט, ווי צוויי פֿערד אינאיינעם, האָב איך צו די זאָטל־הענגערס מיט די פיס נישט געקענט דערלאַנגען, און דאָס אַראָפֿטריבן איז מיר אָנגעקומען מיט נויט־שווייס—.

דעמאָלט האָב איך געטראַכט:

עס זענען פֿאַראַן שרייבער, וואָס זיי האָבן דאווקע ליב הויכע און ברייטע טעמעס, צו וועלכע מען מוז זיך צושטעלן אַ לייטערל, קעדיי צו קענען אַרױפֿטריבן אָף זיי. האָט איר (דער לעזער) טאַקע דאָס געפֿיל, אז יענער „רייטער“ רייט, וואוהין דאָס פֿערד וויל. קיין נאַכעס האָט ער דאַפֿון נישט, ער פֿאַרט זייער לאַנג, ווייל ער האָט מוירע פֿאַרן אַראָפֿטריבן און ווייל ער קען נישט פֿאַרפעסטיקן זיינע שיך אין די זאָטל־הענגערס.

און נאָך „ליטעראַרישע געדאַנקען“ האָב איך געטראַכט, בעאייס איך האָב מיך אומבאַקוועם געשאַקלט אָף מיין פֿערד, איבער די שפּאַנישע בערגלעך. איך האָב מיך דערמאָנט אָן אַ ווינער געריכט־הויז, וואו איינער איז געווען אָנגעקלאַנגט פֿאַר פֿעלשן אַ האַנט־שריפט.

דער אָנגעקלאַנגטער איז געבעטן געוואָרן אָנצושרייבן אָף שטיק־לעך פֿאַפּיר געוויסע ווערטער און בוכשטאַבן. דערנאָך האָט מען זיי פֿאַרגלייכט מיט דער פֿעלשונג — נישט ענלעך.

האָט שוין געהאַלטן דערביי, אז מ'זאָל אים באַפֿרייען. האָט אָבער דער אָנגעקלאַנגטער דורך דער צייט פֿונם פֿראַצעס גלאַט־אזוי געמאַדזשגעט אָף אַ שטיקל פֿאַפּיר (נישט געוואוסט אַפֿילע, אז ער שרייבט), און דאווקע דאָס האָט פֿאַראַטן זיין פֿעלשונג.

מיט געוויסע „באַרימטע ליטעראַטן“ איז אויך אזוי. אזוי לאַנג, ווי זיי היטן זיך און שרייבן „וויכטיקע זאַכן“, דערקענט מען נאָך דעם שווינדל נישט. פֿאַלט אָבער אַמאָל אַרויס פֿון זייערע הענט אַ קלייניגקייט, אַ בריוול צו אַ פֿריינט, אַ סקיצע, אַ טעאַטער־רעצענזיע — דעמאָלט פֿאַראַטן זיי זיך, דעמאָלט דערקענט מען, אז זייער טאַלאַנט איז אַ געפֿעלשמער—.

נו, לאָז זיין גענוג — ליטעראַטור!

ס'איז שפּאַניע און ס'איז מיטאַג-שאַ און דאָס עסן, זאָגט מען מיר, שטייט שוין אַפּן טיש און דער געפּעפּערטער וויין שלאַפּט אין גלאָז און אין שטרוי און כאַלעמט פּון מיין גומען. בינד איך מיין פּערד צו צו אַ סלופּ, טאַקע דאָ פּאַרנט, לעבן האַטעלכן, וואו אַ שפּאַרבער טאַנצט-אַרום אין בלאַנדן מיסט (לעבן די צוויי קאַש-טאַנבימער), לאַז-איבער מיין „אימפּעדימענטאַ" אַפּן זאָטל — אַ פּלעשל גאַלד-גרינע טינט אין אַ אַלטמאָדיש-טינטאַרין, וואָס פּאַר-מאַכט זיך מיט אַ קנאַק, צוויי גענזענע פּעדערן מיט קליינע „שפּראַצן" (איך האָב פּיינט די גרויסע שניטן!), דאָס שפּאַנישע שרייב-פּאַפּיר, וואָס וויקלט זיך צונױף, ווי אַ מגילה, דעם האַלבן טױז פּאַרשטויבטע ביכלעך, די פּלאַש מיט וואַסער, — און איך גיי אַרױן אינווייניק דעראַרגענען מיין יונגען אפּעמיט.
 בעבאַמאָס!

פון א פארזוער בריוו

...אינם סעזאן פון ווארמבעדער דערמאן איך מיד אן מיין ערשטן ווארמבאד — טאקע אין אן אָרט, וואָס הייסט וואַרמבאָד, און געפינט זיך אין דער פראָווינץ קאָרינטיא (קערנטען), אין סלאַוואַניש-דייטשן טייל פונם אַלטן עסטרייך. .... פונם טשערעפאָכע-פאָרביקן שטעטל ווילאָך פאָרט מען אַהינצו מיט אַ בריטשקע, דורך אָפענע פעלדער. דער טיך דראָוע צעפאלט זיך דאָ צופוסנס פון די דאָבראָטש-בערג — צעפאלט זיך און צערוישט זיך אין אַ ברוין-גרינעם וואַסער, וואָס דרייט זיך אַרום אין דער טאָליקער שיסל, רעדט צו זיך אַליין, פרוווט אויסרעכענען וואוהין ס'איז פאַר אים גלייכער צו גיין פונדאָנען — איך מאַך צו די אויגן, זע איך אין דער „סוראַרט-צייטונג“ די נעמען פון די בערג: „מיטאַנסקאַנל“, „טירקענקאַפּאָ“, „גיל-שטראָם“.

איך ווייס ניט, ווי דו, נאָדיר, איך האָב ליב נעמען פון בערג, פון שטעט. מיין גרעסט פאַרנעניגן איז נאָך היינט: נעמען אַ פאָר-פלאַן און לייענען די נעמען פון פרעמדע שטעט און שטעטלעך. ס'איז דאָ אַסאך מער אַוואַנטירע אין לייענען ריזע-באַשריי-בונגען, ווי אַליין צו פאָרן —

דאָס וואָרט, דער שאַטן, איז דאָך אינטערעסאַנטער, ווי די שטעט אַליין, ווי די לענדער אַליין.

נאָכאַלעמען איז דאָך די וועלט אַ קליין שטעטל: אומעטום קויפט מען שוועבעלעך פאַר אַ גראַשן (אָדער אַ העלער, אָדער אַ קאַפיקע, אָדער אַ סאַנטים) און אַ דימענט פאַר אַ הונדערטער, אומעטום מוז מען אַלע עטלעכע טעג בייטן די וועש, און אומעטום ענדיגט מען דאָס מאַלצייט מיט קאווע, טיי אָדער ביער.

היינט זיץ איך אין פאַרזי, אין דעם קליינעם רעסטאָראַנדל, וואָס קען מער נישט אַרייננעמען ווי פינף מענטשן. טרינק עמעסן באָרדאָ (נישט קיין שאַמפאַן — שאַמפאַן איז בלוז פאַר די נאַרישע אַמעריקאַנער, וואָס האָבן ליב די רוישנדיקע וויינען מער, ווי די באַרוישנדיקע) פרי פיקס: 18 פראַנק.

איך טראַכט: וואו וואָלט איך אַט-איצט, אין דער מינוט, גע-וואָלט זיין? אין ניו-יאָרק זיכער נישט. אַנדערע מעטראָפאָלן? שוין געפריפט. דאָס האַרץ ווערט דערפון נישט גרינגער. דאָס

הארץ ווערט אָבער יאָ גרינגער, אז מען לאָזט דאָרטנארומערט דורכ-
שיפלען די ווייטע ליכטיקע ווערטער: „קאראוואנען-אלפן“, „מאנ-
נארט-גרופע“, „קלאגענפורט“—.

ווייסטו וואָס די יוגנט איז, נאָדיר? די יוגנט איז אַ פלוים
פון פריש-אָפגעשיילט האַלץ אַרום דער לעוואָנע, אַרום אַ ברונעם.
די שפעטערע יאָרן זענען: פאַרמאכטע שטיבער, דורך וועלכע
מ'קוקט אַרום אין דרויסן אַרויס, צום פלוים פון פריש-אָפגע-
שיילטן האַלץ, אַרום אַ לעוואָנע, אַרום אַ ברונעם.

:: :: ::

נישט ווייט פון „ראַטאָנד“ איז דאָ אַ בייס-אויילעמל — איך
געדענק נישט, ווי עס הייסט.

בייס-אויילעמס זענען אין פאַריז דאָ אסאך. אָבער קיינס פון
זיי איז נישט ערנסט. דער פראַנצויז איז אפילע טויטערהייט אויך
אין אַ גרינגער שטימונג, ארט אים נישט, אז מען נוצט זיין בייס-
אויילעם פאַר אַ פאַרק, און אז אַה דער קלאַג-באַנק לעבן זיין קיינער
זיצן פאַרליכטע פאַרלעך און קושן זיך.

ווייניקער פון אלע „הייליקע ערטער“ איז ערנסט דאָס בייס-
אויילעמל, וואָס געפינט זיך נישט ווייט פון מאַנפאַרנאָס, פון וועלכן
איך וועל דיר דאָ באַלד עפעס דערציילן.

דאָרטן גייען מענטשן אַרײַן און אַרויס.

אין זומער זיצט מען אַה די בענק, מען רויכערט, מען ליכט זיך.
נעכטן פאַרנאָכט בין איך אַרײַן אַהין, אביסל אָנעמעמען זיך
מיט דער מאַנדלדיקער לופט.

איך האָב מיך אַנידערגעזעצט אַה אַ „קלאַג-באַנק“, לעבן באַד-
ליערס קיינער, וואָס געפינט זיך אין אַ טריאַנגלישן ווינקל, וואו דער
פלוים איז.

האַסטו אַמאָל געזען באַדליערס קיינער, נאָדיר?

דאָס איז נישט היינע'ס אויסגעפוצטער, פראַנטישער קיינער,
וואו דער דייטשישער קוואַריס-מאַן וואַשט אלע טאָג די מאַציווע מיט
זיף און שטעלט סימעטריש אַרום די בלומענטעפּלעך, וואָס די
דייטשן ברענגען (צו די וואַזאַנעס זענען צוגעטשעפעט קאַרטלעך
מיט אַזוינע אויפשריפטן ווי: „דאָקטאָר פפירט, בערלין, יענע
און יענע גאַס, יענעס און יענעס נומער, אויפנעם-שטונדן צישן 1 און
5 נאָכמיטאָג“).

באַדליערס קיינער: אַ בראַנד-פיגור לינט פלאַך אַה דר'ערד,
פאַרוויקלט אין שטריק, ווי אַ מומיע. דאָס איז באַדליער. איבער

אים איז — אף א פערעסטאל — א קאפ, ענלעך צו ראָדענס „דעני-קער“, וואָס קוקט שווער אַרונטער אויפן טויטן פּאָעט, און זיינע אויגן באַגעגענען זיך מיט די אויגן פון אַ לאַכנדיקער פּלעדערמוז, וואָס קוקט — פונם פּערעסטאל — צום ערנסטן קאָפּ אַרויף.

דער ערנסט און דער כּויעק פונם טויט — ביידע קינסטלעריש פּאַרבונדן אין דעם הערלעכן באַדלייער-דענקמאָל. אזוי לייכט, אזוי פּראַנצוויזש (נישטאָ דאָ די וואָלוועלע „האַרף“ און דאָס „שמעטער-לינגל“, וואָס אף האַרים קיינער. אָך, היינע, היינע, ווען דו זאָלסט איצט לעבן און אַ קוק-טאָן אף דיין מאַציווע, וואָלסטו עטלעכע מאָל נאָכאַנאַנד געשטאַרבן פון האַרצווייטיק!).

אף באַדלייערס קיינער ליגן שטענדיק פּרישע בלומען: מיידלעך, אינגלעך גייען פּאַרביי, לאַכן, קושן זיך, וואַרפֿן-צו פונדערווייט אַ בלימל — פון אַ זשאַנקיל ביז אַ מאַרגאַריטקע!

ס'ראָוו וואַרפֿן אים בלומען די מיידלעך, פאַר וועלכע ער האָט זיינע לידער געזונגען — די העפּקער-מיידלעך.

האָב איך געכטן אזא סצענע געזען:

עטלעכע מיידלעך גייען פּאַרביי דעם פאַרק, וואו זייער דיכטער ליגט אף דר'ערד, ווי אַ בראָנזענע מומיע.

זיי וואַרפֿן אים צו בלומען, געלעכטערס, האַנטקושן. זיי זענען גוט אויפגעלעגט, די מיידלעך — ס'איז דער סעזאָן פון טוריסטן: אַמעריקאַנישע געסט גיבן גוט צו לייון, דינגען זיך נישט, נאָר זיי זענען גרויסע כאַזיררים — דער רואַך זאָל זיי נעמען!

איינע רופט זיך אָן: „לאַמיר אים עפעס זינגען“ — און זי ווייזט מיט אַ פינגער אף „אים“, דעם געבונדענעם פּראַמעטיי, וואָס ליגט דאָ, אין דעם לופטיקן גאַרטן, און הערט דאָס זינגעוודיקע גערויש פון זיין פּאַלס.

זיי נעמען זינגען באַדלייערס באַרימט ליד: „מא פאַס ע מאַרטע“.

קליבן זיך אַרום מענטשן — מענער, פּרויען — אלע זינגען-מיט:

— „מא-פאַס ע מאַרטע — — —“

— דו ווייסט וואָס, מאַדלען? — זאָגט איינע פון די מיידלעך.

— וואָס?

— לאַמיר זיך אויסטאָן און טאַנצן — פאַר אונזער פּאָעט.

אַלע פיר מיידלעך האָבן פון זיך פלינק אַראַפּגעשיילט די שטיק לעך קליידלעך, געכליבן שטיין נאַקעט און אַנגעהויבן טאַנצן — אַ רינגל-טאַנץ אַרום באַדלייערס מאַציווע.

כ'שטעל מיר פאַר, ווען אזא זאך פאַסירט אין ניו-יאָרק אָדער אין לאַנדאָן, וואָלטן זיך באַלד אַרומגעזאַמלט וואוילע-יונגען, פּאָליציי,

ס'וואָלט געווען אַ פריילעכער און פיקאַנטער סקאַנדאַל, די געלע
פרעסע וואָלט זיך באַלעקט דערפון, אַף דער ערשטער זייט. —
דאָ אין פאַרזי? —

דאָ זענען אַלע מענער און פרויען געשטאַנען מיט אַראָפּגעלאָזטע
קעפּ, ווי באַ אַ ריטואַל. די מענער האָבן געהאַלטן די היטלען אין
די הענט. —

אין עטלעכע מינוט אַרום האָבן זיך די מיידלעך אָנגעטאָן,
אוועקגעגאַנגען אזוי פלינק, ווי זיי זענען געקומען. דער אוילעם
האַט אויפגעהויבן די קעפּ, אָנגעטאָן די היטלען, זיך שטיל צערונען
איבער די אַליען פונם טויטנגאַרטן. —

ווען איך זאָג דארפן אויסקלייבן, צי זיין באַלעכאַטישטייט, ווי
היינע, אָדער גרינגיטויט, ווי באַדליער, — וואָלט איך אויסגעקליבן
דאָס לעצטע.

:: :: ::

דאָס פירט צום געדאַנק, אַז נאַקעטקייט איז גאַרנישט אזאַ גרויסע
זינד, וואָרין איינגעטלעך איז אַ פעליץ בלויז אַ . . . נאַקעטע שאָף!
אַז מען פרעגט מיך: „מאַקס וואַקס, גלויבסטו, אַז אַ קינסטלער
דאַרף זיין נאַקעט?“ ענטפער איך: עס ווענדט זיך: אַ קינסטלער,
וואָס זעט אויס, ווי יעסענין, — מעג, אָבער איינער, וואָס זעט אויס,
ווי... (איך וויל דעם נאָמען נישט דערמאָנען פון דעם מיעסן מענטש)
— דער טאָר עס נישט טאָן בעשום אויפן.

ריינע נאַקעטקייט איז, פאַרשטייט זיך, בעסער, ווי שמוציקע
אָנגעטאַענקייט. אָבער, אַז פיינע קליידער איז אויך רעכט, אויב די
נאַקעטקייט לויכט זיך דורך.

יעדער פאָדעם פלאַקס איז נאַקעט!

יעדער טראָפּן בלאַטע אפּן פאָדעם פלאַקס איז אַנטבלויזט.
זאָגט מען מיר: סטייטש, דער-און-דער דיכטער האָט אַ טעווע
אויסצוטאָן זיינע פרויען! ענטפער איך אים, ווי קאָליאַ טעפער:
„און ווער פון אייך טוט נישט אויס זיינע העלדינס — אין געדאַנק?“
דער כילעק איז נאָר: איינער שלעפּט די קליידער אַרונטער, ווי
אַ פאַרגוואַלטיקער, דער אַנדערער ברענט זיי אַרונטער, ווי אַ בלייז. —

:: :: ::

„ראַפּאַעלס, מאַדאַנעס“ צי סעזאַנס עפל? איז אַ פראַזע, וואָס
רירט זיך איצט אַף אַסאַך צונגען, צוליב אַ בוך מיטן זעלביקן נאָמען,
וואָס איז אַרויס דאָ נישט לאַנג.

שווער צו ענטפערן אף דעם.

אָבער זיכער זענען סעזאנס עפל נישט ווייניקער הייליק, ווי ראפאעלס „הייליקע“ —

די „נעשאַמע“ פון אן עפל — אויב נישט באַהאַנדלט ווי אַ סענסאַציע (ווי דאָס איז דער פאַל אין דער אידישער ליטעראַטור), איז זיכער נישט ווייניקער קאָלירנרייך, נישט ווינציקער אומשטערב־לעך. —

ראפאעל האָט געטונקען זיין בערשטל אין הימל און „גערעדט מיט מאַלאַכים“, סעזאן האָט געטונקען זיין פינזל אין די פייערן פון דר'ערר און זיך מיט עפל צונויפגערעדט.

סעזאן האָט אין דער טיר פון יעדער לעבעדיקער און טויטער זאך אָנגעקלאַפט און באַקומען אן ענטפער „קום אַרײַן!“ אף סעזאנען קען מען פאַרנוצן די קלוגע פראַזע פון מאַדאַם פאַמפאַדור:

„בא 18 יאָר האָב איך שוין געהאַט אַלצדינג אויסגעפרופט, — פאַרזוכט דעם טאַם פון יעדער זאך, אפילע דעם טאַם פון . . . נישט האָבן געשלאָפן מיט קיין מאַן.“

:: :: ::

אַ ניי מין „סייטסיאינג“ איז מיר אויסגעקומען צו זען פון אן „אַמעריקאַנער טוריסט“.

אַ טוריסט, וואָס גייט נישט זען דעם „איפֿל־טורם“, אָדער „לאַפּאַן אַזשיל“, אָדער די פּיקאַנטע הייזלעך אַפּן „לינקן ברעג“, אָדער אפילע די שיינע קליידער און צירונג אין די וויטרינעס פון די גרויסע געוועלכן אף ריע־דע־לאַ־פּי, אָדער אפילע די מוזייען, — נאָר וואָס דען איז ער נייגעריק צו זען? ער איז נייגעריק צו זען, ווי עס לעבן די אַרבעטער אף פּאַרט ראַיאַל, אין די הינטערגעסלעך, אין זייערע סינדיקאַטן. אַז ער טרעפט אַ שוין אַרבעטער־מיידל, פּרעגט ער זי נישט אף איר אַדרעס, נאָר — וויפּל זי פאַרדינט אַ וואָך? און וואו אַרבעט זי? און צי איז איר פּאָך אָרגאַניזירט? און צי לייענט זי „ז'הומאַניטע“? און וואָס דענקט זי וועגן די אידישע צייטונגען „פּרויהייט“ און „עמעס“?

ער האָט מיך אַרומגעשלאַפט און מיך פאַרמאַטערט — דער „טוריסט“, פון וועלכן איך רעד.

ער האָט מיר געוויזן פּראַנקרייך. אָנשטאַט ער זאָל וואַרטן איך זאָל אים פירן, האָט ער מיך געפירט. געפירט איבער שמאַלע גאַסן, איבער אָנגערויכערטע זאַלן, וואו מען „מיטינגירט“, צישן קוילנ־

גרעבער, שטאָלִווערקער, שניידער, סטאָליערס און אנדערע האָרע-
פּאַשניקעס.

זיין באַליבט ווערטל איז: „איך האָב נאָך היינט אַ מאַיאָנטעק
מיט אַרבעט“.

זיין אַמעריקאַנישע פּען, וואָס האַלט העכער אַנדערהאַבן ליטער
מינט איז באַ אים אויסנעריסן געוואָרן, נישט געהאַט קיין רואיקע
מינוט: דאָ איר וועסטל אַרײַן, דאָ אַרויס פונם וועסטל.
ווען נישט דאָס ניקעלנע „קלעמערל“, וואָלט זי געפאלן פון די
פּיס, די ריזיקע פּען זיינע.

אַזאַ אַמעריקאַנער „טוריסט“ גאָר! אַ „טוריסט“, וואָס קויפט
נישט קיין פאַסקודנע קאַרטלעך, זיצט נישט אין „דאָם“, שאַקלט זיך
נישט אַף די פּיס, פרענט נישט באַ יעדן וואו מ'קען עסן „פלעפּ-
דזשעקס“, דערמאָנט נישט, אַז אַמעריקע איז „גאַדס אָון קאָנטרי“,
טראָגט נישט קיין בינאַקל פאַרוואָרפן איבערן אַקסל אַף אַ לעדערנעם
פאַסעק, טשאַסעט נישט מיט קיין געלט, האַלט נישט, אַז די אידן
(אַדער די אַמעריקאַנער) זענען ס'בעסטע פּאָלק אַף דער גאַנצער
וועלט, און ס׳פאַרדריסט אים נישט וואָס גאַנץ „יוראָפּ“ איז פול
מיט פאַריינערס!

אַ נייער מין „טוריסט“, צו וועלכן מ'איז דאָ אין פאַרזײַן גאָר-
נישט געוואוינט. אַ „טוריסט“, וואָס היסט שכנא עפשטיין.

:: :: ::

מיר האָבן געשמעסט פון דער גערעטעניש אין סאָוועטן־פאַר-
באַנד. איך האָב אים געוויזן, אַז אונדזערע בירגערלעכע צייטונגען
שרייבן, אַז די זאַנגען אַף די פעלדער זענען אזוי שיטער, אַז פון איין
זאַנג ביז דער אַנדערער קען מען דורכפאַרן מיט אַ פּור.

האַט ער זיך צעלאַכט מיט זיינע גרויסע אויגן און מיר געוויזן
בריוו פון מאַסקווע, וואו מען שרייבט אים, אַז די גערעטעניש אַף די
פעלדער און אין די גערטנער איז היינאָר גרעסער ווי אַלע יאָר.

ער האָט מיר אויך געוויזן אַ בריוו פון זיינס אַ באַקאַנטן, אַ איי-
דישער קאָלאָניסט אין קרים, וועלכער שרייבט צישן אַנדערע זאַכן:
„די גערעטעניש אין מיין גאַרטן אין קיין איין־האַרע נישט
אזוי גרויס, אַז איין קאַרטאַפּל זאָגט צו דער אַנדערער: „רוק דיך
אָוועק!“ און איין זאַנג זאָגט צו דער אַנדערער: „טרעט מיר נישט
אַפן פּוס!“

:: :: ::

א מאַרעשכורע טאַקע אַזא הויכע מאַדרייגע אין דער קונסט? מוז די קונסט שטענדיק האָבן אַ „וויסע צונג“, — צי איז בעסער אַ רויטע?

אַזוי שמועסן מיר דאָ ביידע (איך און דער מאַלער פּלאַנזשאַן) באַ אַ גלעזל ביר, נאָך אַ טאָג אַרבעט. ער האַלט, אַז אין דער קונסט איז גרינגער צו מאַכן פינצטער, ווי ליכטיק.

ער זאָגט: שטעל דיך אַוועק מיט דער פּלייצע צום פענצטער, מאַכסטו טונקל אין שטוב. . . אָבער צו מאַכן ליכטיק, דאָ דאַרף מען שוין האָבן ענערגיע, נאַפט, עלעקטריע. דאָס קען מען שוין מיט זיך אַליין נישט מאַכן. דאָס מוז מען שוין באַשאַפן.

איך נעם אַרויס אַ פּליג פון מיין גלאַז ביר, האַלט זי באַ אַ פּיסל קעגן ליכט, לאָז זי אַוועקפּליען און זאָג: .. דער איקער, דאַרף מען נישט זשאַלעווען, נישט ציטערן איבער דעם טראָפּן קונסט.

וואָס רייכער אַ פּאַלק, אַלץ ווייניקער שטעלט עס אויס זיין רייכקייט.

אַן אַמעריקאַנער מיליאָנער טראָגט געוויינטלעך אַ טאַשנזויגער פאַר אַ דאָלאַר. נישט מער.

אַ פּאָליאַק, אַז ער האָט אַ זילבערן פינגערל, הענגט ער עס אַרויס אַף אַ שטעקן דורכן פענצטער.

דאָס אייגענע איז אין דער קונסט. רענאַר פּלעגט אַריינדערלאַנגען זיינע געסט אין אָפּטריט אַריין שטיקער פּאַפּיר מיט זיינע מאַלערייען.

דער גרויסער פּאַרטוגעזישער דיכטער, קאַמאַאַנס, פּלעגט אָפּט נוצן זיינע אַריינגעלע קסאָווים אַף צו פאַרשטעקן אַ לאַך אין סופּיט, אַז ס'האַט אַריינגערעגנט.

אַקעגן די גרויסע מייסטער, די וואָס מאַכן קיין וועזן נישט פון זייער קונסט, זענען דאָ אַנדערע, וואָס ציטערן איבער זיך, פּיעשטשן זיך, קענען אָן זיך נישט לעבן אַ מינוט.

איינער גרויסער פּיאַניסט דע־פּאַכמאַן פּלעגט באַם שפּילן רעדן צו זיך אַליין, זיך לויבן, זאָגן צום אוילעם, אַז מען דאַרף עס האַלטן פאַר אַ גרויסער זכּיע, וואָס מען הערט אים שפּילן.

מען דערציילט פון דעם מאַלער ראַננסליין, (אָדער איז עס געווען עמאַנועל קאַסיאָ?) אַז ער פּלעגט אויפשטיין אין מיטן דער נאַכט, אָנצינדן אַ וואַקסן ליכט, אַרומגיין אין די גאַטעס אַרום זיינע בילדער, באַטראַכטן יעדעס בילד זיינס באַזונדער, זאָגן צו זיך אַליין: „עס

איז גוט. זייער גוט. בעסער קען נישט זיין." אזוי מיט אלע בילד-דער. אלע זענען געווען „גוט, זייער גוט, בעסער קען נישט זיין". אז ער איז פארטיק געווארן מיט באוואונדערן זיך אליין, אין מיטן דער נאכט, פלעגט ער זיך לייגן קריג אין בעט אריין. אין א שאך ארום פלעגט ער זיך ווידער אויפכאפן, ווידער אָנצינדן א ליכט, ווי דער אַרומטריכן אַרום די ווענט, רעדן צו זיך אליין: „גוט, זייער גוט, בעסער קען נישט זיין".

:: :: ::

„איך האָב נאָך היינט אַ מאַיאָנטיק מיט אַרבעט", מוז איך באַלד ענדיקן.

האַסטו געהערט די גוטע נייעס, נאָדיר? — „ניר" האָבן זיך דאָך אַריבערגעצויגן אין אַ נייער אַמבאַסאַדע. „אונדזער פּלאַנ", רויט-ווייס-בלאָער, וואַרפט זיך אין די פּראַנצויזישע אויגן מיט זיין רייכער זיידנקייט.

אַנאָו: צי ווייסטו, נאָדיר, אז אין געוויסע לענדער איז אַ מינעג אז אַ פּאָן טאָר מען נישט וואַשן. וואָרין דאָס וואָלט געהייסן, אז מען גיט-צו, אז די פּלאַנ איז נישט ריין און דאָס וואָלט געווען אַ „באַליידיגונג פאַרן קאַיסער"...

אין דייטשלאַנד באַקלאַנגן זיך, זאָגט מען, די פּאַנען-סוחרים, אז סאַציאַליסטן קויפן פּלאַנג אַה באַרג און... מען זעצט אָן ס'געלט! אין אַלטן קייסערלעכן דייטשלאַנד, זאָגן זיי, איז אזוי נישט גע-ווען. בלייבן שולדיק געלט פאַר אַ פּלאַנ, האָט געהייסן לאָזן אַ פּלעק אַה די „פאַטריאַטישע געפילן". דאָס האָט זיך קיין שום האַנס-וואַרשט נישט געקענט דערלויבן.

היינט איז אַן אַנדערע וועלט: אי מען לייגט טפילין, אי די טפילין זענען געאַנוועמע!

דאָס דערמאַנט מיך (איך ווייס נישט ווי אזוי!) אָן אַ געוויסן אידישן שרייבער, וואָס צירט זיך מיט עלעגאַנט פּראַנצויזיש-דייטשע מאַניערן, מאַרסעל פּרוסט'אישע, שניצלערישע.

אַליין איז ער אַ ליטווישער יונגערמאַן, וואָס לייענט שווער דאָס ביסל פּרעמדע אווירי, און האָט ליב אַן אַנשטענדיקן קנייטש אין די הויזן, אַ קליין קניפעלע אין קראַוואַט, אַ גאַלדן פינגערל. איז דאָס זייער קאַמיש.

איך געדענק ווען איך בין געווען אַ אינגל, איז צו מיין טאַטע-מאַמע'ן געקומען צו-גאַסט אַ קאַרעו, אַ באַהעלפּער. איז נישט גע-

ווען וואו ער זאל שלאָפן, איז ער געשלאָפן אָפן בוידעם, לעבן קויש פון מאַצעס.

אינדערפרי איז ער אַראָפגעקומען אַ פאַרשטויבטער, מיט שפינד-וועבס אָף אַן אויער, אָבער אַן אויסגעפּוצטער מיט ווייסע מאַנזשעטן און אַ קראַגן, וואָס מיין פעטער איציק האָט געהאַט איבערגעלאָזט און מיין מאַמע האָט עס אַרויפגעווארפן אָפן בוידעם.

אַז איך האָב אַ קוק געמאַן אָף דעם יונגמאַנטשיק, האָב איך מיך זייער שטאַרק צעלאַכט. וואָס איז געווען? ער האָט אָנגעמאַן די „עלעגאַנטע זאַכן“ פאַרקערט: די קראַגנס האָט ער צוגעמשעפעט צו די אַרבֿל, און אָפן האַלז האָט ער געטראָגן אַ גוואַלטיק-הויכן און שטייפן מאַנזשעט!

פון א שפאנישן בריוו

...טאלעדאָ אין שפאניען, איז פול מיט על גרעקא'ס לאנגע, דינע הייליקע. זיי וויגן זיך ווי ברענענדיקע קנויטן-שפיצן אף זייער לאנגע, פארשטויבטע לעכט.

אין טאלעדאָ זענען די גאסן מיט פלאסטערשטיינער. די ליידן-שאפטלעכע הימלען פון טאלעדאָ היצן די טרוקענע שטיינער, באאומד-רואיקן ווי פרויען באאומרואיקן מענער.

גאסן שמאלע, צענויפגעפנט אין גוט-ברודערלעכן געמיט. א זיסע אָפגעלאָזנקייט! א צוגעלענערט לאַנד, ווי אַן עפל אף א ווינד טערבוידעם. אין בירגערלעכן טאלעדאָ איז אלצדינג צוגעפוילט, זיס.

:: :: ::

אין ניו-יאָרק האָבן מענטשן שטענדיק צייט די קעפ אויפצו-הויבן. האַסטו דען ניט באַמערקט, נאָדיר, וויפיל באַלאַנים עס זענען שטענדיק דאָ אין ניו-יאָרק אף אוועקצושטעלן זיך קוקן ווי מ'צייט אַרויף אַ פייער-קאַסע, אָדער אַ פּיאַנע?

דאָ אין טאלעדאָ קוקן זיך מענטשן אף קיין זאך נישט אום. הויבט מען דאָ די אויגן אויף, איז עס נאָר אין דער קירך, צו דער סטעלע. גייט איצט אַ שטומפיק-פעטע פרוי אין גאס פארביי מיט פיר קליינע קינדערלעך, זעט דאָס אויס, ווי אַ גראַב לעכט האָט פון זיך אָפגעטאַפיעט פיר פעטע טראָפּנס, כּיילעוונע.

אין די גאסן גייען אלע מיט די קעפ אַראָפּ. יעדער טראָגט דאָ די יאָרן אזוי ווי אַ זאַק איזן אף די פּלייצעס. יונגע פרויען טראָגן די אויגן ווי שפיגעלעך — די קליינע שיכלעך אָנצושפּינגלען. פון דער הויך קומט דאָ קיין זאך ניט אַהער. אַ „רעוואָלוציע“, מישטיין-דרערדן געזאָגט, ווערט דאָ רעזשיסירט פון דעם קיניג אליין.

די קאָמעדיע איז געווען איינגעלערנט, די קאָמעדיאַנטן האָבן אלע געקענט זייערע רעפּליקעס, אָנגעטון אין מאַסקעס פון „העראָען“ זענען זיי געווען גרייט צו דער פרעמיערע. דער רעזשיסאָר איז אליין געווען דער — סופּליאַר. נאָר ווי שטיל ער איז געווען האָט מען דאָך זיין קאָל געהערט העכער ווי די שטימעס פון אַקטיאָרן. מיט דער הילף פון פיטורעסקע בערדיקע שטאַטיסטן — אידן און אַנדערע „געטרייע לייט“, האָט פּרימאַ דע ריוועראַ „געשאַגן אין די

שאנצן". פענער האבן געווייעט אין דער איבלריקער מאנדלכוימער-
לופט. אף דער, "פלאזא דע זאקאדאווער" האבן טאמאשעווסקישע מילך-
טערייניפארמס געמארשירט און געהויבן די קניעס — אלע אין א
לאנגער סימעטרישער שורע. שיד — ארויף, שיד אראפ.

:: :: ::

וואָס איז די טייטש טאַלעדאָ? איך קען אַ קוק טון אין די
אידישע ספּאַרימלעך און זען... בלוט. איך קען אַ קוק טון אין
גויעשע ספּאַרימלעך און זען — דאָס אייגענע.

ווייל איך דאָס פון זיקאַרן אַרויסשפּוקן, וואָרין וויפּיל איז דער
שיר דעם מענטשנס זיקאַרן פאַר אַ לאַסט-אייזל צו מאַכן? ער דאַרף
נאָך אַמאָל אויך טראָגן: טעלער מיט פּרוכטן, שיסעלעך מיט פּערל.

גיי אַהין, נאָדיר, וואו דער „טאַגוס" פלייצט. אַרום דעם בעקן
וואָס איז די שטאַט טאַלעדאָ. קוק דיר אָן געפּלעקטע פּיש אין וואַ-
סער—. די קלאַסיש-מורישע אַרקעס. די שפּענדלדיקע באַלקאַנען,
איבער קליינע הינגלעס איז די שטאַט אויפגעשטעלט. פּיל שטילקייטן
ליגן דאָ איינס אַפ'ס אַנדערע — פּלאַסטען שטילקייט. יעדער יאָר-
אַפּשניט איז אַ נייע פּלאַסט, אַ נייע קאַרע.

די צייט שטייט דאָ ווי אַ הונגעריקע מוויז און נאָגט. נאָגט
מיט קליינע, זעגנדיקע ציינדלעך. דאָס איז מוויז אין דער טאַלעדאָר
נאַכט. עס בלאַסלען די לייכט-גרינע קאַלך-ווענט. די שווערע אייזן-
צאַמען אַרום פּאַלאַצן און קירכן!

:: :: ::

על גרעקא'ס כאַלוימעס זענען ווי אַ פּיער וואָס לויפט איבער אַ
טיש וואו מ'האַט בראָמפּן צעגאַסן. אָבער די קירכן זענען דאָ פעסטע
געשוואַלענע, נישט-גראַציעזע. די „ברידער" אין קעמל-האַריקע
מאַנטלען און קאַפּ-שאַנעס זען-אויס ווי ברוינע וואַראָנעס. די שוועס-
טער זענען פעט און פּלוימענדיק, אַביסל אומקרייטיק פון עלטער.
נאָר די אַלטאַרן זענען הויכע. די קלויסטער-טירן זענען אָפּן:
סטערינענע לעכט ברענען דאָרט אינעווייניג, בעאייס אין דרויסן איז
אַ ליכטיקע לעוואָנע. (אי די לעוואָנע-שיין אי די לעכט-שיין פּאַלט
אַף אַ וואונדערלעכן רעטאַבלאָ פון „דעם גריד").

קומט מיר איינער אַנטקעגן מיט אַ צעשליסן העמד, מיט „שטילע
טריט". אינגאַנצן קיין זוילן נישטאָ אַף זיינע שיד — די קאַמאַשן
זענען צוגעפּעסטיקט צו די פּיאַטעס מיט שטריקלעך. ער שלוקערצט
פון קעלט, פון הונגער.

— סיניאָר, אין נאָמען פון אלע געטלעכקייטן, שענקט עפעס!
אָף זיין קויטיקער דאלאָניע טוט באַלד אַ פינקל אַ זילבערשטיקל.
ער גלעט דאָס אזוי ליב, ווי די נייע לעוואָנע גלעט די וועלט, און ער
זאָגט אָף געפרענזלטן שפּאַניש, ווי אַן אַקטיאָר:

— אָט דאָס בין איך סיניאָר, איך אַליין. ווער איך זאָל נישט
זיין, אָבער דאָס איז דאָך — איך! און קיין ברויט איז נישטאָ. און
פייגל זינגען, און פרויען זענען יונג, און וויין איז קאלט און קיל.
קוטט מיך אָן, סיניאָר, און דערציילט אלעמען, אז מ'האָט אַ לעבעדיקן
מענטשן אַרויסגעוואָרפן פון דרויסן. איר באַגרייפּט? נישט פון
אַ שטוב האָט מען מיך אַרויסגעוואָרפן — נאָר פון דעם פּאַרק, פון
דעם דרויסן! דורך דריי מאַדרייגעס איז מיין לעבן דורכגעגאַנגען,
האַר מיינער: צומערשטן בין איך געוואָרן אַ היימלאָזער, דערנאָך בין
איך געשלאָפן אָף טרעפּ, אין אַ קאָרידאָר, האָט מען מיך פון דאָרטן
פּאַרטריבן, בין איך געוואָרן קאָרידאָרלאָז; איצט, בין איך דרויסנלאָז.
גייט מיט גאָט, מיין האַר. גייט מיט גאָט אונדזער האַר, מיין האַר!

:: :: ::

מיין אידישער באַגלייטער רעדט אָבער אלץ פון ליטעראַטור, פון
מאָלעריי. וועגן גאָיא'ן זאָגט ער: ער האָט געמאָלן אַסאך בעסער פון
אַסאך אַנדערע, וואָס האָבן געמאָלן אַסאך בעסער פון אים.
און ענלעכע ווידערשפעניגע רייד, וואָס בלישטשען און וואַרימען
נישט.

מיר גייען אַריין עפעס אין אַ טעאַטער. מיר זעען: מאַנסביל
פאַרשטעלט פאַר פרויען. פאַרשמירטע פיינעמער, פאַלשע ברוסט.
אַ בויכנאַרטל האַלט פעסט די ליניעס וואָס קענען פאַרראַטן.
ווי מעס.

מיר שפּייען אויס לעבן אַ געל־שוויבן לאַמטערן.
מיר זענען איצט אין זייער אַ שמאָל געסל. אָף קליינע אייזעלעך
רייט מען דאָ פאַרביי. די זאַטל־הענגערס מיט די שפּאַרן לאָזן אין
ביידע זייטן ווענט אזוינע אויסגעריבענע רעלסן, גלייך ווי דאָס וואָלט
געווען אַ שפּאַנישע אייז־באַן. אז יענע קומען־אָן מוזן מיר פונם טראָג־
טואַר אַראָפּ, זיך באַהאַלטן אין אַ געוועלכל, וואָס איז אין אַ סעלער.
שענקלעך. קעפּ פון כאַזיריים אָף שילדן, גרויסע גלעזער מיט
וויין.

דאָ איז קיל. סאָף־זומערדיק. דורך גראַטקעלעך אזוינע דינע,

זיפט זיך דורך אביסל מילכיסקע לעוואָנע, באַפּלעקט אַלדינג מיט ליב-שאַפט און סאָד, פּאַרטרויט זיך צום בעסטן דער אויסגעריבענער שוועל, וואָס איז וואונדיק פון גוטסקייט.

און פונקט ווי בונעם נאַראַיעווער האָט דערציילט, אז ער איז אַמאָל אין אַ שיינעם פּרימאַרגן אויפגעשטאַנען: „ער גיט אַ קוק, ער איז אַ כאָסען“, אזוי האָבן מיר פּלוצים זיך געכאַפּט, אז מיר רעדן ווידער וועגן „ליטעראַטור און לעבן“.

איך: וואָס איז דאָס פאַר אַ קלאַלע אַף אונדז, וואָס אָנ-שטאַט צו לעבן דאָס פאַרשאַלטענע לעבן, זעצן מיר זיך אוועק און מיר רעדן דערפון? שניידן זיך די בייכער אויף, זוכן דאָרטן דעם „סאָד“! טרענען זיך אויף די אייגענע אַדערן זוכן דאָרט די „מוזיק פון אונדזער צייט“?

...און מיט דעם אַלעמען זענען מיר דאָך אזוי געמיינ. ווען אַ גרויסער דערוואַקסענער מענטש זאָל זיך (באַ אייך אין אַמעריקע) אוועקשטעלן און זיך באַרען מיט אַ יונג אינגל, וואָלטן אים אַלע פאַר-לאַכט, פאַרשיגן, אויסגעפאַטשט. אָבער אז מיר גאַנווענען אוועק באַ דער בין איר ביסל שפּיין — דאָס איז גאַרנישט. די קליינע בין זאַמלט און שפּאַרט אַף ווינטער. האַרעוועט אזוי שווער אַף די קעסטעלעך האַניק, לייגט אַריין אזויפיל אַרבעט, אזויפיל שיינקייט. דערנאָך קומט דער מענטש, נאַרט באַ דער בין אויס איר ביסל עסן, באַשווינדלט און באַרויבט זי אינמיטן העלן טאָג!

...די „אינדיאַנישע ניסלעך“ וואָס וואַקסן אין אַרזיאָנאַ, ווי אזוי מיינסטו קריגט מען זיי? רייסן פון די ביימלעך לוינט זיך נישט. די ניס זענען קליין, די קוסטעס שטעכדיק. וואָס-זשע טוט דער מענטש, וואָס וויל אָבער פאַרט עסן אינדיאַנישע ניסלעך? גאַנוועט ער באַ די מייז. יאָיאָ, באַ די מייז! אַ מויו אַרבעט שווער אַ גאַנצן זומער, קלייבט-אָן ניסלעך אַף ווינטער, באַהאַלט זיי אין אַ גרוב, דער-נאָך קומט דער מענטש. גאַנוועט-צו באַ דער מויו דאָס ביסל ניס, באַרויבט די אַרימע באַשעפעניש פון איר ברויט. ווער גיט וועגן דעם אַ פּיפּס? קיינער נישט!

אָדער אַפּילע דאָס פעלד: צירט זיך עס דען מיט קאַרנבלומען אָדער מיט קאַרנאָנען צוליב אונדז? ניין מיר רעדן-אויב דעם פעלד (דורך מיסט, זאַמען און אַנדערע אינסינואַציעס), אז קאַרנ-זאַנגען פאַסן אים זייער שוין צום פּאַנים. דאָס נאַרישע פעלד מוט-שעט זיך, בליט, מאַכט זאַנגען. דערנאָך כאַפּן מיר די זאַנגען אוועק פונם פעלד, לאָזן עס לידיק, מיט אַ פּליך, אַפּגענאַרט, באַליידיקט!

...די ערד ווי דער מענטש. ביידע האָבן אַ שלעכטן זיקאַרן, וואָס ראַטעוועט פון מאַרעשכורע. וויוואַט!

:: :: ::

„פאַרכלינע דײַך“ (זאָגט ער צו מיר) מיין ליבער מאַקס וואַקס, איבער דער יונגער אידישער ליטעראַטור אין אמעריקע, שעפּ נאַכעס. דו אַליין האָסט אַמאָל געזאָגט, אז די ליטעראַרישע „אַסערעס האַרדיבערס“ זענען נישט געגעבן געוואָרן אַפֿן באַרג סיני. נו אויב אזוי, טראַכט דער היינטיקער „יונגער“, אויב דער „אַנויכוי“ איז אויסגעטראַכט, מעג מען דאָך שוין האַרגענעו מענטשן אויך. ניין, נישט מען מעג, נאָר ס'איז בעפיריש אַ מיצווע צו זיין אַ מיצווע-ברע-כער! שטייט דען נישט אין דער טוירע וואָס איז פון נאָדיר'ן אָפֿ-געלאַכט געוואָרן, אז „לוי סירצעך?“ און אויב משה נאָדיר זאָגט בעפיריש, אז ס'איז נישטאָ קיין „לוי טאַיסע“, איז אַ סימען, אז ס'איז ניטאָ קיין „לוי סירצעך“ אויך!

ס'איז גוט, כ'לעבן, וואָס די „גרינע יונגט“ קומט אָן אין די יונגע יאָרן, ווען מ'האָט קוואַך אַריבערטראָגן די שווערסטע צייט אינם מענטשנס לעבן, די טונקעלסטע—

אין אונדזערע יאָרן, נאָדיר, גייען די יאָרן שוין אַסאך פלינקער, שפילעווויקער. דער „ערנסט“ איז נישט מער קיין מעראַל אַפֿן האַרץ. אַלע מעראַלן זענען אַ לאַסט אַפֿן האַרץ. מ'שלעפט קוים ס'האַרץ אַליין!

(ווי ווייט עס איז אַמאָל געווען צו פורים, צו אַ נייעם אָנצוג, צו אַ קוש פון אַ פרוי, צו אַ שקארמיץ מאַרעלן!)
אַ בלאַט פייער אַף אַ שטאַנג — דאָס איז דער כאַלעם פונם לעבן.

אַ בלאַט לאַקשן אַפֿן טיש, איינגעוויקלט אין אַ ווייס טישטוך — דאָס איז דאָס לעבן אַליין.

פעסימיזם ביטערט און קרעפטיקט דאָס האַרץ. אָבער שפאַניען האָט קיין פעסימיזם נישט, נאָר אויווער-באַטלריקע זיסקייט. אַפילע קיין לייטישע קלאַלעס הערט מען דאָ נישט:
— „גאָטס הונט ביזטו!“

אָבער אין לעמבערג ווי זאָגט מען?

— גאָט זאָל העלפֿן ס'זאָל דיר אַכט יאָר דורכאַנאָר נישט גיין קיין רויך אויסן קוימען!

— גאָט זאָל געבן, אז דו זאָלסט האָבן אַלדינג וואָס דיין

הארץ גלוסט, נאָר זאָלסט זיין געליימט אַף אלע אייוורים און נישט
קענען רירן מיט דער צונג!
— איך צעפעץ דיר דעם טרעלבעך מיט אַ מילעכיק מעסער!

:: :: ::

ס'איז שוין שפעט (אלעמאָל איז שפעט, אָדער ווייט!) טאָלעדאָ
שלאָפט דעם רואיקן שלאָף פון דעם אומגערעכטן.
דער „טאָנוס" פלייצט שטיל. קלויסטערס שלאָפן. על גרעקאָס
גראַטעסק-הייליקע גיען אַרום אין קויטיקער וועש און זענען שאָטנס
אַף די לייכט-גרינע ווענט פון טאָלעדאָ.
מיין באַגלייטער קוקט אַף דער שענק-שילד מיטן קאַפּ פון גע-
בראַטענעם כאַזיר און ער דערמאָנט זיך:
בא אים אין שטעטל איז געווען אַ גוי, האָט ער זיך מעיאַשעוו
געווען ער וועט זיך מענאָיער זיין. האָט דער ראָוו באַשטימט דעם
בריס-טאָג: מיטוואָך.

געקומען מיטוואָך, איז מען געגאנגען נעמען דעם „גער"-צערעק
אין שול אַריין צו דער אָפּעראַציע. איז מען דורכגעגאנגען דעם מאַרק,
האָט דער „גער" דערזען, אַז ס'איז דאָ צו פאַרקויפן אַ כאַזירל זייער
ביליג — אַ מעציע פון אַ גאַנעוו. האָט ער אַ טאַפּ געטון די „סכּויר
רע" הינטערן בויך, זיך אויסגעדרייט צום מויעל און געזאָגט: „איך'ל
מיד מענאָיער-זיין שפעטער מיט עטלעכע טעג, ראַבין". און ער האָט
גענומען ס'כאַזירל אונטערן אָרעם און איז אַהיימגעגאַנגען.
איך ווייס נישט אַנטקעגן וואָס מיין אידישער באַגלייטער דער-
ציילט דאָס. און קעדיי מיד נאָך מער צו „פּערפּעלעקסירן", דעקלאַ-
מירט ער פון אַן ענגלישן בוך וואָס הייסט: די בריס פון סאַן לאַויס
רעי":

...און ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן אַ פּלאַם און איז

געשטאַרבן.

אַ, ווי גוט איז זיך אָנצעשפּאַרן אָן אַ פּלאַם און צו שטאַרבן

אויב מיר מוזן.

נאך א בריוו פון פאריז

...איך האָב פאַרבעטן עטלעכע געסט צו מיר אַהיים, אין מיין האַטעלעכן, אַף דעם „געסל־פונם גרינעם וועג“, וואו די באַן גייט פאַרביי, איז אַן אַפענעם טונעל, באַוואַסן מיט גראַז, באַהאַנגען מיט פּייל־געסטן.

דאָס עלעקטרישע ליכט דאָ איז שימער. הויך־אַרויפגעצויגן — שווער צו לייענען באַ אַזא ליכט. פונדעסטוועגן לייענט מען. מ'קומט זיך צענויף באַנאַכט נאָך דער אַרבעט און מען לייענט צעביסלעך. מ'זופט צעביסלעך וויין: ס'איז נישט געפערלעך דאָרטן מיט דער קונסט!

ווי דער ווינט זענען דאָ גרינג און פריש און פאַרגייענדיק — די זיבן קונסטן.

נישט קיין שטייענדיק וואַסערל אין דער הייליקער (און פאַר־שטיינקענער) בוכט פון אומשטערבלעכקייט, נאָר אַ פריש, רירעוודיק שטראָמעלע, וואָס קומט פון די גרינע בערג אַרונטער. טרינק אויס. פאַרוואַרף דעם באַקאַל הינטער דיר. צעברעך אים.

לייען-אויס, וואַרף אַרויס די בלעטער, פאַרגעס עס. דאָס לעבן איז דאָך ביכערדיקער ווי דאָס וואָס דו קענסט מיר באַשרייבן.

די „הייליקייט פונם געדרוקטן וואָרט“ איז דעם פאַריזער פרעמד: קען מיין כאַווער, דער פראַנצויז. נישט פאַרשטיין פאַרוואָס אין די אַמאָליקע אידישע רומל־דרוקערייען אַז אַ האַנט־זעצער האָט געמאַכט אַ גרייז, אין אַ בלאַט וואו עס האָט זיך געפונען דער „שעם הויה“; האָט מען נישט געטאָרט פאַריכטן, אָדער צעוואַרפן די אויפגעזעצטע שורעס. נאָר מ'האַט געמוזט אוועקשטעלן דעם גאַנצן פורם מיט בליי, ער זאָל זיך צעפאַלן פון זיך זעלבסט.

:: :: ::

אַף דר'ערד זיצן מיר אַלע זעקס. גיטאַנאַ רעדט אַף פינף שפראַכן. אַף יעדער שפראַך איז זי אַן אַנדערער מענטש. ווען זי רעדט פּויליש איז זי אַ פּאָליאַטשקע — אַזוי צאַרטיש, ליאַלקיש. אַף ענגליש איז זי: אַ שטייפע „סקול־מאַרם“, אַף דייטש: אַ פראַק־טישע ווירטין, אַף פראַנצויזיש: אַ לייכטזיניק מיידל. אָבער אַז זי

רעדט אידיש, איז זי — א פראקטישע, קלוגע אידישע טאָכטער פון ווילנע.

פלאַנזשאַן זאָגט: איך האָב ליב מיידלעך מיט קליינע וואָגן-טשעלעך; איך האָב ליב צו קושן אינגלישע ווייכע האָר אָף מיידלשע ליפן, וואָס שמעקן מיט טיטין־רויך, מיט ווין, מיט רייז, ווי ביטערע איילבירטן.

די זינגער פון פּאָמגראַטן האָב איך נישט ליב. אַהער צו מיר, איר אלע זינגער פון ערד און אַרבעט, און מיסט, און בעט, און טיש! אַהער צו מיר, איר אַלע, וואָס איר ביטערט־אויס אייערע באַלוימעס און סערווירט זיי אָף האַרבע בלעטער פון כרוין!

טאַעפּיל (דער שוין־פאַרפּרישטשעטער מיט די צעפּלוישטע געלע האָר) זאָגט: עס זענען דאָ שרייבער, וואָס פאַרשניצן זיך אַ פינגער און שרייבן — גרינגע זינגערלעך יענע! אַ פלינק פּעדערל. אַרויפ־געכאַפט זיך. אָפּגעריטן ביז צום שענקל, ביז צום קלויסטערל, קרויך־געקומען אַ פאַרשוויצטער און — אויסגעשטעלט דעם קאַסטן ציין קעגן דער זון.

און עס זענען דאָ שרייבער (זאָגט טאַעפּיל) כאַשעווע, שווערע, בערדיקע. זיי טונקען־איינן די באָרד אין טינט, גיבן אַ שרייב מיט דער באָרד אָף פאַרמעט: אַ פּלאַקאַט פאַר די געטער!

און ס'זענען אויך דאָ שרייבער, וואָס האָבן קיין בערד נישט, קיין פלינק פּעדערל נישט, נאָר זיי האָבן צוויי עלנבוינגס שפיציקע. טונקען זיי איין די עלנבוינגס אין טינט, מאַכן זיך אַ וועג דורך דעם ווייסן, קינדערשן סייכל פון דער וועלט.

יאָהאַן, דער דייטש מיט די הערנערדיקע וואָנטשעס, זאָגט: אלע קינסטלער זענען מיר גאַטליב שולצע! (אַמאָל פּלעגט מען זאָגן: „שנופע“). עמעסע קינסטלער, מאַכט ער, זיצן נישט און שאַפן מענטשעלעך פון טינט, ווען דער נאַטירלעכער אויפן איז אַסאך באַקוועמער, ביליקער, מענטשלעכער. ווי זאָגט דער דאָקטאָר פּאָסטום? פון פּאָסטן האַלט ער פונדעסטוועגן, אונדזער דייטש. דאָס, זאָגט ער, איז נישט גלאַט אזוי שרייבעריי. דאָס איז פּיראַמידיש! באַם דריטן געזעל שערבעט אָבער, פויעלסטו באַ אים, אַז „פּויסט“ איז בלויז די מעכאַניק פון טרויער. די שפינדלעך און שרייפלעך און צאַפּנס פון אַ וואונדערלעכן זייגער, וואָס שלאָגט אַלע האַלבע שאַ, און אַ פּויגל קומט־ארויס און מאַכט: „קוקו“.

פלאַנזשאַן פאַרבעסערט: עס איז אַ פּראַכטיק זייגערל, פון ריינעם גאַלד. נאָר — אַן ווייזערט! לייגסטו עס צו צום אויער, איז עס אַ טרייסט (אַז דו ביזט אין דער מידבער!), אָבער וויסן

דערפון, וויפל דער טאָג האַלט, קענסטו נישט, סידן די זון איז אַפן הימל.

מיט דער זון פאַר אַן אַרויסהעלפער, איז „פּאָסט“ אַ גאַנץ גוט זייגערווערק, אָבער אַן דער זון, אַך יודע־יאָזעף!

ער פאַרקרימט זיך, צענעמט די דרילכענע פאַרהאַנגען. שפייט אַרויס דורכן פענצטער — טרעפט אַקוראַט דעם קעצל, וואָס מיאָקעט אינדרויסן באַם שטילן טויער.

גיטאַנאַ דערהערט דאָס לירישע מיאָקען, ווערט זי אַ מאַמע צום פאַרלאָזענעם קעצל אינדרויסן באַם טויער, זוכט מילך, געפינט נישט. טראָגט זי אים אַרונטער אַ טעלערל מיט וויין.

וועט דאָס קעצל טרינקען ווי אַ מאַן, אָדער וועט עס וויינען נאָך מילך, און נאָך קינדערשע זאַכן, וואָס זענען שוין לאַנג אַרויס פון דער מאָדע?

אַ פאַרזוער קען איז שווער צו זאָגן!

:: :: ::

אַז יאָהאַן האָט מיט 15 מינוט פריער אַרויסגעלאָזט דאָס וואָרט „פּיראַמידע“, האָט זיך איצט קולפאַן (דער בעלגיער) דערמאָנט אַן — מומיעס.

וואָס קומט אַרויס, זאָגט ער, אַז אַ קיניג לאָזט זיך שוין גאָר גוט איינבאַלאַמירן, אַז שפּעטער מיט 5 טויזנט יאָר קומט צוגיין אַ רייכער אַמעריקאַנער, קויפט אָפּ די מומיע, ברענגט זי צושלעפּן קיין אַמעריקע, ווייזט זי אין די צירקן, אין די טעאַטערס, פאַר 15 סענט אַ קוק?

פּלאַנזשאַן האָט דערווייל צוגעבונדן אַ שפיגאַטל צום פּיסל פון קולפאַנס בעכער — ער זאָל אים נישט איינשלינגען אינאיינעם מיטן געטראַנק, אָבער ער גיט צו, אַז ס'איז טרויעריק, זייער טרויעריק. „נישט אזוי“ זאָגט ער, „דאָס שטאַרבן, ווי דאָס נישט־קענען באַזאָג־רענען זיך קעגן אַמעריקאַנער“.

גיטאַנאַ איז שוין דאָ קריק. דאָס קעצל האָט זיך, ווייזט־אויס, אָנגעשיקערט און איר צעדראַפּעט אַ פּוס. זי זעצט זיך אוועק אַפן דיל, טוט אויס דעם זאָק, לעקט זיך אַליין ס'בלוט, ווי אַ טיגערין מיט שיינע וואָנטשעלעך, שמייכלט, פּאַנפּעט אַר שיינעם פּראַנציוזיש. פּלאַנזשאַן נעמט גיטאַנאַס פּראַכטיקן פּוס אין דער האַנט אַרײַן, ווי אַ גיטאַרע, שפּילט קלאַמפּערשט און זינגט איר זיין אייגן ליד:

די וועלט וועט זיין אן מיר,
איך וועל זיין אן דער וועלט,
נאר דערווייל פעלט מיר אויס אביסל געלט.

מיט גאלדפארב פארב איך אָפּ ס'קופער
פון מיין קופערנער קוואַרט,
און איך שפיגל־אָן אין דעם מיין וואַרט.

בלישטשעט עם ווי זאָהאָורטאָהער,
ווערט מיר זייער גוט און זייער וואויל,
כאָטש די גאלדענע קוואַרט איז דורכאויס הויל...

פלאַנזשאַן זינגט גרינג און „פונם אַסל אַוועק“. אָבער דער
אידישער דיכטער, אלפרעד אָרנעל, נעמט עם ערנסט. ער זינגט אין
„סלאָומאָושן“, ענלעך צו דעם שאַרזשירטן פּאַוואָליע־טעמפּ, וואָס
ווערט געוווּזן אין סינאָ, ווען דאָס „שפּרינגענדיקע פּערד“ הויבט אויף
א פּוס אַזוי פּאַמעלעך, אַז ס'נעמט עפּשער 10 רעגעס, און דאָס
אַראָפּפּאַלן פונם רייטער געדויערט העכער אַ מינוט.

אויסגעצויגן באַ דער ערד. מיין ביין איז לאַנג און דאַר.
איך צי די קליי פון מינע ביינער,
ראַנגל־אויס מיין פּרייד מיט ברויט און שטיינער,
נאָר איך בין אלץ פון גאַרנישט נישט דער האַר...

דערויף ענטפּערט גיטאַנאַ (דאַווקע!) און פּאַטשלט איר שאַכן
איבער דער האַנט, ער זאָל איר אָפּלאָזן דעם פּוס, וואָס ער נוצט ווי
אַ צעבלאָטיקטע באַלאַליקע:

מינע טעג זענען גרינג ווי דער טויט,
מינע טעג זענען קליין ווי דאָס לעבן.
אַפּן יאַם גייען גאלדענע קרוינען
און איך גיי מיטן קאַפּ צום הימל.

איך גיי מיר אַביסל שפּאַצירן
אין אַ פּאַרשאַלטענעם קוואַדראַט,
דער גאַרטן האָט טייטלען אַסאַד,
און איך האָב אַ האַרץ פּול מיט ווייטיק.

א הינטל גייט נאך בא מיין זייט ,
 וואס קען איך דעם הינטל דען געבן ? —
 אכויז א טאג פון בלוט און מילך,
 אכויז מיין מאַגער שטיקל לעבן !

אף דער „גאס פונם גרינעם וועג“ איז היינט, ווי דו זעסט, א
 טאג פון לידער !

:: :: ::

איך האָב אומיסנע אויסגעבויערט א לעכל אין אונדזער טיר,
 קעדיי איר זאָלט אַלע קענען הערן אונדזערע שמועסן וועגן ליטעראַטור.
 פון יוניאָן־סקווער ביז צו אונדזער פאַרזייער הינטערנעסל איז
 ווייט, וועסט מוזן שטאַרק צובויגן דאָס אויער.
 יאָהאַן רעדט וועגן דעם, אז נאָכדעם, ווי אַ ליד איז אָנגעשריבן
 און געענדיקט, דאַרף דער דיכטער גיין קרויך צו דער ערשטער שורה,
 און אָנהויבן אַפּסניי. אַט־דאָס (זאָגט ער) רופט מען: פּאָלירן,
 שלייפּן.

אף דעם ענטפערט פּלאַנזשאַן:
 אויסבעסערן? אַ ליד (אויב ס'איז אַ ליד) איז דאָך ווי אַ
 לעבעדיקער אָטעם. קען מען אָטעמען אַף קרויך דאָס אויסגעאָטעמעטע?
 . . . וואָס פאַראַ ליגן דאָס איז !

פונקט ווי דער ליגן פון מאַלער, וואָס ספּעציאַליזירן זיך אַף
 געוויסע זאַכן, שטאַפּן, אַטמאָספּערן: איינער קען בלויז מאַלן אַ
 טיש און נישט קיין בענקל. דער אַנדערער גייט נאָך ווייטער און
 מאַלט נאָר ווינער־בענקלעך. אַ בערלינער בענקל וועט ער אייך נישט
 אויפּמאַלן, ווען איר דערהאַרגעט אים !

די צייט איז שוין נישט ווייט, ווען „קונסטווערק“ וועלן געמאַכט
 ווערן לויטן אַמעריקאַנישן פּלאַן פון מאַסנפּראָדוקציע: איינער וועט
 „שטעפּן“ די גאַטור, דער אַנדערער וועט פאַרסטריגעווען „סעקס“,
 דער דריטער וועט פאַרפירן די בלאַנדע גראַפֿינע, דער פּערטער וועט
 זי ברענגען צו שאַנד און צו שפּאַט (ס'קען זיין, אז צו דעם לעצטן
 וועט מען דאַרפן האָבן צוויי מענטשן: איינער וועט זי ברענגען צו
 שאַנד, דער אַנדערער וועט זי פירן צו שפּאַט). דער פינפטער וועט
 איר איינגעבן סאַם, דער זעקסטער וועט זי „באַערדיקן“.
 יאָיאָ. אין הימל פּוצן שוין די מאַלאַכים די טרומויטן און
 וואַרטן אַפן אָנקומען פון דעם „גרויסן ספּעציאַליסט“ !

:: :: ::

... שליפן לידער? פאלירן נאוועלן? הובלעווען סקיצן?
 הער זיך איין דורך אונדזער טירלעכל (אין „ריע דע לא וואו
 ווערט“), וואָס פלאַנזשאַן זאָגט:
 . . . אוואַדע דאַרף מען שליפן. אָבער ווען? און ווער?
 שליפן דאַרף יענער שרייבער, וואָס זיין „שאַפן“ האָט די קוואַל-
 ליטעט פון צירונג-שטיינער — טויטע, קאַלטע, בלישטשענדיקע זאַכן.
 די דאַרף מען שליפן ביז צום העכסטן פונקט פון פייניקייט.
 . . . אָבער יענע, וואָס זייער שרייבן טראָגט דעם כאַראַקטער
 פון לעבעדיק פלייש, פון יענע קען מען נישט פאַרלאַנגען, אז זיי
 זאָלן ס'לעבעדיקע פלייש אַרויפלייגן אַף אַ „שליפּשטיין“ און עס
 שאַרפן...

פון אזא נאטונג ליטעראטור — ווי דאָסמאָיעווסקיס, אַ שטיינער
 — קען מען אפילע ניט פאַרלאַנגען, עס זאָל דופטן מיט צימרינג
 און מיט נענעלעך. —

. . . דאָפאַר זעסטו טאַקע, אז פון לאָרד בירדאָנס געשליפענע
 לידער, איז בלוט אָפּגערוגען. עמעס, זיי זענען געוואָרן בלאַסער,
 לירישער, אָבער אנעמישער, קאַלטער.
 אפילע אין היינעס „בוך דער לידער“ טרעפט מען „געשליפענע“
 געזאַנגען, וואָס פאַרוואַרפן געבעך מיט די קעפלעך, און היינע שפּריצט
 אַף זיי וואַסער.

די פראַגע איז בעקלאַל: שיינע איידלשטיינער (אין דער ליטע-
 ראַטור), צי לעבעדיק בלוט-און-פלייש?
 דער ענטפער איז: ביידע!

די „דימענטלעך“ זאָל מען שליפן — זיי וועלן דאַפּן קריגן אַ
 העכערן ווערט אַף דעם בעלגישן דימענט-מאַרק. אָבער נעז זאָל מען
 לאָזן צורו. ווי „גאָט גיט“ אזוי מוז זיין. — —

:: :: ::

. . . גוטע שרייבער גיבן די ראַנדן פונם לעבן; בעסערע —
 שניידן אַריין! אומעטום איז אַ ראַנד, אומעטום איז סאָף.
 אַף יעדער רעגע איז דער פאַטאָם פון אַ שיה, וואָס איז פאַר-
 לירן געגאַנגען אַף אַ וויספע. —
 צייט און מענטש!

דער מענטש פאַרמאָגט דאָך מער גאַרנישט ווי צייט, די צייט
 פאַרמאָגט מער נישט ווי דעם מענטש — און ביידע מוזן איינס פון
 ס'אַנדערע פאַטער ווערן, קעדיי צו קענען לעבן.
 ווי אַ בעטלער, וואָס האָט אַ פולע קעשענע מיט גאַלדענע אַר-

בעסלעך, נאָר אין קעשענע איז אַ לאַך און עס רינט אַרויס. ער שמייכלט און איז גליקלעך דאָפּן, וואָס זיין גאָלדן פאַרמעג צערינט אַזוי גרינג, אַז ער מערקט עס אַפּילע נישט. נאָר ווען ער זעט, אַז די גאָלדענע אַרבעסלעך אין קעשענע ווערן וואָס אַמאָל ווייניקער, ווערט ער טרויעריק. —

דער לעצטער פאַראַגראַף וועגן מענטש און צייט איז פּון מיין פּריינט פּלאַנזשאַן. שטענדיק אין די לעצטע טעג פּון יעדן כוידעש פּאַלט אונדזער פּלאַנזשאַן אַרײַן אין אַן אַטלעסענער מאָרעשכױרע, ציטירט זײַנע אײַגענע פּילאָזאָפּישע מאַמאָרים, און טראַכט זײַער ערנסט פּון אַרויסגעבן זײַ אין אַ ביכל. נאָר וואו קריגט מען אַ פאַרלעגער?

:: :: ::

. . . שרייב וואָס איז דאָרטן באַ אייך אין דעם וויסטן ניריאָרק! איך הער, אַז דו שלאַנגסט זיך מיט דער גאַנצער וועלט? אַ גאַריש-קייט! צו וואָס מאַקריוו זײַן דיין אײַגן „ריין פאַרטיכל“ אַפּן מיזבייעך פּון „ליטעראַרישער היגיגענע“? ווער וועט דיר אַ דאַנק געבן? איבער הונדערט יאָר דיר אַ גאָלדענע מאַציווע שטעלן?

. . . און דאָס, וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דורך די זומער-כאַדאַשים וועסטו זיך אַביסל אַפּרוען פּון דיין ליטעראַרישער „פּאַלי-וואַניע“, דערמאָנט מיך אַן אַ געוויסן לעמבערגער אַקטיאָר, וואָס האָט באַדאַרפט שפּילן אַ מענטשן אַן הענט, און אַז עס איז געקומען צו דעם פּאַסעק, וואו ער האָט באַדאַרפט זאָגן „זײַ האָבן מיר ביידע הענט אָפּגעאַקסט, די מאַמזיררים!“ האָט ער — דורכן מאַנטל, וואָס איז געהאַנגען אַף זײַנע אַקסלען — צענומען ביידע הענט און גע-זאָגט מיט אַ ברייטן זשעסט: „אַט-די-אָ ביידע הענט האָבן זײַ מיר אָפּגעאַקסט, די מאַמזיררים, אַ פינצטער יאָר אַף זײַ!“

(דעם „אַ פינצטער יאָר אַף זײַ!“ איז נישט געווען אין טעקסט. דאָס האָט ער שוין אַליין צוגעלייגט!).

אויך דו, נאָדיר, וועסט אַן הענט נישט קענען אויסדריקן די נישט-באַקוועמטקייט פּון אַליין בינדן זיך די הענט — כאַטש אַף אַ האַלבער שאַ.

דער ניקעלנער וועקזויגער האָט ערשט געגעבן דריי האַמערנע קלינג.

פּלאַנזשאַן שלאַפט שוין מיט גיטאַנאַס פּיס אין זײַן האַנט, ווי אַ צעבלוטיקטע גיטאַרע.

אויך דאָס קעצל שלאַפט אַן איבערגעקערט.

פאַריז, יולי, 1928.

פון א ניו-יארקער בריוו צו מאַקס וואַקס

איך האַלט מיין געליבטע אַף דער שוים און — בענק נאָך איר.
פאַרשטייטו דאָס?
איך באַוואונדער ניו-יאַרק, האָב ליב פאַרזי, גרייט מיך קיין
מאָסקווע און בענק נאָך — ווין.
אין מיינע כאַלוימעס גייען ווינער פיאַקערס, מיט געשליפענע
לאַמטערנעס, אין מעש איינגעפאַסט. איבער די גאַסן איז שטרוי
און רויך און דער כּיין פון אַ צייט, וואָס האָט צייט.
דער זייגער-אומרו פאַרטאיעט זיך — אין דער קרום — וויל
דעם קריק-שוואונג נישט מאַכן. ער האָט זיך פאַרטראַכט איבער
דער פאַרגאַנגלעכקייט פון רעיגעס.
צו וואָס איילן זיך?

ווין איז: ווינער שניצל און ווינער שניצלעך, און שובערט און
וואַלצער, און שפאַציר-גערטנער, און — פראַטער!
ניין, נישט קוני איילאַנד. קוני איילאַנד איז אַ געפאַרבט ווייב,
וואָס איז זויער פון זנום; „וואורשטלי-פראַטער" איז אַ „זיס מיידל",
וואָס זינדיקט און פרייט זיך, זינדיקט און ציילעמט זיך, זינדיקט
מיט אַזינע פרומע „דאָנוי-בלויע" אויגן!
דעמאָלט איז דער גרינגער פורעם-קיניג „קונסט" נאָך געזעסן
אַף זיין פאַפירענעם „קיסיי מאַלכוס", געהאַלטן אַ פלעשל טינט אין
אייין האַנט און דעם וועלט-רונד אין דער אַנדערער. אַפן קאַפּ האָט
ער געהאַלטן אַ קויש מיט טיראַלער וויינטרויבן, די הענגלעך טרויבן
האַבן אים די אויגן פאַרשטעלט, אין מויל אַריינגעקראַכן — האָט ער
„אויוער-באַטלידיק געקייט וויין" און גערערט טאַנצלידער.

דעמאָלט איז געווען ווין. דאָס יאָר איז געווען 1905.
מיין גרויע, צעפליקטע פעלערינע איז געהאַנגען אַף מיר ווי אַ
צעריסענער ווינט. דאָס האַרץ איז אויך געווען גרינג, כאַטש מיט אַ
דעקאַראַטיוון רים אין סאַמע מיטן, וואו די ליבע וואוינט. איך בין
דעמאָלט אַלט געווען 20 יאָר.

ווען איך'ל האַלטן באַם שרייבן מעמואַרן, וועל איך זאָגן, אַז פאַר
מיר איז דאָס דעמאָלטדיקע יאָר געווען לויטער איד, לויטער „אַן
אַ סאַפעק", לויטער „וואָס כ'האַב געוואָלט האָבן איך אויסגעפירט",
לויטער בלאַנדע קעלנערינס, בלאַנד ביר, בלאַנדע זומערס, בלאַנדע
פעלדער ...

וואָס פלעג איך דעמאָלט זאָגן צו מיר אַליין? איך פלעג זאָגן צו מיר אַליין: „יצחק ריין, יצחק ריין, די וועלט דרייט זיך און איז טעאָטראַליש-גרינג, אָבער ווי איז דאָס לעבן פון דעם וואַסערטרענער, דעם האַלצהעקער, דעם קוימענקערער, דעם שערענשלייפער?“ מער פון אַלצדינג פלעגט מיך טאַקע ציען צום שערענשלייפער, דעם פונקען-מאַכער, וואָס מאַכט פייער מיט געזאַנג און עפעס ווערט דערפון שאַרפער!

אין אַזוינע מינוטן פלעג איך טראַכטען: דאָס אויער פון דער וועלט איז פאַרלייגט מיט וואַקס. דעם האָניק האָבן פריצימלעך אויסגעלעקט. מיט דעם אויסגעשפיגענעם וואַקס האָבן זיי דער וועלטס אויער פאַרשטאַפט, עס זאָל נישט הערן דאָס ביטערע קאָל פון דער אַרימקייט. אָבער איך, יצחק ריין, האָב איך דעמאָלט גע-טראַכט אַף אַ שיינעם ווינערדישן דייטש, איך וועל זיך נישט מיסן און וועל דאָס וואַקס פון דעם וועלט-אויער אַרויסציען, אין אויער אַריינשרייען דורך אַ מעשן טרומיטערל און וועט מיין קול נישט העלפן, וועל איך דעם גאַנצן טרומיטער אין אויער אַריינשטופן.

דאָס איז געווען אין קיזערלעכן ווין, אין יאָר 1905.

היינט איז קוני איילאַנד, יוני 1928. און דו ביזט ווייט פון מיר, מאַקס, און ווין איז אונטערגעגאַנגען, און אין מיר איז אַ רויטע זון אויפגעגאַנגען, — אַ זון, וואָס איז אַזוי פייניקלעך-ליכטיק, גיט קיין רו נישט, דערלאָזט קיין שלאָף נישט.

רו איך מיך אַמאָל אָפּ אויף „שטילן שרייבן“ (האָב עס פון דיר גענאַשט, מאַקס!), אַף טריוויאַ. —

שטאַפּ איך איצט אָן מיין ליוולקע מיטן דוימען פונם גראַבן פּינגער, וואָס איז ברױן פון טאַבעס-שטאַפּן. איך פאַרוויכער, און מיין טראַכטן איז אַפן שמעקעדיקן רויך פון מיין ליוולקע.

פאַלט מיר איין: פאַרוואָס נישט געבען אַ „באַשרייבונג“ פון מיין ריזע פון... קוני איילאַנד קיין ניו-יאָרק? איז דען קוני-איילאַנד נישט פונקט אַזוי ווייט, ווי טיבעט אָדער סינגאַפּאָר, ווען מ'קוקט דאַרויף פון... טיבעט אָדער סינגאַפּאָר?

:: :: ::

די בלעטער שרייבן:

„נעכטן 88 אין שאַטן — ניו-יאָרק. 92 — פּילאַדעלפּיע.“

היינט איז נאָך הייטער.

באַ פּערד (זאָגט מען), וואָס גייען איבערן אַספּאַלט, רינען אַראָפּ

די פּירקאַוועס פון די פּיס.

ס'איז א וועטער, ווי טאקע אמאל „אין די גוטע, אלטע זומערס“,
ווען ניריארק האט זיך אוועקגעזעצט און אָפּגעשוויצט א יולי-אוונגוסט
— אן כאַכמעס ...

קוני-איילאַנד צעשרייט זיין שווערן אומעט אַף מיליאָנען גע-
לעכטערס, הויכע, ווילדע.

בראַטוואורשטלעך זינגען אַף צענליטע פּאַנען, צוויבל-פלייש
לאָזט הערן זיין קאָל איבערן „אינזל פון פרייד“ (אָך, פרייד! אָך,
גראַשנדיקע פרייד פון קינדער מיט פאַרביקע גומי-באלונען אין די
הענט און פאַפירענע בלאָז-וויישעטלעך צישן די ליפן!).

דער סיגניטער גוויר האָט געלאָזט צעקאַמען באַ זיין „גרינעס“
זיידן די ווייסע, שיינע באָרד, האָט אים אַרויסגעזעצט פאַרנט פאַר
זיין טיר, אין גראַזגערטנדל, אַלע זאָלן זען וואָס-פאַראַ שיינער זיידע
זיין זיידע איז. —

אַט זעט: די שוואַרצע דינסט טראַגט אים ווייסע מילך אין אַ
גלאָז, די ווייסע מילך דערנענטערט זיך צו דער ווייסער באָרד, ווערט
ערנעץ פאַרפאַלן.

דאָס נענער-מיידל ווישט-אַפּ דעם גווירס זיידן די ליפן מיט
אַ סערוועטל, מאַכט אים צורעכט די זיידענע יאַרמיקע אַפן קאַפּ. דער
זיידע קייעט אַביסל זון און שמייכלט צון אַ פייגעלע, וואָס היפט
אַרום לעבן זיינע גענלאַנצטע היימישע שיך, מיט גומקעס און מיט
אַרויסגעהאַנגענע אויערלעך.—

עס איז 2:45 באַטאָג. איך לאָז מיך צו דער סיגניטער שיף,
וואָס ברענגט דיך אין אַ שאַ קיין בעטערי-פאַרק, ניריארק.
דאָס שיפּל איז קליין, נאָר אויסגעפּוצט, מיט אַן אונטערשטן
און אייבערשטן דעק. געוואַנטענע בענקלעך. „בייגל“ אַף צו ראַ-
טעווען איינעם וואָס טרענקט זיך. נויט-שיפלעך. שווייס-גאַרטלעך.—
איך גיי-אַרויף אַפן אייבערשטן דעק. גיב מיך איבער צו דער
זון, טראַן די פאַרביקע ברילן. נעם לייענען אַ צייטונג:—

אַמונדסטען האָט זיך נאָך נישט געפונען.

„קראַסין“ ראַטעוועט נאָבילע-גרופּע.

די פרוי פון פּרעזידענט-קאַנדידאַט, סמיט, טראַגט אַ בלאַען הוט מיט
אַ פּיאלעמענעם באַנד.

אַ מאַן וואַרפט זיך אונטער די רעלסן פון טראַם.

קויעט ריגבי'ס קייגומי און „פאַרמיט אייער געזונט!“

איך וואַרף-אוועק די צייטונג. אַ שטאַרק-פאַרנומענע פּאַליע
כאַפּט זי אויף, קערט זי איבער אַף דער לינקער זייט, גיט אַביסל

א ליען די גרויסע רעקלאמע וועגן „ריגבי'ס קייגומי“, גיט א שפיי-
אויס און קאטשעט זיך ווייטער ...

א גאָטס גאנעוול, מיט אַן אַטלעסענער בעקעשע און מיט פייעס,
ווי שטומפיקע קאָרקנציערס. פּאַרט אויך אין „שטאַט אַרין“. זיין
ברייטע באַרד איז רויט-גרוי, ווי פּראָסט אַף זשאַווער. ער מאַכט
מיטן מויל, ווי ער וואָלט געדאוונט, און די סאַמעטענע קעלבערנע
אויגן זענען באַ אים פול מיט —

אונזער שיף האַלט זיך האַרט לעבן די ברוקלינער ברעגעס.
די וואַסער-ווענט זענען דאָ אויסגעלייגט פון שטיינער, אַרומגע-
טעסעט, אויסגעגלייכט, באַרואיסט.
געצויכטיקע וואַסער-הינט לעקן די ברעגעס, לעקן ס'גראַז צישן
די שטיינער ...

— וואָס איז אזוינס די קאָמוניסטישע אידיע? פּרעגט איינער
לעבן מיר און ציט דורך אַ שטרוי געצוקערט רויזנקאַלירט וואַסער
פון אַ פּלעשל.

אַ יאַכט-שיפּל גייט פּאַרביי. ס'לויפט איבערן וואַסער ווי אַ
הירש איבער דער טרוקעניש. שטייט אַ יונגערמאַן אין אַ מונדיר
פון אַן עמעסן קאַפיטאַן און — געניצט מיט יונגע ציין.
דאָס יאַכט-שיפּל האָט, אַכוץ אַ מאַדערנעם מאָטאָר, אויך
אַלמאָדרישע זעגלען. די זעגלען זענען, דאַכט זיך מיר, בלווי צוליב
אַנשטעל.

עס איז ווי איינער וואָלט געטראָגן שלייעס מיט אַ פּאַסיק:
דעם פּאַסיק — ער זאָל צוהאַלטן די הויזן, די שלייעס — פאַר
שיינקייט.

... אַ שפּיטאַל-שיף.

קינדער מאַכן אָן אַ טומל, פּאַכען מיט דינע הענטלעך, מיט
שמוציקע נאָזטיכלעך, רייסן זיך איבער די פאַרענטשעס: הורא!
הורא!

דאָס האָט זיך „ס'גאַלדענע האַרץ פון ניו-יאָרק“ מעראַכעם געווען
אַף די קראַנקע און אַרימע קינדער — גיט מען זיי צוויי שאַ פּרישע
יאַם-לופּט, צערייצט מען די קליינע אַפּעטיטלעך און מ'שיקט זיי
קריק הונגעריקע אין די פאַרוואָרלאָזטע גאַסן פון דער איסט-סאַיד ...

:: :: ::

אונזער שיפּל פּאַרט פּאַרביי גרינע אינזלען — מיט אָפּגעשויד-
רענע גראַז-פּלאַכן, ווי קרימינאַלניקעס מיט אָפּגעשוירענע קעפּ.
דאָ איז „דער אַרסענאַל-אינזל“.

ארום דעם קיילעכדיקן ארסענאל איז א רונדע גראז-ליניע, פאר-
ענדיקט מיט א ווייסן פאס פון קאלכשטיינדלעך.

פון די ארסענאל-לעכער קוקט אונז אקעגן דער גאסטפריינט-
לעכער טויט — דורך אזוינע מעשענע שפאקטיוון.

שיפן גייען, איילן זיך, שלעפן לאסט, שלעפן לידיקגייערס,
שלעפן באנען (א ריז טראגט א ריז אף די פלייצעס!), שלעפן מיסט,
שלעפן פרוכט, שלעפן קעלבלעך.

קליינע שלעפ-שיפלעך, אויסגעפוצט אין יאָנטעפדיקע ארבעט-
קליידער, שלעפן נאָרישע, פלאַכע מולטערס, וואָס זענען צען מאָל
אזוי שווער, ווי זי אליין, נאָר האָבן קיין אייגענעם ריר-מאָטיף
נישט.

א פער-ישיף מיט גרויסע רעדער אף ביידע זייטן, בויטעט דאָס
וואַסער, וויל אויסשלאָגן פון יאָם — פוטער...

אלע קליינע שיפלעך האָבן בערנפעלן פון פאָרנט, אלע היטן זיך
די נעז, סאַקאָנעס-נעפאָשעס! — ווי די באַדנדיקע מיידלעך אַפן
הייסן יאָם-באַרטן, וואָס קלעפן זיך צו שטיקלעך ציגאַר-פאַפיר אף
די נעז — זיי צו שיצן פון דער זון.

ווידער אינזלעך גרינע, געשוירענע ביימלעך.
זעלנערישע באַראַקן, לידיקע אין דער מילכאַמע-צייט געבויט.
איצט פאַרלאָזן, פאַרלאָשן.

בלויז עטלעכע זעלנער דרייען זיך ארום.
אף א שטריק הענגען א פאַר לאַנגע און נאָרישע מענער-גאַמיעס,
פאַרפירן א פלירט מיט א מאַלינע-פאַרביג אונטערקליידל.

פערד — שטייען אלע מיט די פיינימער צו די ווענט, פאָכן
אונדז צו א „זיירגעזונט" מיט די עקן און קוקן זיך נישט אום —.

קליינע אינגלעך נעצן זיך באַם ברעג, נישט ווייט פון די פאַר-
זשאַווערטע בלעך-באַראַקן. זייער נאַקעטקייט רופט-ארויס דאָס
בינאַקל באַ אן עלטערער פרוי אין שוואַרצן —.

שיפן, שיפן, שיפלעך.
יעדעס שיפל מיט א מעשן אַדלערל פון פאָרנט, לעבן קאַפיטאַנס
פענצטער.

קוקט אַהין, זייט אזוי גוט, אף רעכטס: טראַנסאַטלאַנטישע
„שפיר-הינט" מיט ווענטילאַטאָרס, וואָס זענען רויטגעפאַרבט פון
אינווייניק — בלוט-פרישע העלדזער פון כאַיעס, וואָס דאַנקען גאָט,
וואָס זיי זענען פון זייערע אייגענע קעפּ פאַטער געוואָרן!
פון א „שלעפערס" קוימען ציען זיך צווייערליי רויכן: בליי-

שווארצער און שוועבלגעלער — ביידע ווילן נישט וויסן איינס פון ס'אנדערע, גייען זיך יעדער זיין וועג, ווי צעקריגטע ברידער — שוים, שוים, גרינער שוים, וואָס די שיפן לאָזן נאָך זיך אין יאָם.

דאָס איז אַ נערוועזער „אָדיע" פון אַ „סענטימענטאַל שיפּל" צו דעם האַרעפּאַשנעם יאָם...

דער יאָם ענטפּערט דאָפּ מיט אַ שטיקל גערויש. אַ וואָרטשע אונטער דער נאָז: „נו, פאָר דיר געזונטערהייט, ווי דו הייסט דאָרטן!" און זיין קינדערישגעמיט איז אין אַ מינוט-אַרום פאַר-היילט.

ער שפּילט זיך שוין מיט אַ שפּענדל אָדער מיט אַ ליידיק הערינג-פעסל.

ניו-יאָרק קומט אונדז אַנטקעגן. גייט אַף אונדז! עס דערנענטערן זיך די „פּירס" — טונקעלע, טרוקענע מוילער פון ריזן מיט די דאָשיקעס צום יאָם.

פונם דינעם קוימנרויך אַף אונדזער שיפּל — וואָס מ'קען אים זיטן אויג נישט זען, לויפן שאַטן-האַזלעך אַפן דעם.

זון שפּילט זיך מיט קאַלכשטיינדלעך באַ די ברעגעס. דינע, לאַנגע ביימלעך קוקן-אַריבער איבער פאַרזשאַווערטע דע-כער פון פאַרלאָזטע באַראַקן.

דעם אויג קומט אַנטקעגן אַ מישפּאַכע הימל-קראַצערס: קאַלטע אויג-מעלעך-האַבאַשנס, מיט אַסאך, נישט-נייגעריגע, פאַרלאָשענע אויגן, וואָס — ווי די סאַוועס — זעען זיי בלוזן ביינאַכט.

אַ „יאָס-נלעקל פאַר זיך אַליין" כאַפט זיך פּלוצים אויף. גייט אַ צעשיט אַ דריי געציילטע קלינגלעך און — באַרואיקט זיך: גיל-גיל-גיל.

:: :: ::

ניו-יאָרק. בעטערי פאַרק.

אַ שווערע קייט קלינגט.

קויטיגע, קנאַכיקע הענט כאַפן די צוגעווארפענע שטריק פון אונדז דער שיפּל, בינדן זיי אַרום, אין אַ נומער „8", אַרום אַן אייזערנעם אַמבאַם...

דער קוילנוואַרפער פון אונדזער שיפּל קריכט אַרויס פון זיין קעלער. ער שמייכלט נעקאַמעדיק, גרינצט מיט ווייסע ציין. ס'שיפּל געאַנקערט, טוט זיך אָפּ פון דיר דער מעסיקער צייט-ריטם.

ניו־יאָרקס מעשוגענער טעמפּ נעמט דיך אונטער די אָרעמס,
 לױפט מיט דיר, כאָטש דו האָסט צייט צו גיין פּאַוואָליע.
 דו ווייסט, מאַקס, ניו־יאָרק האָט נייע „על־באַנען“. ניין, נישט
 גיין נייע, נאָר ניו־אַפּגעפּאַרבטע — אָנשטאָט קויטניג־ברוין, זענען זיי
 רויט, ווי אַ מאַראַנץ!
 און וואָלסטו געגלויבט, מאַקס? די אַראַנזש־רויטע „עלס“ גייען
 אַסאך שנעלער, ווי די אַנדערע, די טונקעלע — גייען שנעלער און
 זענען זיכערער.
 די פּרױלעכקייט פון דער העלער פאַרב אַליין טרױבט צו שנעל־
 קײט—.

טשאַטהאַם סקווער. באַוערי. קאַנאַל.
 די ביליקע האָטעלן זענען היינט לײדיק. די „באָמס“ זיצן אַף
 פאַרק־בענק, שלאַפן — די פענימער צוגעדעקט מיט צייטונגען.
 אַ שטיקל טרױסט איז: דער גוף איז גרינג, נישט אָנגעשטייפּט
 מיט קראַכמאַלעטער וועש, דער קאַלנער איז ברודיק און אָפּן, הינטער
 די אָרעמס שוויצן די האָר פּרױ—.
 אַרימקייט אונטער דער זון איז נישט האַלב אזוי מיעס, ווי
 אַרימקייט אין דער פינצטער...
 „זע אונדזער אַרימקייט, ליבע זון! און טו, וואָס דו פאַר־
 שטייסט!“

(סאָף פון „בריוו פון מאַקס וואַקס“)

די „פארווערטס“-געביידע.

א וואונד איז זי און 10 שטאק די הויך!
וואָס טוט מען מיט איר?
וואָס טוט מען מיט איר?

אויפגעיאטערט. צומערשט א פינטעלע פון פוילעניש —
א שפילקעקעפל — אף דער וויסער ליליע פאציפיזם.
א ווערימל אין פאקל פון דער בלוטרויז.
דערנאך גרעסער, גרעסער, ביז בלאַטער, ביז געשווירן בראַנדיקע.
ביז פרעסנדיקער קאנסער אף דער צונג...

גייסט פארביי אף איסטבראָדוויי. זעסט פיראַמיד פון ברודער-
מאָרד. דעם הויכן פארראַט פון די, וואָס זענען אַטערשט נעכטן
געווען אָרענטלעכע העמדלאַכערס, קאפּנמאַכערס, סטענדקיפערס,
סטודענטן וואָס כאַפּן שטייענדיק אף 1 פוס די שטיקער וואַרעם פלייש
וואָס זיי רייסן לעבעדיקערהייט פון דעם עלפאַנט וויסנשאַפט.

אף העסטער סטריט; דיוויזשען, פאיק, קאַנעל, ביז נאָערק סטריט
ביז דער בויערי, ביז העמטהעט אף וועסט בראָדוויי, ביז מוירסער
סטריט

אין די אַלטע דאַקס און פאַרקס און דענסטינגהאַלס
אין בירסאַלונס אין לעקטשורהאַלס און דראַמאַטיק קלובס —
זעסטו די עמיגראַציע-כאַלוימעס אַרומשפּענסטערן:
הויכע פאַליסאַרן פון הומאַניזם
וואָס האָבן געבוירן אַ מויז. . . .

דער מאָנומענט צי דער-אַ מויז
וואָס טראָגט די געלבע פעסטע אף אירע טענצלדיקע פיסלעך
ציענדיק פון שטראַל-גאַרן קנייטלעך פאַר אַ רעביצינס נשאַמע...
פאַר פאַקל-פּעדים צו פירן ביטער-געעפנטע אויגן פון פראַלעטאַריאַט
צו די זיסע ברונעמער פון פינצטערניש
(וואו עמערס שטויסן מיט די הילצערנע קעפּ די בריסט פון קוואַל)
אַט צו דער-אַ מויז, זיגנאַנדיק מיט עקעל
איבער אַלע גלאַטן און פלאַכן

און קעלערס און ווינקעלעך
וואו עס ווינקט אן אויג פון קעז, א הארץ פון א ברויט
אַט צו דער שוואַנגערער מויו, געבוירן פונעם פעלדז
פון אַרבעט־גלויבן, נאַאיוויטעט, צוטרוי —
שטייט אַ נויילעמדיקער מאַנמענט פון שטיין, כאַשפּרענקלעך
דורכאויס מיטן בלוט פון הונגער, מיטן מאַרץ פון נויט.
שטייט די טריפּנדיקע וואונד 10 שטאַק די הויך
אַטמדיק מיט עפּידעמיע פון העצעס אַפּן סאַוועטנפּאַרבאַנד,
אַפּגעבנדיק פון זיך די ווילדע בראַנדיקייט
פון אַן אַנגעוויילדעט שטיק פלייש, וואָס איז אַפּגעריסן
פונעם קערפּער, —

פון אַן אַפּגעזענטן פּוס, פון וועלכן דאָס איבריסק
איז אין פאַרצווייפּלונג אַנטלאָפּן
אַף צו ראַטעווען זיך פון אַ לעבעדיקן טויט, —
אַנטלאָפּן אונטער אַן אַנדערער פּאַן אַרונטער
וואָס ניט פון זשאַווער איז זי דויט
נאָר פון שראַמן מיט אונזער בלוט און געשריי.

די קוקסט אַף די פענצטער־רעמען אומעטום וואו
אַ וואַנטשע־קאַפּ שטעקט זיך אַרויס, איז דאָס
ווי אַ ניפּטיקער וואַזאַן, אין אַ גראַסאַרטיקן טאַפּ.
דער פּאַסאַד באַפּאַרבט מיט פעטער זון, ווי אַקרע־פאַרב מיט אויל
לאָזנדיק פּלאַמעס אַף די ווענט, געלשמוציקע

און אויפן שטערן פון דער הענדלערקע מיט שונד און פאַרראַט
פּינטלען עלעקטרישע פּערל גראַבע:
„פאַרווערטס! פאַרווערטס!“

אַה, דער שטיינערנער כּיוזעק, עלעקטריש אַפּגעגילט
אַף וועלכער מ'וואַלט זיך געקענט דעם קאַפּ צעשמעטערן פון ווייטיק,
(באַם געדאַנק אַז מען דאַרף אַפּן אייגענעם לייב
די קייטן בייסן! — און די קייטן זענען אזוי קורץ...
און די קייטן זענען אזוי ביטער. — ווייל פונעם אייזן וואָס
אין אונזער אייגן בלוט זענען זיי אַרויסגענאַרט!).

אַ וואונד 10 שטאַק די הויך און זי טריקנט ניט!
און זי פאַרמאַכט זיך ניט!
שוין איר גערוד אַליין איז סאַם און איבל און טויט...

א בראנדיקער האָרב א דורכגעפּוילטער — 10 שטאָק די הויך.
 א היסטאָרישער כראַק מיט גאַל אַף די אייגענע הענט
 וואָס טראָגן דעם פּאַקל, וואָס האָט אַמאָל געברענט
 אין די פּאַטערלעכע אויגן פון יודזשין וו. דעבס.
 מיט אונזער שווייס־געווייקטע סענטן
 מיט אונזער אייפער, ליבשאפט און אַקשאַנעס
 האָבן מיר דיך אויפגעבויעט —
 פאַר אַ שטיינערנער פעסטונג קעגן סוינע, און איצט
 וועלן מיר מיטן זעלבן אייפער, מיטן זעלבן אַקשאַנעס
 דיך אומוואַלגערן, צעטרעטן, מיטן שטויב צעמישן
 דו פעסטונג פון אַרבעטער־פאַרראַט,
 דו אומגליק וואָס דו ביזט פון אונזער אייגענער דיך געבוירן...

בריוולעך און ענטפערס

א יונגער שרייבער שרייבט מיר :
אלע זאגן (מאכט ער) אז מי דארף שרייבן אזוי ווי מי רעדט.
פונדעסן אָט האָב איך סטענאַגראַפֿיש איבערגעשריבן אַ שמועס צישן
מיינע העלדן און עס איבערגעגעבן אין אַן עסקיו, האָט איר, ח' נאָדיר
געזאָגט, אז סי טויג נישט. וואו איז דער עמעס ?
דער עמעס, מיין ליבער יונגער שרייבער, איז אז מען דארף
טאָקע שרייבן ווי מי רעדט, נאָר מיט אַ קליינעם אָבער. „און צוואַר“,
ווי ליזער־עליוע זאָגט, מי דארף שרייבן אזוי ווי עס רעדט איינער
וואָס קען זייער גוט שרייבן.
צו שרייבן אָבער אזוי, ווי עס רעדן מענטשן וואָס קענען נישט
רעדן... איז זיכער קיין מאַילע נישט!

:: :: ::

דערהאַלטן אַ בריוול פון אַ רעדאַקטאָר (ער רופט זיך „רע-
דאַקטעיר“; בעט ער מיך איך זאָל אים עפעס צושיקן אַ „זאכעלע“,
קיין סאך צאָלן קען ער נישט, ח"ו, אָבער ער בעט מיך זייער,
אז אויב איך וועל אים עפעס צושיקן פאַר זיין יאָנטעף־נומער, אין
וועלכן נומער, שרייבט ער, „איך זאָל איך נישט דרוקן, וועט ער
זיין אַ יאָנטעפּדיקער!“ זאָל איך עס אים צושיקן אינאיינעם מיט
מיין . . . „פיקטשע“).

מיינע, וואָס איך האָב יענעם „רעדאַקטעיר“ געענטפּערט איז
נישט וויכטיק. איך וויל נאָר וואַרענען די יונגע און אומשולדיקע
טאַלאַנטן, וואָס די ליטעראַרישע לייַדנשאַפטן ברענען באַ זיי
סאַקאַנעס־נעפּאַשעס, — זיי זאָלן זיך נישט לאָזן פאַנגען אין דער
נעץ פון . . . פיקטשעס.

זינט איך געדענק מיך פאַר אַ שטיקל שרייבער, געדענק איך ווי
רעדאַקטוירים וואָס האָבן קיין מעזומען נישט צו צאָלן פּלעגן מיר
שטענדיק אונטערלייגן אַ לעקעבל „און צוואַר“ איך זאָל זיי שיקן
מיין . . . פיקטשע.

אין ניין פּאַלן פון צען איז די צוגעשיקטע „פיקטשע“ נישט
געווען געדרוקט.

אין צענטן פּאַל איז די „פיקטשע“ אַרויסגעקומען אזוי פאַר-
קלעקט, אז איך האָב נאָר געהאַט האַרצווייטיק דערפון.

דאָפאַר זאָג איך: יונגע שרייבער, היט זיך פאַר די רעדאַקט־
טוירי, וואָס פאַרלאַנגען באַ איך . . . פּיקטשעס!
זיי וועלן זיי נישט דרוקן, און אויב יאָ, וועט מען סיי־ווייסי
נישט דערקענען צי ס'איז איר אַליין, אָדער הערמאַן גאָלד.

:: :: ::

אַז איך האַלט שוין דאָכּי, לאַמיר זאָגן, אַז די „צאָרע מיט דער
אידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע איז“ (צאָרע נומער 999!) וואָס
מיר האָבן קיינמאָל קיין רעדאַקטאָר נישט געהאַט. פאַרקערט, מיר האָבן
נאָך געדאַרפֿט זיי לערנען ווי אזוי צו פאַרשטיין ליטעראַטור.
איצט, אַז מיר האָבן זיי שוין אַביסל אויסגעלערנט — קומען
זיי אונדז לערנען.

און קעדיי די וועלט זאָל כאַלילע נישט דערמאָנען, אַז דער רעבע
איז אַמאָל געווען דעם טאַלמידס טאַלמיד, — האַלטן זיך די מעלאַמ־
דיס אזוי גרויס, אַז מי קען צו זיי גאָרנישט צוקומען...
ס'דאַוו קריטיקירן זיי אין דער „דריטער פּערזאָן“: „זאָל מען זיי
זאָגן, דאָרטן, אַז זייערע שרייבונגען וואָס זיי שרייבן, געפֿעלן אונדז
ניט“.

:: :: ::

אין די אידישע רעדאַקציעס וואַרפֿן די מיטאַרבעטער אַריין
זייערע מאַנוסקריפֿטן דורכן פּענצטער.
סאָפֿט־טאָג אָדער סאָפֿט־וואַך, אָדער סאָפֿט־כּוידעש (סי ווענדט זיך
צי ס'איז אַ טאַגבלאַט, צי אַ וואַכן־ אָדער כּוידעש־ביכל) קומט צוגיין
דאָס שיק־אינגל, קערט צונויף די קסאָווים מיט אַ בעזים און טראַגט
זיי אַראָפֿ צום דרוקער...

:: :: ::

גייען מיר אונטער? צי גייען מיר נישט אונטער?
אויב מיר גייען אונטער (ליטעראַריש־דראַמאַטיש), טו זאָלן מיר
אונטערגיין, צום גוטן יאָר, וואָס שונעלער, קעדיי מיר זאָלן זיך
קאָנען רואי אַוועקצען שרייבן אונדזער ניי מייסטער־ווערק אַפֿ . . .
אידיש!

עילע־ווידער, גייען מיר נישט אונטער, דאַרפֿן מיר זיך דאָך
אָוואַדע אַפֿשטעלן אַ ניי פּעסל טינט אַפֿ ווינטער.

:: :: ::

מענטשנקינדער און וואנדערקינדער

וועגן שרייבן קורץ: מי דארף שרייבן קורץ אָ 100 קאלומנעס, אָבער מי טאָר נישט שרייבן לאַנג אָ אַ האַלבן קאָלום.

:: :: ::

מיר דאַרפן אַוואַדע דערמוטיקן די יונגע שרייבער פון אונדזער גרופע, „יוניאָן־סקווער“. אַסאַך פון זיי „זאָגן צו“, אַנדערע באַצאָלן שוין טאַקע, נאָר זיי נעמען אַראָפּ אַ 35 פּראָצענט דערפאַר וואָס זיי צאָלן מעזומען.

טאַלאַנט לערנט זיך גיין, דורך פאַלן און אויפהויבן זיך, דורך שטרויכלונגען.

פאַר וואַנדער־קינדער מיט בערד און וואַנטשעס שרעק איך מיך! קינדער וואָס ווערן געבוירן מיט — שטעקשיך, וועלן דער מאַמען שאַדן־טאָן.

קינדער טאָרן קיין „געשוואַלענע קעפּ“ נישט האָבן. — אַנישט וועלן זיי ביסלאַל נישט קענען געבוירן־ווערן.

האָבן מיר דאָך קאָמוניסטן אויך קיין פאַטענט נישט אַף געבוירן־ווערן אַנדערש ווי אַף דעם אַלטן, בורזשואַזנעם שטייגער!

נישט מער: מיר דערוואַקסענע, קאָמוניסטישע, דאַרפן נישט נאָכזאָגן די כאַכמעס פון די קליינוואַרג, ווי די מאַדע איז באַ די פלישטיים.

מיר דאַרפן צו זיי אויך נישט רעדן בעלאַשן „דיב מיר לעמאַך“, נאָר מיט פּראַסטע רייד.

מיר האָבן ווייניק צייט צו שפּילן זיך, ווייניק צייט צו שפּיגלען־זיך אין „אונדזערע יאָרשים“, — אונדזער צוועק איז: אויסלערנען די קינדער רעדן און נישט אַזוי רעדן ווי טאָן!

אָן כּניפּע, אָן גוזמעדיקע סענטימענטן. נישט זשאַלעווען אַ שטראַף־וואָרט דאָרט וואו ס'איז נויטיק. און אפילע אַ פעטשל אפן געזעס.

— גיי אינגעלע, לערן זיך!

:: :: ::

דרייערליי שרייבער:

דער ערשטער דעקט אינגאַנצן נישט אויף דאָס קאַנאַל־דעקל, — ער האָט מוירע פאַרן . . . גערוד.

דער אַנדערער דעקט אויף דאָס דעקל, הייסט איך אַריינקוקן

אין דער שטינקנדיקער טיפעניש, נאָר אינדערזעלבער צייט שטייט
ער און האַלט אייך צו באַ די פּיס, איר זאָלט אַליין כאַלילע נישט
אַריינפאַלן.

דער דריטער דעקט אויף ס'דעקל, הייסט אייך זיך אַראָפּלאָזן
מיטן קאָפּ אַראָפּ אַזוי טיף ווי מעגלעך, און ער אַליין לויפט אַוועק,
ווייל ער וויל נישט זען ווי איר וועט אַריינפאַלן.

דער ערשטער איז אַנאַטאָל פּראַנס.

דער צווייטער איז טאַלסטאָי.

דער דריטער איז דאָסטאַיעווסקי.

:: :: ::

און נאָכאַמאָל די מיסטעריע פון ציפּער 3:
איינער קראַצט אינגאַנצן די וואונד נישט, נאָר לאָזט זי פאַר-
היילן אַף דער זון.

דער אַנדערער קען זיך נישט איינהאַלטן און קראַצט די וואונד,
ביז סי בלוטיקט.

דער דריטער קראַצט זיך אַף אַ געזונט אָרט אַזוי לאַנג ביז סי
ווערט אַ וואונד.

דער ערשטער איז שלום עליכם.

דער אַנדערער — י. ל. פּרץ.

דער דריטער — ה. ליוויקס.

:: :: ::

פאַר ש. ניגערן אַ ציטאַט אַף אויסצעבאָרגן איבעראַכטאַג שאַ-
בעס:

„דאָס וואָס דאָס שלעכטע פאַרגייט איז גוט, נאָר דאָס וואָס דאָס
„גוטע“ פאַרגייט אויך, דאָס איז שלעכט... דאַריבער — לאַמיר זיין
„אידן“, אָדער עפעס אַנדערש, צו וועלכן מ'דערלייגט כאַלילע גאָר-
נישט, אָמן.“

:: :: ::

דער פענונגביקסלער פילט אָפּט, אַז ער מוז שרייבן אַ צווייטע זאַך,
קעדיי אויסצולעשן דעם נאָכקלאַנג פון דער ערשטער זאַך, קעדיי צו
פאַרשטאָפּן דעם ווידערקאָל דאָס מויל.

דער נאָכקלאַנג פון אַ ליד מוטשעט אָפּט מער, פאַרנעמט מער
צייט און אָרט, ווי דאָס ליד אַליין.

:: :: ::

דעם „דיכטעריס“ שאַכען: — וואָס שרייבט איר איצט, מר.
האַצעפלאַצע?

„דיכטער“: — איצט שרייב איך צוויי פלעשלעך קאָניאַק אַף
שאַבעס. נעכטן האָב איך אָנגעשריבן אַ טייערן מאַנטל פאַר מיין
ווייב. נאָך שאַבעס, אַז מ'וועט דערלעבן מיט געזונט, וועל איך מיך
אָוועקזעצן און אָנשרייבן אַן אויטאָמאָביל, אין דריי טיילן. גאָט זאָל
כאַטש העלפן, אַז די מוזע זאָל מיר באַ שטייען! ...

א רענע מיט ב. קאוונערין.

ב. קאוונער איז א יוסטער מענטש מיט צוויי פינע היימען, גוט אויסגעגעבענע קינדער, מיט פארנאסע בעקאוועד, מיט א געזילבערט וועטער-פענדל אפן דאך פון זיין לאנד-שטיבל.

זומער וואוינען מיר אין איין דאָרף. אין די קעטסקיל בערג. מיר טרעפן זיך באַם טייך-פּאַוויליאָן ווי קאַנקורענטן. לעבן זיין שטוב שטייען אַטאַמאָבילן. פרעמדע מענטשן וואַרטן אַף דעם קאוועד צו פאַרן מיט אים שפּאַצירן.

איך גיי פאַרביי מיט אַ פּעקל בריוו וואָס איך טראָג פון דער פּאַסט. אָדער מיט אַ באַנקע נאַפט. מיר גרויסן זיך מיט איך ווייס וואָס. ער זאָגט מיר אַז דער באַד-פּאַוויליאָן קער צו זיין „קאַלאָניע“ און אַז די „קאַלאָניסטן“ וואָלטן זייער אָפּגעשאַצט מיין איידלקייט ווען איך גיי זיך באַרן ערגעץ אַנדערש. איך ענטפער אים מיט הייסע אויגן און מיט ראַכמאַנעס. אַ אידעלע, אַ שיינ זילבערן אידעלע שטייט פאַר מיר. אַמאָל אַ כאַווער געווען.

נאָר אַז די זון זעצט זיך אַפן טייך מיט וויין-רויטן כעסער-ראַכמאַנעס און דער שוועסטערדיקער ווינט צעבלאָזט מיר ס'העמד און די האָר פון קאָפּ דעמלט טרעט איך אַמאָל אָפּ אין קאוונער'ס לאַנד-שטיבל. זאָג דער פרוי קאוונער אַז איך האָב ערשט נאָר וואָס אָפּגעטרונקען טיי. קעדיי זי נישט צו באַאומרואיקן. קוק אַף די פיר געליישיזילבערטע באַלן וואָס דרייען זיך אַף קאוונערס דאך מיט דעם ווינט-פענדל. אַף די וואַזאַנקעס וואָס שטייען אַפן גאַניק און עס פאַרראַשטשינעט זיך צישן מיר און קאוונערן דאָס ברויט פון פריינט-שאַפט. דעמאָלט נעמט מיך קאוונער אויף ווי אַן אייגענעם. פרעגט מיך צו איך וויל עסן אַ מאַראַנץ, טראָגט אונטער אַן אַש-בעכער פאַר מיין ליוולקע, בעט מיך איך זאָל מיך זעצן אַף אַ קישעלע. מיר צערעדן זיך ווי מ'דערט געוויינטלעך ווען די זון איז אַף די האַלבע שויבן. איך דערצייל אים מיינע פלענער, זאָג אים אַז איך גרייט מיך צו פאַרן קיין אינדיע אָדער צו שמאַדן זיך. ער דערציילט מיר, אַז ער ליירט פון ווי הייסט דאָס: „אינסאַמניאַ“ (טאַקע מיט דעם אָ וואָרט) און אַז די קאַפּ-ווייטיקן לאָזן אים נישט אָפּ און אַז ער שרייבט איצט טראַגישע זאַכן.

דעמאָלט גייען מיר ביידע אוועק צום פּאַוויליאָן. זומערניקעס וואָס גייען פאַרביי מאַכן פאַר אונדז אַ וואַרע. מען זאָגט: „אַט יענער מיטן ווייסן קאָפּ איז קאוונער, דער אַנדערער איז ער, ווי הייסט ער?“ מי קען זיך נישט דערמאַנען.

מיט ה. ד. נאָמבערג

ה. ד. נאָמבערג בעט מיך איך זאָל אים זאָגן וועלכע נייע דיכ-
טער און נאָוועליסטן עס זענען צוגעקומען אין אמעריקע די לעצטע
12 יאָר. איך טראַכט און טראַכט און זאָג:
מיר האָבן אַרום הונדערט נייע דיכטער און נאָוועליסטן. איינער
בעסער פונם אנדערן (ערגער פונם אנדערן איז שווער צו זיין).
אַבער איך רעקאָמענדיר אים: היינע'ן, סטענדאל'ן, האַמ-
ט'סאָנע'ן, דזשיימס סטיפענס, פלאַבערן און אונדזערע אידישע קלאַ-
סיקער.

:: :: ::

נאָמבערג דערציילט מיר:

מ'האָט אַמאָל געפרעגט באַ אַ מינארנעם פּאָעט פאַרוואָס ער
שילט זיך אַזוי. האָט ער געענטפערט: „איך האָב זייער אַ שוואַך
קאָל און אַז איך וועל נישט שעלטן וועט קיינער נישט וועלן הערן.“

:: :: ::

פאַרנאָכט. באַ די קראַטקאָ'ס אין שטוב. דאָס אויפנעם צימער
איז ווי אַ פּריוואַט טעאַטער. ליכטשין איז אַף די ווענט. אין
שווערע קליינע ראַמען — שלעכט איטאַליענישע ליטאַגראַפיעס.
אַ נידריג זייג-געלענגער מיט בלאַען פלוש שטייט פאַרדעקט.
אַ קליין בענקעלע נישט פאַר די פיס נאָר צום זיצן. אַף די פענצטער
בלומענקלאַמפּן, מעשוואַרג. וויירויכדיקע ערינערונגען פון דעמאָלט
און דעמאָלט.

נאָמבערג טרינקט שוואַכע טיי און רעדט און רייסט זיך אַף זיין
קליינגרילצענדיק קאָל.

פויל איז נאָמבערג. אָנגעפּיבערט מיט וועלט-ליבשאַפט (וועלט-
פּיבער?) זיין אינזעל איז די קונסט אָבער אַרום די ברעגן וואַקסט
וועלט-פּאָליטיק (?). עקאָנאָמיק (?). נאָמבערג איז וועלט-מענטש. זיין
בליק פאַרנעמט די וועלט. אָבער זיין פענצטער איז וואַרשע. ווי באַ
ווייסנבערג זיין „זשעליעכאָוו“. דאָאַרומעט קוקט מען אַף דער וועלט,
טראַגט זיין אייגען פענצטער און טיר מיט זיך, אָבער ווייט אין דער
וועלט זעט ער אַרויס — אַזוי ווייט. הייסט דאָס, ווי מ'קען זען דורכן
פענצטערל פון אַ באַלאַלוימעס.

סע קומט מנחם. עם זיצט היימאָוויטש. מ'רעדט וועגן וואַרשע, וועגן ליטעראַטור. נאָמבערג באַרעדט נישט קיין מענטשן נאָר ער זאָגט זיי אָפּ ס'לעבן. קעפּ פּאַלן אונטער נאָמבערגס פּאַפּירענער האַט. אָבער די קעפּ זענען אָף גומענע נאָקענס. זיי שפּרינגען צוריק אַרויף, האַלטן זיך, ציטערן בלויון פון דעם אימפעט פון נאָמבערגס פּאַרמעסט. אַנדערע מענטשן וואַקסן אויס ווי שוועמלעך־קאַלאָסן אינם האַלב־טונקל פון נאָמבערגס טאַלמודים, אָבער דעמבעס ווייזן זייערע שפּיצן איבער אַלע וואַלד־פינצטערנישן אַריבער — י. ל. פּרין, אַ שטייגער. וועגן פּרין, וועגן דעם סאָד פון פּרין'ס שאַפּן רייסט זיך נאָמבערג צו האַלטן אַ לעקציע נאָר מ'זאָל אים פּאַרויכערן אַז מען וועט אים נישט באַצאָלן דערפּאַר.
(פּאָזע נומער . . . ?)

:: :: ::

מיר ריידן פון דזשעק לאַנדאָן. נאָמבערג רופּט אים „דזשעק לאַנדאָן“. האַלט אַז זיין „קאַל אָוו די וויילד“, איז אַ נייע איינשטעלונג אין דער וועלט“. אַ נייער זין. ביז לאַנדאָנ'ען (זאָגט נאָמבערג) האָט מען פּאַרשטאַנען אַז דער מענטש איז פּאַרט מענטש. ניין, סע גייט נישט אין דעם (היצט ער זיך) וואָס לאַנדאָן האָט פּאַרשטאַט־נען אַז אַ הונט האָט אויך אַ נעשאַמע. דאָס האָבן אַנדערע אויך באַגריפּן. דאָס איז גאַרנישט. סע האַנדלט זיך אין דער איינשטעט־לונג אין דער וועלט. סע גייט אין דעם אַז דער מענטש האָט עפּשער אויך קיין נעשאַמע נישט. אַז אַ הונגעריקער מענטש איז נישט אַנדערש ווי אַ הונגעריקער הונט, און אַז יעדער מענטש איז פונקט אַזוי באַרעכטיקט צו גלויבן אינעם צווייפלען ווי צו צווייפלען אינעם גלויבן. בלויון „גענעסטערס“ (מאַכט נאָמבערג) האָבן אַט אַזא ברייטן וועלטזין. באַ זיי איז מענטשן־פּלייש און פּלייש אַפּן יאַטקע־קלאַץ — דאָסזעלבע. מיר גיבן דער כּייע אונדזער עקלהאַפּטן ראַכמאַנעס. מיר באַגראָבן הינטלעך מיט „פּאַמפּ און צירקוסטאַנץ“ און מיר שטעלן נאָך זיי מאַציינעס קעדיי אונטערצושטרייבן אונדזער אויסערגעוויינלעכ־קייט. באַ לאַנדאָנ'ען (מאַכט ער) איז גאָר עפּעס אַנדערש. ער האָט ניט ליב און נישט פּיינט דעם הונט. ער הינטישט־מיט. ער צעשניידט אַ וואַריס פונקט ווי ער וואַלט צעשניטן אַ מענטש. עס איז די גרויסע ברוטאַליטעט וואָס דערנענטערט אונדז צום וועלט־זין, צום וועלט־יאַדר.

נאָמבערג האָט זייער ליב וויסנבערגן — דעם משוגענעם וואָס האַלט אַז „זיי זענען זיי און מיר זענען מיר“, עפּעס איז באַ דעם

„פּויערשן“ ווייסנבערגן שטענדיק נאָר „זיי און מיר“. זיי דאַרף מען אויסמיידן. זיי זענען נישט גוט. זאָלן זיי גיין אין דר'ערד אַרײַן! מיר דאַרפן צו טאָן אונדזערס“.

נאָמבערג דערציילט גוטמוטיק: ווייסנבערג האָט מיך אויך געזידלט. געזאָגט אז איך בין פון „זיי“. אז איך זײַ אַף צוויי ביינקלעך און ער האָט נאָר געוואָלט ברויגעז ווערן מיט מיר. אָבער איך האָב מיט אים ניט געוואָלט ברויגעז ווערן. כ'אַניש קיין גע-דילד דערצו.

נאָמבערג גיט „טינטייפֿ-גראַפיעס“ פון דעם יונגן דיכטער שלמה גילבערט. אַ מיסטישער יונג וואָס רעדט מיט טויטע ווי מיט לעבעדיקע, מיט לעבעדיקע ווי מיט טויטע“. אַלץ איז באַ גילבערטן (זאָגט נאָמבערג) באַאַטעמט מיט דעם אויסערגעוויינלעכן, מיט דעם וואָס דאַרף טרעפן אַלע מענטשן.

נאָמבערג האַלט ווייניק פון האַמסונען. האַלט אַסאך פון טשעס־טערטאַנען. האַלט אַסאך פון דער אידישער קאָלאָניאַזאַציע אין רוס־לאַנד, אַביסל פון פאַלעסטינע, וואו „די טייכן זענען לידיקע בייטן, וואָס וואַרטן אַף רעגן“.

ער וואַרפט אָן אַ בילד פון פאַלעסטינע: אַ מאָגער קיעלע ווי אַ קעלבל גייט דורך אַ טייכל וואָס איז פונם באַרג אָנגעטריפט. ס'קיעלע שטעלט זיך טרינקען. דאָס טייכל פאַרשווינדט ביסלעכווייז, ווערט נישט, איז נישטאָ. פעלזן. אַ לאַנד פון לויטער פעלזן. אַ דאָרשטיקער כאַלעם, וואָס לויפט־נאָך דעם ביסל וואַסער, דערזעט עס אַ וואַסער ווערט אַ פרייד, אַ צעבליאונג, אַ ראַכוועס, דערפאַר אזוי פיל גלויבן באַ די מענטשן, אזוי פיל „פאַרלאָז זיך אַף גאָט“.

ווי די רויטע „בליהם“ וואָס רייסט זיך פון אַ שטיין אַף די בערג פון יהודה, רויט ווי אַ פייער! בלינד־ווערן קען מען פון דעם. אַ צעפלאַקער פון אַלע גלוסטן אין דער וועלט. פון אַלע פריידן. אַ איין־איניציקע גרויסע בלום אַף אַ וויסטעניש. „ירושלים“ רעדט ווייטער נאָמבערג, איז היינט נישט דאָס עמעסע ירושלים, נאָר „יע־רושעלאַיעם דליטע“, יערשולאַיעם דאונגאַרן. עס איז די שמאַט וואו יעדער פאַלק שטעלט אויס איר רעליגיע. ער דערמאַנט זיך אז די ברידער טאַראָ זאָגן אין זייער בוך „ירושלים“ אז די אידן נאַרן אָפּ זייער נאָט דורכדעם וואָס זיי שיקן צו אים שטענדיק (אין רעזי-דענץ אַרײַן) דעלעגאַציעס פון אַרימע און קראַנקע, קעדיי אויסצור-שווינדלען באַ יעהאָווען אַ „גוט קוויטל“.

וועגן דריבנע זאכן . . .

די גרינגסטע זאך צו דערקענען א שרייבער איז לויט די נעמען, וואָס ער ניט זיינע העלדן.
א נאָמען איז ווי א — קאָפּעליוש אָף א מענטשלעכן קאָפּ: 1 נור מער קלענער אָדער 1 נומער גרעסער און דער מענטש האָט שוין א פּאָנים ווי כּוּזנעק.

:: :: ::

פּאַרשטייט זיך, אַז דער טיערסטער „פּילצענער הוט“, ווי גוט צו-נעפּאַסט ער זאָל נישט זיין צום קאָפּ, וועט נאָך נישט מאַכן קיין פּאַר-זענניש פּאַר קיין מענטשן. דער שענצטער און געאייגענצטער נאָמען פּאַר א „העלד“ וועט דעם מענטשן נישט מאַכן שיין און ערלעך, אויב דער מענטש אַליין איז — נישטאָ, אָדער ער איז בלויז אַ שאַטן פּון אַ צערונגענעם קלעק. נישט מער: אויב דו האָסט שוין דעם מענטשן, און אויב דער מענטש מוז שוין האָבן אַ גאַנצען (מיר האַלטן, אַז אַ ציפּער איז אויך גענוג!) — טאָ גיב אַכטונג, אַז דער קאָפּעליוש (דער נאָמען) זאָל נישט אַקעגורירן דעם פּאָנים!

:: :: ::

דער „טאָג“ זאָל לעבן, וואָס רייסט זיך אַזוי דעם ספּאַדיק וועגן קולטורנע אינאָנים ביכלאַל און וועגן אידישער ליטעראַטור ביפּראַט, האָט (— דאַכט זיך בעהאַשנאַכעס האָראַוו ר' ש. ניגער —) איינגע-פירט אַ רובריק, וואָס הייסט „ליטעראַרישע נייעס“. דאָרט ניט מען מעלדונגען וועגן נייע ביכער אין אידיש און העברעאיש. מיט אַ פּרום, טאַמעוואַטע פּאָנים פּון קולטור-אומפּאַרטיאישקייט טיילט מען דאָרטן אויס עליות פּאַר אייגענע, פּאַר האַלב-אייגענע, פּאַר פּרעמדע. דעם פענונביקסלערס אַ ניי בוך מיט לידער, האָט מען דאָרטן דערמאָנט אין 10 שורעס. און דאַכיי אַריינגעלאָזט אַ מלמדיש קני-פעלע: „דעם'ס און דעם'ס בוך מיט פּערזן איז שוין דערשינען.“ „פּערזן“, ווי אַלע שרייבער ווייסן, ווערט גענוצט ווי אַ זידל-וואָרט אַף לידער. און פּאַרנעסט נישט, אַז דאָס — איז געזאָגט גע-וואָרן נישט אין קיין רעצענזיע כאַלילע, אָדער אַ קריטיק, וואו דער קריטיקער האָט אַ רעכט „אַראַפּצורייסן“, — דאָס איז אומשולדיקע „ליטעראַרישע נייעס“ . . .

מיכאַ ניט עס איינעם פּון איין. אויג אַריין, און אַנדערן. אויג

ארויס. אויב דער פענונביקסלער דערמאָנט דאָ דאָס דאָזיקע עפּיזאָדל, איז עס בלויז קעדיי צו ציען אַ פּאַראַלעל צישן דעם דערמאָנטן נאָטיץ און אַן אַנדער מעלרונגל, וואָס איז דערשינען אין „טאָג“, דעם 6טן מערץ פון היינטיקן יאָר, אויך אין דער רובריק „ליטעראַרישע נייעס“. דאָס מאָל איז עס וועגן דעם „באַרימטן“ יחזקאל לעוויט, וועגן וועלכן זייערס אַ קריטיקער (שאַצקי, דאַכט זיך) האָט געזאָגט, אַז ער איז דער ענגליש־העברייאישער „פּאַעט־אימפּעראַטאָר“ — וואָס דער טייטש דאַפּן איז: „אַ פּרימאַ גראַפּאַמאַן“.

מיר גיבן דעם נאָטיץ ווי ער שטייט און גייט, קעדיי די וועלט זאָל זען, ווי ווייט דער „טאָג“ (און די „קריטיקער“ וואָס אַרבעטן באַ אים) היטן אָפּ די ריינקייט פון דעם אידישלעכן קולטור־פּראָגמאַט. און ווי אַזוי זיי האַלטן ציכטיק זייערע הענטלעכענעס, ווען עס האַנדלט זיך וועגן זייערע אייגענע לאַיטע, יענע לאַיטע, וויסנדיג, וואָס גייען צום קריטישער אַהיים אויף טי, א. א. וו.

„עס איז ערשט דערשינען אַ נייער באַנד געזאַמלטע לידער פון דעם באַרימטן העברייאישן דיכטער יחזקאל לעוויט. דער מעכאַבער איז דער אידישער אַזוי גוט ווי ניט־אידישער וועלט מיט זיין פּיל־יעריקן שאַפּן אין העברייאיש, אידיש און ענגליש, האָבנדיק רעדאַקטירט אידישע און ענגלישע צייטשריפטן און אויך אַרויסגעבנדיק פאַרשידענע ביכער אין דער ענגלישער שפּראַך. ווען דער ערשטער באַנד לידער פון יחזקאל לעוויט איז ערשינען איז ער אויפגענומען געוואָרן מיט גרויס ענטוּ זיאָם פון דער גאַנצער ליטעראַרישער קריטיק. דער גרויסער שריפטשטילער מאַסס נאָרדאָ איז געווען אַזוי באַגייסטערט פאַר דעם, אַז ער איז אַרויס מיט אַ בריוו אין וועלכן ער האָט דערקלערט דעם מעכאַבער פאַר איינעם פון די גרעסטע דיכטער פון זיין צייט. אין העברייאישע קרייזן פון אַמעריקע קלייבט מען זיך צו געבן דעם דאָזיקן ווערק די געהעריקע אויפנאַמע.“

אויב איר האָט קיינמאָל נישט געהערט פון אַזאַ אירן ווי יחזקאל לעוויט, קענען מיר בלויז זאָגן, אַז — שלמה שמוּלעוויטש איז אַ שעקספּיר אין פאַרגלייך מיט אים — ווער דער שלמה שמוּלעוויטש זאָל נישט זיין!

:: :: ::

די מאַיסע מיט לייוויקן איז, וואָס ער וויל זיך אַליין „געבן אַ העירקאָט“ (זיך אָפּשערן). ווי דער מענטש מוטשעט זיך געבעך צו „דערניין צו זיך“ מיטן שערל — הינטן אַרומערט! דער קאַפּ

איז אים שוין (פון אינעווייניק) פול מיט „טרעפן“ . . . און פרענט צו וואָס איז דאָס נויטיק, עפּשער ווייסט איר, אז פאַר 15 נייע-גראַהצער קען מען זיך לאָזן זייער שוין אַרומשערן — באַ אַ צי-רולניק?

:: :: ::

פּרע'ס בטלן זוויל וויסן, „ווער בין איך?“ — זוויל זיך אליין אַרומשערן דעם נאַסן. איז דאָס וויסמע מעשוּגענע באַטלאָנעס. וואָרין אז מי קוקט אַרײַן אינם שפּיגל פון פּאַרנט, קען מען נישט זען ווי אזוי צו שערן זיך אליין פון הינטן. צום גרינגסטן איז, אז מען גייט צו אַ . . . „באַרבירער“. נאָר כ'מיי, ווי פּאַסט עס פאַר מאַ-שיכן צו זיצן אַף אַ . . . „באַרבירער-שער“ אין הוילן-קאַפּ !

:: :: ::

זעלבסטקריטיק? ניין. זעלבסטקראַצעריי פון אַ קאַרנז, וואָס פאַרגינגט נישט אַ פרעמדן מענטשן ער זאָל אים אַ קראַץ טוען — טאַמער וועט ער, (דער פרעמדער) דאַפון אויך אַביסל האַנאַע האָבן...

:: :: ::

„סעמפּלס“ פון רייזענ'ס לעצטע לידער — זומער-סעזאָן 1930, פּרייז 50 דאָלער אַ „באַנטש“ („בינטל“). מיר שטעלן בלוין איבער די אונטערסעפּלעך:

איך, אַכרהם רייזען.

אזוי פיל גוטס, אזוי פיל טונגד

אין זיינע טעג, פון סאַמע יונגד . . .

(א. א. זו.)

איר שטויסט זיך שוין אָן, אז דער דיכטער, זאָל לעבן, האָט זוענן זיך זייער אַ גוט מיינונגל. אין זיין גרויס באַשיידנקייט, זאָגט ער איך אויס דעם גאַנצן „עמעס“, אז ער איז, קיין ע"ה זאָל אים נישט שאַטן, פול מיט טונגד און מיט גוטס.

ער, דער פענונביקמלער

דעם צווייטן זעה — מיט האַס און ביטול

ער יאָגט זיין פּריינט מיט יעדען מיטעל.

און אַלץ איז שעהן און אַלץ איז גוט —

בארוישן זיך פון כאַווערס (!) בלוט,

און לאכן פון דעם כאווערס (!) צער,
און נעמען נאך געצאלט דערפאר.

א. א. וו.

:: :: ::

די לעצטע שורע האָבן מיר אליין אונטערגעשטראַכן. איר פאַר-
שטייט ? מיר נעמען געצאלטס דערפאר, וואָס מיר פאַרגיסן אַ כאַ-
ווערס (!) בלוט, בעאייס דאָס לאַמעדוואָוניקל, אברהם רייזען, וואָס
איז אזוי „פול מיט גוטס און טוגענד, פון סאַמע יוגענד“ גייט נעבעך
אויס פון הונגער !!

:: :: ::

געוויסע פען-קנעכט האָבן טאַינעס צו אונדז פּראָלעטאַרישע
שרייבער לעמאַי מיר האָבן זיי נישט ליב.
איר פאַרשטייט ? מיר וואָלטן זיי נאָך באַדאַרפט ליב האָבן
אויך !!

:: :: ::

לויט די לעצטע מאַכלויקעסן אין די „ליטעראַרישע ווינגערטנער“
פון איסט־בראָדוויי־און־די־בויערי איז צו דינגען, אַז אויב שרייבערס
זיינען בעטיווע מיסע באַלגיוועניקעס, זענען אָבער שרייבערלעך נאָך
אַטאַד, אַטאַד ערגער !

ס'האט זיך פארלאפן . . .

דער י. ל. פרץ פאראיין (ווענאם דער אידישער שרייבער פאר-
איין פון פוילן) האָבן געשיקט אב. קאהאנ'ען ווינטשעוואניעס צו זיין
יוביליי.

די פען-קעכט פון י. ל. פרץ פאראיין האָבן נאָך געטאָן ליפנים
מישורעם האַרין און האָבן געמאַכט קאהאנ'ען פאר אַן ערן-מיטגליד.
האַספאָדי נאָט אין הימליכן! קאהאן דער שונדיסט און פאר-
דארבער-האַנגאָדל פון דער אידישער שפראַך — אַן ערן-מיטגליד!
וואָס פאר לייצים דאָס זענען, וואָס פאר אַן עקלהאַפטע לייצים
און אונטערלעקערס!

איצט וועט דער י. ל. פרץ שרייבער פאראיין שוין קעסידער זיין
מיט דער „ערע“ אין דרויסן, ער וועט שוין קיינעם נישט אָפנאַרן.

:: :: ::

פון אַן אַמאָליקן צאָרישן פאַסקודנעם גובערנאַטאָר דערציילט
מען, אַז ער האָט געהאַט אַ טעיווע, אַז ווען אַ מיידל איז געקומען צו
אים בעטן עפעס אַ טיוווע, האָט ער עס געמאַכט קורץ און געזאָגט:
— ווי הייסטו, מיידל? לייג זיך!
מיט אב. קאהאנ'ען איז דאָס אייגענע.

אזוי ניך ווי אַ „מעדכען“ קומט צו אים נאָך אַ שטעלע, זאָגט ער
איר דעם פאַסעק:

— ווי הייסטו? רייזען? לייג זיך!

— ווי הייסטו? מאני לייב? לייג זיך!

די „אומשולדיקע מעדכענס“, וואָס נייען בעטן טיווועס, ווייסן
שוין פאַראוים פון דעם פאַסעק און זיי קומען אין רעדאַקציע פון
„פאַרווערטס“ שוין צעקנעפלטע.

:: :: ::

אַן אַפּרו-הויז אין די בערג. אַ באַקאַנטער פּונם פענונביקסלער,
דערציילט:

— באַ אונדז שטייען איין עטלעכע שרייבער אידישע. גרויסע.
שרייבער — גאָר גרויסע. וואו שטייט איר איין?

— דאָרטן און דאָרטן!

— און וואו שרייבט איר?

— אין דער „מ-פרייהייט“.

— איך מײן אף וואָס שרײבט איר?
 — אף וואָס סײ מאַכט זיך! אף דער קני אַמאָל.
 — קײן טיש האָט איר נישט?
 — ס'איז דאָ באַ אונדז טישן אויך!

— אונדזערע שרײבערס שרײבן נישט אף קײן פּראָסטע טישן.
 זײ שרײבן אף — שאַפֿ־טישן... אונדזער באַלעבאָס האָט זײ אַלײן
 אויפגעקלאַפט אַזױנע ווײסע, לאַנגע, הײמישע טישן. דאָרטן שאַפן
 זײ. זײ שאַפן אַלע טאָג. קײנער טאָר נישט נוצן די שאַפֿ־טישן אַכױז
 די שאַפערס אַלײן. אונדזערע שרײבערס זענען גרויסע שרײבערס —
 גאָר גרויסע, זײ שאַפן אף שאַפֿ־טישן . . .

:: :: ::

פאַראַן אַזױנע שרײבער, וואָס קענען נישט קוקן אַ מענטשן אין
 די אויגן אַרײן — אַפילע ווען דער מענטש איז אַ העלד פון זײערס אַ
 נאָוועלע, אָדער אַ „סקיצע“. זײ באַשרײבן אים פון הײנטן בעשאַס ער
 נײט אַזױס!... זײ שטעלן זײערע העלדן מיטן פּאָנים צו דער וואַנט,
 פּאַטאַגראַפירן אים פון הײנטען אין דער האַלב פּינצטערניש, און —
 נײ זאָג, אַז עס איז נישט ענלעך...

:: :: ::

אַנשטאָט גרינג צו מאַכן דאָס וואָס ער האָט צו זאָגן, מאַכט דער
 „ליבער דר. זשיטלאָווסקי“ שווער דאָס וואָס ער האָט נישט וואָס צו
 זאָגן!

:: :: ::

אַ שטימונג־מענטש: ער קויפט זיך אַ וואורשטליסאנדוויטש און
 עסט עס לעבן פאַרבױקן פענצטער פון אַ קינסטלערישן קאַפּי.

:: :: ::

מר. מענסען שטעלט אָן אַפן לעזער פון זײן „מערקורי“ אַ קאַנאַן
 אָנגעפילט מיט... וואַטע. ער דערלאַנגט מיט דעם „מערקורי“ אַ קאַנאַן
 אַז דער לעזער פאַלט אַנידער אף דר'ערד און מײנט, אַז ער איז טױט.
 נאָר מיט אַ מינוט שפעטער כאַפט זיך דער לעזער אויף און ער
 נײט אַ קוק: ער לעבט! עס האָט אים נאָרנישט געשאַט...

:: :: ::

ווייטערער פאָרשלאַנג פאַר אירישע נעמען אַף דעם מוסטער פון די קריסטלעכע נעמען אין זיד-אַמעריקע, ווי יעזוס-מאַריאַ לאָפּעז, און דעסגלייכן.

אַל-שדי באַטוויניק, שר-צבאות בובליק, א. א. וו.

:: :: ::

זיינער 9. צוריק אין קאַפּי. דר. זשיטלאָווסקי און ניגער און קאַברין. מ'רעדט וועגן טעאַטער, וועגן דער טעאַטער אויסשטעלונג. איך ווער געוואָר: זשיטלאָווסקי האָט איבערזעצט הייערמאַנס אַ פּיעסע. פונם טעאַטער האָט זיך נאָך קיין לעבעדיקער שריפטשטעלער נישט אַרויסגעדרויט. אַפּילע דער „פּילאַזאַה“ נישט.

קאַברין רעדט וועגן דעם און יענעם. דער עיקער וועגן דעם אַז ער האָט נישט ליב צו ריידן וועגן זיך אַליין. ער איז באַשיידן.

איך דערמאַן זיך אַן דעם מענטשן (אַף דעם באַנקעט פון „וואָיר-קערס סקול“) וואָס איז אַרויף אַפּן טיש, געהאַלטן אַ צען דאָלער אַסיג-נאַציע אין האַנט, געפאַכעט דערמיט און געשריגן:

איך גיב 10 דאָלער. נאָר איך וויל נישט מ'זאָל וויסן ווער סע גיט דאָס!

:: :: ::

דעם קריטיקער עקס געפּעלן מיינע ביכער און טעאַטער קריטיקן. (דאָס איז דער ערשטער קריטיקער וואָס האָט דעם מוט אונטערצונ-ראַבן זיין אייגן ברויט!) אָבער אָפט זאָגט ער בין איך ווי אַ אינגל וואָס מ'האַט אים געשענקט אַ גאָלדן מעסערל און ער צעשניידט דער-מיט דעם טיש.

איך האָב געוואַרט אַז ער זאָל ענדיקן פּאַטעטיש. אַז „ער צע-שניידט זיך די אייגענע פינגער“ אָבער ער האָט עס נישט געזאָגט. לעאַן קאַברין האָט בלוז צונגעבן אַז איך בין אַ מערדער אַף זיך אַליין. איך שנייט קונסטווערק און צעשטער זיי (ווי טרויעריק, ווי טרויעריק דאָס איז!).

:: :: ::

אַז איך לייען ווי אַ מאַנצביל שרייבט וועגן פּרויען-פּסיכאָלאָגיע האָב איך דאָס אייגענע געפּיל, ווי איך וואָלט געזען (אַף דער בינע) אַ מאַן שפּילן פּרויען-דאָלע.

:: :: ::

איך קוק מיך נישט אום אַף קיין שרייבער וואָס גריבלען זיך

אין „דער נעשאַמע“ פון א פרוי. זיי זענען אין מיינע אויגן פאר-
זענישן.

ס'איז שוין צייט, אז עס זאָל ארויס פון דער מאָדע פאר מאַנצ-
לײַט זיך איבערטראַגן פאר ווייבער — סײַ אין דער ליטעראַטור, סײַ
אף דער בינע . . .

די פרוי דורך דעם מאַנ'ס אויגן — דאָס יאָ. אָבער — מוזט
איר זיך דען אַליין פאַרענדערן ס'קאָל און רעדן מיט אַ קוויטשיקל,
בעאייס איר „שילדערט דאָס לעבן פון א פרוי“?
איך אַליין בין קיינמאָל קיין פרוי נישט געווען, האָב דעריבער
קיינמאָל נישט געפריפט דערצײלן וואָס מײַן „העלדעכע“ טראַכט און
פילט — האַלוואַי זאָל מיך דער ריבונישעלױלאַם אף ווייטער אויך
אַפּהײַטן פון אַזױנע נאַרישקײַטן.

:: :: ::

די צווייבלעטריסטן אונדזערע וויינען מיט צווייבלטרערן פאר-
וואָס מי שאַצט זײַ נישט אָפּ, לעמאַי אונטערדריקט מען זײַערע
„שאַפונגען“?

די שאַפעכץ איז אַד-לעוו-האַשאַמאַים!
און יעדער איינער ציטירט זיך אַליין, ביז כאַלאַשעס: „ווי זאָג
איך דאָרטן ערגעץ . . .“

:: :: ::

באַ דעם געוויסן אידישן ליטעראַט מר. עקס איז דער קאַפּ גע-
גליכן צו אַן . . . אַפּענדיקס (בלינדע קישקע):
מיט דוירעס קריק האָט עס מיסטאַמע צו עפעס געטויגט, אָבער
היינט איז דאָס אַן איבעריקע, אומניציקע זאַך, וואָס העלפן קאָן דאָס
אָוואַרע נישט נאָר קאַליע מאַכן קאָן דאָס.

:: :: ::

מיר קענען אַ אידישן שרייבער, וואָס איז אַזױ שרעקלעך זײַן,
אַז זײַן יונגסט אייניקל אפּילע לײַדט פון . . . צוקער-קראַנקהײַט.

:: :: ::

זיך אראָפּגעדעמט פון האַרץ . . .

איך האָב מיך אַמאָל אַרויסגעכאַפּט, אַז די מאַראַם קונסטליכע
איז אַ מומע־שיילאָק — זי פאַרלאַנגט נישט אַנדערש ווי דאָס גאַנצע
פונטעלע פלייש.

איך האָב אָבער פאַרגעסן צו זאָגן, אַז נישט באַ יעדן קונסט־
מאַכער פאַדערט זי דאָס פונט פלייש פון דעמוזעלכן אָרט.
באַ אַ טייל מענטשן נעמט זי דאָס פונטעלע פון סאַמע אַרומ'ן
האַרץ, באַ אַנדערע אָבער נעמט זי עס אין זיץ־פלייש.

:: :: ::

אַ טייל שרייבער שרייבן מיט געדולד.
אַנדערע מיט אומגעדולד.

די געדולדיקע זענען גרעסערע חייטער, די געדולדיקע גרעסערע
קינסטלער. דאָס סאַמע בעסטע איז: צו פאַרטראַכטן מיט אומגעדולד
און צו שליפן מיט געדולד.

:: :: ::

אַנדערע האָבן נישט וואָס צו טוען, שרייבן זיי. איך אָבער אייל
מיך שטענדיק (בין באַם לעבן אַה שטיק־אַרבעט), האָב איך קיין צייט
נישט, דעריבער שרייב איך.

:: :: ::

די קוואַלן, פון וואַנען טאַלענט שלאָגט, זענען אי ריינע, אי אומ־
ריינע.

די ריינע קומען פון גאַענט — פון דעם מענטשן אליין, די
אומריינע קומען פון ווייט, אָפט פון אור־אור־דוירעס.
ווען אַן אַלטער קוואַל־אָדער עפנט זיך פלוצים, שלאָגט ער אַדורך
דורך בלאָטע און שטיין — ער בריינגט אָבער אָפט די בלאָטע און דעם
שטיין מיט זיך.

:: :: ::

מיט דעם וואָרט „טאַלאַנט“ האָט מען אַמאָל באַצייכנט אַ גע־
וויסע מאַטבייע.

טאַלאַנט איז פאַשעט געווען — געלט. מיט דער צייט איז עס
אַנגענומען געוואָרן פאַר אַן אַכסטראַקטער ווערטי־מאַס.

:: :: ::

קוקט זיך צו ווי מענטשן שרייבן:
 „דער וואָלד האָט גערוישט — רויש, רויש“.
 „די בין האָט געזשומעט — זשום-זשום“.
 „א דונער-קנאַל האָט אַ קנאַק געטון“.
 און זעט אַליין, ווי איבעריק עס איז די קלאַנגבאַצייכענישן פון
 גערויש, פון זשומען, פון דונערן.
 דאָס וואָרט גערויש אַליין טראַגט אין זיך דעם טאָן-קאָלאָריט
 פון רויש.

דאָס וואָרט שטורעט גיט שוין אַליין דעם קויעך פונם שטורעם.
 דאָס וואָרט זשומען גיט שוין אַליין דעם זשום-זשום.
 און מיט וואָס פאַר אַ וואָרט וועט איר דען באַצייכענען דאָס
 קנאַקן פונם דונער בעסער ווי מיט דונער-קנאַל? אָדער מיט דעם
 וואָרט דונער אַליין, — איך מײן דאָס וואָרט „דאָנגערר“, ווי דער
 דייטש זאָגט עס אַרויס?

:: :: ::

אַז איך לײען אַ בוך, וואָס האָט אַף זיך אַ „פירוואָרט“ נישט
 פונם מעכאַבער אַליין, נאָר פון אַן אַנדערן שרייבער, האָב איך דאָס
 געפיל, ווי ווען איך זאָל זען אַ מענטשן אין גאַס אין אַ נייעם ראַקס,
 פון וועלכן ער האָט פאַרגעסן אַראָפּצורייסן דאָס צעמל מיטן נומער.

:: :: ::

דוד בערגלסאָן זאָגט מיר:
 דו מענסט אויפדעקן באַ שרייבער אַ פּלעק, אַזוינעם וואָס מי
 קען אויסבעסערן, אָבער נישט קיין חוט.
 מיילע, איז דאָס אַ זאָג ווי אַלע זאָגענישן. באַ אַ שרייבער איז
 יעדער נאַטירלעכער חוט אַ פעלער, וואָס דאַרף אויסגעבעסערט ווערן.
 נישט מער: אונזערע קריטיקער זענען געוואוינט צו היילן מיט אַ
 שפּרוד. אַף אַן אָפּעראַציע, וואָס זאָל וויי טאָן אי יענעם אי זיך,
 באַשליסט מען זיך נישט.
 מיט „אָפּשפּרעכען“ איז מען זיכערער, און מי האָט אַ גרעסערן
 קליענטעל.

:: :: ::

אַז איך טראַכט פונם דאָקטער קאַראַלניק, טראַכט איך פון אַ

פאָנעם מיט לויטער בריִלן, און פון זיבן קאסאָקע אויגן — אלע אף איין (1) זייט.

:: :: ::

ווער איז א גרעסערער שרייבער?
דער וואָס באַשרייבט א שטאַט, אָדער אַ לאַנד אזוי אז סי כאַפט
איך אָן אַ כיישעק אַהין צו פאָרן, עס זען מיט די אייגענע אויגן,
אָדער —
יענער וואָס באַשרייבט אַ שטאַט, אָדער אַ לאַנד אזוי, אז איך
דאַכט זיך, אז איר זענט דאָרטן אַליין געווען, און איר פאַרשפּאַרט
שוין צו פאָרן ?

:: :: ::

...פונקט ווי די גוט־גענערטע גלוסט זיך אַמאָל אַוועקצוואַרפן
דעם קאַרטאָפּל־אינהאַלט און עסן די שאַלעכקייט, אזוי גלוסט זיך מיר
אַפט אַוועקצוואַרפן די ביכער און — לייענען די שרייבער.

:: :: ::

אַ כאַווער פּרענט מיך:
פון וואַנען ווייסט איר, אז איר זענט ערלעכער אין אייער קריי-
טיק, ווי דער־און־דער און יענער־און־יענער ?
איך ענטפער:

דער פאַסט, אז איך האָב יאָרנלאַנג דיזעלבע מיינונג וועגן
שריפטשטעלער, איז אַ סימען, אז איך נאר מיך אַליין נישט אָפּ. וואַרין
מיט מײַן שרעקלעך־שלעכטן זיקאַרן (איך געדענק נישט קיין 10
שורעס פון דעם וואָס איך האָב געכטן אָנגעשריבן), וואָלט איך מיך
זיכער געוואַלטיג טויטער געווען אין מײַנע מיינונגען, ווען זיי זאָלן
זיין אויסגעטראַכטע.

:: :: ::

צי האָב איך אַ פאַטענט אף דער בעסטער מאָס ווייסיך נישט.
איך ווייס נאָר, אז איך מעסט נישט פון דער ווייטן, און אז דאָס וואָס
איך מעסט, ריר אָן איז אזוי נאָענט, אז סי טוט אַזש זיי.
ווי מײַן פעטער איציק פלעגט זאָגן:

„איך האָב נישט קיין שום ליטעראַטור־מאָס — איך בין וי“

:: :: ::

אזוי אָרעם זענען מיר אין אונדזער ווינגאָרטן, אז מיר „בויען אונדזער הויז“ נישט אַרום אַ ברונען, נאָר אַרום — אַ ליידיקן עמער. דערמאָנט זיך וואָס אונדזער אייגענער מאַנילייב האָט אַמאָל צעארבעט מיט די „ווינרעבן“.

פאַרשטייט זיך, אז קיין שום איד ווייסט נישט וואָס „ווינרעבן“ זענען (רויטע און ווייסע ריבן ווייסן מיר אָבער ווינרעבן זי). כּאָדאַשעם און יאָרן דורכאנאָנד האָט געקלונגען „ווינרעבן“. דער דיכטער פון די ווינרעבן האָט געמאַכט — עפּאָך, אָוואַ, מיט ווייניבלעך. שפּעטער זענען געקומען אַנדערע ווערטער: געראַנגל, שקיעה, סאַיאָר. נישט לאַנג האָבן מיר געהאַלטן באַ — פאַרכלינען זיך. פעלדער האָבן זיך פאַרכלינעט מיט טוי. דער צוואַנציקסטער יאָרהונדערט האָט זיך פאַרכלינעט מיט בלוט. דער יאָם האָט זיך פאַרכלינעט מיט אַ שקיעה, וכו'...

איצט האַלטן מיר אַקוראַט באַם — אָנגיסן זיך. אירע בריסט גיסן זיך אָן מיט ליידנשאַפט. דער הימל גיסט זיך אָן מיט שטערן, די זאָנגען גיסן זיך אָן מיט קליאַס... דער ווינגאָרטן גיסט זיך אָן מיט — שטאַניעבוט.

:: :: ::

אַ טייל שרייבער פאַרנעמען זיך מיט אויסקערן דעם מענטש אַף דער לינקער זייט, — אַ מעטאָד פון וועלכן קיין „העלד“ איז נאָך נישט אַרויס קיין לעבעדיקער!

:: :: ::

ווען וועט מען שוין אַמאָל אויפהערן שרייבן אין אידיש „צעשויערטע פון ווינט גריוועס“, אָדער „די זייער באַקוועמע פאַר אים לאַגע“?

:: :: ::

איך בין געווען אַפן לאַנד אַף מיין וואַסאַץ (וואַסאַציע) און בין מיר געזעסן אונטער אַן אַסאַץ (אַסאַציע) האָט מיר איינער פון מיין נאַץ (נאַציע) דערלאָנגט אַ טאַג-בלאַט, אין וועלכן עס איז געווען בעפירעש געשריבן (אין „די נאַטיצן פון אַ לעזער און אַ שרייבער“) „לויט אַ געוויסער פּראָפּאָרצ“ . . .

אין אָנהויב האָב איך נישט פאַרשטאַנען אַקוראַט וואָס דאָס וואָרט פּראָפּאָרצ באַטייט. נאָר איך האָב מיך געכאַפט אזוי ווי עס איז היינט אַ מאָדע באַ אידן מאַל צו זיין ווערטער אַף די עלטערע

יאָרן, האָט מען מיסטאָמע דאָ אויך געמאַכט אַן אָפּעראַץ און אָפּנען
שניטן דעם „יע“. פון פּראָפּאַרציע (וואָס איז ביכלאַל אַ גראָב וואָרט)
איז געוואָרן... נו, איר ווייסט דאָך שוין.
איצט איז אַ קאַשע צי וועט דער לאָשען-ראַביס פון פּראָפּאַרץ
זיין פּראָפּערץ, צי פּראָפּערצן? אַבקש תשובה!

:: :: ::

די בעסטע זאָך צו לערנען זיך שרייבן איז זיך פּאַרצושטעלן, אַז
מי דאַרף דאָס אָנגעשריבענע שיקן דורכן טעלעגראַף און סי קאָסט
5 סענט איבערצושיקן אַ וואָרט אין רעדאַקציע אַרײַן. אָנשטאַט זיך
אָפּצומאַלן, אַז מ'איז אַ גרויסער שרייבער און חײַבאַקוואַט 5 סענט פאַר
יעדן אָנגעשריבענעם וואָרט, אנדערהאַלבן סענט פאַר אַ סעמיקאָלאָן,
אַ פעני פאַר אַ פינטעלע.

:: :: ::

איך בין בייגעווען אַף בראַדוויי, באַ אַ טעאַטערשטיק, געשריבן
פון צוויי אויטאָרן מיט אַמאָל.
איך האָב לאַנג געטראַכט צו וואָס מי האָט צו אַזאַ שטוס באַ-
דאַרפט האָבן צוויי שרייבער, און איך בין געקומען צום שלום, אַז
אײַן מענטש אַלײַן וואָלט נישט געקענט זיין אַזאַ אידײַאַט. עס האָט
זיך געפאַדערט דאַצו צוויי מענטשלעכע געהירנס!

:: :: ::

עס וואָלט נישט געשאַט עס זאָלן זיין אין אידײַש מער „שרייבערס
מיט פּידקאָוועס“. איך מײַן אַזױנע אַקשאַנעס וואָס שטייען טאַמער
אַף די אײַגענע פּיס, און דער רעדאַקטאָר מוז שטענדיק צושטעלן אַ
פּידקאָווע צו זייערע אַרטיקלען.
אײַנער אַזאַ איז געווען דער פאַרביסענער, קורצזיכטיקער זייער-
פּײַאָנער מ. באַראַנאָוו.
ס'דאַוו אידײַשע שרייבער שטייען אַף די אײַגענע פּיס אַזױ
שוואַך, אַז זיי רײַבן קײַנמאַל נישט אויס קײַן שײַך און קײַן פּידקאָוועס
דאַרפן זיי אַוואַדע נישט.

:: :: ::

איך וויל טאַקע, אַז מי זאָל וויסן אײַנמאַל פאַר אַלעמאַל, אַז איך
האָב נישט די מינצטע קאַוואַנע צו ווערן ווען-עס-איז אפּילע אַ
פּעלרפּעבעל פון דער רעוואָלוציע. פון אַ גענעראַל איז שוין אָפּנען-

רעדט. מיר וועלן שטענדיק, ווי איר קוקט אונדז אָן, זיין און בלייבן
נישט מער ווי אַ פּראָסטער רויט־אַרמייער.

:: :: ::

ס'דאָוו מענטשן ווילן נישט עסן ווען זיי זענען הונגעריק, ווייל
זיי האָבן מוירע, אַז זיי וועלן נישט קענען עסן שפעטער ווען זיי וועלן
נישט זיין הונגעריק.

אַ טייל שרייבער ווילן נישט אויסנוצן אַ געדאַנק איצט, ווען זיי
דאַרפן אים האָבן, ווייל זיי האָבן מוירע, אַז זיי וועלן אים דאַרפן אַף
שפעטער, ווען זיי וועלן נישט וויסן וואָס צו טאָן מיט אים.

:: :: ::

איך האָב פאַראַכטאַגן געלייענט אין דער „פּרייהייט“ אַ פּינע
דערציילונג פון אַ יונגן שרייבער און בשאַס־מאַיסע איז מיר איינגע־
פאַלן, אַז ער שרייבט איבערזעצונגען.

איך מיינ נישט, אַז ער נעמט ערגעץ זיינע טעמעס, אָדער אַפּילע
אַז ער איז באַאיינפלוסט פון אַנדערע, נאָר אַז ער טראַכט אויס אַיִ־
בערזעצונגען.

:: :: ::

דאָס קאָן זיך אַמאָל נעמען דערפון, וואָס דער שרייבער האָט
זיינע העלדן געגעבן פרעמדע נעמען, זיי געלאָזט אויסלעבן־זיך אַף אַ
הינטערגרונט, וואָס האָט אַ דייטשן אַקצענט.
און עס קאָן זיך אַמאָל אויך נעמען דאַפּון, וואָס דער שרייבער
איז אויפגעוואַקסן לעבן אידיש, אָבער נישט אין אידיש.

:: :: ::

ווען איך וואָלט געדאַרפט איבערזעצן מענדעלין אַף ענגליש,
וואָלט איך אים איבערגעפלאַנצט אין אַן אירלענדישער סוויווע, און
גענוצט אירלענדישן דיאַלעקט.

הויך־ענגליש האָט קיין פאַרם נישט פאַר מענדעלין, אָבער איר־
לענדיש — דאָס איז דאָך דער ענגלישער ליטוויש. די שפּראַך פון
אַרעמקייט, געדולד, דריבנע מאַראַליזאַציע, ניכטערע האַפּנונג, בלישט־
שענדיקער סיכל.

אַז איך טראַכט פון די שפּראַך־קאַפּריזן פון אַלערליי לעשוניעס,
קום איך צום שלום, אַז פון אידיש לאָזט זיך צום בעסטן איבער־

זעצן אף פויליש. פון רוסיש — אף אידיש. פון ענגליש — אף פראנצויזיש.

:: :: ::

איר זענט אמאל דורכגעפארן דורך א שטאָט וואו אלע הייזער שטייען ליידיק און אין דערזעלבער צייט שטייען א מאסע מוליאָרעס און בויען נייע הייזער מיט אזא אימפעט, אז ס'איז א שרעק ? אזא געפיל האָב איך, אז איך קום אַרײַן אין דער גרויסער שטאָטישער ביבליאָטעק אף דער 42טער גאָס, וואו מיליאָנען ביכער שטייען ליידיק, און א „מיליאָן“ שרייבער זיצן און שרייבן נאָך ביכער.

:: :: ::

— „וואָס אײַלן זיך אזוי די מוליאָרעס אין יענער שטאָט? און צו וואָס די נייע הייזער, אז די אלטע שטייען און פוסטעווען?“
— „אָד, איר זענט א נאַר. יענע הייזער האָבן טירן מיט מעטאַלענע הענטלעך. אונדזערע, די נייע, וועלן האָבן גלעזערנע הענטלעך.“

:: :: ::

ווען אירן זאָלן האַלטן פון דעם מעקסיקאנישן מינהאַנג — א נאַמען צו גיבן מענטשן נאָך גאָט: („יעזוס מאַריע כואַרעץ“), וואָלטן מיר פאַרגעשלאָגן לויט דעמזעלבן מוסטער איבערצומאַכן א פאַר באַ-קאנטע נעמען. לעמאַש!

יעהאָוואַ עלאַקסִים ש. ניגער.

רבנו של עולם אב. קאהאַן.

אל נוקם ונוטר ש. יאַנאַווסקי.

אל רחום וחנון זשיטלִאָווסקי.

שמע-ישׂראֵל ש. ראָזענפֿעלד, וכו'.

:: :: ::

אַן אייצע צו שרייבער:

אז איר זענט נישט זיכער מיט עפעס א וואָרט, גיט עס אין „געזענפֿיסלעך“. וועט איר בלייבן דער כאַכעם, נישט אייער קריטיקער.

אז איר קענט נישט געפינען קיין אידיש וואָרט פאַר אַן ענגלישן, גיט דאָס ענגלישע וואָרט אין געזענפֿיסלעך, וועט עס הייסן, אז איר טוט עס אומיסנע. דאָס וועט אייך ראַטעווען. איר וועט קענען זאָגן „קעיטן-קראַמען“, „סאַצענווידען“, וכו'.

:: :: ::

א באקאנטער מיינער פרעגט מיך: פארוואס מיינ איך אז די פלישטים וועלן בעשום-אויפן ניט באזיגן די סאָוועטן-מאַכט? — דאָפאַר, מיינ טייערער, ווייל אַ ליכט-שטראַל קען מען נישט איבערשניידן מיט קיין שווערד, ווי שאַרף און ווי לאַנג און ווי מאַכ-טיק די שווערד זאָל נישט זיין!

:: :: ::

איך זיי אין דער זון און איך פויל מיך אזוי צו שרייבן, ווי די זון פוילט זיך אונטערצוגיין. אַרום מיר איז גרין, זומערדיק און שטיף, אז איך הער מיינ דויפעק קלאַפן, נאָר מיינ פען וויינט מיט טינט. מ'דאַרף איר ס'נעזל אָפּווישן. אַנטשולדיקט.

:: :: ::

אין קאָפּ איז שטיף, ווי אין אַ נעסט ווען די פייגל טאַטע-מאַמע פליען אַוועק, און דאָס קליינזאָרג בלייבט אַליין מיט אָפענע פּיסקלעך צום הימל.

:: :: ::

„מאַזל-טאָו!“ — מאַכט ער — „אַ קאָמוניסט און האָט זיך גאָר אין מיטנדריען פאַרקוקט ווי פייגעלעך פליען, ווי וואַלקנס בויען-זיך-אויף, ווי גראַזן ציטערן!“ שרעקט זיך נישט, כאַוויירים, ס'איז נישט געפערלעך. ווער זאָגט עס דען, אז אַ קאָמוניסט טאָר נישט קוקן אָפּן הימל, טראַכטן איבער די רעמענישן פון לעבן-און-טויט? אַלעס וואָס מ'קאָן פאַרלאַנגען פון רויטן-אַרמיער אין מילכאַמע-צייט איז, ער זאָל האַלטן זיין ביקס אין אַרדנונג, זאָל גיין אין טאַקט, אזוי אז די גאַנצע אַרמיי זאָל זיך נישט אַרויסשלאָגן פון ריטס, זאָל נייען אַהין וואו מ'הייסט אים, אָבער פאַרווערן אים צו קוקן בעשאַס-מאַיסע אָפּן הימל — דאָס לייגט זיך נישט אָפּן סיכל.

:: :: ::

איך ווייס נישט: סי קאָן זיין, אז ס'איז אַפילע נישט קיין זינד קעגן קאָמוניסטישער דיסציפלין אַף אַ רעיגע צו בלייבן שטיין און אַ מאַר-טון: „אַהה!“ ווען אַ שטערן פאַלט פונם הימל, כאַטש אין דעם בין איך שוין נישט זייער זיכער. וואַרין סי קען זיין, אז אין דער רעיגע, וואָס איר בלייבט שטיין און מאַכט „אַהה!“, זאָל זיין גע-

ווענדט צי איר וועט פריער פארכאפן א פאזיציע, צי דער טוינע.

:: :: ::

ווי עס זענען דא אזוינע אידן, וואָס זאָגן, אז זיי זענען געווען
אידן נאָך פאַר מאַטאַן-טוירע. אזוי געפינט איר צישן אונדזערע
כאוויירים וואָס ווילן האָבן, אז זיי זענען געווען מאַרקסיסטן נאָךפאַר
קאַרל מאַרקסן . . .

:: :: ::

איך קאָן מענטשן, וואָס מאַכן דעם איינדרוק, אז זיי זענען גע-
קומען אַף דער וועלט ווי אַ שווערער כויוו פון זייערע טאַטע-מאַמע,
און איך קאָן מענטשן וואָס זעען-אויס, ווי זיי וואָלטן געקומען אין
דער וועלט אַריין ווי אַ לייכטער קאַפּריז פון אַ פאַרליכט פאַר פאַלקס.

:: :: ::

די יונגע שרייבער, וואָס הויבן-אַן מיט „אַראַפּרייסן“ די עלטערע,
זענען ווי יענע צייגניער, וואָס וואַרפן מיט אַ גרינג האַרץ שטיינער
אין אייערע פענצטער, ווייל זיי ווייסן, אז איר זייערע שויבן קענט
נישט אויסשלאָגן — זיי וואוינען דאָך אַף אַ ליידיק פּעלד!

:: :: ::

אַ טייל שרייבער מאַלן אַ לאַנד מיט אזוינע רעקלאַמישע פאַרבן,
גלייך — זיי וואָלטן עס געוואָלט פאַרקויפּען.

:: :: ::

די וואונדער פון ראדיאָ: דו רעדסט גלייכצייטיק אַריין אין
געכטן, היינט און מאַרגן — געווענדט אין וועלכן טייל וועלט מי
הערט דיך.

כ' מ' י' י' ...

א אירישער דיכטער, וואָס איז אַ שטיקל צייט געווען אַ „פּאָב־ליסיטי־אַגענט“ (געדונגענער רעקלאַמיסט) פאַר אַ געוויסן כאַזן, האָט איינמאָל זיך צעזונגען וועגן אים (אין אַ רעקלאַמע), אַז ער איז דער גרעסטעסטעסטעסטער כאַזן אין דער גאַנצער וועלט און אומגעגנט. אַז ער האָט דאָס איבערגעלייענט פאַרן כאַזן, האָט זיך יענער אויס־געריניקט דעם „גאַלדענעם האַלז“ זיינעם, זיך אַ גלעט־געטון דאָס האַריקע קמאַעל זיינס אַף דער געמבע און אַ מאַך געטוען :

„איר געפעלט מיר, יונגערמאַן אַנדערע פובליסיטי־אַגענטן האָבן אַ טעיווע, אַז זיי טרייבן־איבער, זענען מעגאַזעם, הייסט דאָס... איך האָב ליב, אַז מען זאָגט דעם עמעס — אַפילע אין אַ רעקלאַמע!“

:: :: ::

אַ „פּלאַנק־אַטאַק“ איז אַף מיר געקומען (דורך אַ בריוול) פון אַ כאַווערטע, וואָס האָט צו מיר טאַינעם: לעמאַי מיש איך מיך אין קאַמפּזאַכן? לויט יענער כאַווערטעס מיינונג דאַרף איך מיך אָפּגעבן בלויז מיט „סונסט, ליטעראַטור, וכוּ“, וועט זי מיך לעזן מיט אינ־טערעם, נאָר אין קאָמוניזם זאָל איך מיך נישט מישן.

איז וועגן דער טאַינע, אַז איך, אַ מיטאַרבֿעטער פון דער „פּרייהייט“, דאַרף מיך „בלויז אָפּגעבן מיט סונסט“, מיין איך וועט אויך דער כאַווער רעדאַקטאָר צוגעבן, אַז מ'פאַרלאַנגט פון קאָד מוניסטישע שרייבער, אַז זיי זאָלן זיך דאַווקע מישן אין שטרייקס, און אין אַנדערע זאַכן, אַף וועלכע איר, מיין וואוילע כאַווערטע, האָט האַפּאַנעם אַ פּאַטענט . . .

והא ראה: זעט די טאַינעם, וואָס מיר האָבן צו ה. ליוויק'ן, בלויז דאַפּאַר וואָס ער — מיט זיך נישט !

:: :: ::

וואָס איז דער כילעק פון איינעם, וואָס איז אַ כאַזער, אַ פלישטי, און וויל פאַרזשעברען די גאַנצע וועלט, אוילעס־האַזע, ביז אַ צווייטן, וואָס איז אַ שוויין און טוט אַלדינג, וואָס סי פּאָדערט זיך, סעדיי צו פאַרכאַפּן די גאַנצע וועלט אומשטערבלעקייט — די גאַנצע וועלט אוילעס־האַבע ?

:: :: ::

קעגן וואָס איז דאָס צורייך געקומען? — קעגן דעם, וואָס אַ געוויסער שרייבער און אַ געוויסער קריטיקער זענען ווי צוויי מעל-קעדיקע ווייבער, וואָס שטופן זיך קעסידער איינס ס'אָנדערע די ציצן אין מויל אַרין...

:: :: ::

ליטעראַטור — ווי קימאַט יעדער אַנדערע קונסט — באַשטייט אין דעם וואָס מי נעמט צייט שטאַף און מי מאַכט דאַפּן זאַכ-שטאַף.

אַ צווייטער (דינערער) מין פון ליטעראַטור ווערט באַשאַפּן דורך דער קונסט אויפצולעזן צייט אין רוים — פאַררוימן צייט. קלויבט זיך אויס אייער שרייבער: אָדער צישן די, וואָס נאָגל לען-צו די שאַטנס צו דר'ערד, אָדער צישן יענע וואָס גאַנווענען אימ-גאַנצן אוועק די שאַטנס פון דער ערד!

:: :: ::

זיי זאָגן: „יסורים, פיין“.

אָוואַדע איז דאָס אַריינקוקן טיף-אין-זיך פאַרבונדן מיט גרויס צאַר. נאָר וואָרען? עס איז אַ כילעק צישן דאָסטאַיעווסקי'ס פיין-ניגן זיך און צישן קאַלענע גימל'ס פיניגן זיך.

עס איז די מאַיסע מיט די צוויי כאַסידעם, וואָס זענען געקומען צום רעבין ער זאָל זיי זאָגן ווי אזוי טשוואַוע צו טון אַף זייערע זינד. האָט זיי דער רעבי געהייסן אַ וואָך דורכאַנאַנד טראָגן אַרבעט אין די שייך.

אין אַ וואָך אַרום טרעפּן זיך די ביידע טשוואַוע-טוערס: איינער הינקט, נעבעך, אַף ביידע פיס, איז גרין און געל-קוים וואָס ער לעבט. דער אַנדערער האָט רויטע בעקלעך, דרייט מיטן שטעקעלע, שמייכלעט:

— נו?

— נו!

— דו האָסט נישט אַריינגעלייגט קיין אַרבעס אין די שייך?

— אַריינגעלייגט.

— ס'פאַרוואָסזשע בין איך אזוי גרין-און-געל און דו נישט?

— שוויטע! דער רעבי האָט דען געזאָגט וואָסערע אַרבעס

מ'זאָל אַריינלייגן אין די שייך? איך האָב אין מיינע שייך אַריינגע-

לייגט אָפּגעקאַכטע אַרבעס . . .

:: :: ::

דער נימשעל איז: אין שרייבער פייניגט זיך מיט די „ארבעס“
דער אנדערער קאכט זיי אָפּ און — עסט זיי אויף!

:: :: ::

צו די וואָס קייען אונדזער קולטור־ארבעס:
ניין, אַדוינימלעך. מיר וועלן מיט אייך נישט גייען „דורך
פלאַטבוש קיין מאַסקווע“. מיר האָבן אַ נענטערן וועג. און אַ גלייך
כערן — אייער וועג איז שוין קרום דאָפאר, וואָס איר אַליין זענט
קרום.

ביכלאַל גייען מיר נישט מיט אונדזערע סאָנים אפילע ווען זיי
גייען זיך בלוין אויסשנייצן די נעז... מיר האָבן קיין צייט נישט פאַר
קיין אומשולדיקע עסקורסיעס. „קונסט“ איז ניט קראַנק צו האַלטן
אַ פעכליקע שווערד אין דער האַנט. אויב אייער „קולטור“ איז אזוי
אוייווער-באַטל, אַז מער ווי כליאַבען ליפּעווע טוי און רעדן שיינע רייך
דעלעך קען זי נישט, דאַנקען מיר זייער שיין.

:: :: ::

אויב איר זענט אַ באַלן צו ניין אַף אונדזער וועג (אפילע ווען
נישט אימנאַנצען מיט אונדז), וועלן מיר אייך מיטנעמען און האַלטן
אַף אייך אַן אויג... אָבער מיר מיט אייך וועלן קיינמאָל נישט גיין.
מיר וועלן פון אונדזער אָנגעצייכנטן שליאַך נישט אַראָפּ. דאָס זאָלט
איר וויסן!

:: :: ::

אונזער לאַזונג אין באַצוג צו דעם אינטעליגענטן מיטגייער:
כברוּהוּ וחשדוּהוּ...

(אויף ענגליש: Respect 'em and suspect 'em)

:: :: ::

די אַמאָליקע מענער־מאָדע צו טראָגן פאַרוקן איבער די אייגענע
האַר איז היינט צום לעבן געקומען אין דער אַמעריקאַנישער ליטעראַ-
טור: ס'דאַווּן איצטיקע שריפטשמעלער (פון טהאַרנמאַן ווילדער ביז
ראַדסליף האַל) טראָגן שייטלען אַף די אייגענע קעפּ. אַך די שייטלען
— ווייסער פודער. אַך דעם פודער — גאָלד־שטויב.
...און אונטער די שייטלען? פלישטימדיקע אומפלייט, אומ-
צוכט. דער קאָפּ איז פאַרדעקט. דער קאָפּ וויאַנעט אונטער „קינסט-
לערישע“ פאַרוקן.

:: :: ::

...איך האָב געהערט אַ פּראָסטע אידענע זאָגן וועגן אַ געוויסער פּויערטע:
 „זי איז געווען אזא געפּערלעכע שעלטערקע, אז פּייגל פּלעגן אויסמייַדן איר פּעלד.“

:: :: ::

אַף דעם שלום-עליכם יאַרצייט, האָט כאַווער אָלגין געפּריפט גיבן צו פּאַרשטיין פּאַרוואָס מיר קאַמוניסטן האַלטן הויך דעם אָנ-דענס פון אונדזער גרויסן קלאַסיקער, שלום-עליכם. עס איז דערפאַר — האָט ער געזאָגט — ווייל שלום-עליכמ'ס „טוביה“, „עפּערל“ און אַנדערע זענען אונדזערע מענטשן. ווייל (האָט כאַווער אָלגין גע-זאָגט), אויב ש"ע אַליין איז עפּשער נישט געווען זייער נאָענט צו אונדז, איז אָבער זיין מענטשן-מאַטעריאַל געקומען פון אונדזערע רייען.

ווייס איך נישט כ'לעבן, צו וואָס מ'דאַרף האָבן די אַלע פּאַר-ענטפּערונגען. די זאך איז דאָך זייער פּאַשעט: אַז די באַלשעוויקעס פּאַרכאַפּן ערגעץ די מאַכט, נעמען זיי צומערשטן צו די פּאַלאַצן. מיט די קליינע און שאַקלדיקע כאַטעס — האָט מען צייט שפּעטער. מיט דער קונסט איז אויך אזוי: מיר האָבן פּאַרכאַפּט שלום-עליכמ'ען, ווייל ער איז אַ גראַנדיעזער פּאַלאַצ. אי וואָס אין אַ גע-וויסן ווינקל פון דעם (אָדער יענעם) פּאַרכאַפּטן פּאַלאַצ געפינט זיך אַביסל מאַיִל, אָדער אַפּילע שימל? — נו, עפּענען-מיר אויף די פּענצטער, לופטערן-דורך! געפינען מיר אַ שטיקל מעבל, וואָס איז פּול מיט וואַנצן, אזוי, אַז מי קען עס נישט ראַטעווען, איז נעמען מיר עס אַרויס אין דרויסן אַרויס און מיר לייגן צו אַ שוועבעלע. שלום-עליכעם (און מענדעלע און פּריץ און גאָלדפּאַדען) זענען אונדזערע דאַפּאַר, ווייל אַלע אויצרעט פון דער וועלט זענען אונד-זערע! וואָס גרעסער דער אויצער, אַלץ מער קערן מיר זיך אָן מיט אים, און ער מיט אונדז.

:: :: ::

אַף דעם שטיקל נייעס, אַז די צאָל פון די פּאַעזיע-לעזערס האָט זיך די לעצטע צייט פּאַרטאַפּלט, באַמערקט אַ קלונער לעזער:
 „עס ווייזט אויס, אַז אונדזערע פּאַעטן האָבן די לעצטע צייט זיך גענומען — כאַסענע האָבן.“

... און וועגן באַריישען אויך

„אָט דאָס איז עס?“

יא, דאָס איז עס. וועגן דעם בוך האָט מען געהערט עס האָט אַ סקאַנדאַליעזן נאָמען. עס מוז זיין אינטערעסאַנט. דאָס דינע ער-לעכע בוך הערט קיינער נישט. עס ליגט אין דער זייט. צופעליק ניט מען עס א טאַפּ. אַ מיט ס'ערשטע בלעטל. אַ בליק אַפּן פּאַנים. עס האָט קיין בייגריבלעך ניט. קיין דראַמאַטישן פּוּז. אַ שטיל אַ באַשיידן בוך אין פּראַסטע קליידער. ווער הערט עס? ווער דאַרף עס?

די שרייענדיקע, די „בלישטשנדיקע“ האָבן אַף זיך אַלעמענס אויגן. זיי קריכן אין אויג אַרײַן. זעצן זיך אָן ווי אַ בעלמע. מ'זעט אַז ס'איז אַ בעלמע. מ'זעט בלויז: עפעס איז נישט קלאָר אין דער וועלט...

:: :: ::

אַ לעזער שיקט אונדז צו השערות, אַז (1) דאָס ענגלישע וואָרט „News“ (נייעס) נעמט זיך פון די ראשי-תיבות איסט, וועסט, נאָרט, סאוּטה, אַלע עקן וועלט — פון וואַנעט נייעס ווערן געזאַמלט און (2) דאָס וואָרט „אַדאַם“ (אַדאַם, מענטש) נעמט זיך אויך פון זעלבן שוירעש — נאָר אַף גריכיש: די איניציאַלן פון „אַדאַם“, שרייבט אונדזער לעזער, איז: אַרמטאָס (צפון), דוסיס (מערב) אַנאַטאָלע (מזרח) און מעזעמבריא (דרום).

:: :: ::

אַז מיר האַלטן שוין באַ ריזענען און באַ ליטעראַטור ווילן מיר אייך אַנזאָגן אַ בסורע“ (מיר שרייבן די-אַ ווערטער מאַנטאַג 23 טעג אינם יוני-כּוּדעש), אַז מאַני לייב דער „דיכטער וואָס האַלט דיין זיין פען ווי גאַלד“ האָט סאָף-קאַלסאָף איבערגע-ענטפערט זיינע ליטעראַרישע „פּסולים“ — דעם אַלפּאַנז וואָס הייסט מיסטער פּאַרווערטס.

:: :: ::

אַז מנחם-באַריישע וועט אויך קריגן זיין ראַסלפּלייש באַם „געלן פעטער פון אַמעריקע“, וועט זיך דער פּאַרווערטס מעגן באַריר מען, אַז באַ אים הערט מען דאָס לעצטע ליטעראַריש-וואָרט, פון די סאַמע לעצטע-שבּלעצטע שרייבער.

:: :: ::

איז שוין אַ כידעש, וואָס דער אַרבעטער האָט צום שרייבער און צום אינטעליגענט אזוי ווייניק צוטרוי?
 „גאָטפאַרדאָמזוי“ אלע — די ראַסל-פליישניקעס, די מוילמאַד-כערס, די באַשאַפער פון איידעלע פראַזשפיצן, וואָס זענען ווי די קרוזעשווקעס אַף די אונטערהויזן פון ביליגע זוינעס.

:: :: ::

אַקעגן אונדזערע „אַטלעסענע פעדים“:
 אַ פאָדים האָט בלויז דעמאָלט אַ ווערט, ווען ער איז איינגעוועבט אין אַ געוועב. אַ פאָדים, וואָס שטעקט אַרויס פונם (סאַציאַלן) געוועב, איז אַ דיסאָנאַנס. אזאָ פאָדים דאַרף מען אָפּשניידן—ווען ער זאָל זיין אפילע פון גינגאָלד. אזאָ פאָדים איז פונם ריטם אַרויס, מ'דאַרף אים איבערענפערן צו דעם עקס-צייכן פון אונדזער אָפּענער שער.

:: :: ::

דער פענונביקסלער האָט פאַראַכטאָגן זונטאָג געכאַפט אַ בליק אין ש. ניגערס „נאַטיצן פון אַ לעזער און שרייבער“, האָט ער דאָרטן געלייענט:

„אויב איינער פילט קעגן אַ שריפטשמעלער אַ טיפע פער-זענלעכע פאַרביטערונג, איז די גלייכסטע זאָך אָפּצוהאַלטן זיך אַ געוויסע צייט פון שרייבן אָדער רעדן וועגן אים און זיינע ווערק. און ניט ווייל ער דאַרף מוירע-האַבן, טאָמער וועט ער פאַרפירט ווערן און ניט דערשאַצן זיין ווערט. נאָר, פאַרקערט, ווייל ער קאָן פאַרפירט ווערן פון דעם יעיצער-האַרע צו שרייבן אָדער רעדן וועגן אים — צו-נוט“.

:: :: ::

דאָס טאַמעוואַטע מעלאַמעדל מאַכט זיך פרום ווי אַ פלוי אַף אַ פאַרויכעס. איר פאַרשטייט? ער האַלט זיך אָפּ פון שרייבן וועגן איינעם, וואָס ער האָט פיינט, נישט כאַלילע פון שלעכטסקייט (זאָל דער אויבערשטער אָפהיטן!) נאָר... מאַכמעס ער האָט מוירע, אז ער קען נאָך (פון גרויס סינע) שרייבן וועגן אים צו גוט.

:: :: ::

לויט דערזעלבער לאַגיק קומט אויס, אז מר. ניגער וואָלט זיך אויך באַדאַרפט „אָפּהאַלטן אַ געוויסע צייט“ פון שרייבן וועגן זיינע

פערזענלעכע פריינט, מאכמעס ער קען נאך כאָלילע וועגן זיי שרייבן „צו שלעכט“. פונדעסטוועגן איז דעם פענונביסקלער נישט באַקאנט קיין איין פאַל, וואו מר. ש. נ. זאָל נישט האָבן געשריבן וועגן די, מיט וועלכע ער האָט זיך געקושט אין די פיסקלעך — ווי, לעמאַשׁל: 5. קאַברין, יהואַש, לעסין און אזוי ווייטער. אונדז געדיינקט זיך אויך נישט, אז דאָס הייליקע מעלאַמערל זאָל געווען האָבן געשריבן „צו שלעכט“ וועגן זיי. עפּשער געדיינקט איר?

:: :: ::

דאָס איז נאָר אַ שפּאַנגל-נייע פילאָזאָפיע: וועגן אזוינע, וואָס מ'האָט נישט ליב, טאָר מען נישט שרייבן, ווייל מ'קען וועגן זיי כאָליר-לע שרייבן „צו גוט“. וועגן אזוינע, וואָס מ'האָט ליב, טאָר מען נישט שרייבן ווייל מ'קאָן נאָך וועגן זיי שרייבן „צו שלעכט“. שרייבן, הייסט דאָס, מעג מען בלויז וועגן אזוינע, וואָס מ'האָט נישט פיינט און נישט ליב, דעמאָלט קען מען זיך היטן די „קריטישע ערע“ אז מען האָט נישט ליב און נישט פיינט, שרייבט מען נישט צו גוט און נישט צו שלעכט, מ'שמעקט נישט און מ'שטינקט נישט.

:: :: ::

דאָס „הייליקע מעלאַמערל“ טראָגט זיך אום מיט דער „נאורלה“ אין ביידע הענט, גלאַצט מיט די אויגן, טאַלעפעט מיט דער צונג, מאַכט אַלערליי כוילע-נויפּלדיקע שטיק — קעדי מ'זאָל מיינען, אז ער טראָגט משיח'ן, און דאָס קוויטל-געלט זאָל זיך הויבן.

:: :: ::

פלוצים און מיטאַמאָל און נאַט אייך: קאָשערע אידן האַלטן פון גאַנדיס שיטע: זיך נישט קעגנשטעלן מעקדאָנאַלדס פּאַגראַמ-טשיקעס.

ערשט נעכטן, אויב איר געדיינקט, האָבן די „קאָשערע אידן“ געשריגן געוואַלד: „סטייטש, מ'שעכט אידן, און זיי גיבן נישט קיין ריר מיט אַ פינגער זיך צו פאַרטיידיקן“. ערשט נעכטן, אויב איר געדיינקט, האָבן די פּרוגס מיט די ביאַליקס מיט די אַש'ס געפינעט מיט די מיילער: „איר זענט מייז, מייז! איר באַהאַלט זיך אין די קעלער-לעכער, איר קריכט אַף די בוידעמער. איר שטעלט זיך ניט אַנטקעגן דעם סוינע. ווילט איר דען, אז די וועלט זאָל פאַר אייך דערעך-ערעץ האָבן?“

אַט דאָס איז געווען די פּראַזן-פיגורע, וואָס די הויפּט-נביאים

האָבן געטאַנצט בעשאַם די קעשענעווער פּאָגראַמען.
אַלע אידישע שרייבער האָבן געוועקט צו „קידעש האַשעם נישט
מיט ווערטער און קאוואַנעס, נאָר מיט אייזן און שטיין, מיט די ציין
און מיט די פּויסטען, מיט די נעגל און מיט גאַל, מיט שפּייעכץ און
מיט טאַט“.

אַרײַג, אַף פּרעמדע קעשענעם איז מען אַ מילדער מעכומן.
אויף אינדיש בלוט איז מען מילד און — פּאַציפּיסטיש. עמעס טאַקע
„מיר-אידן“ טאַרן זיך נישט לאָזן אויסשעכטן ווי די שאַף. מיר
דאַרפן זיך ווערן. אַז נישט וועלן קומען אונדזערע פייווענד-טען-
סענטס-געוויאיים און אונדז שיטן זאַלץ אַף די וואונדן, אונדז אָנרופן
מיט די ערנסטע נעמען, אונדז באַשפּיען מיט טויזנט טעפּ טינט.
אַבער אַז מעקדאָנאַלדס פּאָגראַממטיקעס שעכטן די אינדיער הונד-
דערטערוויין, איז... האַלטן מיר מיט ר' גאַנדין. אַז ס'איז שיין אַזוי,
און אַרדאַבע, וואָס מער מ'שניידט דיר דעם האַלז, אַלץ מער „רושענ-
טעלמאַן“ דאַרפסטו זיין און זאָגן „טהענקיין“...

וואו זענען די ראַספּלייט-שרייבער, וואָס זאָלן (אין די טעג פון
די פּאָגראַמען אויף אידן) האָבן געקלאַפט בראַוואַ די נאַרישע שאַף,
וואָס זענען אַרויפגעלאָפן מיט די העלזער גלייך אַפן שוויכעטס כאַלעף
און אים איינגעשפּאַרט אַרבעט?

:: :: ::

געלייענט מיסטער קאוועקיער'ס גלאַנצענדיק ליד?

— געלייענט.

— פול מיט אומעט, אַיִג? און מיט פאַרצווייפלונג — אַיִג?

ס'איז שרעקלעך, האַ?

— ניין, ס'איז גאָר נישט שרעקלעך.

— פאַרוואָס?

איך האָב מיר אַ קלאַל, אַז אויב אַ מענטש פּוצט זיך אויס די
שיך איידער ער לויפט אוועק צום טייך זיך טרענקען איז אַ סימען
אַז... ער איז אַקרייט און אַז ער וועט בלייבן לעבן.

— לויקנט איר, הייסט דאָס, אַפּ, אַז קאוועקיער'ס לידער זענען

פול מיט פיין און מיט שרעק.

— ניין. נאָר מיר וויינען נישט דאַפּון. דאָס איז אַ ביליג איר

דיש-טעאַטער מיטל: דו ווילסט, אַז דער „קאָסטימער“ זאָל וויינען?

— שנייך דיר אַליין די נאָז, און פּלויכע מיט טרערן. אונדזער איי-

נעם קומט דאָס פּאָר קאָמיש... אַז איינער זאָגט אין אַ ליד „איך בין אַ

גרויסער דיכטער“, האָט ער אונדז נאָך ווייט נישט איבערצייגט, אַז

ער איז א גרויסער דיכטער. און אז איינער שרייבט קעסידער פון טויט, הייסט דאָס נאָך נישט — אז ער זוכט נישט צו מאַכן קיין לעבן פון שרייבן.

:: :: ::

זע! א פולער הילצערנער קאסטן אָפּגעפּאַרַבט אַף אייזנאַקאָליר. דער פּאַרבער זאָגט, „ווער אייזן — דו האָלץ!“ דאָס עגאָאיסטישע האָלץ לאָזט זיך איינרעדן און ווערט... אייזן. דאָס דאָזיקע אייזן וואָס קאָן נאָר אָפּנאַרן דאָס אויג, קאָן אָבער נישט אָפּנאַרן דאָס פייער.

:: :: ::

דאָס צאָדיקל אין פעלץ, א. רייזען, איז געגליכן צו דער „שאַטל-טרעין“ (פּאַרבינד-באַן) צישן דער צווייטער און דריטער עווע-ניו על, באַ דער 42טער גאַס. לויפט, פייפט, טשאַדעט, מיינט מיידעדייע וויפיל מיילן עס מאַכט. אָבער מער ווי צישן אַ קורצן, נודנעם, שטויביקן אַהער-און-אַהין באַוועגט זיך עס נישט.

טעאטעריי

איך האָב מיר אַ שטיקל סימען ווי אזוי צו דערקענען אַ גרויסן שוישפילער פון אַ מיטלמעסיקן:
דער גרויסער (לעבעדיקער) שוישפילער וואָס לענגער ער שפילט אַ ראָלע, אַלץ שוואַכער שפילט ער זי. דאָס איז אַ פּאָשעטער פּראָצעס פון אויסברענון זיך.

דער מיטלמעסיקער (מעכאנישער) אקטיאָר, וואָס לענגער ער שפילט אַ ראָלע, אַלץ בעסער שפילט ער זי. ער איז ווי אַ שטיין, וואָס אַז מען (דער רעזשיסאָר) גיט אים נאָר אַ שטופּ באַרג אַראָפּ, קיינמאל ער זיך און ווערט וואָס אַ מינוט שווערער, וויכטיקער.

:: :: ::

זיטא יאָהאן אין דער פּיעסע „מעקינאַל“ (מאַשינאַל), איר האָט נאָך אזא אקטריסע נישט געזען.

אזא מוזיקאלישן קערפּער! אזא רייכן וואָקאַבולאַר פון שוויגן! איר פּאַנים פאַרמאָנט העכער אַ מיליאָן ווערטער און איז רייכער ווי וועבסטערס נישט-געקירצטער ווערטערבוך.

איך האָב שוין לאַנג געזאָגט, אַז די שוישפיל-קונסט האָט דריי מאַרדייגעס: (1) רעדן; (2) הערן; (3) שוויגן. זיטא יאָהאן (אין דער סצענע ווען איר „באַביט“ ליענט ס'בלאַט צייטונג) שווייגט העכער דריי מינוטן.

אזוי הערלעך שווייגן האָב איך נאָך אַף קיין שום בינע נישט געהערט.

:: :: ::

אין אַ געוויסער פּיעסע אין אַ אידישן טעאַטער איז דאָ אַ סצענע, וואו די הערליכע דאַרף נוצן אַ נאָדל-פּאַדים אַף צו פאַרנייען אַ קנעפל. וואָס, מיינט איר, טוט זי? אַ גרויסע אקטריצע וואָלט, פאַרשטייט זיך, נאָר קיין נאָדל-פּאַדים נישט גענוצט. אַ קלוגע אקטריצע וואָלט גענוצט זייער אַ דינע נאָדל מיט ווייסן פּאַדים, קעדרי אָפּצונאַרן דעם אוילעם, מ'זאָל מיינען, אַז זי נייט מיט די הוילע הענט. אָבער אונדזער שוישפילערין האָט גענוצט אַ גראָבע נאָדל, מיט שוואַרצן פּאַדים!

:: :: ::

. . . דערמאָנט זיך :

מיט יאָרן קריק האָב איך אין אַ אַידיש טעאַטער געזען ווי דער „ליבהאָבער“ גייט אַרום אַף דער סצענע מיט אַ ווייס־פאַרוויקלעטן פינגער.

דאָס האָט מיך אַזוי נערוועאיש געמאַכט, אַז איך האָב געמוזט אַרויסגיין הינטער די קוליסן און אויסמוסערן דעם אַקטיאָר. „אַבער וואָס זאָל איך טוען“, האָט ער געזאָגט, „אַז איך האָב פאַרט אַ קראַנקן פינגער?“

„בעהיימעניק“, האָב איך אים געענטפערט, „ווער זאָגט דען, אַז דו טאָרסט נישט האָבן קיין קראַנקן פינגער? נאָר וואָדען, אַף דער בינע איז דער פינגער נישט דיינער. ער קער צו דעם העלד וואָס דו שפּילסט ער קער צו דער פּיעטע. אַפּילע האַמלעט מעג האָבן אַ זאַנטיצע. נישט מער: ער איז מעכויעו אונדז צו זאָגן פּונוואַנטע זיין קראַנקער פינגער האָט זיך צו אים גענומען. אַז דו וועסט קריק אַרויפגיין אַף דער בינע זאָלסטו טאַקע באַמערקן, אַז דו האָסט דיר פאַרשטאַבן אַ פינגער. דאָס וועט זיך אַרײַנפאַסן אין יעדן טײל פּונם טעקסט פּון דער פּיעסע און דיין פינגער וועט אויפֿ־הערן צו באַאומרואיקן.“

:: :: ::

מאָרים שוואַרץ שרייבט שוין אויך אין „פאַרווערטס“. ער שרייבט פּון „זיין“ אַידישן יאַם אין קוּנר־אײלאַנד, וועגן קליינע קינדער, וואָס ער האָט אַזוי ליב... וועגן זיין „ערשטער קלאַס“ רייזע, וועגן די „אידן זיינע“ אין אַרנענטינע, וואָס האָבן אָנגעגרייט פאַר אים אַ באַרג מיט לאַקשן־סוּגלען.

יא, נאָכדעם ווי מאָרים שוואַרץ'ס „סטאַקס“ האָבן אָפּגעקראַכט אַף דער קינסטלערישער בערושע פּון באַרדוויי, האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער קאָן אָן אַידיש טעאַטער נישט לעבן...

:: :: ::

דאָס דערמאָנט אונדז, אַז באַריס טאָמאַשעווסקי האָט אין די שמואָלע יאָרן פּון זיין לעבן אויך געשריבן אין „פאַרווערטס“, אויך געשפּילט אין וואָדעוויץ; אויך געפאַרן קיין אויסלאַנד, און איצט הערן מיר, אַז... מ'האַט שוין אַ לאַנגע צײַט נישט געהערט פּון אים, פּון טאָמאַשעווסקי'ן.

:: :: ::

אין אונדזער אייגענער „מאָרגן־פרייהייט“ האָבן מיר פאַראַכטאָגן שאַבעס געליענט אַ „צעכלעכץ“ איבער אַ בסילע, נעלי קעסמאַן. דער צעכלעכץ, אין געשטאַלט פון אַ רעקלאַמע, האָט אין זיך געטראַגן די „הייליקע אונטערשריפטן“ פון אַסאַך וואַרשעווער אידישע שרייבער. דייעניקע שרייבער, וואָס זענען זייער מפורצעם ביי אידן, לאָזן וויסן דער וועלט, אַז האַשה מרת נעלי „דערמאָנט אָן די פּלאַסטישע לייסטונגען“... פון — — . דער לייטעראַט מלך ראַוויטש וויל אַפילע האָבן, אַז עס וואָלט געווען אַ גרויסער קאָוועד פאַר דער אידישער לייטעראַטור, ווען די „הינטער־קוליסן“ פון (נע־לי'ס) טעאַטער זאָלן זיך אַביסל מער פאַראַינטערעסירן מיט דער אידישע לייטעראַטור... און אזוי ווייטער און ווייטער און ווייטער.

:: :: ::

ששט! אידישע אַקטריצעס, בויגט־צו אַן אויער; מיר וועלן אייך אויסזאָגן אַ סאָך:

אויב עס קאָנווינירט אייך נישט אויסצוגעבן די נויטיקע פאַר דאָלאַרן אַף צו איבערצייגן די איסט־בראָדווייער קריטיקער, אַז איר זענט פּלאַסטיש און אזוי ווייטער, טאָ פאַרט אוועק קיין וואַרשע. דאָרט מאַכט מען עס אַסאַך ביליקער און שנעלער.

קונסט לשם קונסט!... איר וואָלט באַדאַרפט זען, ווי די וואַר־שעווער לייטעראַטן רעדן בלוז מיט „גאָט“, און אידער זיי שרייבן־אָן אַ לידל, שלינגן זיי איין אַ ריין האַנטוך און שלעפּן עס אַרויס דורך דער אַנדערער זייט, קעדיי צו רייניקן די אינגעווייד. איר וואָלט באַדאַרפט זען, וואָס סיטיצאַך אַביסל, אַז פּלוני בן פּלוני ווערט „באַפֿ־רוכטעט“ מיט אַן אידיע... ווי מ'פּאַטשט די פּרישגעבוירענע „גייס־טיקע קינדערלעך“ אין די טעכיסלעך, ווי אין אַ פּויק אַריין, אַז אַלע זאָלן זיך צענויפּלויפּן. און פאַרקערט־זשע, ווידער, האָט איר באַ־דאַרפט זען, ווי מ'עפּנט־אויף אַ לאַנג, שמאַל, פאַרדאַרט טייסטערל, מיט אַ פאַרזשאַווערט קנאַק־שלעסל, און ווי מ'וואַרפט אַריין צוויי קאָ־שערע, מאַגערע, ציטערדיקע פינגער און מ'שלעפּט פון דאָרטן אַרויס אַ גראַשנדל און מ'האַלט עס לעבן אויג און מ'לייגט צו ס'טייסטערל צום אויער און מ'גיט אַ קנאַק מיט די שלעסלעך. איר וואָלט באַ־דאַרפט זען, ווי פּילסודסקי'ס אידישע לייטעראַטן באַפּאַלן אַ שטיקל ראַסלפּלייש, — די ערגסטע פּלינגן סאָף־זומער זענען נאָך קיינמאַל אזוי נישט באַפּאַלן אַן אַפּטריט!

:: :: ::

איך האָב געהערט אין אַ איריש טעאָטער ווי איינער האָט
געזאָגט צום אַנדערן :
„סאָ נודנע שטיק — אַ כאַלאַשעס. אויב די קריטיק וועט כאַטש
זאָגן, אַז ס'איז אַלרײַט — איז אַלרײַט, אויב נישט — וועלן זיי מיר
שוין זען דאָ אין טעאָטער, ווי זיי זעען די אויערן !

:: :: ::

לודוויג זאָץ.

איך האָב נישט קיין מוירע געהאַט צו זאָגן מיט יאָרן קריק,
ווען קיינער האָט נאָך זיין נאָמען נישט געהערט, אַז ער איז אַ
גרעסערער קאָמיקער פון מאַגולעסקאָן.
און איך האָב נישט קיין מוירע צו זאָגן היינט, אַז ער איז אַן
ערגערער קאָמעדיאַנט פון...
הומאָר מוז באַלייכטערט ווערן דורך עפעס, קעדיי צו זיין דורכ-
זעכטיק, קרישטאָליק.

ווייזן מענטשלעכע וואונדן איז אַ גרויסע זאָך, ווען דאָס ווערט
געמאָן מיט דער קאָוואָנע צו היילן !
הומאָריסטן, וואָס האָבן ניט קיין כוש פאַר דעם טרויער פון
אונדזער לעבן, האָבן אָבער אַמאָל פּערזענלעכע צאַר און טרויער —
דאָס קויפט זיי אויס.

לודוויג זאָץ, אַ קראַנקער, מעלאַנכאָלישער מענטש, וואָס שפּילט
„זיידאַלעך“ אין הירשביינס פּיעסן, איז געווען אַ גרויסער טאַלאַנט.
דער זאַטער, באַרימערשער, פּוסטער — לודוויג זאָץ איז אַ
. . . ביליקער, שלעכטער, קאָמעדיאַנט.

:: :: ::

די „ניו־פּלעיריטס“? דאָס איז דער לינקער פּליגל אַף ענגליש.
פאַראַיאָרן האָט איר געזען דאָרטן אַזאַ פּיינעם שפּיל ווי „בעלט“
(אַביסל פאַרקלעקט אין לעצטן אַקט), היינטיקס יאָר האָבן זיי
אַנגעהויבן מיט אַפּטאָן סינקלעירס „סינגינג דזשייליבויירדס“ (פּרויז
לעכע בריינדיקעס) וואָלט מען עס פאַרטייטשט אין לעמבערג).
צוליב דעם, וואָס די בינע פון „פּראָווינסטאָן פּלייערס“ אין
מאַקדונאַל סטריט איז אַזוי קליין, זענען די מאַסנסצענעס געבליבן
ווי אַ שיינע, נאָר צענויפגעוויקלטע פּאָן.

:: :: ::

אַ לעזער וויל וויסן : צי איז דער מערצאָל פון „קאַרק“ — קערר.

אזוי ווי אין בארג (בערג), און צי איז דער לאָשן-יאָכיר פון „קנאָכן“ — קנאָך.

איך ווייס נישט וואָס צו ענטפערן, כ'לעבן. „אין קישן באַ- האַלט איך מין פּאָנים“ פון — בושע.

:: :: ::

„מאָמיר“ געהערט א. גלאַנץ' אַף דעם „טאָגס“, „אידישע שטונדע“. ער האָט געדאַכערט וועגן אידישן טע-יאַהטער. מיט אזא פּעט באַלעקעניש איבער דעם טע-יאַהטער, אז איך האָב שיר באַקומען די יאָס-קראַנקהייט —

זישן „בראַנפּמאַנס וואַרשט“ און „אַקידעס-איציק“ האָט דער איידעלער, בלאַנדער „יונגערמאַן“ („יעזוסל קוואַלוואַסער“) גערעדט וועגן אידישן גייסט, אידישער קונסט און אידיש טע-יאַהטער. מיר זענען געשטאַנען (אין „קעמפּ ניטגעדויגעט“) אַרום דעם ראַדיאָ-מאַשינל, זיך איינגעהערט, ווי ער קלינגט מיט זיין גלאַט צינגל אין . . . באַד אַרײַן, אין טע-יאַהטער אַרײַן, און מיר האָבן זיך דערמאַנט אַן יעקב גאַרדינס ווערטל, אז אַ מענטש קען זיצן אַף 100 דאָלאַר אַ וואָך, אָבער 100 דאָלאַר אַ וואָך קענען נישט — „וכו.“

:: :: ::

אין זיין פירוואָרט צו „מאַדמואַזעל דע מאַפּין“ רעדט טעאַפּילע נאַטיע וועגן קריטיקער, וואָס זייערע פענשפיצן זענען „ווי שנאָבלען פון שוואַרצע קראָען“, וואָס פיקן אין לעבעדיקע הערצער. — ער זאָגט:

דאָס ווידער-געפיל פונם קריטיקער צום שרייבער איז זייער נאַטירלעך. עס איז דאָס געפיל פון דעם וואָס באַשאַפט עפעס צו דעם וואָס באַשאַפט גאַרנישט; פון דעם זשומער צו דער בין... אַ קריטיקער (זאָגט נאַטיע) איז ווי אַ „הייליקער, קריסטלעכער טאַטע“, וואָס פאַרפירט אייער פרוי, און אַליין האָט ער קיין פרוי נישט איר זאָלט זי קענען פאַרפירן.

עס איז (זאָגט ווייטער נאַטיע) מאַיסע-כויוזעק צו טראַכטן, אז איינער, וואָס באַשרייבט בלוז ערלעכע און קאָשערע מענטשן איז אַליין אַ צאָדיק-אין-פעלץ, און אז דער וואָס באַשרייבט מענטשלעכע פאַרדאַרבנקייט איז אַליין אַ פאַרדאַרבערנער מענטש.

:: :: ::

איך האָב אייך שוין אַמאָל דערציילט דעם אַנעקדאָט וועגן דעם

יונגענמאן, וואָס האָט זיך געלערנט פון שילדקרויטן „שפילן טעאָטער“, און נאָר צום ערשטן האָט ער געפרופט נאָכמאָכן זיין הייזערייַט. די צאָרע מיט אונדזער אידישער פּראָלעטקונסט דאָהי און, וואָס מיר טוען נאָך סאָוועטרוסלאַנד אין אַלדינגט, אפילע אין די פּראָטיס, וואָס ווערן דאָרט באַטראַכט ווי אַ כּיסאָרן.

דער איבערגאנג פון אַ פּרייער, אומאָקאָדעמישער שפּראַך צו אַ קאָרעקטער מעלכע-שפּראַך, וואָס מוז גענוצט ווערן אין קאַנצע-לייען, אין אַזאַ, וואָס נעמט אָפּ דעם כּיין פון דער „שיפּכע“, — עס איז אַ מין סאָרט דערהויבונג פון אידיש, וואָס שטעלט אַוועק אונדזער שפּראַך צו דער מאַדרייגע פון אַ... לאָשנקוידעש. דער „לענאָלזירטער מאַמזער“ איז ס'ראָוו אין געפאַר צו פאַרלירן זיין מאַמזערישן קאַפּ, זיין מאַמזערישן שויבער. מ'דאַרף די „דינסט“ נישט באַהענגען מיט צופיל טאַפּלפּונקטן און גלעקלעך. מי דאַרף זי (אַ שטיק צייט, כאַטש ביזוואַנען זי וועט זיך צוגעוואוינען) נישט אָנטון אין קראַכמאַלעטע שירצן, און נישט פאַרקעמען אירע האַר אַזוי גלאַט אַף לינקס און אַף רעכטס, אַז עס זאָל אויסזען, ווי צוויי פּאַלשע אַטלאַסענע העלפּטן.

מיר דאַרפן זיך נישט לערנען רעדן מיט אַ הייזעריק קאַל! און קעגן דעם, כ'בעט אייך זייער, וואָס די זשיטלאָווסקיאַנער זאָגן „ערנסט“ — ווייסך נישט וואָס איר מיינט אַזוינס דאַמיט.

איך האָב אַנומעלטן אומיסנע איבערגעקוקט אַ בוך מיט בילדער פון קרימינאַליקעס און עס איז מיר אויפגעפאַלן-געוואָרן, וואָס קיינער פון זיי טראָגט נישט קיין שמייכל אָפּן פּאַנים. אַלע האָבן „ערנסטע אויסדרוקן“, אַלע זענען גוואַלדאָוונע סעריעז...

זאָלן מיר זאָגן, אַז אין דער ליטעראַטור איז פונקט פאַרקערט? אַז נאָר קרימינאַליקעס שמייכלען? איז וואָס-זשע וועלן מיר טוען מיט אונדזער אייגענעם שלום-עליכמ'ען, מיט מענדעלען, מיט פּרצ'ין, מיט אַש'ן, מיט איציק פעפּער'ן, מיט איציק קיפּניס'ן, מיט אַלבער-טאַנ'ען?

:: :: ::

איך האָב מיך שוין לאַנג אויפגעהערט צו כידעשן איבער דער נאַרישקייט פון די מענטשן, וואָס האַנדלען מיט אידיש טעאָטער, אַבער פון זייער אַריפמעטיקע קאָן איך מיך נאָך אַלץ נישט אָפּ-כידעשן.

אַז אַ שלעכט טעאָטער שטעלט אַ שלעכטע פיעסע און זי „ציט נישט“, שטעלט מען אַן אַנדערע, נאָך אַן ערגערע. פּיין! לאָגניש!

אבער לויט אַטדער פאַרמעל וואָלט דאָך אויסגעקומען, אז אויב אַ בער
סער טעאָמער שטעלט אַ בעסערע פּיעסע און זי „ציט נישט“, דאַרף מען
שטעלן נאָך אַ . . . בעטערע? אַיאָ? אזוי איז דאָך דער פּאַשעמער
סייכל מעכאַניעו! וואָס לאָזט זיך אויס? עס לאָזט זיך אויס, אז
אויב אַ שלעכטע פּיעסע ברענגט נישט קיין געלט, נעמט מען זי אַראָפּ
און מען שטעלט אַן . . . ערגערע. און אויב אַ גוטע פּיעסע „ציט
נישט קיין פּולע הייזער“, כאַפט מען זי אַראָפּ און מ'שטעלט אויך...
אַן ערגערע!

:: :: ::

אידיש טעאָמער: עס קומט אַרויף אַף דער בינע דער אַקטיאָר
ס. ער איז אַן אויסגעדינטער אָפּערעטן-קיניג. איצט איז ער אַלט
און הייזעריק, „מאַכט דזשאַבס“ אַף דער פּראָווינץ.

— וואו איז דער מענעדזשער?

— אָט!

— וואו טו איך מיך אָן?

— אויבן, אַפּן צווייטן שטאָק.

ער שלעפט זיך אַרויף, אין אַ צוגעדישעט געמיט, הוסט, טנט זיך
אָן, שמינקט זיך, קלעפט זיך צו אַ באַרד מיט וואַנטשעס, פּלעטשעט
זיי צו צום פּאַנים, קוקט זיך אַף דער ווייסער צונג, שפיגלט זיך,
זיפצט. ער איז שוין פאַרטיק.

אַז ער קריכט אַראָפּ אונטן טרעפט ער ווידער דעם דירעקטאָר.
יענער הענגט מיטן קרומן מויל אַף אַ ברעג פון אַ ציגאַר. מיטן
„צעפּטער“ אין דער האַנט ווישט זיך דער אַקטיאָר אָפּ דעם שווייס
הינטער דער קרוין, און גיט אַ פרעג מיט אַ צוגעדישעט קאַל: „איז
וואָס פאַר אַ פּיעסע שפּיל איך היינט?“ (אַז ער שפּילט פאַר אַ קעניג
— דאָס איז באַ אים קיין סאָפּעק נישט. ווייל וואָס דען וועט ער
שפּילן אויב נישט קיין קיניג?)

:: :: ::

מיר האַלטן, אַז דער טעקסט פון „דזשים קופּערקאַפּ“, איז אַן
אומיסטונדיקער פּלאַקאָט, וואָס איז אַרויסגעהאַנגען געוואָרן נאַטער-
הייד און די פאַרבן האָבן זיך צעשמירט.

:: :: ::

אין אונדזער „אַרטעף“ האָט זיך דער סטאַר-סיסטעם איבערגע-

טראָגן פון די אַקטיאָרן אַפֿן — רעזשיסאָר, און דער עיקער: אַפֿן
קונסט-ראַט.

ווי מיר הערן, האָט פּראָלעטפּען אויסגעקליבן אַ נייעם קונסט-
ראַט פון אירע מיטגלידער. דאָס איז אַ שריט צום גוטן. די „אַפּנאַ-
רערישקייט“ פון טעאַטער האָט אָפּט אַ שלעכטע ווירקונג אַף זיינע
אַנפירער. דער בינעגלאַנץ פאַרדרייט דעם קאַפּ. עס איז אַ פּראַגע:
זאָל מען שטעלן פּיעסן וואָס געפּעלן דעם רעזשיסאָר, ווייל ער קען
דאָרטן ווייזן זיין קענטעניש; זאָלן מיר שטעלן בלישטשענדיקע
פּיעסן אויף אַריבערצובלישטשען די בורזשואַזע טעאַטערס; אָדער
זאָלן מיר שטעלן פּיעסן באַוואָפּנטע, פאַרניכטענדיקע, רעוואָלוציאָנערע
— נישט אין זין פון נייע קונסטפּאַרמען, נאָר אין דעם זין, וואָס
זיי גיבן דעם צייט־קאָליר פון אונדזערע קאַמפּן, פון אונדזער פאַר-
ניכטנדיקן געלעכטער, פון אונדזער צאָרן און פּרייד?

מיר זענען אויך נישט איינשטימיג מיט כאַווער ג., אז אַ פּיעסע
וואָס מיר שטעלן, איז שוין מעמילע די בעסטע פּיעסע אין דער
וועלט. אַזאַ צוגאַנג צום „אַרטע“ איז נישט ווייניקער שעדלעך,
ווי אַן ענלעכער אַמאָליקער צוגאַנג צו אונדזער ליטעראַטור־ליניע.
אויב דאָס זאָל זיין אַ מיטל אַף „איינצוגעבן כּיישעק“ צו גיין זען
אונדזערע פּאַרשטעלונגען, זענען מיר גאַרנישט אזוי זיכער, אז
מ'דאַרף עס. אַ דיסקוסיע אין אונדזער רעוואָלוציאָנערער פּרעסע,
וועגן דער געראַטנדיקייט פון דער אָדער יענער אויפפירונג, קען אַרויס-
רופן פונקט אזוי פיל אינטערעס און נאָך מער.

:: :: ::

„בריליאַנטן“ זענען אַרויסגעקומען אַסאַך בעסער ווי מיר־האַבן
דערוואַרט.

די קאָמעדיע איז פול מיט גרינגן, אויפרייסנדיקן כּויעק־מאַטע-
ריאַל. צישן די טעקסט־שפּעלטלעך לייכט־דורך דער נייער (שוין
היינט אַביסל־פאַרעלטערטער) שטייגער פון די סאָוועטן באַלד נאָכן
בירגער־קריג.

די שפּיל איז הויך קאָמעדיאַנטיש, אַביסל איינגעשטילט און
פאַרפּיינערט דורך געלאַסענער רעזשי. די בינע איז פּראַקטיש גע-
בויט, עקאַנאָמיש אויסגענוצט. די „טענץ“ האָבן די מאַלע, וואָס
מ'ווייסט נישט אַקוראַט וואו זיי געפינען זיך. עס איז, ווי אַרן
קורץ'ס גראַמען. ערגעץ געפינען זיי זיך יאָ, אינם ליד, נאָר גיי
געפין זיי!

שוישפּילערדיש איז „בריליאַנטן“ נאָך פון אַ פּיקסערער קוואַ-

לימעט ווי „קופערקאָפּ“. אונדזער טעאָטער־קאַלעקטיוו וואַקסט און צעשפּאַרט אונטער די אַרעמס סיי די טעקסט־קליידלעך, סיי אפּילע די רעזשי.

עס זענען פּאַראַן פּיעסן, וואָס הויבן זיך ערשט אָן דעמאָלט ווען דער פּאַרהאַנג פּאַלט אַראָפּ. דאָס זענען די טיפּע, ווייט־נאָכ־קלינגענדיקע פּיעסן, וואָס לאָזן אַ רוישעם, וואָס צעווייגן זיך אינעם לייבונלעכן פּון צושויער ערשט נאָכדעם ווי ער פּאַרלאָזט דאָס טע־אַטער, דאָס זענען פּיעסן פּון ריזיקן פּאַרנעם („ריטשי קיטאָי“, „רעוויזאָר“, „אַ כאַסענע אין־קאַסרילעווקע“).

„בריליאַנטן“ איז פּון יענע מעסיקע גוטע קאָמעדיעס, וואָס אזוי לאַנג ווי מען זיצט אין טעאָטער האָט איר אַסאך פּרייד, איר ווערט מיטגענומען, דער טומעל האָט אָפּקלאַנג אין אייך, נאָר אז די פּיעסע ענדיקט זיך, ענדיקט זיך אַלצדינג — עס איז מער נישטאָ, ווי די עטלעכע גאַנץ־געראַטענע אַקטן. אַף דער אַנדערער זייט פּיעסע איז — הימל און ערד...

:: :: ::

וועגן דעם קריטיקער עסס רעצענזיעס גייט־אַרום דערזעלבער ווייץ (לעהאַוודיל) ווי וועגן עמיל לודוויגס ביאָגראַפּיעס פּון גרויסע מענטשן. צומערשטן שרייבט לודוויג אָן זייער אַ שיינע ביאָגראַפּיע, דערנאָך קומען זיך צענויף די פּאַרלענער־שומפּים און באַשליסן ווע־טעט ביאָגראַפּיע דאָס זאָל זיין...

:: :: ::

„דער אייזל קען דעם זשלויב פּון זיין באַלעבאָס“. דער גער־שטאָרבענער רודאָלף שילדקרויט האָט זייער גוט געקענט די האַנט, וואָס האָט אים דערלאַנגט עסן.

אַן אַקטיאָר פּון יענעם מין אַקטיאָרן וואָס עס איז קימאַט אַ באַליידיגונג צו זיצן אין טעאָטער בעאייס זיי שפּילן, מאַכמעס וואָס דאַרף מען זיי היטן? וואָס זענען זיי? — קאַטשעלאַבעס? הינ־קענדיקע שניידערס? מען קען זיך אַף זיי פּאַרלאָזן, אַז זיי וועלן אָפּאַרבעטן דאָס שטיקל אַרבעט ריכטיק. מען דאַרף זיי נישט קוקן אין די הענט אַרײַן.

שילדקרויט האָט געשפּילט אַלדינג וואָס מ'האַט אים אונטער־געטראָגן. „אייקעלע מאַזיק“, „קעטנגלידער“ און נעלעכע שטאַטעס. צום אידישן טעאָטער איז ער געקומען נאָכדעם ווי דער דייטשער טעאָטער איז (אין די מילכאָמע־יאָרן) געגאַנגען קאַפּוט. רודאָלף איז

געוואָרן אַ פּראָפעסיאָנעלער איר. נאָר אז די „יוהרן“ האָבן אים געגעבן אַביסל צו ווייניק ראָסל-פּלייש איז ער אַוועק קיין האַליוואָוד און געשפּילט „קינג-אַווי-קינג“ — אַ פּילם-שטיק, וואָס איז גע-נוצט געוואָרן פאַר אַנטיסעמיטישער פּראָפּאָגאַנדע. שילדקרויט'ס טאַנע: „וואָס האָבן צו מיר דיזע יוהרן? צומערשטן שטופּן זיי מיך אַוועק פּון זיך, (ער מיינט, אז מ'ניט אים נישט גענוג ראָסל-פּלייש) און דערנאָך ווילן זיי, אז איך זאָל זיי זיין געטריי.“ צום סאָף שטאַרבט רודאַלף שילדקרויט מיט דער „התקוה“ אויף די ליפּן, און אַלעס איז אויסגעצייכנט.

:: :: ::

„עס איז קיין אונטערשייד

ווי מען זינגט

אַבי עס קלינגט

דאָס יודיש ליד.“

וועמענס פּערז זאָל דאָס זיין? וועלכער שמעגעגע האָט גע-קענט אָנשרייבן אַזוינע סלאָנימישע ווערטער, אז וויססקאָיערנאָ גאַנצענאַל. „אַבי עס קלינגט, אַבי מען זינגט“ — אויב נישט דאָס מעדכען, וואָס דרייט זיך אַרום ווי אַ... פאַרווערטס אין ראָסל? (אָדער אין ראָסלפּלייש).

... און היינט פריץ הירשביין!

דער גרויסער „וועלט־רייזנדער“ פון אונדזער ליטעראטור, פריץ הירשביין, פעדלט מיט „קאמוניזם“, ווי א „סידליין“. געוויינלעך רייזט ער אין די אינטערעסן פון... מענטשלעכקייט, קונסט, יוישער, אומשטערבלעכקייט, גאָלדענע רייד. די אַלע מוסטערן טראַגט ער אין גרויסן רענצל. אין קליינעם רענצעלע אָבער, וואָס עס פירט מיט זיך — אין דעם „נעסעסער“, וואו עס ליגן האַרבערשטלעך, קעמעלעך, בריטווע־קליינגלעך, יאָר, און אזוי ווייטער, פירט ער אויך אביסל קאמוניזם.

דאָס גרויסע רענצל איז — פאַר פאַרנאָסע. דאָס קליינע רענצעלע איז גלאַט אזוי פאַר זיך אליין. מי פאַרט אַמאָל אויפן וועג, סי ווערט נישט גוט. מי פאַרביינקט זיך, דאָס האַרץ גיט אַ לעכץ. פון דעם קליינעם רענצעלע קען מען, פאַרשטייט זיך, קיין לעבן נישט מאַכן. אָבער — אַ שפּיל־טוען זיך דאמיט, זיך שוין־מאַכן דאָ מיט ס'פאַנים, — פאַרוואָס נישט? רויטע ליפּנפאַמאדע, ברודער הירשביין, אויף — „רויטע ליפּן“, איז דאָך אַוואַדע קיין סיכל נישט.

פאַלג מיך און — נו, וואָס קאָן איך דיך ראַטן, ברודערל פריץ הירשביין, דו וואָס האָסט שוין אַ שמעק געמאַן אונטערן עק פון אַלע קולטורן און איזמען און דו קענסט דיר נישט צו־קלייבן? דו, וועלט רייזענדער מיט אַ רענצל נומער איינס און אַ רענצל נומער צוויי?

:: :: ::

אַז דו לייענסט דעם שרייבער עקס האָסטו ס'געפיל, אַז ער שרייבט אָן אַן אונטערשלאַג. לויטער אויבערשטע און גלאַנציקע סבוירע, אָבער סע האָט קיין האַפט נישט, און באַם ערשטן ריס וועסטו ארויסזען די — לופט.

:: :: ::

באַ מאַרסעל פרוסט'ס שרייבערייען, האָט מען דאָס געפיל ווי מי וואָלט מיט אים געטיילט זיין קינסטליך־קינסטלעריש קראַנקציימער, — דאָס צימער, וואו ער האָט געלאָזט אויסקלעבן די ווענט מיט שווערע געוואַנדן, פאַרהאַנגען אַלע פענצטער מיט סאַמעט־שטאָף און נישט אַריינגעלאָזט פון דרויסן קיין שוין, קיין זערנע ליכט.

אין פרוסט'ס שריפטן כאפט זיך קיינמאָל נישט אַרײַן קיין קלאַנג פון דרויסן, קיין אָפּשיין פון עפעס אַנדערש אַכוץ פון זיין אייגן קראַנק, קאַפּרײַזנע, טערפּקע געמיט, וואָס שמעקט ווי יאָמקיפּער באַרלעך אַף אַ בוידעם.

פרוסט איז אַ קראַנקער, איבערטריבן־שארפּער מאַזאַכיסט. ער האָט האַנאַע פון יסורים, פון ביטערע טראַכטענישן, פון טויטגע־דאַנקען, פון קראַנק־זיין.

פרוסט — די פיינסטע לעצטע פרוכט פון דעם פוילן בוים, וואָס הייסט בורזשואַנע דעקאדענץ, דער קולט פון שפּילנזיך מיטן אייגע־נעם קנופּ און האָבן די מענטשהייט אַרום זיך ווי אַ פאַרגאַפּטער אוילעם פון ליידיגנייער, וואָס האָט נישט מער וואָס צו טאָן, ווי צו שטייען און קוקן ווי פרוסט לויזט די האַרװאַרצלטיפענישן פון זיין נעשאַמע און — אַפּלאָדירן.

פרוסט טראַגט אַ מאַסקע, וואָס איז אַקוראַט ווי זיין אייגן פּאַנים.

דאָס איז די — „ריכטונג“.

„נעם אַראָפּ די הויט פון דיין פּאַנים“, זאָגט די בורזש־קונסט, „און מאַך דיר דאָפּן אַ מאַסקע“ — אַלדינג נאָר נישט דאָס אייגענע פּאַנים, אָדער דאָס אייגענע פּאַנים הינטער שליערן.

:: :: ::

מאַרסעל פרוסט האַלט זיך אַליין אַף דער שוים און... בענקט נאָר זיך.

„וואוּ בין איך?“ פּרעגט פרוסט מיט פּלוצימדיקער שרעק, בעאייס ער האַלט זיך אַליין אַרומגענומען מיט ביידע הענט. „אַט בין איך!“ ענטפּערט ער באַרואיקט און ער קריכט אַראָפּ אין קעלער אַרײַן, און קריכט אַרײַן פון קעלער, און באַשרייבט זיין אַראָפּקריגן און באַשרייבט זיין אַרױפּקריכן, און באַשרייבט זיין באַשרייבן.

:: :: ::

די מאַנומענטן פאַר די „אומשטערבלעכע קינסטלער“ זענען גע־מאַכט פון בלאַען אייז. און דער גרעסטער „קינסטלער“ איז יענער־יעניקער, וואָס קאָן פון אייז אויסהאַקן דינעמלעכע „אייביקע מאַ־ציוועס“.

:: :: ::

פּלאַסטיק :

מיט אַ פּלאַסטישן באַוועג פון איר גוף, האָט זיך די פּלאַסטישע

אידישיסטיקע פון די בראַנקס אוועקגעזעצט באַ אַ פּלאַסטישן מאָלצייט פון ראָסלפּלייש, וואָס איר מאַן האָט „פּאַרדינט“ פון די פּלאַסטישע באַוועגונגען פון הונדערט מענטשן, וואָס ברעכן זיך באַ מאַשינען. מיט אַ פּלאַסטישער מינע האָט זי אָנגעזידלט איר דינסטמידל פאַר באַוועגן זיך צו פּאַוואָלי, ד. ה. צו פּלאַסטיש, און מיט דעם פּלאַסטישן ברוינעם שוויס-הינטל אַף די הענט איז זי אַרונטער די טרעפּ, וואו עס האָט אַף איר געוואַרט אַ פּלאַסטישער אָטאָמאָביל, מיט אַ פּלאַסטישן מאַנצביל, מיט וועלכן זי איז געפאַרן פאַרברענגען אַ „פּלאַסטישע“ נאַכט.

:: :: ::

אַ בירגלעכער האָטעל אין עלענוויל. אַ אידישיסט מיט זיין אידישיסטיכע. זיי האָבן אַ שוין קינד, אַ מיידעלע פון אַ יאָר פיפּט-האַלבן.

פּאָטער: (צום קינד) זאָג דעם מאַן, ווי דו הייסט. ווי איז דיין נאָמען? וואו וואוינסטו? זאָג, נעשאַמע-מיינס, זאָג, קרוין! קינד: (מיט שיינע לעקעלעך און שטומפיק-שיינע אייגעלעך, דערלעבט אַף אַף גיך ווי אַ שווערע לאַסט, וואָס מען וויל פּאָטער ווערן, קוקט בעשאַם מאַיסע אַף קיינעם ניט) מײן נאָמען איז זעלדע ראַסקין, איך וואוין אין נומער 66 יענע-און יענע גאַס, אין די בראַנקס. מײנע אינציאַלן זענען ז. ר. מײן טאַטע הייסט מיסטער ראַסקין. מײן מאַמע הייסט . . .

פּענונביקסלער: (גלעט ס'קינד איבער די שיינע לעקעלעך). נו, גענוג, גענוג, קינד.

פּאָטער: (ווי אַ קליעשטש צום קינד) זאָג דעם מאַן, ווען דו ביזט געבוירן געוואָרן, און ווי אזוי דו לייגסט אויס דיין נאָמען.

פּענונביקסלער: כ'לעבן, מי דאַרף נישט.

פּאָטער: זאָג, זאָג, קרוין מיינס, זאָג!

קינד: (זאָגט, ווי עפעס אַ בלינדן שפּרוך, וואָס מיינט גאַר-נישט).

פּאָטער (צום פּענונביקסלער): זי קען דעקלאַמירן אויך. (צום קינד — נאָך איידער איך האָב צייט צו זאָגן, אז מי דאַרף נישט.) דעקלאַמיר, גאָלד מיינס, דאָס ליד... דו ווייסט שוין וועלעכס.

קינד: (טאַמעוואַטע, מיט אויסגעצוואָגענע אייגלעך) וועלעכעס?

פּאָטער: דאָס ליד פון שש...

קינד: דאָס ליד פון שניי?

פאָטער: יאָ, גאָלד מיינס. יאָ, זעלדעלע, נו, זאָג: „אָף די פעל־
 דער איז גענאָנגען —“ נו, דו ווייסט שוין!
 קינד (פרופט דעקלאַמירן אויטאָמאָטיש און קאָלט, ווי די לינקע
 ווייט פון אַ בלעכן לעפעלע, נאָר זי פארפלאַנטערט זיך).
 פאָטער: (שטרענג) אזוי האָב איך דיך געלערנט, האָ? זי האָט
 זיך אַביסל צעטומלט. זי'ט זיך דערמאָנען. (צום קינד) נו, זעלדעלע!
 נו, קרוין מיינס. „קאמאהן“— נו! נו! נו! נו! נו! נו! נו! נו!
 דאָס קינד האָט געמאַכט פון די ליפעלעך אַ וויינשל.
 האָט זיך געוואָלט צעוויינען. האָט דער זלידנער אידישיסיטישער
 טאַטע אַ געשריי געטאָן „ניין“. האָט זיך דאָס קינד געבעך נאָך מער
 דערשראָקן און אַרויסגעפלאַצט אין אַ געוויין. האָט דער טאַטע שוין
 לענגער נישט געקענט אויסהאַלטן און געגעבן דעם פיפטהאַלבן־יעריגן
 מיידעלע אַ פאַטש.

„די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז...“

די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז: טאַנען מיט קאווע ווערן אויסגעטרונקען באַ דיראָ רייד. טוצן מיט נאיוועס ווערן אויפגעבלאַזן, ווי פיש־פענכערס, באַ דיראָ ווערטער...

ווילדפרעמדע דיאגנאָסטיקער פון „שרייבערשע קרענק“ טאַפן אונדז באַ די דויעפּעס, לייגן אַרויף די האַרטע, שטעכנדיקע געלערנטע בערד אַף אונדזערע קאַלטע פלייצעס.

מיך קיצלען זיי — די בערד פון די דיאגנאָסטיקער, צעלאַך איך מיך און ווער קריק אַנשלאָפן...

אַנדערע ווערן מי יודייע ווי ערנסט דאַביי: ס'דיר אַ קלייניקייט, אַ דאָקטאָר טאַפט דיר!...

אַף קרענק קרענקען מיר טאַקע — דאָס איז עמעס.

פון אַ צוויי ווייס איך אַליין: „ליטעראַרישע צוקערקראַנקייט“ און „ליטעראַרישע גאַלשטיינער“.

די „צוקערקראַנקע“ — די זיסע, די גוטע, האָבן פעטע געמיטן, לויבן יעדן איינעם, שמייכלען מיט לאַקריץ, האָבן אויווער־באַטלדיק ליב אַלעמען.

דער אַנדערער ליידיט פון אַ צעברייטערטע גאַל — זענען אַלע זיינע שריפטן ביטער און פאַרסאַמט...

פרעמענציעס:

— דערלאַנגט ס'טעלערל פונם הימל!...

— דעם רעננבוין — זייט אזוי גוט!...

אַביסל גאַל שאַדט נישט, ווי אַביסל „צוקער“ שאַדט קיינעם נישט, נאָר צופיל איז אומגעזונט...

באַ די „אַקום“ מישט מען גרינגער, געראַמענער.

דער „ביטערער“ באַקומט פאַר זיין קינסטלערישער „גאַל“ אַ שיינע מאַטבייע, קען ער זיך קויפן צוקערלאַך און זיך זיס מאַכן ס'מױל.

דער „זיסער“ האָט אַן אַפּזאַץ פאַר זיין זיסקייט, ליגט עס נישט אין זיין „לעבער“, און סױ יעירט נישט.

באַ אונדז — איז נישט מיין ביטערקייט, ניט דיין זיסקייט האָט עפעס אַ ווערט.

מיר דאַרפן עס אַליין אַראַפּשלינגען און זיך פאַרסאַמען דאַמיט.

איז טאָקע אונדזער וויינגאָרטן פול מיט די זיסע טרויבן, וואָס זענען פעטיק, קלעפן זיך צו די הענט, און מיט די גרינע זויערע טרויבן, וואָס מ'קריגט פון זיי בויכווייטיק.
 די „טערפּקע" און האַלב־זיסע וויינטרויבן זענען קימאט אין אונדזער גאָרטן נישטאָ.
 (סיידן איר ווילט אַריינרעכענען די ש. ניגער'שע „צמוקים" — אָבער זיי זענען דאָך „געטריקנטע און געוועטשטע".)

:: :: ::

. . . אז מען שרייבט אסאך, שרייבט מען אסאך־קאָל־סאָף אַמאָל אָן אַ קלוגע זאך אױך. דאָס איז עמעס אַפּילע וועגן קאָנפּוזיציום, וועלכער זאָגט ערנעזי:
 „. . . אַה דריי אױפּאַנים קאָן דער מענטש קומען צו כאַכמע: דורך גאַכטראַכטן, וואָס דאָס איז דאָס גאַבעלסטע; דורך אױמיטאַציע, וואָס דאָס איז דאָס גרינגסטע; דורך דערפּאַרונג, וואָס דאָס איז דאָס ביטערסטע וי"

:: :: ::

איז קונסט אַ צו פאַרשלאַפּערן? אָדער אַ אױפּצעוועקן?
 די פּלישטים האָבן פון אױביקאָן גענוצט קונסט, ווי „שווערע שלאָפּנעטראַנקען", אַה צו באַרואיקן און פאַרטשאַדען, ווייל זיי האָבן געהאַלטן, אז בעסער מאַכן דאָס לעבן קען מען נישט, מען קען נאָר רייכער מאַכן דעם כאַלעם.
 מיר גלויבן, אז דאָס לעבן קאָן נאָך אַ היפש ביסל אױסגעבער סערט ווערן: אַסאך נױטן, קראַנקהייטן, נעשאַמע־פּיין קאָנען דער־לייכטערט ווערן — אױב נישט אינגאַנצן געהיילט ווערן.
 דאַרפן מיר אַ קונסט אַ לייכטיקע, אַ קלאַרע, זי זאָל די אױגן מונטערן, דאָס האַרץ אױפּוועקן.
 און קאָן אונדזער קונסט נישט ענטפּערן, מוז זי כאַטש פּרעגן:
 וואָרין אַ פאַרשוויגן רעטעניש איז אַ מאַפּל רעטעניש.
 אַ סאָד אין אַ פינצטערן וואַלד איז אַסאך מער סאָד ווי אין אַ זוניקן סטעפּ.
 אַ זוניקן סטעפּ.

:: :: ::

. . . וואו זענען אונדזערע פיאיקע צייטונג־לייט, אונדזערע רעפּאָרטאָרן?

פארוואס לערנען זיך נישט אונדזערע „יונגע“ אַנשרייבן א גוט שטיקל ניס?

פארוואס איבן זיי זיך נישט, ווי די אמעריקאנישע שרייבער, אף רעפארטאזש, אף גוטער מעלאַכעשאפט, איידער זיי גייען איבער צו דער העכערער מאַלעריי?

איך זוך אין אידישן בלאַט א שטיקל ניס, וואָס זאָל האָבן אַן אייגן פּאָנים, אַן אייגענעם דעך, — נישטאָ אַזוינס!

מיר זענען אַזוי אַרים, אַז מיר שעמען זיך אַרויסצונעמען פון קעשענע ווייניקער ווי א . . . רענדל.

:: :: ::

דער כילעק פון „קונסט“ ביז נישט־קונסט איז א . . . רעגע! דער „קינסטלער“ הערט־אויף 1 רעגע איידער ער הערט־אויף צו קענען; דער נישט־קינסטלער הערט אויף 1 רעגע גאַכדעם ווי ער הערט־אויף צו קענען...

אין דער איינער רעגע איז עס געווענרט.

:: :: ::

אַז איכ'ל אַמאָל האָבן צייט, וועל איך מיך אַנדערזעצן אַנשרייבן אַן עסיי איבער שריפט־שטעלער און די נעמען פון זייערע העלדן. זייער אָפט גיבן די נעמען פון די העלדן אַרויס דעם סאָד פון זייער באַשאַפער.

בא שלום עליכם זענען די נעמען צו די העלדן צוגעוואקסן.

בא מענדעלין זענען זיי אַריינגענייט אין גוף אַרײַן.

בא פּרצ'ן זענען זיי שטענדיק מיט דעמוזעלבן שטאַף איבערגע-צויגן, — ווי זייערע קאַפּאַטעס.

בא אַפּאַטאַשון קען דער „העלד“ פונקט אַזוי גוט הייסן דזשעק ווי באָרוך!

ס'איז קיין כילעק נישט.

רייזען היט זיך מיט די נעמען; ער האַלט זיינע נעמען שטענדיק אין גרוי, — „גאַלדמאַן“, „לעווין“ א. א. וו.

שווער צו זען בא רייזענען ווי אַזוי די העלדן הייסן.

בא מיר אַליין הייסן די מענטשן „קאַסטעלשפּענער“, „באַנטשיר-נעלאָ“, „מעלאַכרינאָ“ — א סימען אפּאָנים, אַז דאָס איז בא מיר אומיסונע.

אַפּט, אַז איך האָב קיין צייט נישט צו לעזן א גאַנץ בוך, גיב איך א בליק־איבער די נעמען פון די העלדן, קען איך דאַפּן וויסן מיט וואָס דאָס בוך שמעקט.

אין „קונסט“ ווי אין לעבן פארראטן אָפּט קליניקייטן, זשעסטן אומגעריכטע, מינעס נישט אויסגערעכנטע.

:: :: ::

ס'איז נישט צו פארשטין :

א שרייבער שרייבט 25 יאָר. אפן 26טן יאָר פארבעט מען אים אין שטעט און שטעטלעך, ער זאָל קומען האַלטן רדאַשעס און דער-קלערן, וואָס האָט ער געמיינט מיט זיינע 25 יאָר שרייבן.

ווי קאָמיש דאָס איז !

יעדן טאָג פון 25 יאָר (אָדער צו מינדסטן יעדע וואָך !) האָט דער שרייבער געשריבן, דאָס הייסט דערקלערט, וואָס ער טראַכט, וואָס ער מיינט... אָבער דאָס איז אַפּאָנים נישט געווען גענוג קלאָר. פארבעט מען אים דערפאר אפן 26טן יאָר, ער זאָל אין אַ שאַצוויי קלאָר-מאכן דאָס, וואָס ער האָט נישט געקענט קלאָר מאַכן אין 25 יאָר !

:: :: ::

מען רעדט שטענדיק וועגן דעם, אז דער לעזער דאַרף קענען אַריינטראַכטן אינם שרייבער אַריין דאָס, וואָס (דער לעזער) וויל.

איז דאָס טאַקע אזוי ?

איז די ליטעראַטור בלוז אַ ליידיק גלאָז ? צי עפּשער איז די ליטעראַטור אַ פול גלאָז מיט וויין, אָדער מיט וואַסער — איר קענט דאָס באַלויבטן ווי איר ווילט, אָבער אַראָפּנעמען און צולייגן קענט איר נישט ?

איז ליטעראַטור דער בלומענטאָפּ אָדער... די בלום אַליין ?

דאַרף קונסט האָבן בלוז אַ פּאָנים, אָדער אַ טאם אויך ?

זאָלן די ליטעראַטור-בלעטלער ענטפערן דאַרויף.

זיי האָבן גענוג צייט.

:: :: ::

פארוואָס זענען מיר, „גאַליצישע מענטשן“, מעכויעוו צו וויסן וואָס איז „סקאַוואַראַדע“ און „מאַכשאַוועסן“ און „זאַראַזע“ און „אונטערניין צום ראָוו“ און „צעדרומשקעט“ און „כניעקן“, בעאייס די ליטוואַקעס ווילן ניט וויסן פון אונדזערע „רונעטן“ און „געשרי-בענע פאַסאַליעס“ און „גראַנשל“ און „וויקשעפל“ און „טראַיגל“ און „קראַכער“ און „האַצאַדראַלאַ“ און „באַרגידקיניג“ און „אַ האַוואַדיע

הינט", און "סי פּערעט די גאַל" ? און "סי פליט אַ קאַניע" ? און
 "וואָס האָסטו פיר מיט אים" ?

איך מיינ, אז די נישט-גאַליצישע שרייבער מעגן זיך אַביסל באַ-
 מיען צו פאַרשטיין די מעכאניקע גאַליציזמען, זיי גיבן גלייכע רעכט
 אין דער מישפּאַכע פון אונדזערע אידישע דיאַלעקטן, און נישט קרוי-
 נען קיינעם פון זיי ווי די "הויך-שפּראַך" !

דער פּלאַט-אידיש פון די ליטוואַקעס איז מיר (גלויבט מיר, בע-
 נעמאַנעס!) פונקט אזוי שווער אָנגעקומען, ווי דער מיטל-הויך-אידיש
 פון מיינע לאַנדסלייט קומט אָן איזי כאַריקן.

פונדעסטוועגן וואָלט איך מיך געשעמט צו זאָגן, אז איך ווייס
 נישט, אז "קיטקע" איז אַ "קויליטש", בעאייס איזי כאַריק שעמט זיך
 ניט צו זאָגן בעפאַרעסיאָ, "אז ער ווייסט נישט, אז "פּיאָרן" הייסט
 אַ מעשוּגאַים-הויז !

עס איז שוין צייט, כ'לעבן, אז עמיצער זאָל פאַר אונדז (נישט
 אַף כוויזעק, נאָר אין ערנסט) אַנטפּלעקן דעם רומענישן און אונגאַר-
 רישן אידיש, ווי אויך די ציטערדיקע ווייבלעכקייט פון דעם אידיש,
 וואָס ווערט גערעדט אין יענע פּוילישע קאַנטן, וואו אַ לעפעלע איז אַ
 "לעפעלעכען" און אַ "שטערנטיכל" — אַ "שטערנטיכעליי" !...

:: :: ::

עס זענען פאַראַן שרייבער, וואָס באַגניען זיך מיט זייערע
 "העלדן", ווי שיד-פּוצערס באַגניען זיך מיט — שיד: צום ערשטן
 שפּיען זיי אַף זיי אַרויף, דערנאָך פּוצן זיי זיי אַרום, זיי זאָלן גלאַנצן.

:: :: ::

דער נאַר טראַכט קימאַט דאָסזעלבע וואָס דער קלוגער, נאָר דער
 קלוגער טראַכט דאָס מיט אַ פּאָר יאָר פּריער.

דער אנטלאפענער אברהם ריזען

ווען דו האסט ווי א ביליגער טעאטער-העלד א קלאפ געטאן מיט דער טיר פון דער פרייהייט-רעדראקציע, און זיך געזענגט מיטן ארבער טער-קלאם, האסטו אָנגעגעבן פאר א סיבע דאָס, וואָס די „פרייהייט“ האָט געשריבן עפעס אזוינס מיט וועלכן דו האָסט נישט מאַסקים געווען. עמעס? דאמיט האָסטו, הייסט עס, געזאָגט, אז דער שרייבער אינדענטיפֿיצירט זיך אידייאַיש מיט זיין צייטונג. ריכטיק? און אז יעדער איינציקער מיטאַרבעטער פון א בלאַטצייטונג טראָגט אַף זיך די אַכראַיעס נישט נאָר פאַר דעם אייגענעם נאָמען, נאָר אויך פאַר גאַלצריג וואָס זיין צייטונג שרייבט. איז'ס וואָר?

נו, גוט, מיר האַלטן דיך באַ דיין וואָרט, אברהם ריזען, און מיר פרעגן דיך, צי ביזטו איינשטימיג מיט דיין צייטונג, דער „פאַר-ווערטס“, וועלכער שרייבט אַף דער ערשטער זייט, דעם 26טן טאָג אין יוני-כּוידעש, 1930:

„. . . ווי באַוואוסט, האָבן זיך צישן די פּאַפּירן וואָס דער געוועזענער ניו-יאָרקער פּאָליס-קאָמישיאָנער ווהעילען האָט פאַרעפּנטלעכט, געפונען עטלעכע דאָקומענטן וועגן דער פאַר-בינדונג צישן דעם „אַמטאָרג“ און דער פּראָפּאַגאַנדע פון די קאָמוניסטן אין אַמעריקע.“

דיר איז אודאי באַוואוסט, אברהם ריזען, ווי אזוי די-יאָ „דאָ-קומענטן“ זענען מיאום-געפּעלשט געוואָרן. דער סקאַנדאַל פון דער פעלשונג איז געווען אזוי גרויס, אז דער ניו-יאָרקער דרוקער, וואו די „דאָקומענטן“ האָבן זיך געדרוקט, האָט אַרויסגעגעבן אַלע באַווייזן פון דער פעלשונג פאַר דער „דיילי ניוס“. קימאַט אַלע קאָפיטאַליסטישע צייטונגען האָבן נאָך אַט-דער אויפּדעקונג אַראָפּגעלאָזט די נעז און... אַדער געכאַפט אַ שווייג, אַדער געזידלט דעם פּאָליס-קאָמישיאָנער פאַר זיין נישט-געראַטענעם אַקט.

איז דאָס דיר באַקאַנט, מר. ריזען, צי נישט?

סיי-ווי-סיי: מיט דעם: וואָס דו האָסט נישט אַרויסגע פאַדערט דיין צייטונג זי זאָל אָפּליקענען אַט-די שערנדלעכע מסירע אַף די אַרבעטער, האָסטו צוגעגעבן, אז — דו ביזט מאַסקים מיטן פאַר-ווערטס, אז „ס'איז באַוואוסט, און אזוי ווייטער“. הייסט דאָס, אז דו ביסט מאַסקים מיט בעסעדאָוסקין! הייסט דאָס, אז דו ביזט — וואָס דו ביזט? ..

:: :: ::

א פּאַנסיאָן אין די קעמסקילבערג.

דער פענונביקסלער לאָזט זיך אַראָפּגיין די זייער הויכע טרעפּ פונם הויז. פּאַרטשעפּעט ער זיך אָן עפּעס און פּאַלט שיר.

ער קוקט זיך אַרום, זעט ער לעבן אים שטייט אַ דיקער פּליכע-וואַטער מאַן מיט אַ גרויסער דימענט-שפּילקע אין קראַוואַט און — טאַפט זיך קלוימערשט דעם העמד-קאָלנער ווי ער וואָלט אים גע-קוועטשט.

מיינט דער פענונביקסלער אַז דאָס איז אַ כּוּליגאַן וואָס שטייט קאַלטבלוטיק און קוקט צו ווי יענער ברעכט שיר האַלזונאַקן.

דער פענונביקסלער לאָזט זיך אַוועקגיין. טרעפט אים אָן

אַ כאַווער און זאַגט:

— איר ווייסט ווער דער מאַן איז, וואָס האָט אייך דאָ פּריער אונטערגעשטעלט אַ פּוס? דאָס איז אַ רייכער האַלץ-סויכער פּון ניר-דזשורזי, אַ גראַבער נעפעש... דאָס איז אברהם רייזענס אַ ברודער.

:: :: ::

דער פענונביקסלער באַשולדיקט כאַלילע נישט דאָס „מעדכען“, אַז ער האָט אַייגנט אונטערגעשיקט דעם ברודער ער זאָל אונטער-שטעלן אַ פּוס. ווי ווייט דער פענונביקסלער געדענקט פּלעגט אברהם זיך אָפט באַקלאָגן, אַז ער האָט אַ רייכן ברודער אין ער אַ ראַשע מערושע און אַ גרויסער כאַזיר... און טאַמער דאַרף ער (אברהם) אַמאָל אַ צענערל אַף צו טרינקן וויין באַ מאַשקאַוויטשן גיט ער נישט דער שוויין... בעעמעס אַ פּאַרד, אַ בורזשוי... אַ גראַבער פּליגל.

פונדעסטוועגן איז נישט אָפּצולייקענען אַז „בלוט איז בלוט“. דאָס אונטערשטעלן אַ פּוס אין דער פינצטער, בעאייס יענער לאָזט זיך אַראָפּ פּון דער העכסטער טרעפּ — איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש רייזענ'יש! ווי זיין ברודער, דער האַלץ-סויכער, האָט אויך אברהם אונטערגעשטעלט אַ פּוס אין דער פינצטער, בעאייס ער האָט געמיינט, אַז מיר לאָזן זיך אַראָפּ פּון די טרעפּ.

ווי זיין ברודער, דער האַלץ-סויכער, האָט ער אויך געמאַכט זיך טאַמעוואַטע, און זיך פּאַריכט דעם קראַוואַט, און געקוקט צום קולטור-הימל, בעאייס כּוּליגאַנעס האָבן געריסן די טירן פּון אונדזער רע-דאַקציע.

אַבער פאני ש. ניגער!

מיין פעטער איציק פלעגט זאָגן: „קיין זאך איז נישט אזוי ליגן, ווי דאָס וואָס איז נעכטן געווען עמעס!“

:: :: ::

אין „טאָג-אַרטיקל וועגן „שרייבער וואָס שרייבן נישט“ כּי-דעשט זיך ש. ניגער לעמאי דער און יענער שרייבער האָט אויפגע-הערט שרייבן (ווי, לעמאַש, זיין גוטער פריינט דר. א. גינזבורג, צו ליב וועמען דאָס גאַנצע אַרטיקל איז נעבעך געבוירן געוואָרן, וואָרין גלאַט אזוי אַרויסקומען און דערמאָנען א. גינזבורגן קען מען דאָך נישט, און דר. גינזבורג איז דאָך אַ דאָקטער און נישט קיין אַרעמע-איד, און אַן אייגענער מענטש. אָן דעם קראַנקן און אהינגעקומענעם ערלעכן דיכטער אַפראַנעל דערמאָנט ער זיך כּאָלילע נישט. פון וואָנען זאָל ער זיך דערמאָנען!)

איך קען אייך, ליבע לייטע, זאָגן דעם גאַנצן עמעס, אז מיר דינט נישט אַרײַן דורכן דאָך, אז אַ שרייבער הערט אויף צו שרייבן. סאָף-סאָף האָט דאָך אַפילע באלזאק אויך אויפגעהערט צו שרייבן.

אויב מיר זאָלן אַפילע וועלן גיין אין דעם בעהיימע-שליאך פון דער פראַזע, אז אויב אַ „שאַפנדער מענטש“ הערט-אויף צו „שאַפן“ איז ליהי ח"ו ווי ער וואָלט זיך באַגראָבן לעבעדיקערהייט, קען מען אויך צו קיין מענטשן קיין טאַנע נישט האָבן פאַרוואָס ער איז יונג געשטאַרבן.

אויב איר, ש. ניגער, זענט זיך שוין יאָ אזוי מעצאיער וועגן יענע וואָס זענען אזוי יונג-אוועקגעגאַנגען פון אונדזער ליטעראַרישער וועלט, וויל איך איר זאָלט זיך דערמאָנען, אז ווען איר זענט געווען מיט-רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל „דאָס נייע לעבן“ האָט איר גענוג מען אזוי גרויס ווי 75 דאָלאַר אַ וואָך. צו אייך איז געווען נאָך אַ רעדאַקטאָר — אויך פאַר 75 דאָלאַרן אַ וואָך. איז דאָס אינאיינעם אַרום 600 דאָלאַרן אַ כּוידעש פאַר צונויפשמעלן אַ דינטשיק ביכל. און אז איך האַלט שוין אין דערמאָנען, דערמאָן איך זיך אין איין וועג אויך די מאַיסע מיט אַ געוויסן אידישן שרייבער, וואָס האָט יאָרן-לאַנג

נישט פארדינט באַ שרייבעריי קיין צעבראַכענע פעני. האָט ער אייך פאַר אייער „נייעם לעבן“ צוגעשיקט אַ פּאַעמע אַף 8 אָדער 10 דרוק־זייטן (ער האָט אַף איר געאַרבעט 5 כאָדאַשעם), האָט איר אים דערפאַר מער ווי אַ דאַנק־בריוול נישט געשיקט, כאַטש איר אַליין האָט אַכויז די 75 דאָל. אַ וואָך פּונם זשורנאַל אויך געהאַט אַ גאַנץ פעטע שטעלע אין אַ רעדאַקציע פּון אַ טאַג־צייטונג.

וואָס־זשע הייסט דאָס, אַ שטייגער ? דאָס הייסט, אַ שטייגער, אַז איר, פּאַני ש. ניגער, מיט אייערע פרומע ריידאַלעך, האָט אויפגע געסן אַ... זשורנאַל, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן פּון פרעמדע גראַשנס. וואָלט איר פּון אייערע 300 אַ כוידעש געווען אָפּגעשפּאַרט אַ העלפט פאַר מיטאַרבעטער, וואָלטן עטלעכע זייער וואוילע שרייבער געקענט לעבן דערויף. און וואָלטן נישט באַדאַרפט אַף צו לאָכעס זיך לאָזן אויסשניידן די „קינסטלערישע געבער־מוטער“, פאַרשטייט איר מיך ?

:: :: ::

און דאָס וואָס איר טיילט־אויס „קניפעלעך הינטערן טיש“, האָט טאַקע אויך געהאַלפּן ביטער מאַכן נישט איין שרייבעריש האַרץ. איך קען, לעמאַש, אַ שרייבער וועגן וועמען איר זאָגט, אין דעם סיפּער א. פּון אייערע איינגעזאַמלטע שריפטן, דאַף 75, אַז ער איז „אונדזער סענטימענטאַלער ליריקער, וואָס מען וויל אים מאַכן מיט געוואָלד פאַר אַ הומאַריסט“, און אַף אַנאַנדער אָרט (אין זעלבן בוך), זאָגט איר, אַז ער פּאַסט בעסער צו מאַכן קאָזשעלקעס, ווי צו מאַכן קידעש. . . איז דאָך די קאַשע: ווי איז דאָס געמאַלט, אַז אונדזער סענטימענטאַלן ליריקער“ זאָל גאָר פּאַסן צו „מאַכן קאָזשעל־קעס“ ? מיילע, אַף אַ הומאַריסט קען מען נאָך אַמאַל אָנמעסטן אַזאַ נאַריש וואָרט־היטל ווי „קאָזשעלקעס“, אָבער אַף אַ סענטי־מענטאַלן ליריקער ?

היינט ווייסט איר שוין, ש. ניגער, ווער ס'איז שולדיק אין דעם, וואָס אַ טייל שרייבער ווערן אָפּהענטיק, און שפּייען קלעק אַף דעם וויינגאַרטן, פּון וועלכן איר זענט דער היטער !

:: :: ::

ש. ניגער איז אַ מענטש וואָס שטעלט שטענדיק די אידישע ליטעראַטור העכער פּון זיך אַליין, — אויב אים אַליין קען גאָר עפעס אַרויסקומען דאַפּן . . .

:: :: ::

זאָגט מיר, איר זאָלט מיר זיין געזונט, פאָני ניגער, וויפיל ערשט-
קלאַסיקע טאַלאַנטן, אַ שטייגער, זענען דאָס אויפגעוואַקסן באַ אייך
אין אַמעריקע אין די לעצטע 12-13 יאָר? עפעס קאָן איך מיך נישט
דערמאָנען קיין איין נאָמען! בעאייס אין ס"פ זענען אויפגעוואַקסן
אַזוינע שרייבער, ווי פעפער, כאַריק, אליעוואַסקי, קיפניס, דאָניעל,
קושנירזאָוו, גאָדינער, אַבטשווק, פעלדמאַן, לוריא, פינענבערג, כאַש-
טשעוואַצקי, האַלסיין און אַ האַלב טויז אַנדערע.

איר רעדט פון „אַפּשפיגלען די צייט“? ווער שפּיגלט זי באַ
אייך דאָ-הי? אייערע אַלע שרייבער, וואָס האָבן אַ באַמייט שרייבן
פון... ניואַכס טייווע, פון צאַרישן רוסלאַנד פון פראַנציאָזעפ'ס גאַ-
ליציע, פונם קאַצקער רעבן! דער גרעסטער פראַצענט פון אייער ליטע-
ראַטור איז פול מיט ביינקעניש אַהיים צום שמעטל, צו טאַטע-מאַמע-
ניו, צו „די גוטע אַלטע צייטן“!

ווער שפּיגלט דאָ-הי יאָ אַפּ ס'רוישענדיקע, נאָך-נישט-פאַר-
קילטע לעבן? ווער לעבט דאָ איבערהויפט אין דער ליטעראַטור, און
שלעפט זיך נישט ווי אַ פייגער נאָך אַ טרונע? אונדזערע, פון פראַך-
לעטפען, די אַרבקאַרן אפילע, וואָס באַשרייבן די פאַליטישע אויפ-
ברוכן, עקאָנאָמישע ערדציטערנישן, דעמאָנסטראַציעס, נויט, הונגער,
קאַמפּן, דעם טאָג, די שאַ. און נישט די שאַ אינם ליטעראַרישן קאָ-
פּי, נאָר די שאַ אין שאַפּ, אין פאַבריק, אין שאַכט, אין — בויטענ-
דיקן דרויסן.

:: :: ::

אין ס"פ נעמט די מעלכע אָן באַ דער האַנט יעדן שרייבער,
יעדן וואָס ווייזט אַרויס אַ פונק טאַלאַנט; באַמייט זיך דעם פונק לעבע-
דיק צו האַלטן, אים אַנטוויקלען. ס'איז נישט באַקאַנט קיין איין פּייר
איסער שרייבער אין ס"פ, וואָס זאָל זיך אַרומטראַגן מיט פולע קעשע-
נעס מאָנסקריפטן און נישט האָבן ווער עס זאָל זיי אַרויסגעבן. די
מעלכע-פאַרלאַנגן וואַרטן אַף יעדן גוט-אַנגעשריבן בלעטל-פאַפּיר.
כאַווייריס פרייען זיך מיט דעם נאָך איידער די טינט איז אָפּגע-
טרוקנט. קריטיקירן שמעלן אָן פראַזשעקטאַרן; באַלויבטן עס, גע-
פינען די שוואַכע פּעדים, לערנען ווי אויסצובעסערן, ווייזן-אַן,
דערנענטערן.

אין ס"פ וואַכט די מעלכע איבער אַלע מענטשליכע ווערטן, —
אַריינגערעכנט ליטעראַטור. יעדער שטיקל פאַפּיר, וואָס איז נאָר
דרוק-פּיאַיק, ווערט אָפּגעדרוקט. אַ טייל שרייבער שיקט מען אין

שולעם זיך לערנען. אנדערע לערנען זיך אליין, אלע קאנטאקטירן זיך שטענדיק מיטן רוישנדיקן לעבן.

פארשטייט זיך, אז עמיצן מוז דאך אָנגעטרויסווערן די ארבעט פון באַשטימען וועלכע שריפטן עס זענען דרוק־פייאיק. אין ס"פ אורטיילט איבער דעם: ליטוואַקאָוו, שכנא עפשטיין, כאַשין, אַרשאַנ־סקי, שטיף, אויסלענדער, מאַסס עריק א. א. וו.; אין אייער אַמעריקע, פאַני ניגער, ווער אורטיילט איבערן לעבן און טויט פון אַ שרייבערס קאַפּווערק? ווער באַשטימט צו דאָס בוך איז ווערט געדרוקט צו ווערן, צי נישט? עפעס אַ פּעדלערל: יאַנקאָוויטש! אָדער קארלין, אָדער איטשע ליבמאַן, אָדער כאַנע מיניקעס!

אז אייערס אַ שרייבער גייט דורך דעם, „אידישן אוניווערזיטעט“ — דאָס ליטעראַרישע קאוועהוויז, וואָס לערנט ער דאָרט אַזוינס וואָס זאָל אים שטעלן העכער פון אַליעווסקין, פון דניאל'ן, פון פעפּער'ן? ער לערנט זיך שפּילן קארטן, מונקלען רעכילעס, טראַגן אַ שטעקעלע, זיך האַלטן גרויס, אַפּוויצן טעניאון־נעכט ליידיק, נישט אַריינקוקן אין קיין ביכל.

אַ, מיר קענען אייערע „אוניווערזיטעטן“, פאַני ניגער, מיר קענען אייערע „אַרויסגעבער“! מיר קלערן, אז ווען איר וואָלט געהאַט אין זיך אַ פונג בושה, וואָלט איר זיך נישט פאַרהאַלעט אייער ליטעראַריש פאַרטוך אַזוי הויך, און נישט באַרימט זיך אין אָנגעזיכט פון דער סאָ-וועטישער ליטעראַטור. פאַרקערט, איר ווי אַ דאָלקריט (דאָלאַר־קרי-טיקער) האָט באַדאַרפט זיצן שטיל ווי אַ קעצעלע, מיטן היטל אַראָפּ גערוקט איבער די אויגן, און זיך שעמען אין אייער ווייטן האַלז אַריין מיט אייערע „ליטעראַרישע אנשטאַלמן“, מיט אייערע יאַנקאָוויטשעס. מיט אייערע מאָרגעניורינאַלס, מיט אייערע וויסטע „טעג“, און פינצטערע פאַרווערטסן...

בענעמאַנעס!

אביסל פינסקי, א טראַפעלע אש

דוד פינסקי שמועסט זיך אביסל דורך אין „טאָג“ מיט אב. קאהאנען, מיקויעך — ערע. 20 יאָר האָט קאהאן גערויבט פינסקי'ס אויסגעצייכנטע ערע. איצט האָט א. ק. זיך סוים דערמאָנט, אז פינד סקי איז געווען א טאַלאַנט. אַהא, אויב שוין יאָ אזוי, אויב מיר האָבן דיך שוין יאָ געכאַפט ביי דער האַנט, ווי דו זאָגסט, אז מיר זענען א טאַלאַנט, ווילן מיר דיר טאַקע פרעגן, וואו האָסטו אינגעטון אונדזער... ערע? דרייסיק לאַנגע יאהרע האָבן מיר געשאַפן פון די סאַמע בעסטע זאַכן וואָס גיבן קאָן, מיר האָבן נישט געזשאַלעוועט אונדזער טאַלאַנט, געזעסן באַם ברייטן מאַהאָנאַני שרייבטיש, אין דעם שיינעם דירעלע, און מיט מאַנוקירטע הענט געשריבן: „איוויק שעפּטל“, „נאַברי און די נשים“, „שלמח'ס ווייבער“ און ענלעכע וועריק. ס'איז געווען אַ געוואַלט. די וועלט האָט זיך געוויגט מיט אונדזרער שאַפונגען, און איר, אַלמער מערדער וואָס איר זענט, וואו זענט איר געווען, בעאייס די „נאַנצע יידישע וועלט“ האָט מיר גע-בראַכט בינמלעך ליליעס און מיר געשפילט אַפן אָרגל? צי ווייסט איר, אַלמער מערדער, וואָס איר האַלט שוין נענטער ווי ווייטער, צי ווייסט איר הויכוואוילגעבוירענער זשוליק, פאַני קאהאן, אז איך האָב אין מיין באַפראַסטן, ציכטיקן, ווירדיקן, וואוילגעבוירענעם לעבן אָנ-געשריבן אַקוראַט 888 איין-אַקטערס, 777 מער-אַקטערס, אַכויז גלאַט אזוי מייסטערווערק? צי ווייסט איר, צי האָט איר איבערגעצייילט אַלע שורעס פון אַלע מיינע מער-אַקטערס באַטרעפן ב"ה אַקוראַט 816,635 שורעס? . . . און וויפיל ווערטער עס האָבן אַלע מיינע געזאַמלטע וועריק אינאיינעם ווייסט איר? ניין? — שווינדלער, באַנדיט, קאַליע-מאַכער, בוהההה! . . . (נוסאך פינסקי).

:: :: ::

דוד פינסקי'ן — דעם זשענטלמאַן אין פראַק, וואָס טונקט זיין פען אין רויטן איינגעמאַכטס, מ'זאָל מיינען, אז ס'איז בלוט — דעם דוד פינסקי'ן פאַרדריסט ביזן ביין לעמאי האָט דער אַלמער בהמה אים נישט אָפגעגעבן דאָס נויטיקע צעבערל קאָוועד... ווייטער אַרט אים נישט, באַלילע! דאָס וואָס קאהאן איז אַ פינצטערער קויעך אין דער אַרבעטער-באוועגונג, אַ פאַרדעטער, אַ וויסטער-סוינע פון דער סאָוועטמאַכט, אַ כולגאַנ, דאָס איז נישט פינסקי'ס זאַך. דוד פינסקי זאָגט נישט: „דו עקלחאַפטע קאַנאַליע! דו בעסערדאָוסקי-אויס-באַהאַלטער! דו קאָנטרירעוואָלוציאָנערער דזשינגיס כאַן... דו קרימיר

נעלער ענגאייסט, פעלשער פון דאָקומענטן, דו, פראָלעטאָרישקער 'אָנווע-
צער, דו שאָוועשעקערניק!" ער זאָגט בלוז: ווישט זיך אָפּ די
ליטעראַרישע נאָז, זייטשע מויכל, איר קאַניבאַל! און אז איר עסט
מענטשנפלייש — פאַרשפּרייט כאַטש אַ קלאָר סערוועטל אַף די קני-
עס... און דער איקער, פאַרנעסט נישט, אז איך האָב אָנגעשריבן
גענויע 880 איין-אַקטערס און 77 מער-אַקטערס... לויטער „פערל
שבעפערל. האַלוואַי בין איך אזוי געזונט...

אַ געשריי פון אַ וואָלף? אַ ברום פון אַ בער? אַ ריטשע פון
אַ טיגער? אַ קוויטש פון אַ געשלאָגענעם הונט? —
אָך ניין. אַז מיר הערן זיך צו צו דער דיסקוסיע פון די צוויי
ליטעראַטן — אַב. קאַהאַן און (לעהאַודיל אַ קאַפּעטשקע) דוד פינ-
סקי, איז פונקט ווי מ'וואָלטן געהערט פליי 14!

:: :: ::

צו שלום אַש'ן: הער זיך איין, פון וואַנען ביזט דו עס געוואָרן אזא
פרומאַק, און דו כאַפּסט גאָט באַ די בנימאַיעם? מיר געדיינקען
נאָך די צייט, ווען דו האָסט געגעסן כאַזער-סענדוויטשעס (און דאווע
די פעטסטע!) געריטשעט קעגן מילע און דעסגלייכן.

איז איצט, אז עס פאַסט דיר צו דייע, „ברייטע געשעפטן", באַ-
האַלטסטו דיר הינטער דעם פאַרטוך פון אַן אויסגעדינטן „גאָט",
וואָס דו האָסט שוין לאַנג דעקלאַסירט און אַנידערגעזעצט שוילן קאַר-
טאַפליעס באַ זיך אין קעך.

מיינע, אז דו פּוצסט דעם מאַרשאַליק פּילסודסקי'ס פעדערלעך
פונם לאַץ, צוליב אַ מעדאַלכל, איז — כאַפט דיר דער שוואַרץ יאָר,
נאָר אז דו נעמסט'ך אָן פאַר דער קריסטלעכער „רעליגיע", וואָס
האָט אויסגעקוילעט „דייע אידן" אין די טוויזנטער און אז דו
זאָגסט נאָך, אז באַלשעוויוזם איז אַ „שטראַף פון גאָט", איז... וואָס
קאָן מען דיר אַנרופן אַנדערש, ווי... שלום אַש'ן?

:: :: ::

באַמערקט די „זינד", פאַר וועלכער שאַלעמל'ס „גאָט", באַ-
שטראַפט די וועלט", איז... אַרויסגערופן געוואָרן פון „גאָטבכו"
אַליין (לויט אַש'ן), ד. ה. „גאָט" האָט אומיסנע „געהאַפּן" די באַל-
שעוויקעס, קעדיי זיי זאָלן קענען „לעסטערן" אין אים, און ער זאָל
מיט זיי קענען „באַשטראַפּן" די „אומשוילדיקע" וועלט...
אַטאַזאַ באַגריף האָט שלום אַש'ן פון זיין „גאָט", וואָס זיצט
ערגעץ אין הימלישן פאַריו, פרעסט געדעמפּעכץ און אַמווירט זיך
מיט אַלערליי ווילדע אינטריגעס.

און היינט אפאטאש

איך קען אפאטאשום גרויסקייט נישט פארשטיין. זיין זון איז מיר צו שארף. איך קען אזוי הויך נישט קוקן.

נישט באשערט מיינע אויגן.

די „פּוילישע וועלדער“, ווען י. ל. פּרץ וואָלט זיי איבערגעשריבן, וואָלטן זיי געווען מייסטער־ווערקן.

אזוי ווי עס איז, איז עס אויסגעצייכנטער פּאָלקאָרישער מאַטעריאַל נישט ערגער ווי — די קוואַלן פּונדוואַנען דער שטאַף איז גענומען.

פאַר זיינע קליינע זאַכן אין „טאַג“ זאָל מיך גאָט נישט שטראַפּן! און דאָס איז מיר טאַקע דאָס רעטעניש:

צי איז מעגלעך, ברידער, אז אַ לאַקאָמאָטיוו זאָל קענען „פּליען“ פון ניו־יאָרק קיין קאַליפּאָרניע, און פון ניו־יאָרק — קיין פּילאָדעלפּיע זאָל ער קיין קויעך נישט האָבן צו גיין?

און אויך די אייגענע מאַינסע: מעגלעך, אז אַ שרייבער זאָל קענען אָנשרייבן גוואַלטיקע ביכער, און קיין ברויול צום טאַטן זאָל ער נישט קענען אָנשרייבן?

און דאָס וואָס קאַלענע ב. צ. גאַלדבערג פון „טאַג“ האַלט, אז י. אַפּאָטאָש איז קימאַט דער איינציקער (באַם פּאַלק פון אברהם־יצחק־ויעקב) וואָס איז ראָע צו זיצן אַף דער ליטעראַרישער קיסע־האַראַבאַנעס, אַרט מיך אויך נישט. לאָז ער זיצן! לאָז מען אים אָנטוען אַ געשטיקטע יאַרמיסע און לאָז ער זיצן און זאָגן טוירע, און ליענען קוויטלעך, און זיך ביווערן אַף די נעוויאים, און טון „אָנברייטן זיין גנאָד“ אַף יענע, וואָס זענען זויכע...

י. אַפּאָטאָש האָט געדולד אַסאַך, קען אַרבעטן, צונויפּזאַמלען מאַטעריאַלן, אָבער פון דעם רוישטאַף מאַכן עפעס אזוינס, וואָס זאָל האָבן אין זיך אַ לעבעדיקן טאַם, דאָס גיט זיך אים נישט איין.

קריטיקער האָבן אַפּילע אָפּט איבערגעמאַלעגירעט די שטרויענע כאַכמע, אז אַפּאָטאָשום זאַכן „שמעקן מיט ערד“. איך האָב גע־פרופּט פאַרוזכן פון אַפּאָטאָשום „פּיירעס“ — פּונם „פּערד גאַנעוו“ ביו זיינע טויט־מאַנערע עסקיצן אין „טאַג“ און איך האָב טאַקע געהאַט דעם טאַם פון ערד אין . . . מויל.

:: :: ::

דער שרייבער עקס זאָגט מיר, אז נאָכדעם ווי ער האָט 4 יאָר

געארבעט אף זיין נייעם בוך, וואָס גיט־איבער (ווי ער זאָגט) דעם „באַלשעוויסטישן אָנצינד אָף די גאַלצישע קאַנטן“, מוז ער איצט. מיט 4 יאָר שפעטער, די ערשטע קאַפיטלען אינגאַנצן איבערשרייבן, ווייל זיי געפעלן אים נישט און ווייל זיין טאַלאַנט איז היינט מיט פיר יאָר עלטער און צייטיקער געוואָרן.

ער דערקלערט מיר אויך, אַז דאָס איבערשרייבן פון אַ בוך געדויערט אים עפשער דריי מאָל אזויפיל ווי דאָס שרייבן. פאַר אַ „מענטש מיט אַ קאַראַנדאַשל“, ווי מ'זאָגט אין קיעוו, איז דאָס אַן אינטערעסאַנטע מאַטעמאַטישע אויפגאַבע.

באַם שרייבער עקס געדויערט דאָס איבערשרייבן דריי מאָל אזויפיל ווי דאָס שרייבן. און אזוי ווי יעדע פיר יאָר ווערט אַ בוך פאַרעלטערט און מע מוז די ערשטע קאַפיטלען (לאָמיר זאָגן כאַטש אַ העלפט פון דעם גאַנצן בוך) איבערשרייבן, און דאָס איבערשרייבן דאַרף נעמען אַ 6 יאָר, און אין זעקס יאָר אַרום וועט ער מוזן איבער־שרייבן מער ווי אַ העלפט, וואָס דאָס וועט געדויערן אַ מינימום פון 9 יאָר, און אזוי ווייטער און ווייטער, היינט אויב אזוי, ווי לאַנג דאַרף באַ אים נעמען צו ענדיקן אַ בוך?

זאָלן די ליטעראַרישע לייווערעליעס זיך אַ נעם־טון צו די שרייב־פענדלעך!

:: :: ::

פון די זאַכן, וואָס מיינע לערערס האָבן מיך געלערנט, האָב איך קימאַט אַלע פאַרגעסן, אַכוץ די פענימער פון מיינע לערערס. זאָלן מיר דאַפון צומאָל נישט לערנען קיין מאַראַל, אַז איבער אַלע ביכער, איבער אַלע לערעם — איז דער מענטש?

בערגעלסאָן, רייזען, גלאַזמאן

ביי איין שרייבער טומלען זיך זיינע מענטשן אף אזא גרויס שטיק ערד, אז ער האָט אף זיי קיין פלאַץ נישט אין די געאָגראַפישע לענדער, — פירט ער זיי אַריבער ווייטער, אין אומבאַקאַנטע לענדער; גיט זיי אומבאַשטימטע נאַציאָנאַל-כאַראַקטעריסטיקן, מיט דער קאַ-וואַנע זיי צו שטעלן העכער פון פאַלקס, לאַנד, צייט. מאַלט ער זיי נאָדעסרריפּט.

אן אַנדער שרייבער טוט דאָס אייגענע. נאָר וואָדען? באַ אים איז די קאַוואַנע צו פאַרשטעלן דאַמיט זיין נישט-געניטשאַפט אין מענטשלעכע רייד, אין מענטשלעכע מאַסיים. אף דער לעוואַנע ווייסט דאָך קיינער נישט ווי מען רעדט. מ'דאַרף נאָר רייטן אף הויכער אייורע, זיך האַלטן באַם האַרץ און דעקלאַמירן: „אַה!“ ווערט דאָס אָנגענומען פאַר שטאַרקן טאָן...

מיר וואָרענען דעריבער אונדזערע מיליאָנען לעזער, אויב זיי האָבן נישט קיין בילכערס צו טאָן, זאָלן זיי זיך אויסלערנען אָפּשיידן דעם שרייבער, וואָס זיינע פיעסן קומען פאַר אין ערגעצנישט, דאַפאַר ווייל די וועלט איז פאַר זיי צו קליין, פון דעם שרייבער וואָס זיינע מאַסיעס פאַרלויפן זיך אין ערגעץ נישט, בלויז דאַפאַר, וואָס זיי פאַרלויפן זיך טאַקע אין ערגעצנישט!

:: :: ::

אז איך טראַכט פון דוד בערגעלסאָן קומט מיר אָפט אַפן געדאַנק, אז פאַר דעם יונגן טאַלאַנט זענען בלויז אַפן צוויי וועגן: ער קאָן ענטוועדער דירעקט אַרבעטן צו מאַכן זיך אַ גרויסן נאָמען, אָדער ער קאָן אַרבעטן אף אזוינע ווערק, וואָס זאָל אים מאַכן אַ גרויסן נאָמען! די „קלענערע פישלעך“ באַנוצן זיך מיט דעם ערשטן מיטל. ס'איז גרינגער.

די אַנדערע באַנוצן זיך מיט „מיטל נומער צוויי“. דאָס איז אַ שווערער, פּאַוואַליעדיקער וועג.

:: :: ::

בערגעלסאָן איז צופיל פאַרנומען מיט זיין אַרבעט צו קענען טאָן עפעס אַנדערש. דאָס הייסט נישט כאַלילע, אז ער איז אזא „צאַדיק אין פעליץ“,

און אז דער רייעך פון א בלומען-בעזימל איז נישט זיס צו זיינע נאָזלעכער! נישט מער די ארבעט אליין איז באַ אים בילכער!
 עם האָט געלעבט אמאָל אַן אַקטיאָר דוד קעסלער (נישט אין אונדזער מאָס גערעדט!), וואָס פאַר אַ גראַשן, וואָלט ער געווען...
 כ'ווייס-אַליין-נישט-וואָס. פונדעסטוועגן, אז אַ פיעסע איז אים נישט געפעלן, האָט ער געקענט מאַכן אַ קאָזשעליק אין מיטן פון אַ „טראַ-נישער סצענע“, דערהאַרגענען דעם דערפאַלג פון דער נעמלעכער פיעסע, און אליין פאַרלירן דערביי טויזנטער.
 קעגן בערגעלסאַנען איז דאָס אַ מאַש, בלויז אַף אזויפיל, ווי ער איז אויך נישט באַ זיך אין די הענט. ער שרייבט נישט וואָס ער וויל, נאָר דאָס וואָס ער מוז!

:: :: ::

בערגעלסאַן איז אונדזער גרעסטער שפראַך-עקאָנאָם. ער שרייבט בלויז יעדעס דריטע אָדער פערטע וואָרט.
 די ערשטע דרייפיר ווערטער שרייבט ער אינגאַנצן נישט.
 בערגעלסאַנס שטייפע, שפאַרעוודיקייט מערקט זיך נישט נאָר אין זיין מעפונעקשן קלויבן פון די ווערטער (יעדער וואָרט ווערט באַ אים דורכגעטאַפט אַף צונג-און-אויער עמלעכע מאָל, דערנאָך ווערט עס באַקומט מיט אַ שפאַקטיף פון אַ זייגער-מאַכער!), נאָר אויך אין ווערטערצונויפבינד.

בערגעלסאַן שרייבט: „באַ זונעצנדי“, „ריזנקוימענט“, „דאָרפסקלייטלאַד“, „פעלדווינט“.

בערגעלסאַן איז דער גרעסטער „אַנטיסעמיט“ פון ווערטער. עם דאַכט זיך, ער טוט אָפּ אונדזער מאַמע-לאַשן אַ שפיצל, וואַרפט וואָס-אַמאָל אַרויס מער שורעס פון זיין שרייבן, ביז סאָף-קאַל-סאָף וועט ער זיך באַגיין אינגאַנצן אָן ווערטער!

באַ בערגעלסאַנען זענען לויטער צישן-שורעס. די געדרוקטע שורעס זענען בלויז דאָ, קעדיי מען זאָל קענען לייענען די ווייסע שטרייפלעך אינמיטן.

:: :: ::

ברוך גלאַזמאַן באַשרייבט אַ מענטשן און — וואַרפט אים אַרויס. אברהם ריזען באַשרייבט אַ מענטשן און — גיט אים אַ סטי-פענדיע אַף אייביק!

ער קאָן זיך שוין מיט אים נישט צעשיידן.
 נישט מיט אים, נישט מיט זיינע קינדער, נישט מיט זיינע קינדסקינדער.

ריזענס העלדן טרייבן ארויס ריזענען פון . . . זיך אליין.
 צוליב זיי האָט ער נישט וואו צו וואוינען, און ער מוז אָפּזיצן
 טעג אין קאפּי.
 באַ נלאַזמאַנען איז דער באַווענ־מאַטיף: רישעט. באַ ריזענען:
 גוטברודערשאַפט. באַ בערגעלסאַנען: נייגיר.
 בערגעלסאַן באַשרייבט אַ מענטשן, ניט אים אַ קניפּ אין בעקל
 (אָדער ערגעצאַנדערש) און . . . פּאַרט ווייטער.
 זיינע שטאַפּן זענען לויטער קווינטעסענץ. זענען כעמישע
 חענטש פּילן, וואָס האָבן דעם וואונדערלעכן טאָם פון לעבעדיקע
 מענטשן!

:: :: ::

אַ גרינגער, שיידימדיקער שמיכל איז אַף בערגעלסאַנס ליפּן.
 ווען אידיש וואָלט פּאַרמאַנט אַזאַ וואָרט ווי eery אָדער uncanny
 וואָלטן מיר זיך נישט געשעמט און מיר וואָלטן די צוויי ווערטער
 גענוצט בענעגייע בערגעלסאַנען.
 אוי, קאָן ער דיר אָפּטוען אַ זביטקע, דער בערגעלסאַן!
 אַ פּאַרבּלענדזער, אַ פּאַרבּלענדזער, וואָס שפּילט מיט אונדז
 פּאַרבּלענדעניש, ציט באַ אונדז סטענגעס פון דער נאָז, לייגט
 אונדז אייער אין די קעשענעס...
 צום נאָפּן איז דאַבי, וואָס די סטענגעס בלייבן טאַקע באַ אייך,
 ווי עמעסע סטענגעס, און פון די אייער וואָס ער האָט אייך אַריינ־
 געקישעפט אין קעשענע אַריין, קענט איר מאַכן אַן אייערקוכן!

מער אָדער ווייניקער

דער שלעכטער שרייבער שרייבט שטענדיק דאָס וואָס ער וויל,
דער גוטער שרייבער שרייבט דאָס וואָס ער קען.
נאָר דער ערלעכער שרייבער קען שטענדיק שרייבן דאָס וואָס ער
וויל, ווייל דאָס וואָס ער וויל איז שטענדיק אין די גרעניצן פון זיין
קענען!

:: :: ::

עס איז דאָ מענטשן וואָס טראַגן-צו אַ גלעזל וואַסער מיט אַזאַ
אַנשטרענג, אַז זיי שוויצן אַזש דערביי.
מיט דעמזעלכן שווערן זשעסט (סטיל-גרימאַסן) דערלאַנגען אייך
אַ טייל „בעקאוועדיקע שרייבער“ זייער גלעזל וואַסער — מי וואַלט
געקענט מיינען, אַז דאָס דערלאַנגען זיי דעם לעזער מי-יודע וואַסערע
„פעסער מיט וויין“!

:: :: ::

מיר סאָלטירן דעם סאָוועטישן פּלאַן צו מאַכן אַ צענויפשלוס
צישן די פּראָלעטישע שרייבער מיט די אַרבעטער פון די פּאַבריקן.
מיר ווייסן, אַז די קולטור-שמעגענעס וועלן שרייען געוואַלט,
מ'קוילעט זיי די ליטעראַרישע קאַפּאַטעס!! און סטייטש, קונסט זאָל
זיך גאָר אַראַפּלאַצן צו אַרבעטער! און סטייטש, די „האַרענטע“
(קונסט) זאָל זיך גאָר לאָזן דיקטירן פון דער „שפּחה“ (אַרבעט)!...
מיר ווייסן, אַז די ראַספּלייטש-בריאַדע, וואָס לעבט פון פּען-
פּראָסטיטוציע, האָט ליב צו קראַקן וועגן ערע, וועגן הייליגקייט, און
נאָך אַזוינע זאַכן. מיר ווייסן אויך, אַז וואָס „הייליקער“ די פּען-
פּראָסטיטוטקע איז, אַלץ העכער איז איר פּרייז... נו, זאָלן זיי קראַקן,
די וואַראַנעס, אַף זייער וועג צום ווינטער.

מיר, די פּראָלעטפּעניקעס, נעמען-אָן מיט פּרייד דעם צענויפשלוס
פון פּען מיט נאָדל, פון פּען מיט האַמער, פון פּען מיט סערפּ, פון
פּען מיט קאַנוויער. מיר גלויבן, אַז קעדיי צו קענען ערלעך אַרויס-
ברילן פון זיך די נויט, און אַרויסזינגען פון זיך די פּרייד פון אַרבעט,
איז נויטיק אַ לעבעדיקער קאַנטאַקט מיט שאַפּ, פּאַבריק און פּעלד.
מיר גלויבן, אַז די פּען האָט נישט קיין „הייליקערע מיסיע“ ווי צו
מאַכן דאָס לעבן שענער, לעבנווערדיקער. מיר גלויבן, אַז די „מיסיע“
פון דער קונסט איז צו לעשן וואונדן, טריקענען זומפּן, העלפּן בויען
הייער, באַקן ברויט. מיר גלויבן נישט, אַז די „קונסט“ איז אַ מעלד-

כע פאַר זיך. מיר גלויבן נישט, אז דער „זיסער ציטער“ פון קונסט קען זיך פאַרגלייבן מיט דער ביטערער פיין פון רעאַליטעט. מיר גלויבן נישט, אז דער קינסטלער איז באַשאַפן געוואָרן אַה גרויס-צורמאַכן דעם קינסטלער. דער ציל פון דער קונסט איז גרויס-צורמאַכן די וועלט, דאָס לעבן, דעם לעבעדיקן מענטש.

לאַנג לעבן זאָל אונדזער ענגערער צענויפֿשלוס, כאַוויירס פון די פאַבריקן! מיר שטייען גרייט מיט אונדזערע פענעס צו דינען — נישט דעם נאַרישן אָפּגאַט „קונסט“, וואָס קיינער ווייסט נישט אַהר-ראַט וואָס דאָס איז — נאָר דעם אַלוועלטלעכן פּראָלעטאַריאַט.

:: :: ::

דער פענונביקסלער פאַרצייכנט (פאַר ח' שטיפֿן און אַנדערע שפּראַכ־פּאַרשערס), אז דאָס אידישע וואָרט „אווירן“ („ער אווירעט זי ווי דעם קייסער“) נעמט זיך פון דעם אַלט־דייטש־וואָרט: „האַפֿירן“ „מאַכן דעם הויף“, אוכאַזשעווען.

:: :: ::

זיי האָבן אַ טעווע — די קאַנאַליעס, אז דאָס וואָס זיי קענען נישט צעשטערן, פאַרכוועקן זיי מיט פאַראַדיעס.

דער פאַראַדיסט איפּסיליאָן, וועלכער וואוינט אין אַ „פענט הויז“, איז אַנגעשטאַפט מיט נאַלד, וואָס ער קריגט פאַר זיינע שיר טערע בלאַע כאַכמעלעך — איז אים נישט גענוג, וואָס ער לאַכט אין די הויפּנס פון סטרייקס און פּיקעטליינס, נאָר ער דאַרף נאָך רעזשיסירן און — טאַקע אַליין אָפּשפּילן די הויפּט־דאַלע, אין אַ ביליגער פאַראַדיע אַה אַ פּיקעט, קעדיי אַריינצוברענגען דעם עלע־מענט פון פּלאַכן בורלעסקס, אין דער קלאַסישער אַרבעטער־טראַגעדיע פון סטרייק און פּיקעטליין.

:: :: ::

ווי פאַרשידענע מענטשן זעען: איינער פאַרט אין ס״פ, זעט ווי מ׳רייסט פון זיך אָפּ ס׳לעצטע שטיקל ברויט צו קויפּן מאַשינען אַה צו בויען מאַשינען אַה צו באַשאַפן ברויט, און ער קומט קריק און זאָגט:

— זעט, 160 מיליאָן מענטשן מאַטערן זיך אין גרויס העלדישקייט, צו באַשאַפן אַ בעסערע וועלט, לאַמיר צעברעכן די וואַנט פון קלאַסן־סינע, וואָס איז אַרום זיי, לאַמיר זיי אויסשטרעקן אַ האַנט, לאַמיר זיי העלפּן קומען צו זיך פון דער יערושע וואָס דער צאַר און די מילכאַמע און דער בירגער־קריג האָבן זיי געלאָזן.

דער אַנדערער (דר. עלסבערג, אַשטיינער) פאַרט און זעט ווי

אָנגעשטרענגט יעדער איינער איז, ווי מען צאָפֿלט זיך אין דעם נייעם טעמפּ פֿון בויען, ווי מ'שיקט אַרויס די נויטיקסטע פֿראָדוקטן פֿון לאַנד, קעדיי צו קריגן מאַשינען און טעכניקער און ער זאָגט:

— זעט ווי די מענטשן מוטשן זיך נעבעך. לאַמיר אַרויפֿשטעלן אַף זיי אַ פֿוס און זיי דערשטיקן . . .

:: :: ::

— איז דער לעזער פֿון דער „מ.פֿרייהייט“ טאָקע אַף אַזויפֿיל העכער פֿון די אַנדערע לעזער, אַז ער פֿאַרשטייט יעדעס וואָרט וואָס מ'רעדט צו אים?

— ניין. דער לעזער פֿון „מ.פֿרייהייט“ איז נישט אַזאַ פֿער-פֿעקט־געבילדעטער מענטש, אַז ער פֿאַרשטייט אַלדינגס. נישט מער:

אונדזער לעזער שעמט זיך נישט צו זאָגן, אַז ער ווייסט נישט. בעאייס זייער „בעסערער“ לעזער שעמט זיך צו פֿרעגן דאָרט וואו ער ווייסט נישט.

אונדזער לעזער איז דאָרשטיק נאָך וויסן. ער וויל טאָקע אַליין וויסן, נישט אַז אַנדערע זאָלן וויסן, אַז ער ווייסט.

באַם קאָמוניסטישן לעזער איז דאָס וויסן נישט קיין פֿאַווע־פֿע-דער אין הימל, נאָר די שאַרף פֿון אַ שווערד. וואָס שאַרפֿער זיין וויסן, אַלץ פֿלינקער קען ער זיך פֿאַרטיידיקן קעגן סויגע.

דער קאָמוניסט, דער הונגעריקער באַלעכבאַס פֿון דער וועלט — וויל נישט נאָר אויבערפֿלעכלעך באַקענען זיך מיט אַלערליי מאַשין-גען, נאָר ער וויל וויסן דעם סאָך פֿון יעדן מעכאַניזם.

דער קאָמוניסטישער לעזער וויל נישט נאָר לייענען גוטע זאַכן, נאָר ער וויל אויך מ'זאָל אים אויסלערנען די מעכאַניק דאָפֿון — טאָמער וועט ער מאַרגן אַליין דאַרפֿן ווערן אַ שרייבער.

אונדזערע כאַוויירים פֿון פֿראַלעטפֿען דאַרפֿן דאָס פֿאַרשטיין, אויפהערן „עסן בעאייס מי שטייט אַף דער וואַג“, אויפהערן נוצן גרויסע ווערטער פֿון ווערטערביכער אַרויס, אויפהערן שרייבן אַזוי קונציק, אַז קיינער זאָל נישט קענען פֿאַרשטיין.

לאַמיר זיך באַמיען צו שרייבן אַזוי פֿראַסט, לעמאַש, ווי כ' נאָרקי!

:: :: ::

די טשאַלענטיאַלאַנטן קענען נישט קאָכן קיין זאך ביים אָפֿענעם אויוון, אָן איבלדיק־פֿעטע זאַפֿטן, אָן . . . געהיימנישן.

דער „טשאַלענטירטער“ שרייבער זעט נישט וואָס ס'טוט זיך

אונטער זיין אייגענער נאָז. דערפאר אָבער געדענקט ער דעם „נעכטן“ אויסגעצייכנט, און ער דישעט אים אָף ציבעלעס.

:: :: ::

וואָס פעלט דער אידישער ליטעראַטור? ווען איר זאָלט אפילע זיין מיט טויזנט הערנער וועט איר נישט טרעפן וואָס „אידישע דיכ-טער“ טראַכטען אז עס פעלט . . .

עס פעלט — אָרעמקייט.

די וואָרצלען פון „אונדזער“ ליטעראַטור שמעקן, הייסט דאָס, אין האַרץ פון דער גרויסער, שרעקלעכער אָרעמקייט פון די מאַסן. שאַפט אָפּ די אָרעמקייט און איר וועט (לויט די „בעסערע ליטע-ראַטן“) אונטערגראַבן „אונדזער ליטעראַטור“ . . .

שאַ, לאָמיר נאָר פארשטייען וואָס דאָ טוט זיך: מיר דארפן זען אז די גרויסע פּאָלקסמאַסן זאָלן זיך מוטשען אין גרויסע יסורים, ווייל דאָס איז קוואַל פאַר ליטעראַטור . . . מיר דארפן זיי אויפשניידן ס'האַרץ, קעדיי פון די טראַפּנס בלוט צו מאַכן פאַטשערקעס פאַר עסטעטן . . .

די ליטעראַטור (ווי אַלע קונסטן) איז, הייסט דאָס, נישט קיין מיטל שענער און בעסער צו מאַכן דאָס לעבן, נאָר... פאַרקערט, וואָס מיאוס'ער און ביטערער אונדזער לעבן איז, אַלץ מער ליטעראַ-טור-מאַטעריאַל איז דאָס. ערנאָ: פאַרלאָזט זיך פאַרעכעס, לייסטנ-ברעך, שווינדזעכט! דערמוטיקט עס! . . . מאַכעס אָרעמקייט און אידישע ליטעראַטור זענען ווי... אנדערע צוויי.

:: :: ::

נאָר ר' שאַצקי אַליין און ר' מנחם לעבן — און די אנדערע אויסגעגלעטע און אויסגעצוואַגענע אידן, ווילן פונדעסטוועגן נישט לעבן אין אָרעמקייט . . . און ראַסלפלייש איז באַ זיי ליבערשט ווי אַ . . . שטיקל בלאַע מילץ און אַ טעפעלע קאָוועד, און אַ וואַרעם בורמעסל, און געגלאַנצטע שטיוועלעטן און אַ ברייט בעט, און הויכע קישנס מיט קלאַרע ציכנס און גוטע לופט — זענען אויך זאַכן פון וועלכע מי זאָגט זיך נישט אָפּ . . .

דעם פּאָלק, אָבער, רעקאָמענדירט מען מיט אַ גרינגן פּופיק: „אָרעמקייט“ — ווי אַ רעצעפט פאַר . . . ליטעראַרישע שאַפונגען. „פּליז, מוטשעט זיך, אידן, ווייל מיר דארפן דאָס באַשרייבן אין די ביכער“.

:: :: ::

די פאראדדעליגיאניסמן זענען נאך ערגער (און שערלעכער) ווי די אנדערע בניאָקס. דער קולטור־כניאָק גלויבט נישט אין דער באַוועמאָניסע פון פייסער, פונדעסן פראַוועט ער אַ סידער און עסט קניידלעך מיט יויך. ער גלויבט נישט אין שוואַועס, אָבער — בלינד־טשעס עסט ער . . .

דער קולטוריסט האַלט־אויף דעם שלעכטן רייאָך פון דער רעלי־גיע, אָן דעם קעז... ער באַלזאַמירט דעם לימבורגער דופט, ווי עפעס אַ „קולטור־ווערט" אין זיך אַליין.

דער נישט־גלויביקער גלויביקער איז ווי אַ זעעוודיק־געוואָרענער וואָס מאַכט זיך אומיסנע בלינד, אויס הוילע סענטימענטן צו זיין אַמאָליקער בלינד־שאַפט. אינדערזעלבער צייט אָבער, לערנט ער אַנדערע, וואָס זענען קיינמאָל בלינד נישט געווען, אַז מ'קען אַריבערגיין דאָס לעבן מיט פאַרמאַכטע אויגן, בעאייס ער אַליין האַלט בלויז צוגע־מאַכט די אויגן אין זיין מאַדערנעם אויטאָמאָביל, וואו דער שאָופער (ציוויליזאַציע) האָט אָפּענע אויגן!

:: :: ::

אויב די וועלט־קולטור זאָל ווייטער אַזוי קוואַלן אין הונדערט טויזנט שפראַכען באַזונדער, וועט אין 10 טויזנט יאָר אַרום, שטעלן מיר זיך פאַר, קיין שום געבילדעטער מענטש נישט קענען מער ווי די קאַטאַלאָגן וואו עס זענען פאַרצייכנט די ביליאָנען ביכער, וואָס וועלן האָבן אויפגעוואַקסן אין די אַלע הונדערט טויזנט שפראַכן. וואָס וועט מען טוען ?

מי וועט גאַרנישט טוען. די אַלוועלטלעכע סאָוועטן וועלן פיר־לעווען אַלע שפראַכן גלייך. פאַרפלאַנצן אַפילע נייע שפראַכן. אויב אַ גרויסע צאָל מענטשן וועלן דאָס פאַרלאַנגען. עס וועלן נישט זיין קיין הויכע שפראַכן און קיין נידעריקע שפראַכן. אַלע שפראַכן וועלן וואַקסן נישט אין אַ גלאָז־גאַרטן, נאָר אין דרויסן. נישט מער טאַמער וועט זיך אַ שפראַך איינשפאַרן און וועלן שטאַרבן, וועט מען זי לאָזן. מי וועט זי נישט מוטשן מיט געוואַלט, אַז זי זאָל לעבן. מי וועט נישט שטיין באַ איר טויטן־בעט און איר שרייען אין אויער אַרײַן: „מוזט לעבן, שפראַכעניו! אַז דו האָסט שוין געלעבט 110 יאָר, זיידע־לעבן, מוזטו שוין לעבן ווייטער אויך! מוזטו שוין לעבן „אייביק"! דער נאַטירלעכער, אומגעצוואונגענער אָפּקלויב פון שפראַך, וועט פירן דאַצו, אַז אין אַ וועלט וואָס איז היינט (צוליב

די נייע באַוועג-מיטלען) געוואָרן נישט גרעסער ווי אַמאָל איז געווען איין לאַנד, זאָל מען זיך נישט פּלאַנטערן אין הונדערט-טויזנט לע-שוניעס, זאָל מען נישט טרייבן קיין קולט פון דער צונג אַפן כעשבען פונם געדאַנק. מיר שטעלן זיך פאַר: אַז אַף איין אוניווערסאַלער שפּראַך וועט אוואַדע זיין גרינגער צו באַשאַפן קונסט-און-וויסנשאַפט ווערטן ווי אַף טויזנט שפּראַכן.

אַז אַ ביליאָן מענטשן וועלן מיט געדאַנק און צונג נוצן אַ שפּראַך דורך יאָרהונדערטן — שטעלט אייך פאַר ווי אומענדלעך רייך די שפּראַך וועט ווערן.

וועט די נאַטירלעך-אַפגעקליבענע שפּראַך זיין ענגליש?, פראַנ-צויזיש?, דייטש?, קאַלמיקיש?, אידיש?, רומעניש?, איטאַליעניש? וועט עס זיין אַ סינטעז פון פילע לעבעדיקע שפּראַכן? ווער קען דאָס וויסן פאַראַויס? איין זאך איז קלאַר: אַ וועלט-סאָוויעט וועט פון אַלע טויטע שפּראַך-בוימער דעם זאַפט און טאם און רייעך אַרויסציען, און דעם וואונדערלעכן קולטור-עקסטראַקט באַהאַלטן אין פאַרזיגלטע פלעשער אַף אַלע דוירעס און מיט דעם-אַ קווינטעסענצירטן שפּראַך-שטאַף באַשמעקן די לעצט-אַפגעקליבענע שפּראַך. עס זאָל זיין ווי דער לעגענדראַרישער „מן" — יעדער זאָל אין דעם קענען פילן וואָס פאַר אַ טאם ער האָט צום ליבסטן.

אין שאפ, אין גאס, אין קאפיי

ס'איז פאראן א רעגל, אפאָנים, בא די שריפטזעצער, אז אלע מאַנוסקריפטן, וואָס מ'ניט צום זעצן, מוזן זיין געשריבן מיט טינט-און-פּעדער.

בא מיר, ווייסט איר-זושע, איז אָבער זייער אַ שלעכטע, זייער אַ נערוועאישע האַנטשריפט. דאָצו בין איך אַ ביטערער פּען-מעכאַניק. אין די 25 יאָר, וואָס איך מאַך אויסעם אַ פּאַפּיר, האָב איך מיך נישט אויסגעלעבנט די מעלאַכע פּון אויסוואַשן די „ענגלישע פּעדער“, האַלטן ריין דאָס ביסל גאַלד, וואָס איז אַפּן שפּיץ. דאָפּאַר שרייב איך צומייסטן מיט אַ בליי. אַ שרייב-פּענדל האָט אַ מאַילע, וואָס ס'רינט נישט, ס'קלעקט נישט, ס'פּאַרשמירט נישט די פינגער און ס'קאַפּריוועט זיך נישט, ווען ס'קומט צו גלאַנציקע פּלאַכן.

מיינע קסאָוויאַרן קומען קימאַט שטענדיק אַרויס בעסער, ווען זיי זענען געשריבן מיט בליי. זענען ריינער צו לעזן. די אויסעם זענען דייטלעכער און ווען איך דאַרף אויסשטרייבן עפעס—מעק איך אויס מיטן מעקער און שרייב אָן אַ ס'ניי מיט ריינערע און שוואַר-צערע אויסעם. אַ טינט-געשריבענע בלעטלעך קען איך דאָס נישט טאָן. שרייב איך און מעק, שטעל קאָטשערעס מיט לאָפּעטעס איינס אַ ס'אַנדערע און ס'קומט אַרויס ווי אַ שוואַרץ-יאָר.

איז דאָך, דאַכט זיך, דער סיכל מיסכאַיעוו, אז אַדראַבע: לאָז ער שרייבן מיט אַ בלייפּעדער. וואָס אַרט עס עמיצן, אַ שטייגער, מיט וואָס איינער שרייבט, אַבי ס'קומט אַרויס ריין צום לעזן, און דער כאָווער זעצער דאַרף זיך די אויגן נישט אַרויסנעמען?

גיט זשע פּרענט כאַס כאָווער „סטאַרשע“, פּון אונדזער דרוק-שאַפ! אז ער דערזעט מיינעם אַ מאַנוסקריפט, געשריבן מיט אַ בליי, איז ער גרייט מיך דוירעס צו זיין. „ער וועט עס נישט דרוקן“. „די זעצער נעמען זיך אַרויס די אויגן“. „ער איז נישט כוילע צו שרייבן מיט טינט“. „וואו איז עס געהערט געוואָרן“.

שרייב איך היינטיקסמאָל מײן טינט-און-פּעדער מיט טינט. וועלן די זעצער האָבן מער אַרבעט אַרויסצוקריכן פּון מיינע קאָטשערעס-און-לאָפּעטעס, און מיר אַליין וועט אויך זיין אַסאַך שווערער דאָס שרייבן. נאָר ס'מאַכט נישט אויס. אַבי דאָס געזעץ ווערט אַפּ-געהיט.

:: :: ::

ווי זאָגט איר: ס'איז שוין לאַנג שטייל געווען! טאָמער האָב
איך כאָטש אין דרוקשאַפּ נאָך אַ פּאָר כאַוויירי, מיט וועמען איך בין
נישט צעקריגט, דאַרף מיך דער גוטער יאָר אַנטראָגן מיט דעם-אָ
פּרערדיקן נאָטיץ!

:: :: ::

... געזעסן באַ אַ פּויעלציאָניסט אין צימערל, געטרונקען
טוי און געמישט מיט זיין פּאַלש-זילבערן לעפעלע.
האַבן מיר זיך צעשמועסט וועגן די „אַמאָליקע גוטע יאָרן“, ווען
איך בין אליין שיר-שיר געוואָרן אַ פּויעל-ציאָניסט, נאָר דאָס האַרץ
איז מיר אַביסל געשטאַנען אין וועג.

היינט זענען אונדזערע וועגן צעשיידט. ער פּאַרט אַף אַ גוט-
אַנגעזאַטלט פּערד קיין מיזרעך. איך גיי צופּוס קיין מאַירעוו. ער
עסט ברויט באַשמירט (שוואַכלעך) מיט ציאָניסטישער פּוטער. איך
עס ברויט מיט זאַלץ, און דאָס זאַלץ איז אָפט זאַמד (מ'בייט עס
איבער אין זאַלצמעסל).

זיצט צישן אונדז צוויי אַ דריטע, אַן אומפּאַרטייאַיש און ניש-
קאַשעדיק מידל. וויל זי וויסן: אייגנטלעך וואָס איז דער כילעק
צישן לינקע פּויעלע-ציאָניסטן און קאָמוניסטן?

איך ענטפּער איר אַזוי קלאָר ווי מעגלעך. אָבער זי ווערט
דאַפּון נישט קלינער. קלאָרע רייד זענען אָפט ווי קלאָר וואַסער —
מי זעט דורך זיי אַף דער אַנדערער זייט אַריבער.
אַ מאַשל קען אַמאָל העלפּן.

צי איך אַרויס פּון מיין מעשאַלים-פּעסל אַ מאַשל מיט אַ אידן,
וואָס טרינקט זיך באַם ברעג יאָם, אין סי-נעיט. איך און ער
(דער פּויעל-ציאָניסט) זיצן נישט ווייט פּון דעם אָרט, וואו דער מענטש
טרינקט זיך, און מיר רעדן וועגן . . . ליטעראַטור. מיטאַמאָל דער-
הערן מיר אַ געשריי: „געוואַלט, ראַטעוועט אַ אידן!“ וואָס פּאַסירט?
איך (אָדער דו דער קאָמוניסט) שפּרינג אַרײַן און פּרייף ראַטעווען דעם
גאַנצן מענטשן. מיין פּריינט אָבער, דער „לינקער פּויעל-ציאָניסט“,
גייט פּאוואָליע אַרײַן אין וואַסער אַרײַן, מאַכט צומערשט אַ „שעהאַקל“
איבערן יאָם, דערנאָך פּרייפט ער ראַטעווען בלוז אַ טײל פּון דעם
טרינקענדיקן.

בעאייס איך מיש די טיי מיט דעם פּויעל-ציאָניסטישן פּאַלש-
זילבערן לעפעלע, פיר איך אונטער מיין לאַנגן מאַשל אין דער ברייט:
קאָמוניסטן גלויבן, אַז מ'קען ראַטעווען דעם גאַנצן מענטשן

אָדער גאַרנישט. אַנדערע (דר. חיים זשיטלאָווסקי, אַשטיינער) גלויבן,
אַז מ'קען ראַטעווען אַ האַלב־דערטרונקענעם צוביסלעכווייז !

:: :: ::

די סאַציאַל־דעמאָקראַטן זענען דעם אַרבעטערס רואיקע, פיינע
קלעזמער. אַז דער אַרבעטער טרינקט זיך אין אַ יאָם פון עקאַנאָמישער
נויט, זיצט אַ קאָפעליע מיט „רויזע בעקלעך“, באַם ברעג יאָם, און
מ'שפּילט אויף אַ פּריילעכס, קעדריי אויך צו פאַרוויילן די שווערע צייט
פון דערטרונקען ווערן.

:: :: ::

מיר אַלע אין רעדאַקציע „פּרייהייט“ האָבן, אַף דער אייזע פון
כאַווער מ. אַלגין, אויפגעהערט זיך אירצן איינס ס'אַנדערע. וואָס
פאַראַ אירצן זיך באַ באַלשעוויקעס? וואָס פאַראַ צערעמאַניען זיך,
בעאייס מי לינט אין די גריבער און מי וואַרט אַפּן סוינע?

זייער פּיין פון דיר, מיין פּראַכטיקער כאַווער מ. אַלגין!
נאָר אויב שוין יאָ אזוי, מאַך איך אַ פּאַרשלאַג, אַז אויך די
רעדאַקציע זאָל אויפהערן זיך אַליין צו אירצן, זאָל אויפהערן צו
שרייבן וועגן זיך בעלאַשן־ראַביס.

דער רעדאַקטאָר זאָל נישט שרייבן „מיר“, ווען ער מיינט „איך“.
נאָך מיין מיינונג, איז אַסאך באַשיידענער צו זאָגן וועגן זיך
אַליין „איך האָב היינט געגעסן וועטשערע“, ווי „מיר האָבן היינט
געגעסן וועטשערע“, אָדער „חיי ווייב איז געלעגן געוואָרן“, אַנשטאַט
„אונדזער ווייב איז געלעגן געוואָרן“.

:: :: ::

אַקוראַט 10 יאָר נאָך א. ווייטערס טויט האָט זיך „ש. יעזוסל
ניגער“ דערמאַנט, אַז ער (ש. נ.) האָט אים פּאַלש אָפּגעשאַצט, און
אַז ער איז גאַרנישט געווען אַזאַ שלעכטער שרייבער, ווי ער (יעזוסל)
האָט געמיינט.

דאָס טאַינען דאָך אַלע „שלעכטע מענטשן“, אַז די „יאָרצייט־
מיינונגען“ פון אונדזערע קריטיקער זענען היפש אַנדערש פון די
מיינונגען, וואָס זיי האָבן וועגן אַ מענטשן מיט 10 יאָר איידער ער
שטאַרבט! ...

:: :: ::

עס זענען דאָ שרייבער, וואָס לעבן בלויז צוליב דער אויפשריפט
אַף זייער מאַציווע.

לעמאַשל אברהם רייזען:

אַז ער גיט דעם קעלנער 5 דאָלאַר טרינקגעלט — דאָס ווייסט

„די געשיכטע“. אָבער אז ער באַרגט באַ מיר די 5 דאָלאַר און גיט נישט אָפּ — דאָס ווייסט שוין „די געשיכטע“ נישט!
 אז ער לויבט קימאט אלע יונגע שרייבער — דאָס ווייסט „די געשיכטע“ און זי פאַרשרייבט עס אַפּן כעשבן פון זיין גוט האַרץ. אז ער האָט מוירע זיך איינצורייסן מיטן מינדסטן טינט־שמירער, יענער זאָל, כאַלילע, נישט אָנרירן זיין קרוין — דאָס איז שוין „די געשיכטע“ נישט מעכויעוו צו וויסן.

אז ער לעבט ווי אַ „באָהעם“ — דאָס זעט „די געשיכטע“, וואָרין ער טרינקט דאָך וויין און הוליעט ביזן ווייסן טאַג אַריין. אָבער אז ער טראַגט רויט־וואַרעמע זאָקן — דאָס קען שוין „די געשיכטע“ נישט זען, וואָרין „די געשיכטע“ לויזט נישט קיין זאָקן! ...

:: :: ::

אויב דער צוועק פון דער לאַטיניזירונג פון דער אידישער שריפט איז צו מאַכן אונדזער „שפראַך צוגענגלעך צו די נישט־אידן“, וואָלט שוין גלייכער געווען מי זאָל אינגאַנצן רעדן אַה . . . נישט־אידיש. אויב אַ לאַנגע נאָז איז מיאוסער פון אַ קורצער נאָז, וואָס וועט שוין מ'שטיין געזאָגט העלפּן, אז מי וועט זי אָפּשמירן מיט פּיליטור?

:: :: ::

ציאָניסטישע אידישיסטן

מיר איז אָפט אַ גרויס כידעש אַה די „ציאָניסטישע“ אידישיסטן, וואָס בייזערן זיך קעגן „לאַשן־קוידעש“. איך אליין האַלט, אז „ס'לאַנד פון די אָוועס“, און „ס'לאַשן פון די אָוועס“ קענען נישט צעשירט ווערן.

עס איז אונדזער ראַמאַנטיק, אונדזערע יונגע יאָרן אין כידער: אַ בייס־האַמיקדעש, אַ מישקן, אַ כוישן־וועאייפער, אַ קויהען־גאַדל, לעמער־זאָדיקעס, נירן־פעטס, טייך כידעקל, אַכאַשווירעש.

— וואָס קען זיין ראַמאַנטישער?

פאַר מיר איז אי דאָס „הייליקע לאַשן“ אי דאָס „הייליקע לאַנד“ די אַרימע יערושע, וואָס איז פאַרזשאַווערט געוואָרן אַפּן בוידעם. שלעפּסטו זי אַמאָל אַרויס פון דעם צעפאַלענעם קופערט, די „יערושע“, און באַ דעם לעכט וואָס איז דורכגעזיפט דורך בוידעם־שפינועבס, באַטראַכסטו דאָס אַלטע באַנאָזש און... בענקסט אַביסל. אָבער פון בוידעם אַראַפּנעמען דאָס אַלטע רענצל און עס נוצן, דאָס פאַלט מיר נישט איין!

ווי ס'פאַלט מיר נישט איין אַראַפּצונעמען פון בוידעם מיין

עלמערבאָבעס סאַמעט־שייטל און עס געבן פאַר אַ מאַטאַנע צו מיין
זונס קאַלע...
די אַבער וואָס האַלטן פון דער „באַסמאַלעקע ציאָן“ דאַרפן זיך
נישט שטעלן קעגן איר לאָשן...
אויב אַ מעס עסט, דאַרף ער עסן מאַציוועס.

:: :: ::

איך מאַל מיר אָפּ: אַ איד מיט צוויי לאַנגע געקריזעלמע פּיעס,
— אַז איינע איז גראָ, קען די אַנדערע נישט זיין בלאַנד.
אויב אָפּשערן — איז אָפּשערן ביידע פּיעס, אָדער — נאָרנישט.
„ציאָן“ אַליין, אָן העברויאַיש, איז ווי אַ מענטש מיט איין פּיע:
קאָמיש און נישט שיינ פאַרן אויג.

:: :: ::

די קוואַלן פון אידיש? טייטש־כומעש, ברודער, טייטש־כומעש!
דער אָנהויב פון „שלעכטן דייטש“ איז דער ריינסטער קוואַל
פון ריינעם אידיש.

אַ וואַסער קען זיך לייטערן דורך זאַמד, נאָכדעם ווי עס איז
ווייט אוועק פונעם קוואַל, קען אַפּילע זיך באַהעפטן מיט אַ טיך, אָדער
מיטן יאַם, אָבער אייגענער ווי ס'איז באַם קוואַלבלעזל, וועט עס
קיינמאָל נישט זיין.

:: :: ::

פּראַנע:

אויב איך גלויב נישט, אַז ליטעראַטור איז אַ מאַלעכעס־האַקווי-
דעש, פאַרוואָס־זשע פאַרנעם איך מיך מיט ליטעראַטור און נישט מיט
שניידעריי?

ענטפּער:

זויפל שניידער גלויבן דען, אַז זייער אַרבעט איז אַ „הייליקע
אַרבעט“? פונדעסן פאַלט אייך נישט איין צוצוגיין צו אַ שניידער
וואָס פאַרנעמט זיך מיט שער־און־נאָדל שוין קנאַפע 25 יאָר, און
אים פּרעגן „פאַרוואָס ווערסטו נישט קיין... שוסטער?“
אונדזער פּאָך איז נישט „הייליק“, און נישט אומהייליק. נאָר
אַ גוטער באַלמעלאַכע האָט ליב זיין פּאָך. האַלט צומאַלעם ערשטן
ריין זיינע אַרבעט־נעצייגן און זעט אַכויז דעם, אַז די אַרבעט אַליין זאָל
אַרויסקומען אַקוראַט.

אַ טייל שניידער האָבן ליב פּוצן מיט טאַשמעס, אַנדערע האָבן
ליב פּראַסטע אַרבעט. דער איקער אָבער איז, אַז מען זאָל נעמען

א מאָס (מיטן אייגענעם אויג) נישט אַף זיך, נאָר אַף יענעם. וואָרין
אויב נישט, וועסטו עס מוזן אליין טראָגן.

:: :: ::

שניידעריש גערעדט, איז אַ „ליטעראַט“, געגליכן צו אַ „באַסאַר“
וועדאַמסקי שניידער“.

אַ טייל מאַכן קליידער מיט קנעפּ, אַ טייל מיט שנאַלן, אַ טייל
מיט „בלינדע פּיטעלעקעס“, און אַ טייל מיט „געהאַקטע“, אַבער בלויז
„שמעפּאַמאַנען“ שמעפּן קליידער און פאַרשטעפּן די אַרבל, מ'זאָל זיי
נישט קענען אָנטאָן.

:: :: ::

אין שניידעריי, ווי אין דער ליטעראַטור, איז פאַראַן „אַרבעט“
און „קרעאַציעס“.

שניידער, וואָס קענען נישט מאַכן קיין גלייכע נעט, גייען אוועק
אַף דער פינפטער עוועניו, עפענען אַ שאַפּ מיט... אָנשטעל. און מיט
אַסאַך דירעגלעט, און מיט אַ „ניגער באַ דער טיר“, און מאַכן . . .
„שאַפּונגען“.

אַף ענגליש: קריאיישאַנס.

אַף אַ „שאַפּונג“ פּרעגט מען קיין קאַשעס נישט.

עס איז יעכדיש, פּריציז עקסקלוסיוו!

אַז אַ „קריאייטאָר“ מאַכט אַמאָל אַ בלינדן טאַעס און פאַרשניידט
אַן אַרבל, לאָזט ער אַרויס אַ „שאַפּונג“ מיט איין אַרבל. פאַרגלאַצט
דערביי די אויגן און זאָגט: „אדינאַרבעליוז“, אַ נייע ריכטונג אין
דער קונסט.

אַז אַ „שאַפּער“ האָט נעבעך נישט גענוג סכּוירע אַף אַ גאַנצן
בעגער, מאַכט ער אַ קלייד ביז צום פּופּיק, און זאָגט, אַז די אַנדערע
העלפּט מוז דער „קאַסטימער“ אליין צוטראַכטן. דאָס רופּט ער אָן:
מיסטיק, קאַבאַלע, סאָד...
דער עמעסער סאָד דאַביי איז, אַז טיכאַפּט נישט קיין געוואַנט!

:: :: ::

ניין, קאַלענע ה. ליוויק, מיר זענען נישט געבוירן געוואָרן צו
זיין „קינדער מיט בענקענדיקע הערצלעך“.

מיר זענען געבוירן געוואָרן אויסצובענקן דאָס ביסל בענקעכץ
און... זיך אויסלערנען אַ מעלאַכע, און זיך זעצן אַרבעטן.

אַן ביטערן, קינדערשן אָנשטעל.

און, אַז מיר קריגן אַ נידעריקן צייכן פון אונדזערע לערער,
דאַרפן מיר נישט ווערן נאָך קינדערשער, און זיך אוועקזעצן וויינען,
נאָר פאַרקערט: מיר דאַרפן זיך אַ נעם־טון לערנען!

אויסצוג פון א רעדע

(געהאלטן צו דער געלעגנהייט פון אויטאָרס 50-יאָריקן יובילוי, שבת אָונט,
דעם 9טן מערץ, אין סענט ניקאָלאָס פּאַלאַס, ניו-יאָרק)

:: :: ::

כאַווייריס:

איך שליס זיך אָן מיט אייך אין דער גרינגער אויפנאָבע פון
אַרויסבאַגלייטן אין זייער לעצטער רו אַריין משה נאָדיר'ס 50 אָפּ-
געלעכטע יאָר.

זיך אומקערנדיק פון דער דאָזיקער אומווירקזאַמער דעמאָנסטראַ-
ציע קעגן אַלט ווערן, וואָס מ'רופט עס אַפּ פּאַעטישן לאַשן „יובילוי“,
און אומקונדיק זיך איבערן אַסל אַפּ די דערמאָנטע יאָרן, אין
וועלכע אַסאך ליטעראַריש וואַסער און ניט ווינציק קעמפּער-בלוט אין
אָפּגערוגען, שווינדלט אַזש פאַר די אויגן פון דעם גוואַלדיקן שפּאַן
וואָס די צייט האָט איבער אונדז געמאַכט.

אויב עס איז דערלויבט אַפּ דער קאַנווע פון מאַנסקאַמפּ צו
ווייזן אויך דעם יאָכיד, וויל איך זאָגן אַז פון די „ווילדע רויזן“, וואָס
האַבן געבליט אין מיין קליינבירגערלעכן „ווילדן ווערטערוואַלד“, וואו
איך האָב אין ערשטן פּעריאָד פון מיין שריפטשמעלערישער טעטיגקייט
אַרומגעבלאָנקעט אַן איינזאַמער, אַ מעלאַנכאָלישער, אַ קאַפּריזונער,
ביז צו מיין היינטיקער פּאַזיציע פון אַנשפּאַרן זיך אַפּ פען און ביסן
און שטייען אָפּן וואַך-פּאַסטן אין אַ „וועלט מיט אַרבעט“, איז, אָן
סאָפעק, אַ גרויס וואונדער אין מיין לעבן געשען, פאַר וועלכן (וואונ-
דער) איך בין דאַנק-שולדיק אייך אַרבעטנדיקע, קעמפּנדיקע אין
ענטוויאָזם-גליענדיקע מאַסן, וואָס — באַוועגט דורך אַן אומשטערב-
לעכער ליבע צו דער מענטשהייט — פּלאַמט איר מיט שמערבלעכן
האַס אָט קעגן די אַלע וועלכע ברעכן אונדזער נאַקען אינם גאַלדענעם
יאָך פון קאַפיטאַליזם. און כאַטש דער באַרג, צו וועלכן אונדזער אויג
קוקט אַרויף, איז שמענדיק העכער ווי דער מענטש אַליין, איז דאָס
אָבער פאַר די מוטיקע און נישטערע קיין סיבע ניט פאַרוואָס זיי
זאָלן זיך צו באַרגיקלעטערונג ניט באַשליסן.

בלויז די דיכטער וואָס ווילקען זיך איין אין פּורפּורוואַל פון קלאַ-
מערשטיקער פּיעטעט און פּיעשמעשן זיך באַ זייערע נעשאַמעס ווי
פאַרליבטע קעז פאַר די קאַטערס, קאַנען אָפהענטיק ווערן דערפון, וואָס
„דער ציל איז הויך און די פיס זענען קורץ“.

דער אָנהויב פון מיין איבערגאַנג פון טאַליקער בירגערלעכער איינזאַמקייט צו באַרגיגער ציל־באַוואוסטקייט האָט נאָך אין מיר — פאַר אַ לאַנגער צייט — אַנאַרכיסטישע שפורן איבערגעלאָזט. דעריבער האָב איך נאָך אַ געוויסע צייט צו דער לעניגשער הויכקייט געקלעטערט — אייניקער אַליין, אין לירישער איינזאַמקייט, אָפט קאַפשווינדל באַ־קומען אַראַפּקונדיק אין די אָפּגרונטן, וואו מיניע יונגע יאָרן האָבן גערוישט אין צעזאָטענע שטראַמען. ביז איך האָב מיך דערמאַנט, אז בערג־שטייגער מוזן זיך — ערשטנס: צענויפריידן איינער מיטן אַנדערן און — צווייטנס: אַ וועגווייזער האָבן און... אַ קאַמפּאַס.

נאָך יאָרנלאַנגן איבערבּראַך פון מיניע אָנשוואונגען איבער וועלט און מענטש, נאָך דער וואַסערפּראָבע, וואָס איז באַשטאַנען אין מיין איבערגיין פון אידעאָלאָגישער אומבאַוואַפנטקייט צו דעם שיינעם זשעסט פון ליטעראַרישן וואַפנטרעגער, ביז דער פּיער־פּראָבע באַ דער ציון־וואַסכאַנאַליע, שטיי איך איצט פאַר איך, כאַווייריס, אַט־אָווי־אַ מיט לייב און מיט לעבן צונויפגעבונדן, נאָכגייענדיק אין די טריט פון אונדזרע גרויסע פירער, לענין און סטאַלין. די אויגן שטענדיק צום וויסנשאַפטלעכן מאַרקסיסטישן קאַמפּאַס געווענדט, אָבער קיינמאַל ניט באַזונדער, קיינמאַל ניט אָפּגעבונדן פון די קעמפּנדיקע מאַסן.

פון אַ מיטלשטאַנדלעכן שרייבער מיט קאַלערלי פּריווילעגיעס און נאָר קיין איסכאַוועס ניט צו קיינעם, בין איך, אַ דאַנק דעם אימפעט און אַנרעג פון די פּראָלעטאַרישע קאַמפּו, גליקלעך, קאָן איך זאָגן, אָנגעקומען צו דער שטופע פון אַ שריפטשטעלער מיט אַ פּולער פאַר־פליכטונג צום אַרבעטער־קלאַס און אָן שום דיכטערישע פּריווילעגיעס, סיידן אויב מען זאָל רעכענען פאַר אַ גרויסער פּריווילעגיע דאָס רעכט צו טראָגן אַזאַ גרויסאַרטיקע איסכאַוועס צום קעמפּנדיקן פּראָלעטאַ־ריאַט.

פאַרוואָס זענען מיניע ליטעראַרישע ערשטלינג־פּרוכטן געווען אַזוי פּול מיט טערפּקן טרויער און פאַרלאַרנקייט? עס איז געקומען דערפון, וואָס דער דעמאָלסדיקער מעטאָד מינער פון פּראָטעסט קעגן דער בורזשואַזער וועלט איז געווען — ניט זעלבסט־קריטיק, נאָר זעלבסט־באַשפּיאַונג.

דער שפּיי אַף זיך אַליין, ווי אַ לינדערונג־מיטל פאַר דעם ברע־נענדיקן און נאַנגנדיקן „וועלטשמערץ“, איז געקומען, דענק איך, צום העכסטן אויסדרוק אין מיניע „פּון־מענטש־צו־מענטש־לעכע“ נעשאַ־מע קראַצערייען. אַף אַ מינוט האָט דאָס באַפּרידיקט און די זעלבסט־ביטערקייט געשטילט. „איך בין אַליין די אָפּגייענדיקע, די מייעסע,

די בורזשואזע וועלט", האָב איך דעקלאַמירט קעגן שפיגל. „איך בין אַליין די אונטערגייענדיקע זון. דער אַפּלויפּנדיקער שוים. דער פּון ליכט איבערגעשראַקענער שאַטן". אָבער באַלד האָב איך זיך געכאַפּט, אַז שפּיען אַף זיך אַליין איז גאָר קיין אויפטו ניט פאַר אַ מענטשן, וואָס רעכנט נאָך צו לעבן מיט זיך זעלבסט אַ לענגערע צייט. דעמאָלט האָב איך אָנגעהויבן פאַרשטייען, אַז דאָס וואָס וואַסער און ווינט פאַסן זיך גרינג-צו צו יעדער קיילע איז נאָך ניט קיין באַווייזן אַז אַ לעבעדיקער מענטש פּון ביין און בלוט, דאַרף גיין אין זייערע גרינגע פּאַעטישע וועגן... און אַז איך האָב מיך און יענעם איבער-גאַנג-פּעריאָד צום צווייטן עקסטרעם אַ וואָרף געמאַן, האָט זיך באַקומען, אַז איך האָב ווי אַ שטיקל העפּקער-פּלאַם זיך צו גאָר-ניט צוגעפאַסט. אַלע וועפּסן וואָס האָבן מיך געוואָלט פּענטן — פאַרברענט אַף אַש.

אויך דאָס גייט אַריין אין שווערן יסורים-צעטל פּון אידיאָישן איבערבּראַך.

דער ריפּער פּראָלעטאַרישער שרייבער באַנעמט מיט זיינע כּושים ווי מיט זיין קלאַסן-אינטואַיציע די וויכטיגקייט פּון דיסציפּלינירטער צונויפּבאַהעפטונג מיט די מאַסן, און איינמאַל האָסטו דיין קלאַסן-אַנגעהערניגקייט דערקענט, טאַרסטו ניט לויז אַרומוואַרפּן-זיך ווי רוער אייזן-גרוד, נאָר רואיק און אַלץ-אויספּילנדיק זיך צו די קלאַסן-ווענט צוגיסן. און געדיינקט, איר כאַוירירם, וואָס איר קאָזט זיך נאָך אַמאָל באַאיינפּלוסן פּון דעם „ריין-קינסטלערישן" ראַמאַן אין דער בורזשואַזער צייטונג אָדער פּון דעם געקרייזלטן ליר אין אַ באַלעבאַ-טישן זשורנאַל — געדיינקט, אַז בלינד-מאַכן קאָן מען ניט נאָר דורכ-דעם, וואָס מען האַלט אַ מענטשן צו-לאַנג אין דער פינצטערניש, נאָר אויך מיט דעם וואָס מען שמעלט אָן אַ צו-בליאַסקעדיס ליכט אַף זיין פּאַנים... דער „שיינקייט-גלאַנץ" פּון בורזשואַזער קונסט איז אַט אַזאַ מין שעדלעכער פאַרבּלענדונג-מיטל! אָנגעשמעלט אַף אייער אויג, וואָס איז שמענדיק איבערגעשראַקן און פינטלדיק ווען עס קומט צו „עסמעטישע ווערטן", צילט עס ניט אייער ווען צו באַלויכטן, נאָר איך צו פאַרבּלענדן, אייער געוונטע זע-קראַפט צו אַטראַפּירן.

אַט דאָ ניט לאַנג ערשט האָט אַ בורזשואַזער פּראָפּעסאָר פּראָק-לאַמירט, אַז די אויפּגאַבע פּון די קאַלעדזשעס איז ניט לערנען „וואָס" צו דייןקען, נאָר „ווי" צו דייןקען. דאַמיט האָט ער געמיינט צו זאָגן, אַז די שיינד-דענקעריי איז דער סאַמע איקער, ד. ה.: אַז דער טראַפּ דאַרף געלייגט ווערן אַף דער דיכציע פּון גייסט, ניט אַף זיין אינהאַלט,

וואָס דאָס איז, פאַרשטייט זיך, אַ דאָפּלמער לינג. ערשנס, לערנען די קאָפיטאַליסטישע שולעס ניט נאָר דעם אויסערלעכן סטיל, דעם „ווי“, נאָר אויך די אידעאָלאָגיע פון זייער קלאַס, דעם „וואָס“. און צווייטנס, איז פאַר די מאַסן וואָס האָרעווען און בלוטיקן און הונגערן, די פאַרשײנקייט נאָרנישט וויכטיק, וואָרים ניט מיט דעם פּוסט־עלאָקווענטן „ווי“ פאַרנעמען זיך די קעמפּנדיקע מאַכענס פון דעם פּראָלעטאַריאַט, נאָר מיט דעם באַדייטפולן „וואָס“ פון אונדזער קלאָרער קאמפּליטעראַטור.

און דאָס וואָס די פענקעכט וואַרפּען אונדז אויף, אַז מיר זענען געבוירענע „האַסערס“, קאָנען מיר דערויף ענטפּערן, אַז מיט אונדזער ליבע האָבן מיר, דער פּראָלעטאַריאַט, די וועלט באַפעלקערט און איבערבאַפעלקערט, גענוג־קאַנאָנען־פּלייש האָבן מיר, אַ דאַנק אונדזער ליבע, צוגעשטעלט דער בורזשאַזיע, גענוג הונגער־שטאַרבער און וואַס־סאָלן און קענעכט און ברודער־מערדער און לאַקיען. איצט הייסט עס: מיט אונדזער קלאַסן־האַס, ווי אַן אויסדרוק פון אונדזער ליבע צו דעם מענטשלעכן געשלעכט, די פּרוכטבאַרע ליבע אינהאַלטן און האַסן, האַסן, האַסן. אזוי לאַנג ביז די אורסיבע פון דעם האַס צישן מענטש און מענטש — דער קאָפיטאַליזם, וועט פּולשטענדיק באַזינגט ווערן.

זאָלן די שלום אַשעס און זייערס גאַטונג זיך פאַרנעמען מיט „אַנטלויפּונג־ליטעראַטור“, זאָלן די באַלעבאָטישע דיכטער שפּרייטן פון זייער פאַרנאַם בלויען „וויירויך“ אַף צו פאַרטשאַרען און איינשלעפּערן דאָס פאַרמוטשעטע געוויסן פון דער וועלט. מיר, פּראָלעטאַרישע שרייבער, גלויבן, אַז אין פאַל פון אַ גרויסער סרייפּע, ווען די פּלאַמען לעקן שוין די פענצטער, איז בעסער צו פּויקן טרעוואַגע אַביטל צו הויך, איידער צו זינגען אַ שלאָפּלידל אַביטל צו נידעריק.

דער זשענעווער „שאַלעס־פּראַק“, וואָס די קאָפיטאַליסטישע בעס־טיע האָט אַרויפגעצויגן איבער איר גרויען זעלנערישן פעלד־מאַנטל וועט שוין היינט קיינעם ניט אָפּנאַרן. מיר ווייסן, אַז דער קאָפיטאַליסטי־שער זייגער שלאָנגט — מילכקאַמע! מיר ווייסן אַז אַ כּוואַליע פון פּאַשיום און שטאַט־כּוּליגאַניזם טראָגט זיך אַף די פּליגלען פון יעדן נייעם פּאָליטישן ווינטל — סיי דאָס ווינטל קומט פון רעוורענד קאָג־לינ'ס קלויסטער־קעלער, סיי ס'בלאָזט פון היואי לאַנג'ס אָדער מר. הירסמ'ס אונטערערדישן פּאָליטישן קעלער, און סיי דאָס ווינטל קומט פון דעם מעכאַנישן לעצטן צאַפּל פון מר. רוזוועלט'ס אויסגעשטאַפּטן „בלויען פּוינגל“. מיר באַגרייפּן, אַז מיר שטייען פאַרן גרעסטן קראַפּט־פאַרמעסט

אין דער געשיכטע פון דער וועלט. און כאַטש דאָס האַרץ איז אומרו-
איק, ציטערן אָבער די הענט ניט, און וויפיל קאַרבאָנעס דאָס זאָל ניט
קאָסטן, דער אויסגאַנג איז אזוי זיכער ווי דער אויפגאַנג פון דער זון
נאָך די פייער-דונערן פון דעם שטורעם.

מיר זאָגן אָפן: מיר וואָלטן זיך קיין בעסערס ניט געוואונטשן,
ווי צו זיין אימשטאַנד מיט בלויער טינט-און-פעדער אַנצושרייבן דעם
טויט-אורטייל דער בעסטיע, וואָס הייסט אימפּעריאַליסטישע דעראַבע-
רונג-מילכאַמע. מיר גלויבן אָבער, אז אונדזערע וואונשען אין דעם
פּראָט וועלן פון די „געטער“ ניט אָנגענומען ווערן, סידן דער פּראָ-
לעטאַריאַט וועט אָט-די גוטע וואונטשן אונטערשפּאַרן מיט דער גאַנ-
צער גיגאַנטן-קראַפט פון זיין פאַראייניקטער פּויסט.

ניין, גוט-מיינענדיקע „קאַלעגן“ פון דער פען! איר וועט די
נאַכט ניט אָפּשאַפן דורך דעם, וואָס איר וועט גיין שלאָפן אלע טאָג
פאַר זון-אונטערגאַנג און אויפשטיין נאָך זון-אויפגאַנג! אויך ניט
מיט דעם, וואָס איר וועט די אויגן פאַרמאַכן און די פיינשמעקערישע
נעז אין די זאַמדן פון קונסט-לעשעס-קונסט פאַרשטעקן...

ס'לעבן צווינגט, קאַלעגן, די אויגן אויפצומאַכן, ווי אומאַנגענעם
דאָס זאָל ניט זיין. קוקן די פאַקטן גלייך אין פאַנים אַרײַן. און גע-
דיינקט, איר אירישע קאַלעגן פון דער פען: דער קלאַסן-באַוואוס-
טער פּראָלעטאַריאַט ווייסט גענוי דעם כיליק צישן דעם עמעסן סימפּאַ-
טיקער, וואָס וועבט אַ באַנדאַזש פאַר די וואָס קומען אַרויס פאַר-
וואונדערטע פון אונדזערע טעגלעכע שלאַכטן, ביז דעם קלאַמערשטיקן
„פריינד“, וואָס מאַכנדיק צוערשט אַליין די וואונד, וויל ער עס דער-
נאָך פאַרגלעטן מיט אַ „גוט וואָרט“ אָדער מיט אַ פלעסטערל...

און נאָך עפעס: כאַטש מיר ליבן די ביסס ניט, פאַרפולקאָמען
מיר זי אָבער קעגן אלע, וואָס שפּאַרן זייער צוואַנגס הערשאַפט אָן אָפן
קאַלטן געווער פון עקספּלואַטאַציע, אַף די פייער-געווערן פון אינטער-
וועניץ קעגן אונדזער סאָוועטישן פּאָטערלאַנד, און אַף אימפּעריאַליס-
טישע פּראָפּיט מילכאַמעס ביכלאַל. מיר ליבן ניט דעם האַס — דער-
פאַר שפּיען מיר אים פולשטענדיק אַרויס אַף די אלע פאַרהאַסטע
הענקערס.

אין נאָמען פון אונדזערע פּראָלעטאַרישע העלדן: רועג, דימיט-
ראָוו, ראַקאָשי, הערנדאָן, טעלמאַן, זאָגן מיר איבער דעם פּילאָזאָפּ'ס
ווערטער: „אלעס וואָס איז מענטשלעך איז אונדז ניט פּרעמד!“ און
וואָס איז נאָך מענטשלעכער ווי אנשטאָט ווי שקלאַפען, ווי קנעכט,
ווי הינט, צו וועלן לעבן ווי מענטשן?

דעריבער וואָרפן מיר די בורזשואַזע שרייבער אין פאַרוואַשענעם פּאַנים אַרײַן דעם ליגן, אַז קאַמוניסטן האָבן ליב צו האַסן. די גע-
שיכטע פון די פּראָלעטאַרישע קאַמפּן באַווײַזט, אַז מיר איזדיעקעווען
זיך קײנמאַל נײַט אײבער קײן לעבעדיקן מענטשן און געוויס טרײַבט
דער פּראָלעטאַריאַט — ווען זײַגרייך — נײַט קײן אָרגײעס מיט מענטש-
לעך בלוט. מיר פּאַרטיידיגן בלוז אונדזער פּאַזיציע אַלס די אײנציקע
היסטאָריש-באַרעכטיקטע אָנפירער מיט דעם לעבן פון דער נײַער
קלאַסנלאַזער געזעלשאַפט, וואָס וועט געבױט ווערן אַף די רואַינעס
פון דעם אַלטן — שױן הײַנט האַלב-כאַרעוון, פּראָפּיט-סיסטעם, ווער-
ליג דעם הערלעכן מוסטער פון דעם סאַציאַליסטישן אויפבוֹי אין לאַנד
פון דער פּראָלעטאַרישער דיקטאַטור, און פּאַרטיידיגנדיק זיך האָבן מיר
אין זײַנען, אַז דאָס פּאַרטיידיגן מיר נײַט נאָר אונדזערע אײנענע אײ-
דױודאַליסטישע הױטן, נאָר די גאַנצע אָנגעזאַמלטע מענטשלעכע צײ-
וויליאַזציע קעגן די באַרבאַרן פון פּאַשױם אין אַלע זײַנע העסלעכע
מענטשן-פּרעסערישע פּאַרמען.

נײַן, מיר האָבן נײַט ליב צו האַסן. מיר האָבן אָבער אומענדלעך
פײַנט דעם פּאַרהאַסטן קאַפיטאַליזם, וועלכער בריינגט דער מענטשהײט
אַזױ פיל אומגליק און פּלאַגן.

און צו די קאַלעגן, וועלכע וואָרפן מיר אויף: סטייטש, ווי קאָן
מען אַזױ בײַטער וויי טאָן מענטשן וואָס מען איז ערשט נײַט לאַנג מיט
זײ באַ אײן מיט געזעסן און געשריבן? ענטפער איך: ווייל עס טוט
מיר אַזױ וויי, דערפאַר טו איך אַזױ וויי.

און וואָס אַנבאַלאַנגט דאָס אָפּשאַפן פון פּרױוואַט-אײגנטום, מיט
וועלכן די באַלעבעסלדיקע שרייבער סטראַשן נאָך אַלץ די געזען, איז
וועלכן אַרבעטער, וועלכן קלײנבירגער אַפילע קאָן דאָס הײַנט דער-
שרעקן באַ אַ צושטאַנד ווען קימאַט אַ פּינפּטל פון דער גאַנצער באַ-
פּעלקערונג אונדזערער איז אַפן רעליף-רײסטער! וואָס פאַר אַ פּרי-
וואַט-אײגנטום האָט איצט דער אַרבעטער, דער אָרײַמער פּויער, דער
מיטלשטאַנד?

באַ דער קעסידער וואַקסנדיקער אַרבעטלאַזיגקײט און קאַפיטאַ-
ליסטישער אויסוועגס-לאַזיגקײט וועט אײנגיבן דאָס גאַנצע פּרױוואַט-
אײגנטום פון דעם פּאָלק — מיט דער אויסנאַם פון אַ הײפּעלע באַנ-
קירן און מאַנאַפּאָליסטן — באַשטיין פון אַ העמד אַפן לײב און
אַמאַל דאָס אויך נײַט!

פּעדערשטריכן

בא די אַמעריקאַנער איז אַ מאָדע, אַז מען דאַרף געבן אַ שאַרף וואָרט "אָדער אַ גראָבן אויסדרוק. גיט מען דאָס אַף לאַטיין, אַזוי, אַז בלוז געלערנטע, דערוואַקסענע מענטשן זאָלן עס פאַרשטיין, און יונגע אינגלעך און מיידלעך זאָלן נישט פאַרדאָרבן ווערן.
מיר קאָנען אַנשטאָט לאַטיין נוצן — רש"י-קסאָוו!
זייער ווייניק יונגע מענטשן פאַרשטייען די רש"י-דרוקשריפט, וועלן זיי עס איבערהיפן.

:: :: ::

אין אַן ענגלישן זשורנאַל ווערט איצט אַנקעטיזירט די פּראָגע: ווער איז מער סעקסועל? — דער פרימיטיווער, צי דער גייסטיק-הויכער מענטש?
איך האַלט, אַז "גייסטיקע מענטשן" זענען בעטעווע מער, "ליידיג-שאַפטלעך" ווי די אַנדערע.
וואָס פיינער דער גייסט פון אַ מענטשן, אַלץ מער טרייבט אים די נאַטור צו רעפּראָדוצירן, צו רעפּראָדוצירן דעם העכסטן ווערט פון גייסט!
די נאַטור, ווי אַ גוטע באַלעבאַסטע, האַלט אַן אויג אַף די ווערטפולע שטאַפּן, מער ווי אַף די אַנדערע.
וואָס שענער דאָס, "זונזעצניך", אַלץ מער איז דער פּאָטאַגראַפיר-מייסטער אַ באַלן צו האָבן פון אים אַסאך קלישיען.

:: :: ::

בא אַ טייל שרייבער איז דאָס שרייבן אַ פּראָצעס פון באַ-פרייענדיך פון זייער צופיל, באַ אַנדערע ווידער איז דאָס אַ פּראָ-צעס אַנצופילן דעם אייגענעם צווייניק.
די ערשטע ווערן פרייער און גרינגער מיט יעדן העלד, וואָס זיי "שאַפן-אַרויס" פון זיך. די אַנדערע — ווערן מיט יעדן ניי-באַשאַ-פענעם, "טיפ" אַזוי פאַרוואַרפן, אַז זייער, "אינעווייניק" באַקומט מיט דער צייט דאָס אויסזען פון אַן אַלט מעבל-געשעפט: מ'קען זיך דאָרט נישט אַ ריר טון. טאָמער יאָ — וואַרפט מען דאָרט אום אַלטע קאַמפן און מען קערט-איבער בענקעלעך.

:: :: ::

מ'קאָן אפילע כּמירען: צי זאָל דער שרייבער אַריינשרייבן אין זיך אַריין אָדער פון זיך אַרויס?

ווען די „אינזיכיסטן“ האָבן סייכל, וואָלטן זיי אַף אַט־דעס־אָ אידיע־קלעצל אָנגעוויקלט די גאַנצע טעאָריע וועגן זייער טוירע, וואָס איז (קענטיק) איבערגעניצעוועט פון איימי לאועל און גערטרוד שטיין.

:: :: ::

זישן די „טויזנט־און־איינ־נאַכטיגאַלן“ פון אונדזער ליטעראַטור זענען פאַראַן העכער 900 אַזוינע וואָס זינגען בלויז . . . קראַכמאַל און צוקער.

דאָס איז זייער שעדלעך פאַרן לעזערס געזונט. מ'וואָלט בידאַרפט איינפירן „ליטעראַרישע קאַלאַריס“ פאַר אַ באַלאַנסירטער גייסטיקער דייעטע.

אַנישט וועלן מיר אינגיכן אָנהויבן צו לידן ענטוועדער פון אויסצערונג, אָדער פון אַ קראַנקלעכן פעט־ווערן.

דער איקער איז אַ מאַנגל אין וויטאַמינען („וויטאַמינס“) באַ די, וואָס שטעלן־צו אונדזער ווייט־ברויט — אונדזער פּאָעזיע...

ביקלאַל איז צופיל ווייסברויט (פּאָעזיע) אומגעזונט. מיר דאַרפן מער גראַבע דערציילער. קאַרן־ראַזאַווע ססיצלער, שוואַרצברויטיקע ראַמאַנען־שרייבער.

מיר זענען ערשט אַרויס פון אונדזערע זיבן הונגעריג־יאַר, דאָ־ריבער איז באַ אונדז . . . לויטער פּאָעזיע, לויטער ווייסע כאַלע.

:: :: ::

„די צאַרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז — — —“ אין סאָוועטנפאַרבאַנד איז דער שפּאַנגלנייער, קאַנצעליאַרישער בעגער אַף אונדזער שפּראַך, וואָס איז געוואוינט צו לעבן אַרעם אָבער געראַם.

דאָ הי אין אַמעריקע (און אויך אין פּוילן) די לערערשע־ליטעראַטור — ד. ה. די ליטעראַטור, וואָס ווערט צוגעשטעלט פון אידישע שול־לערער.

אין סאָוועטנפאַרבאַנד לייטט אונדזער אידיש פון איבערטריבע־נער, נישט־צוגעוואוינטער קאַרעקטיוט, אַ שפּראַך־אַרענטלעכקייט וואָס איז נישט צו דערטראַגן פאַר אַ „שיפּכע“, וואָס איז געוואוינט צו גיין אומעטום אין לויזע קליידער... אַמאָל בלויז אין העמד.

דאָ־הי, ווידער, האָבן מיר אַ באַזונדער מין ליטעראַטור, געשריבן פון אידישע שול־לערערס.

דאָס זענען מענטשן, וואָס קאָנען די געשיכטע פון אידיש, קאָנען אַלצדינג וועגן אידיש. נאָר — שרייבן אידיש קאָנען זיי נישט.

:: :: ::

ס'איז שוין צייט, אז עמיצער זאָל אַרויסגיין און מאַכן אַ גוואַלד וועגן דעם, וואָס מען „אידישט“ אזוי אומבעראַכמאַנעסדיק די העב-רייאישע ווערטער, אז ס'רינט אַזש בלוט.

און געטון דאָס קלוימערשט אין נאָמען פון . . . אַמכאָ. אין נאָמען פון די „אָורעיאָנים“, וואָס קאָנען קיין „לאָשן-קוידעש“ נישט. דאָס איז — נו, צום ווינציקסטן: אַ פאַראַדאַקס!

נעמט, לעמאַש, אונדזער מאַסקווער צייטונג דעם „עמעס“: מ'דאַרף זיין אַן עמעסער לאַמדו צו קאָנען פאַרשטיין די שווערע גמאַרע-ווערטלעך אין כ' ליטוואַקאַווס אַרטיקלען. אַן „אַמכאַ“? — מיר אַפילע אַ מענטש וואָס איז אַמאַל געגאַנגען אין כּיידער אַרין, איז אָפט שווער צו פאַרשטיין דעם נייעם מער-וויי-לאָשן-קוידעש, וואָס ווערט אויסגעלייגט מיט אידישע אויסעם.

און נישט נאָר דאָס אַליין: קעדיי צו קאָנען אויסלייגן העבריי-אישע ווערטער אַף אידיש מוז מען זיין אַן אויסגעצייכנטער לאָשן-קוידעשניק, מוז מען וויסן ווי אויסצורעדן אַקוראַט יעדער העברייאיש וואָרט!

וויפל אידישע לעזער, וואָס קאָנען (מיטן אויג) לייענען קימאַט אַלע העברייאישע ווערטער, וואָס ווערן גענוצט אין אונדזער שפראַך, וואָלטן זיי געקאַנט אַרויסרעדן אָן אַ גרייז?

:: :: ::

אַז וואויל איז צו דעם שרייבער, וואָס האָט זיך ספּעציאַליזירט אַף איין זאַך.

ער צעמומלט נישט דעם לעזער, ער צעמישט נישט דעם קריטיקער. שרייב דיר לידעלעך, אָדער מאַיסעלעך, נעם זיי דיר צענויפעלע אין אַ ביכעלע-שמיכעלע, שיק עס אַוועק דעם קריטיקער-שמיטיקער וועט ער דיך געבן אַ קריטיקיר-אַפּ אַף איין פּוס, און דו וועסט דער-הויבן ווערן; דיין נאָמען וועט אַרומגיין מיט אַ גלעקל אָפּן האַלדז און פאַרקלינגען די וועלט...

אַבער אַז וויי איז צו דיר, אויב דו בינדסט צו צו דיין נאָמען אַטאַך גלעקלעך, אזוי אַז דער „פּאַסטוך“ קאָן נישט כאַפּן פּונדערווייטן וואו דו ביזט...

אים דאַכט זיך שטענדיק, אַז דו ביזט — עפשער טויזנט מיט-אַמאַל. ער דערשרעקט זיך און לויפט אַהיים עסן וועמשערע...

:: :: ::

אידישע נאַקעטקייט (אין דער ליטעראַטור) און סלאַווישע: דער איד קאָן זיך העכסטנס אויסטאַן... די יאַרמיקע, אין

זעלטנסטן פאל, ווען דאָס „גויסטיקע העמד“ הויבט אָן ביים, קאָן
ער פון זיך דאָס העמד אַראָפּוואַרפן.

דער סלאָוו אָבער איז נישט נאָקעט, ביז ער רייסט נישט פון זיך
אַרונטער די הויט, און אפילע דעמאָלט דאָכט זיך אים (דאָסמאָיעוור
סקין, גאַרקין, יעווסענינען), אז ער איז נאָך נישט אינגאַנצן אויס-
געטאָן!

:: :: ::

די אַנגלאָ-זאַקסישע נאָקעטייט (אין דער ליטעראַטור) באַשטייט
אין דעם, וואָס איבער אַלע קליידער טוט מען זיך אָן אַן אָנצוג פון
. . . לייב-קאַליר.

זע פרענק הערים, טעאָדאָר דרייזער, סינקלער לואיס!
אז מען וויל, קאָן מען אַריינרעכענען דזשיימס דושאַיסן, נאָך
יענער טראַגט כאַטש ס'לייב-קאַליר אַפן הוילן לייב.

:: :: ::

מײן פריינט קאַסטעלשפּענער זאָגט:
אַ גאַניס איז בלוז באַשאַפן געוואָרן קעדיי אָפּצוגיבן קאָוועד
צו זיין שטוב, פונקט ווי אַ היטל איז בלוז באַשאַפן געוואָרן אַח
אַפּצוגעבן קאָוועד דעם . . . אייגענעם קאַפּ.

:: :: ::

מאַיסע שעהאַיע ב'געוויסן כאָווער וועקאַלענא שעלי ה. ליוויק:
כ'האָב אים געזידלט. ער האָט מיך געזידלט. פיין. איך האָב
געזאָגט, אז ער קען נישט שרייבן, ער האָט געזאָגט, אז איך בין אַ
וויסטע קאַליקע. זייער אנשטענדיק. איך האָב אים דאַפּאַר נאָרנישט
פיינטער געקראָגן. פאַרקערט. נאָר ווען ער האָט געזאָגט: „לאָז ער
נישט מיינען, דער משה נאָדיר, אז מיר ווייסן נישט פאַרוואָס ער
כאַנפּעט-זיך צו דער „פרייהייט“ — דאָס קען איך אים נישט מויכל
זיין ביז היינט.

דאָס איז אַ מיאוס „סניפּעלע“ הינטערן טיש.
ווען איינער, וועמען איר האָט דערטשעפעט, זאָגט אַח איך,
אז איר גאַנוועט זייגערלעך, איז דאָס אַן אָפּענער פאַטש וואָס איר
קענט אַדער יאָ, אַדער נישט אָפּשלאָגן קריק. אָבער ווען איך קום צו-
גיין און זאָג: „לאָז ער נישט מיינען, אז מיר ווייסן נישט פאַרוואָס
ער גאַנוועט זייגערלעך“, איז דאָס... נו, אַ מעלאַמדיש סניפּעלע, וואָס
פאַסט פאַר ש. ניגערן.

דאָס איז נישט קיין פאַרסאַמטע ביקסנקויל, נאָר אַ... פאַר-
פאַסקודעט!

:: :: ::

פראגע: וואָס ווערט אַ באַק נאָך 13 יאָר?

ענטפער: אַ פּאַרווערטס־לעזער!

:: :: ::

צי דאַרף אַ שרייבער קענען שרייבן?

נישט דער קלאַז פּרעגט דאָס, נאָר אַ טייל אידישע שרייבער

אַליין טאַקע.

זיי ווילן האָבן, אַז וואָס גרעסער דער שרייבער, אַלץ . . . ווייני-

קער שרייבער איז ער.

דאָס איז געפּליגלט, נישט וואָר?

און ווער שטופט אַרויס די-אַ כאַכמע אינדרויסן אַרויס? דאַזוקע

יענע, וואָס זענען נישט קיין שרייבער און קענען נישט שרייבן!

ס'איז עמעס, אַז ס'זענען פאַראַן שרייבער, וואָס שרייבן זייער

שווער, האָבן שטומפּיקע שפּראַך־געצייג, און זענען גרויסע שריי-

בער כאַטש־אַזוי!

דאָס הייסט נישט, אַז דאָסמאַיעווסקי (אָדער אַפּילע אונדזער

אייגענער טעאָראָר דרייזער!) וואָלט ניט געווען קיין גרעסערער שריי-

בער ווען ער וואָלט באַמייסטערט די שרייב־מעלאַכע.

:: :: ::

דער שרייבער פאַרמאָגט נישט מער ווי דאָס וואָרט, מיט וועלכן

ער גיט פונקט־סיגנאַלן פון די פאַרוואָרפענע אינזלען פון זיין „נע-

שאַמע". עס איז זיין געצייג און זיין פּראָדוקט, זיין פּידל און זיין

ליד.

קענט איר זיך פאַרשטעלן אַ גוטן פּידלשפּילער, וואָס זאָל אויס-

בייטן אַ סטראַדיוואַריום אַף אַן אַמעריקאַנישן פּידל? אָדער אַ

זייגערמאַכער, וואָס זאָל נישט נוצן די פּיינסטע צוויינגלעך?

עס איז עמעס, אַז עס זענען דאָ אַזוינע געניאַלע זייגערמאַכערס

וואָס קענען מיט די הוילע נעגל אַרײַנגליבן אַ שרייפּל, אָבער וויפּל

אומזיסטיקע צייט פאַרנעמט דאָס!

דאָס וואָרט דאַרף קלאַר מאַכן, גראַד־שטעלן, אויפּפלאַנטערן.

דאָס לעבן אַליין איז גענוג קנויל, גענוג קנופּ.

דער פּוילער באַלמעלאַכע נעמט דעם קנופּיקן מאַטיק ביינוועל

אין דער האַנט אַרײַן, שניידט איבער מיט אַ . . . שער, אָדער מיט אַ

מעסער, און סײַ ווערט אַ טאַכעס!

דער אַנדערער מוטשעט זיך לאַנגזאַם, ביז די געדולד גייט אויס,

ביז די האַנט הויבט אָן צו ציטערן.

איך זאָג נישט, אַז דער שרייבער קען טאַמיר זיין קלאַר.

עס זענען דאָ אַזוינע אָפּגרונטן אינעם מענטשן, וואָס קענען

בלוין געגעבן ווערן דורך קאלירטע פינצטערנישן, דורך דעם קליינעם גערויש פונם שטינדל, וואָס פאלט אין ברונען אריין. קען מען זיך אמאָל מעשאַער זיין, ווי טיף דאָרטן איז.

אז י. ה. פריץ (אָדער דזשיימס דזשאָיס) ציט אַראָפּ די ראָלעטן איבערן פענצטער פון זיין דענקן, איז עס דאָפאַר, ווייל דאָס ליכט בלענדט אזוי שאַרף אַף זיינע שויבן, אז ער קען זיין אייגענעם שפיץ פען נישט זען. אָבער ווען דער דיכטער שלאָסמעס טוט דאָס אייגענע, איז עס בלוין א זשעסט.

:: :: ::

צו שרייבן האַלב־טונקל וועגן גאַנץ טונקעלע זאַכן, איז אַ מאַילע; אָבער צו שרייבן האַלב־קלאָר וועגן גאַנץ קלאָרע שטאַפּלעכע זאַכן, איז . . . אַן אָפּגאַרעריי.

:: :: ::

די בירגערלעכע שרייבער גרייטן זיך אָן נישט נאָר קאַנזערוון אַף צו עסן, נאָר אויך געדאַנקלעכע קאַנזערוון. דער בירגערלעכער „געדאַנקן־ליפּעראַנט“ גרייט זיך אָן „געדאַנ־קען“ אַף 15 יאָר פּאַראַויס, אזוי, אז זיינע טראַכטענישן שמעקן שטענדיק מיט בלעך און מיט סאַם. דער בירגערלעכער „דענקער“ גרייט זיך אָן געדאַנקען נישט וועגן לעבן, כאַלילע, נאָר געדאַנקען אַף צומאַכן פון זיי אַ לעבן.

:: :: ::

— דו זעסט יענעם בלייבן נאַקעטן מאַן מיט די איבערגעקערטע אוינגדעקלעך, וואָס האַלט אַ גאַנצן טאַג די האַנט אָפּן אייגענעם דויפעס, שטייט מיט אַן אַרויסגעשטעלטער צונג קעגן אַ שפיגל, מיט אַ טערמאָמעטער אין הינטן, און מיט אַ דאָרן־קרענצל אָפּן קאָפּ?

— איך זע!

— דו ווייסט ווער דאָס איז?

— ווער?

— ששא. ס'איז — ליוויס.

עמוץ קומט . . .

(וועגן בעריש וויינשטייניס ערשטלינג-בוך „ברוכווארג“, פארלאג „חברים קאמיטעט“, ניריאָרק).

עפעס אזוי פון דער העלער הויט א קאָל, וואָס איז קימאט ניי. צי האָבן מיר עם ערגעץגעהערט פריער? עם רירט אָן ווי עפעס א טעאטראַלישער זשעסט. ניט פון יענע טיף-לידישע רירונגען, באַ וועלכע איר פאַרגעסט אויפצונעמען אַקור ראַט אייער אינערלעכן ענטפער, (פון גרויס דערשיטערטקייט), נאָר עפעס אַ וויטלעכע זאך, אַן אַוועקגעשפיגלטע.

:: :: ::

בעריש וויינשטיין קומט אָן. מיר ווייסן נאָר ניט פון וואַנען. פון אַ לענגערע ריזע אַרום דער וועלט פון קאַמף און נויט און אנגסטן און האַפּענונג, אַדער פון אַ קורצער עקסקורסיע אַרום פּראַנץ סוף ווילאָן, וויליאַם ראָוז בענעי, ריינער מאַריע רילקע, און אַנדערע דיכטער, וועלכע גייען איבער זייערע זינג-שורעם מיט רוטן פלוש אַרומגעוויקלט אַרום די באַרוויסע פיס, אזוי אז מען קען מיינען, אז דאָס בלוטיקט אונטער זיי די ערד...

אַדער קומט בעריש וויינשטיין עפשער פון אַ פיל טויזנטמאָלי קער „הקפה“ אַרום זיך אליין — און דער קאַפּ האָט זיך אים פאַר-דרייט, אי פונם אַרומדרייען זיך מיט אַן אויסגעטראַכטער „תורה“ אַרום האַלב-אויסגעליידיקטן „איך“, אי פון האָבן אַ שמעק געטאָן אַף אַ מינוט צו זיינע אייגענע באַרוישנדיקע געדאַנקען...

:: :: ::

בעריל וויינשטיין הויבט אָן זיין ביכל לידער מיט אַן אַפּפּאַל צום גאָט פון ריינער קונסט, „בעטהאַווענ'ס ביוסט“. ניט איבער אַף זעלטנהאַפטע קאָלירטע עטשינגס (ראַדירונגען), ער בלעטערט דורך — אין זיקאַרן — דעם רייסטער פון ענגלישער העראַלדיק, נעמט פון שיף-אויסשטייער-לאַגערס אַזוינע זאַכן ווי קוילן-גריז, שטריק, לאַמ-טערנס... מאַכט פון קרעבס (קראַבן), „שנעקעס (?) וועלכע „קריכן לייכט“, באַזאָרגט זיין שיפּסהעד-בעי מיט די נויטיקע האַלב-גערובען, האַלב-קלאַנגען, האַלב-ליכטער אַף צו שאַפן צויבער פון אַ נעפל. דעם פּיף פון די שיפּן ברענגט ער אויך אַהער. און אויך אַנדערע קליינע ביי-פאַרדוקטן פון וואַרלעכן לעבן, די שויבן, אַ שטיינער, וואָס „ווערן אָוונטיס שווער“, דעם „קילן רייעך פון אויסלענדישער סכּוירע“, די

מאַטראָסען-יונגען (דער גרעסטער קאָמפּלימענט, וואָס „בעריש דער אַמעריקאַנער“ קען געבן זיינע מאַטראָזן, איז אז זיי זענען ענלעך צו זיינע „יונגען פון דער וואַליע...“), אַסאך דעקאָלטעס (וואַרעמע און קאַלטע), אַסאך ראַנדעוואַוען, אַסאך „צעשפּרייטע פּיס“ (א יערושע פון זישא לאַנדוי, אים צו געזיגערע יאָר ו), בלוט, יאַטקעס, טויט, „בריסטיקע שרינט“ — אַלע אומגליקן און גויטן און פּאַטאַלאָגישע אַויסגעצערטלט מיט רויטער און בלאַע־טינט, — עפעס ווי מיט אים קער זיך דאָס ניט אָן, און מיט אײַך אויך ניט.

:: :: ::

בעריש וויינשטיין איז ניט קיין אָנהויבער. ער האָט ניט אָנגעד- הויבן פון אָנהויב, נאָר ערגעץ פון אינדערמיטן. געלייענט, געלייענט, געהערט, געהערט, געזאַמלט, געזאַמלט, געשריבן און געמעקט (אין געדאָנק, ווייל מילכאַמע-צייט האָט געמאַנגלט אין פּאַפּיר) — א פּולער קאַפּ, א פול האַרץ מיט הונדערטמאַל איבערגעשריבענע מאַנער-סקריפטן, — קומען זיי צו דער פּערער זענען זיי שוין אַלט, איבער-צייטיק. עפעס אַ טראַפּישער, איילנדיקער סמאליע פון זון און אַף זי...

בעריש וויינשטיין איז אַ מענטש וואָס מיטש זיך ניט. ער איז פּיקס און מוזמן אַפּצוגעבן אַ לויב לענינען, אז ער איז „הייליקער פון גאָט“ און — אז מען באַטראַכט ווידער די אייגענע זאך קריק — זענען „נאַנעס“ אויך זייער פּיינע מענטשן, „זיי פירן אַ יתומ'ל באַם הענטל“ און „זיי טראַגן פּאַנאַנדער מאַרגנטוי פון פּרישן קלויסטער-גראַז“ און „מענטשן בענטשען די שוועסטער, וואָס פירן אין גאָט'ס וועגן“.

אַ מעכטיקער שאַטן איז זיין ליד „הענקערס“. עפעס גרויזיק-קאַלטס, איבער (אָדער אונטער) מענטשלעכע קילקייט און באַטראַכט-קייט אין אָנגעזיכט פון העק, וואָס קילן און בלוטיקן. „ס'בלוט ציט אָפּ שנעל און הייס פון קילן שטאַל“ — וועט איר לאַנג ניט פּאַרגעסן. אַ מיוּראַל געצייכנט מיט אַזאַ סאַקאַנעסדיקער קאַלטער שאַרפּקייט, אַז דיך הויבט אָן צו שרעקן פאַר דעם קינסטלער. אויך אין האַקנ-קרייז, וואו וויינשטיין זאָגט, אז:

„די מיט אױסגעבראַנדיקטן האַקענקרייז אַף הוילן לייב,

ציען צו ווינטן צו פאַרבלאַזן דעם ברי פון וואונד“, —

האַט אין זיך עפעס אַזוינס ווי אַ פאַרקוועטשטער פּינגער אין אַ טיר — איר ניט אַ געשריי-אַף. אזוי איז אויך זיין גרויזגעמעל פון אירן וואָס „ליגן אַפּן קלויזידיל מיט צעשפּאַלטענע ליפּן און קענען ניט שטאַרבן“ — ס'איז ווי אַן אָפּקלאַנג פון ביאַליק'ן. נאָר דס האַרץ פון דיכטער

שלאַנט ניט, עס שלאַנט בלויז זיין אויג. עס קוקט זיך צו אזוי נאָענט ווי מעגלעך און גיטאָפילע קיין פינטל ניט...
 ניון, בעריש וויינשטיין מישט זיך ניט. ער איז גלאַט־אָזוי אַ מענטש מיט אויסערגעוויינטלעך־שארפער נייגעריקייט פאר אָנשיינ־לעכקייט פון זאכן. ניט אין זייער טיפעניש, ניט אין זייער אינער־לעכקייט, ניט אין דעם פאָרוואָס און פאָרווען באַרעט ער זיך, נאָר אין באַשטעטיקן אַז „דער מאַן, וועלכער איז געשטאַרבן 14 מינוט נאָך 3 דעם זיינער, האָט באַם לעצטן אָטעם־צוג פארהויבט אַ שפּיגעלע אַקוראַט אַף 5 צענטימעטער די ווייט, וועלכע (פארהויבונג) האָט אָפֿ־געלאָזט אין צימער פון 80 גראַד פאָרענהייט גענוי אין אַ מינוט מיט 18 סעקונדעס שפּעטער“.

:: :: ::

אַ נאָך־מילכבאַמער־קינד? אַ היימלאָזער, באַ וועלכן די מילכבאַמע האָט יעדן מיטגעפיל אַרויסגעריסן, ווי אַ נערוו פון אַ קאַליע צאָן? דורכגעטריבענער עפשער, וועלכער מאַכט זיך טאַמעוואַטע, ווייל ער פאַרשטייט, אַז אויב מע באַוועגט זיך צישן צוויי מאַכענס און אַקור פאַנטן קומען און גייען, זיגן און פאַרלירן נאָך דער ריי, איז די גרינג־סטע (און קלוגע־שקעסטע זאָך) אָנצורוקן ס'טויבע היטל און זיך מאַכן, אַז מ'הערט ניט, מ'זעט ניט, מ'ווייסט ניט אין וואָס גייט דאָ אייגנטלעך און וועגן וואָס קריגט'ן זיך . . .

בעריש וויינשטיין זוכט אַן אויסוועג, אַ באַהעלטעניש פון דער קלעמענדיקער ווירקלעכקייט. ער וויל געפינען „כאַווייריס־גאַנאָוויס, איך זאָל קענען נאַנווענען, אויסברעכן אַ שויב“ . ער וואויל־יונגערט זיך מיטן גע־שעלט פון אַ גאַסן־פרוי, וואָס וואַקלט זיך פון שיקרעם אַפן ראַג און שעלט אַ פיאַקער־פערד, „ווייל ס'האַט זיך פון איר אַ לאַז געטאַן ס'כּוירע־שלעכע בלוטונג“ . מיט דעם איינעם ליד איז נאָך אַבער דער בעטלער־גאַנעו־כאַלעם ניט אויסגעשעפט. מיט עטלעכע פאַפירענע שוועלען ווייטער סימולירט ער: „כּ, ווייס אַזאַ לאַנד, וואו כ'וועל קאַנען שטיין און בעטלען“, ער איז אַבער ניט „זיכער אין זיין זיכערקייט“ . ער מאַכט זיך נאָר האַרץ: „כ'וועל האָבן אַסאך קויעך, כ'זאָל קענען האַלטן אויסגעשטרעקט די האַנט“.

:: :: ::

בעריש וויינשטיין שפּעקולירט אין גרונט אַף טרעפן אַ געוויסן נואנס — דורך מישן אַן אַ שיר די פאַרב, פּראַווען און אויספּראַווען און איבערפּראַווען. זיין „טריק“ איז צו רעדן אזוי שטיל, אזוי היי־זעריק־אומגעוויינטלעך, אַז עס זאָל צויבערן מיט עפעס נעפֿ־טריפּ־נ־

דיקס און צו דערזעלבער צייט ארויסרופן א געפיל פון ראכמאָנעס צו זיין באַמיאונג צו רעדן. אויב איר וועלט איז דאָס אייגנאַרט. בער-ריש וויינשטיין מאַניפּולירט אָפּט אזוי געשויט, אַז איר קאָנט אים באַדער האַנט ניט כאַפּן. אזוינע אויסדרוקן ווי „מענדשן-סטריטער יונג-גען זענען צו קלוג צו שטרענגע מאַניערן“ אָדער „קילע שטעך“ אָדער „גרינלעכע רייד“ זענען ניט מער ווי „אומשטענדלעכע באַווייז“. אין וויינשטיינ'ס לידער וועט איר געפינען סיי די הייסע, סיי די קאַלטע גליאונג. סיי די קוואַליטעט פון בלוט, סיי די קוואַליטעט פון רובין, סיי דער נאַכקליינגענדיקער ציטער-אומפעט, סיי די פּאַרצעליענע פּאַר-טאיעטקייט וואָס מ'האָט אָנגענומען ביי ביידע אויערן און אויפגע-וועקט. דער דאַמינירערער טאָן איז דאָס טיפע פילן און דאָס אויבנ-אויפיקע דענקן — ביידע מושטירט און פאַרגעלאַסנט...

אַ זין פאַר דער שויםעוודיקייט פון אַלע זאַכן, וועלכע רינען אַוועק. אונגעזען פּוּנים אויג. אַ וואַגנעפיל (אין דער פּען) פאַר אַלע שווערע סובטאַנצן, אַן אָפענע ניש-פּאַרלייגטע גאָז (דאַווקע מיר, די לאַנגגעזיגע, לידן אין דער ליטעראַטור קימאַט שטענדיק פון אַ קאַטער) גריבלערישע אויגן פאַר פּלאַסטיק און רעפּלעקס און קוים עפעס אַ שטיקל אויער אַ וואָרט, אַ שורע אויסצומאַפּן, איבערצוקליינ-גען אַחַר ביידע זייטן, קיינמאַל ניט אַ שעפּ צו טאָן טיף, קיינמאַל ניט קיין גרויסע אויפאַטעמונג, קיינמאַל ניט קיין פּראַל מיט וועלכער עס אין טיר.

לינטש, פּאַגראַם, מילכאַמע, קלאַסן-קאַמף, הונגער, זנות, מאַראַד-לישע אַטראַפּירטקייט — בעריש וויינשטיין איז צו דעם אַלעמען אומ-פּאַרטייאַיש. ער מישט זיך ניט. אַרויסגעשלאַגן זיך ס'ליד פון אויג, עס אויסגעהעמערט לויט די מוסטערן פון אַלטע און נייע כאַפּיזן, בלאַזט ער דעם עכאָ אַוועק, ווי אַ שטיקל הערבסט-פּאָוויטיניע און... ער מישט זיך שוין ווייטער ניט.

אַ קאָלירט פּילס-בילד, ניט וויכטיק וואָס דאָרטן קומט פּאַר. דער איקער: זאַכן קומען דאָרטן פאַר אונטער אַזעלכע הערלעכע קאָלירן. ער-די ציטערניש אין רובין-פּלאַמען, אַ פּאַגראַם אונטער רייזבלאַקייט, אַ לינטשעריי אונטער בורשטיין-מיט-ראָז, — וואָס קען דען זיין נאָך שענער ?

:: :: ::

וועלן וויינשטיינ'ס „גראַבע פּונקען“ אַמאָל אָנהויבן טראַכטן, אַז זיי קערן זיך אָן מיט די שוואַרצע לאַקאָמאַטיוון, מיט די סאַפּענדיקע „גויעשע“ הייצערס, וועלכע „זענען געוואוינט“ צו האַלטן דאָס פּאַנים נאָענט באַם פּייער ?

א מוזיקאליש געקלאנג פון גילדענע טעלער-לעפל (איבערגעשמעל-צטע); אָנגעטרָאָגענע פארמעגנס פון וועלכע מען האָט מיט גרויס מי די שטאַמפן אָפגעבליאַקעט, א ניט-געמאַסטענע שורע, וועלכע שלעפט איך מיט, דורך עפעס אַ מעסוקענעם, אונפאַרשטענדלעכן אונ-טערשטראָם, וואָס איר קענט ניט דעפינירן; אַן אַנקומען פון טריט, וואָס איר קענט ניט באַשטימען פון וועלכער ריכטונג, איר קענט ניט טרעפן דעם ווייטער-וועג, איר קענט ניט אַקוראַט וויסן צי ער איז שווער, צי גרינג, צי ער קלאַפט מיט אַ שטעקן, ווייל ער איז „מיט בלינד-זעל געשלאָגן“, אָדער ווייל ער פריפט-אויס די נייע, פיל-פאַרשפּרעכנדיקע פּאָדעשוועס.

צום קאנגרעס פון אמעריקאנישע שרייבער

(פון א רעדע געלייענט אפן ערשטן „אמעריקען רייטערס קאנגרעס“
דעם 29טן אפריל, 1935)

דער ערשטער „קאנגרעס פון אמעריקאנישע שרייבער“ קומט זיך צענויף אין דער צייט פון א קאטאסטראפאלן פאנאנדערוואוס פון פאשיזם און שטאטס־כוליאגאניזם אין אמעריקע, פון לינטשערייען אף נעגערס, בלוטיקע אטאקעס אף קאמוניסטן און סטרייקערס, העצעס קעגן „פרעמדע“, א פאנאנדערבלאזן פון די נידעריגסטע אינסטיטוטן אין די מאסן — ווי בא דעם האופטמאן־פראצעס, און ענלעכע פאלן. איצט זעט שוין אפילע די געוויינלעך אפאליטישע אמעריקאנישע אינטעליגענץ, אז די ציוויליזאציע גופע און אירע אלע גייסטיקע אויצרעס שטייען אין געפאר — אויב דער פאשיזם זאל ווייטער דורכברעכן זיין וועג צו פעלקער־באהערשונג.

אז דער בלוט־געווייטער וועג פון פאשיזם — פירט טיפער אין א קאפיטאליסטישער אויסגאנג־לאזיגקייט, דאס קענען שוין היינט בלינדע זען, און אז אף דעם וועג וועט יעדער שפור פון גייסטיקער קולטור פארלוירן גיין, — דאס איז שוין אויך קלאר פאר א גרויסער צאל אינטעליגענטן, קליינבירגער, שוין ניט צו רעדן פון די קלאסנבאוואוסטע ארבעטער.

אין דער שמאלער, ווינקלדיקער וועלט, וואָס הייסט ברוזשואזע ליטעראטור, הערט מען אלערליי כאיעשע שטימען, נאָר די שטים פון דעם מענטש הערט מען קוים־קוים!

קלינגט ד'אָננציאָ מיט זיינע שונד־מעדאלן, טומלט האַנס היינץ עווערס מיט זיין האַרסט־וועסל־גראַנער. ציטערט דער קליינער „מאָן“, הירזשען די אלטע קעניגלעכע פערד—קיפלינג און טשעסטערמאָן, כיני־דעלט און גוידערט זיך מ. ס. עליאַט און עס בלאָזט זיך עזרא פאונד — אלע אין דער אָנגענעמער פילאָזאָפישער אטמאָספער פון שטיר־נער, מאַסס איסטמאָן, סידיני הוק, קייזערלינג.

באַם טייך אַרבעטער־בלוט, וואָס דער פאשיזם האָט שוין ביז היינט פאַרגאַסן, שטייען די ציוויליזירטע קינסטלער און בינדן זיך אידל די קראַוואַטן...

נאָר די רעוואָלוציאָנערע אַרבעטערשאַפט, וועלכע איז אליין דער גייסט־אישער יורעש פון דעם גייסטיקן פעלקער־פאַרמעגן פון די אומ־

שטערבלעכע שריפטשמעלער און קינסטלער, וועט ניט דערלאזן צו דער אויסלעשונג פון אַט־דעם מיט אזוי פיל מי אָנגעצונדענעם ליכט. דער פאַשיסטישער שטורעם איז אַוואַדע גרויס, דאָס ליכט איז פאַרטאַיעט אין דער פאַרציטערטער פּויסט פונם פּראָלעטאַריאַט, אָבער אזוי לאַנג ווי דער פּראָלעטאַרישער פּויסט וועט לעבן — וועלן לעבן און געדויען אַלע גרויסע קויכעס, אַלע שיינע און פעלזנפעסטע גייסטער פונם שווערן יאָרהונדערט דעם צוואַנציקסטן — פון גאַרקין ביז אַנדרע זשידן, ביז ראָמען ראָלאַנעו, ביז אַנרי באַרביוסן, ביז נעקסאָן, ביז לאַנגסטאָן היוזן, ביז אַרטיבאַלד מאַקלישן, ביז וויליאַם קאַרלאַס וויליאַמסאָן, — אַלע וואָס טראָגן דעם פונק מענטש אינם מענטשלעכן האַרץ.

דער קאָנגרעס פון די אַמעריקאַנער שרייבער האָט פאַר זיך די גרויסע אויפנאַבע צו דערמוטיקן, אָרגאַניזירן און באַפאַנצערן די יונגע רעוואָלוציאָנערע טאַלאַנטן, זיי לערנען ווי אָנגיין אינם קאַמף פאַר ענד־גילטיקער באַפרייאַונג פונם אַרבעטער־קלאַס; פאַרצעמענטעווען פּעס־טער די קאַדרען פון אַלע פּראָלעטישע שרייבער, צו האַלטן אַפן ברוך דערלעכן אויג די מיטלויפער, וואָס ווערן אָפט פאַרכאַפט פון דער מעכ־טיגקייט פון אונדזערע ערשטע מאַי דעמאָנסטראַציעס, און לאָזן אַראָפּ די פליגל, אזוי גיך ווי זיי דערזעען אַז דער קאַמף האָט אויך זיין טעגלעכע, רוטינע וואַכעדיגקייט . . .

:: :: ::

די צעטומלקייט אין די פּראָגן פון קונסט — פאַרם, טעמאַטיק און וועלט־אנשוואַונג — דאָס אַלץ דאַרף באַ די זיצונגען פונם קאָנגרעס גענוי דורכגעטראַכט ווערן.

אַפן טאַג־אַרדנונג פונם אַמעריקאַנישן שרייבער־קאָנגרעס שטייען אויך די פּראָגן פון אַן איינהייט־פּראָגנט מיט אַנדערע סאָציאַליסטישע און טרעיד־יוניאָן גרופעס.

עס שטייט פאַר די פּראָגע פון אָפּשלאָגן די דעמאָנאָגיע פון דער געלער פּרעסע און די פּראָגע מיט וועלכע זיטלען דאָס צו דערגרייכן. עס שטייט די פּראָגע ווי אזוי צו מאַכן אונדזער ליטעראַטור, אונדזער פּרעסע, מער צוגענגלעך צו די ברייטסטע מאַסן, ווי אזוי אויסצומידן דעם שטאַמפּ אין אַרטיקלען, וואָס דאַרפן פּאָפּולאַריזירן אונדזער וועלט־אַנשוואַונג.

עס שטייט די פּראָגע פון קאָאָרדינירן אונדזערע פּעריאָדישע אויסגאַבעס, קאָנטאַקטירן די מינדערהייט־שפּראַכן מיטן ענגליש־דענ־

דיקן צענטער; ווי אזוי אויפצעקלייבן און אויפבאוואָרן די ליטעראַ-
ריש-פּראָלעטאַרישע שאַפונגען פון אויסלענדישע פּראָלעטשרייבער, זיי
פאַרשטעלן פאַר אונדזערע לעזער, ווי אזוי איבערצוקרייצן אַלע אינ-
טערנאַציאָנאַלע שאַפונג-פעדים אונדזערע און זיי פאַרפעסטיקן אין
איינ מעכטיקן, איינהייטלעכן געוועב.

עס שטייט די פּראָגע וועגן אויסמיידן די געפאַר פון אָפּנויגן,
וועלכע ווערט אַלץ שאַרפּער, אין דער מאַס וואָס דער היסטאָרישער
צוג ניט שוועלער, קראַפטפולער.

די אַלע פּראָגן און אַסאך מער, וועלן מוזן אויסגעדראָשן ווערן
בא די זיצונגען פון אַמעריקאַנישן שרייבער קאָנגרעס.

עס האַנדלט זיך ניט נאָר וועגן ליטעראַטור, ווי אַ פּאָד, — עס
האַנדלט זיך וועגן ליטעראַטור ווי אַ וואָפּן אין די הענט כּונם רעוואָ-
לוציאָנערן פּראָלעטאַריאַט.

איז דעריבער: דעם קאָנגרעס פון אַמעריקאַנישע שרייבער — אַ
פּלאַמיקן סאַלוט!

דער „טערפקע“ שכנא עפשטיין

שכנא עפשטיין.

א הויכער און פאראויסיקער, האָט ער דער רעורבאוועגונג זיין לעבן אָפגעגעבן, נישט ווי מ'גיט א מאטאָנע. אָדער א נעדאָווע, נאָר ווי א קליינעם כויוו.

ס'האָט קיין באטרעף נישט — ס'אייגענע שטיקל לעבן דאָרטן אוועקגעבן פאר דעם וואָס דאָס האַרץ האָט ליב.
„קארמי שעלי...“

דער גאָרטן, וואו די רויטע מאָנען וואַקסן — דאָרט שטייט ער מיטן ביקס אָדער מיט דער פען, גרייט די אומפלייט צו פארטרייבן. דאָס ווערס-וועב פון די צווייגן אַרונטערצוברענען...
„מיט דער פען און מיט דער ביקס“.

די פען אליין — אויך א ביקס — אינווייניק דאָס רואיקע בליי, וואָס קען הייס ווערן, ווען מ'דאַרף... אפן שפיץ דער באַיאָנעט, דער גלאַנצנדיקער שטאָך, אָף דער אַנדערער זייט — דאָס פראַסטע, בריי-טע, שווערע האַלץ — אָף צו דערלאַנגען איבערן קאָפּ, דאָרט וואו די קויל פעלטרואים, אָדער ס'לוינט ניט א שאַס צו פאַרשווענדן. פובליציסט און קריטישער אָפשאַצער, טראַגט שכנא עפשטיין נישט קיין גאָלדוואַגל אין דער האַנט „צו וועגן די פערל“. ער שאַצט מיטן אויג, מיטן אויער, מיטן האַרץ...

א שפיר-נאָז — פון דער ווייטן א ניי גרעזל אַרויסצושמעקן, פון א באַרג פאַפיר-בלעטלעך — די קלענסטע פרוכט אַרויסצוּזוכן. שכנא שטייט אָף דער וואַך, גלויבט מיר, פון אונדזער ווייג-גאָרטן, היט אים מיט גרויס אייפער, ציילט די וויינטרויבן, טרייבט די היישעריקן אוועק.

אַמאָל נעמט ער אפילע א ניי וויין-צווייגל פון דריערד אַרויס, ווישט עס אַרום מיטן אַרבל — עס זאָל בעסער וואַקסן...

:: :: ::

שכנא עפשטיין גלויבט אין „קונסט“. פאַרשטייט זיך נישט אין „לשעם“ אָבער ער גלויבט אין דעם פיערגלאַנץ פון דער ליטע-ראַטור, ווי אין א גרויסן פיער דעם וועג צו באַלויכטן. אין פראַסטן נאָפט ווערט דער שטורקאץ געטונקען, אָבער שכנא פילט מיט זיין נאָז נישט דעם נאָפט, נאָר דאָס פיער, דאָס ליכט

וואָס מאַכט לעכער אין דער לופט, פאַרברענט די פינסטערניש.
נאַכטיגאַלן? אויכעט. פאַרוואָס נישט? קאָזן זיי נאָר זינגען
אהין וואו מיר דאַרפן...

נישטאָ קיין באַנאַלע וועגן אין דער קונסט, עס זענען נאָר דאָ
שלעכטע קאָוואַנעס.

מיט דער „ביקס און מיט דער פען“ — די פען שטענדיק, ווי אַ
שרייבנדיקע ביקס. די ביקס קיינמאָל נישט אזוי בלינד און אומ-
זיכער ווי אַ פען...

:: :: ::

איך געדיינק מיט העכער זעקס יאָר קריק:
אַ כינעזיש רעספּאַראַנדל. ביטערע טיי אין קליינע שעלעכלעך.
שכנא, משה לייב און איך. מיר זיצן און רעדן וועגן דער באַלשע-
וויסטישער צייטונג וואָס פּלאַנעוועט זיך אַרויסגיין: „פּרייהייט“.
שכנא'ס אויגן זענען פון דער טיי-פאַרע ווי מיט טוי באַנעצט.
ווייניקע אויגן, גלויביקע...

משע לייב און איך קוקן אים אָן. מיר די „2 לעצטע נאָבעל-לייט
פון גאַליציע“ וואָס קענען אזוי קיילעכדיק רעדן און שרייבן. מיר
גיבן זיך אונטער צו זיין פּראָסטקייט, צו זיין גלויבקיט.
אַ זעלנער רעדט — צו „קאָוואַליערן“.

בא אים: שווצנאָבנס, דראַטפּעסטונגען, סאַנים. מיר זענען
פאַראַינטערעסירט, צי די טראַנשיען זענען סימעטריש אויסגעלייגט.
עס קען אונדז, כאַלילע, צעפּאַטערן די עסטעטיק...
שכנא איבערצייגט אונדז.

בא די קליינע שעלעכלעך טיי ווערט עס אָפּגעמאַכט:
— מיר זענען באַלשעוויקעס, און דעם אויווערבאָטלדיקן פּלישטי
דאַרף מען דערווייל שיסן בעבלעך אין אויער אַריין.
שפּעטער וועלן מיר זען ווייטער.

דער „זעלנער“ איז שכנא עפשטין. איך און האַלפּערן זענען
דערווייל די „איידעלע יונגעלייט“ וואָס מישן זיך נישט אין אזוינע
זאַכן. נישט מער — קיין געלט האָט די צייטונג „פּרייהייט“ נישט,
איז אַ סימען, אַז אַרום איר וועלן זיך גרופירן בלויז ערלעכע מענטשן
און דאָס איז פאַר אונדז גענוג!

:: :: ::

איך בין זיך מיסוואַדע, אַז אין שווערע מינוטן ווען דאָס „אַל-

צומענטשלעכע" אין דער פירונג פון געוויסע פארטייער, האָט מיך די „פלינגלען געפענטעט", בין איך געקומען צו שכנא'ן נאָך טרייסט. אין זיינע אויגן האָב איך גלויבן אָנגעשעפט... און מוט.

שכנא עפשטיין האָט עפעס אַ מין זעלטענעם „ספּאַסיב" אַף „אוועקצושמיכלען וואונדן", זיי אָפּשפרעכן אַ גוט אויג: „זיי נישט קיין בעהיימע... אין מילכאָמע צייט שפילט מען נישט אין קנעפלעך".

דאָס פּאַפּיראַסל איז צישן די פּאַרויכערטע ציין. איבערן גרויסן, געזונטן פּאַנים איז עפעס אַ קינדערשער נאַכעס, — וואָס מ'איז שוין אַ דערוואַקסענער מענטש און מ'קען זיך בייזערן... דערטאַפט ער אַרויס ס'קעמעלע פון דער וועסטל-קעשענע, גיט זיך אַ קעם-אַרויף די האָר און זאָגט: לאָמיר אַרונטערגיין טרינקען אַ קאווע!

:: :: ::

אַן אַנדערש מאָל:

מיד פּאַרן פון באַסטאָן, עפעס אַ קערמישל געווען דאָרטן. שכנא האָט דאָרט געהאַלטן אַ גוטע רעדע, נישט קיין קיילעכ-דיקע, נאָר אַ גלייכע, אַן אָנגעשפּאַנטע, ווי אַ סטרונע. איך האָב מיך געמאַכט צום נאַר און גערעדט... פּיקציע, זיג זאָגן...

איך האָב געבליצט, געדונערט. אָבער די לופט איז דערפון נישט קלאָרער געוואָרן.

איך האָב גערעדט — צום אויג, צום אויער. שכנא האָט גע-רעדט צום האַרץ. דאָס מענטשלעך האַרץ איז אַ קינד, ניט זייער קלוג... אָבער אָפּנאַרן עס איז שווער.

אין אונדזער האָטל-צימער האָט מיך שכנא געמוסערט פּאַרוואָס איך פּאַרשווענד מיך אַף לוקסוס, ווען די אַרבעטער דאַרפן מיך ווי אַ נויטיגקייט...

און ער האָט אַרויסגעשלאַפּט פון סאַק-וואַיאזש אַ פּלעשל בראַנפן, און מיר האָבן גענומען זינגן פאַר זיך. און אויסגעטרונקען אַף דעם, אַז... עס זאָל אַ רואַך אין דער וועלטס טאַטן אַרײַן!

אַז דער בראַנפן האָט זיך אַרויסגעקליבן פונם פּלעשל, און האָט זיך „געעקט" צישן אונדז בידן, האָט שכנא עפשטיין זיך גענומען קושן, און מיר פּאַרויכערט, אַז... פּרץ איז איינער פון די גרעסטע שרייבער באַ אונדז.

... און אז די רעוואָלוציע וועט קומען, וועלן מיר אָנשמעלן די
ביקסן אָט־אָזוי... .

ער האָט פאַרמאכט אַן אויג, צוגעשטעלט זיין ריזיקע שרייב־
פּעדער צום אַסל, און — געוויזן ווי אַזוי מיר וועלן שיסן... .
און ער האָט דעקלאַמירט אַף אויסווייניק עפּשער 40 לידער —
פון רוסישע דיכטער.

:: :: ::

אַז איך טראַכט פון שכנא עפשטיין, האָב איך דעם טאָם פון
בראַנפן.

שטאַרק און פּראָסט און 90 די פּראָבע, און אַנו פּרופּט!... .
דער שטאַרקער און בראַנפּנדיקער שכנא!
נישט קיין „צמוקים“ אָדער שויםענדיק ביער, אָדער לעבלעכער
טיש־וויין נאָר עפעס וואָס איז טערפּקע, אַליק אַף די ציין ווי טער־
ניסליווקעס נאָכן ערשטן פּראָסט.

פאַרזוכט מען זיין קוואַליטעט, סיי אַלס פּאָליטישער טוער,
סיי אַלס שרייבער און רעדנער דערפילט מען צום ערשטן אַ ביטער־
לעכן טאָם, פון וועלכן ס'ווערט אַביסל שפּעטער זיס און פּריש
אַפן גומען.

שכנא האָט קיינעם נישט פיינט — פּערזענלעך. אָבער די וואָס
ער האָט ליב האָט ער ליב — ס'לעבן מיט דער נעשאַמע.

:: :: ::

דו קומסט אַרײַן אין דעראַקציע נאָכמיטאָג, טרעפּסטו שכנא'ן
לעבן זיין שרייבטיש — ער רויכערט און שרייבט, צילעט־אויף אַף
קליינע בייגעלעך פּאַפּיר, גלייכע אויסיעס, שטעלט זיי אויס אין גלייכע
שורעס, ווי רויטאַרמיער אין קריג־פּאַרמאַציע.

„שטימונג“? נו־יאָ, ס'איז זייער גוט, אַז מ'האַט דאָס, אָבער
דאָס לייט־אַרטיקל וויל נישט וואַרטן. צו דעם יאַרצייט פון דעם
אָדער יענעם שרייבער, מוז מען שטעלן אַ ליכט היינט, נישט מאַרגן...
מ'מוז זיך אויסלערנען באַפעלן דעם אייגענעם טאַלענט, — ער זאָל
נישט מאַכן קיין פּריצישע שטיק.

דערהערט אַ פּייה — קום און שטעל דיך צו דער אַרבעט,
ברודער טאַלענט... .

ס'איז מילכאַמע!

עמעס: דערווייל שמייכלען מיר, דערווייל טרינקען מיר קאווע

און בראַנפן, שפילן מיר זיך מיטן קייטל פונם זייגערל, גייען מיר ארום מיט לאַנגע, אַראָפּגעלאָזטע הענט איבער דער רעדאַקציע, אָבער לאָז נאָר דער טרומייט אַ שאַל טאָן! — וועלן מיר לאָזן פרויען און שנאַפּס און ליידער, און זיך נעמען צו דער ביקס־פען.

:: :: ::

...און דאָס לויבענדיגסטע וועגן שכנא עפשטיינען האָב איך נאָך אַלץ ניט געשריבן.

מיר איז שווער צו שרייבן וועגן אים.

ער איז אזוי נאָנט...

עס איז ווי שרייבן וועגן זיך אליין — זיך לויבן...

אויך אין קאָמוניזם איז פאַראַן אַלערליי גראַדן פון אויפנעמען: אַ טייל נעמען־אויף דעם קאָמוניזם מיט אַ געמיש פון ווייבערשן סענטימענט. אַנדערע נעמען אים אויף ווי קינדער. ער נעמט אים אויף ווי אַ מאָנצביל.

שכנא איז אַ מאַנלעכער קאָמוניסט.

ווי בין איך דיך מעקאַנע, שכנא, וואָס דיין לעבן האָט אין זיך אזוי פיל וואָג, אזוי פיל מעטאַל, אין פאַרגלייך מיט מיין אומזיכער, פלאַטערדיק לעבן...

נישט דורך זיך זעסטו (דו ביסט נישט ווי איך פון געשליפן גלאָז געמאַכט) נאָר מיט זיך...

איז פאַר דיר דיין וועג אזוי גלייך ווי אַ סטרונע און אזוי אָנגע־שפּאַנט.

„מיט דער ביקס אָדער מיט דער פען“.

צישן אונדז ביידע, טייערער שכנא, ביזטו קימאַט דער איינציג־קער, פאַר וועמען די וועלט ליגט, ווי אַ גלייכער שאַסעי, פול מיט צוקונפט און מיט וואונדער...

אַפּריל, 1918.

ביל גראָפּער

גראָפּער איז דאָ קריק.

ער אז אביסל אָפּגעברענט. דאָכט זיך, פון דער לעוואָנע, צו-געטונקלט מיט יאָס-שטאַרעם, אַ טאַטעדיקע ערנסקייט האָט זיך באַ-זעצט אין די געצעלטן פון זיין שמייכל.

ביל גראָפּער איז קריק-געקומען ווי אַ שיף, מיט אַ קאַרנאָ פון עקזאָטישע פייערעם. פּאַוואָלי געאַנקערט באַם האַפּן, שווער געאַנקערט באַ די אַמעריקאַנער ווענט.

ביל איז געוואָרן — אַן אייראָפּייער

ווייניקער הוהאַ, מער מענטש, מער מאַנצביל.

די פּראַנצוויזישע הויזן שטרייכן דאָס אונטער. ווי אַלע פּראַנצוויזישע (ברויין-וואָלענע) הויזן האָבן זיי אַ טייווע, אז זיי ציען זיך, אזוי צו זאָגן, צו דער זון, — גרייכן קימאַט ביז צום האַלד.

גראָפּער האָט טאַקע זייער וואויל געזאָגט, ווען ער האָט געזאָגט, אז דער כילעק צישן אַמעריקע און אייראָפּע איז: וואָס אין אַמעריקע אז מען קען מאַכן אַ בענקל מיט 1 פּונם — מאַכט מען עס! אין אייר-ראָפּע ווידער ווען מען קען מאַכן אַ בענקל מיט 5 פּונם, וואָלט מען זיך מעכאַיע געווען.

:: :: ::

איר זאָגט פּראָלעטאַר? דאָס איז דאָך ביל גראָפּער! געבוירן מיט אַ בלייזטיפּט אין האַנט און אַ צייכן-בילד אין אויג, האָט ער גלייך זיך צעקריגט מיט גאָט, מיט דער וועלט. ווי זיין יוגנט-כאַווער מיין גאָלד, איז ער אָנגעפּייערט מיט אַ גרינטלעכער סינע צו די פלישטיים. מיין סינע איז—האַסטיקער, היי-סער; בילס — טיפּער, טאַיוועדיקער.

קוק איך אָף אים, דעם „גרויסן, קינדערשן ליבהאָבער“, איז מיר אַ וואונדער פּונטוואַנעט האָט זיך גענומען צו אים די האַרטע אַקשאַד נעם, דער קויעך, שוין באַלד אין די פּריעסטע יאָרן ווען זיין „גלייך-שטערן“ האָט אַ בליישמשע געטאַן, אָפּצוזאָגן זיך פּון רום, רייכקייט, קינסטלער-איבעם און בלייבן אונטערן מאַזל-צייכן פון זיין קלאַס? פּראָלעטן-קינסטלער וועמען דער פּאַל האָט אַריבערגעשטופּט אינם „כאַשווערן קלאַס“ אַרײַן, האָבן זעלטן דעם איבערמענטשלעכן קויעך, צו בלייבן פעסט אָף זייער געביר-פּאַזיציע. ביפּראַט אין אַ לאַנד, וואו דער אַרבעטער קוקט נאָר אָף זיך אַליין, ווי אָף אַ גידעריי-קער מענטשן...

גרינגער איז שוין די זאך פאר אן אינטעליגענט, וואָס איז גע-
בוירן באַ רייכע טאַטע-מאַמע, און וואָס אים איז דער „בעסערער
קלאַס" קיין לעגענדע נישט, נאָר אַ וואַכעדיקייט. — אזאָ איינעם איז
גאַרנישט שווער צו דערפילן די לאַנגווייל, פוסטקייט און מיסקייט פון
דעם בורזשואַזנעם קלאַס, און אַף אים אַ שפיי צו טון!

:: :: ::

דער ערשטער „האַדעוודו" פון גראַפער איז געקומען דורכן טע-
לעפּאָן — אַף אידיש.
יא, גראַפער האָט זיך אין סאָוועטנפאַרבאַנד אויסגעלערנט אי-
דישרעדן.

צישן די גוים אין „גריניטש ווילעדזש" איז ער היינט אַן „אור-
טשאַני יעוורעי". ער רעדט וועגן די אידן אין די קאָלאָניעס, אידיש
טעאַטער, אידישע פרעסע. אַביסל רעכילעסלעך וועגן מאַסקווער
„עמעס". וועגן כאַווער ליטוואַקאָון זאָגט ער בעפיריש, אז ער איז
„אַ, באַי!"

אים געפּעלן זייער די כעוורע פונם כאַרקאָווער „רויטן שטערן"
— רירעוודיקע, זאָגט ער, יאַטן, וואוילע זאָגט ער, כאַוויירים. נישט
קיין שפעטנע, מאַכט ער, שרייבער.

— פּונוואַנען ווייסטו דאָס גראַפער?

— איך פּלעג לעזן דעם „רויטן שטערן".

פאַר אַ וואַר-צייכן, אז ער האָט זיך נאָענט-באַקענט מיט די מיט-
אַרבעטער פונם כאַרקאָווער „רויטן שטערן", דערציילט ער מיר אַפילע,
אַז אין דער רעדאַקציע פון „שטערן" איז איינגעפירט אַ מינעג, אויב
עמיצער פון די מיטאַרבעטער דערטאַפּט ערגעץ אין אַ צייטונג, זשור-
נאַל אָדער בוך, אַ נישט-פּויגלדיקע שורע, אָדער אַ וואָרט, שניידט
מען אויס. דאָס שטיקל געדרוקטע פאַפיר, מען קלעפט עס אויף אַף
דער וואַנט, הינטער דער אויפשריפט: „אוי שרייבט ער!"

גראַפער רעדט פון „פרימוסלעך", וואָס שטייען אַף די טרעפּ פון
די כאַרקאָווער און מאַסקווער דירעס און זאָגט אז ס'איז גאַרניטאָ
קיין שענערס אַף דער וועלט, ווי צו זען אין אַ טונקלער קאַלטער שטוב
אַ שורע מיט שפּירט-פּרימוסן. אַף יעדער טרעפּ אַ הודיעדיק ליכט!
און קיין שענערס און בעסערס ווי צוויי שורעס פּרימוסן אַף אַ טרעפּ
מיט אַ דורכגאַנג אינדערמיטן, איז גאַר נישטאָ (מיינט ער) אַף דער
גאַנצער וועלט!

היינט — סוכום, און טיפּלים! די אידישע קאָלאָניעס באַם
אַזאָווישן יאַם!

... גראַפער איז אַריינגעפאַלן אין אַ „שאַבעסדיקער קאָלאָניע", וואו

די אלטעלייט האָבן נאָך צו ביסלעך אָפּגעהיט אידישקייט. אָנגעדאָ-
ווענט — מאַכט ער, נאָט אַ פּוּל היטל, געאַקערט האָבן זיי אַביסל
שוואַכלעך — מאַכמעס אין יענע טעג האָט זיך אַרומגעטראָגן אַ
קלאַנג, אַז „דער אידישער מיליאָנער פּון שיקאַגאָ, מיסטער ראָזענ-
וואַלד“ האָט באַוויליגט צו גיבן 4 מיליאָן דאָלאַרן פאַר דער אידישער
קאָלאָניאַזאַציע אין סאָוועטנפּאַרבאַנד.

האָבן זיך גראַפערס קאָלאָניסטן אַ ווילע אָפּגערוט פּון די פעל-
דער, זיך פאַרנומען מיט דער אַרבעט פּון אויסרעכענען אַקוראַט
וויפּיל עס וועט אַנקומען אַף יעדן.
דערווייל האָט גראַפער געמאַלט מענטשעלעך און אַלע האָבן אים
אַריבערגעקוקט איבער די פלייצעס.

שפּעטער אין זומער האָט מען זיך געכאַפט אַז מ'איז הינטער-
שטעליג אין אַרבעט, האָט מען געדונגען דעם דייטשן שאַכן, דעם גע-
וועזענעם פּאַרייז, ער זאָל קומען אַרבעטן אַפּן פעלד. האָט ער געאַר-
בעט אַפּן פעלד, און שטילערהייט עפעס אונטערגעברומט אַף דייטש.
גראַפער וואָלט געשוואוירן, אַז דאָס איז געווען נישט קיין בראַכע!

— ווי גייט אָן די בויאונג אין סאָוועטנפּאַרבאַנד?
— מען סטראָיעט — מאַכט ער, און מען סטראָיעט. דאָנבאַס,
דאנאנאַל, דאָניאַ איסאַקאוויטש—
ער האָט צעמישט די דאָנס—

ביכלאַל אָבער ווייסט ער, אַז די „לעקטרישע באַרן“ זעען זיך
שוין קימאַט אומעמוס אין סאָוועטנפּאַרבאַנד. אין די פאַרוואַרפּנסטע
ווינקלען פּון קרים און קאווקאַז ציט מען דראָטן. ליכטיקע כּסורעס
קומען אַף עלעקטרישע גלעזלעך. הייזער כּויען זיך. (מאַזל־טאַו
אונדז, די מאַסקווער פּאַסט־געכידע איז שוין פאַרטיק!) אַקערבוי
כּעסערט זיך. מילן צעשפּרייטן די פליגל, אינדוסטריעס הויבן אַויף
די קעפּ!

גראַפער זאָגט דיִאָ ווערטער מיט פּאָנען אין די אויגן!
איך צעפרעג מיך באַ גראַפערן אַף אונדזערס אַ באַקאַנטן, וואָס
האָט אין מיין צייט געוואוינט אין מאַסקווע.
— אָה, יענער? — מאַכט ער — יענער וואוינט איצט אין
כאַרסאָוו. אַלע האָבן אַף אים ראַכמאַנעס געבעך, ווייל — ער מאַכט
אַ לעבן, גייט אָנגעטאַן אין אַ נישקאַשעדיק פּוטער. מען באַציט
זיך צו אים, ווי צו איינעם וואָס איז נישט־געזונט.

— נו, און די רויטע אַרמיי?
— אָה באַי! ...
גראַפערס בלאָוואַסערדיקע אויגן זענען געוואָרן טיף ווי שפּיר

געלעך!

—... שינעלען און לאנגע שווערדן. קיין סעמעטשקעס קייעט מען נישט. ביכלעך אין האנט טראָנט מען. די „קאָזארמעס“ זענען אוניווערסיטעטן. דער רויטער אַרמיער איז היינט דער געבילדער-סטער מאַסנמענטש אין גאַנץ אייראָפּע. און נישט נאָר זענען זיי „גראַמאַטנע“ אין פּאָליטיק, און אין סאָציאַל-עקאָנאָמישע פּראַגעס, נאָר אויך אין שישן — דער רויטער אַרמיער שישט זעלטן מיט אַ גרייז...

:: :: ::

גראַפער האָט העכער אַ האַלב יאָר פאַרבראַכט אין סאָוועטן-פאַרבראַנד. געטראָפּן קימאַט אַלע גרויסע טוערס, קינסטלער, וויסנ-שאַפטלער.

קיין נעמען געדיינקט ער נישט (אין דעם פּראַט איז ער גענליכן צו — משה נאָדירן). אָבער ער ווייסט, אז ער האָט געטראָפּן קי-מאַט... וועמען איר ווילט!

פון אַלע מאַסקווער טעאַטערס געפעלט אים צום בעסטן דאָס טעאַטער „סעמפּעראַנטאָ“, וואו מ'שפּילט עקספּראַמפּט. די שפּילער רעדן זיך צונויף וועגן אַן אינהאַלט, דערנאָך — רעדט יעדער ווי ער פאַרשטייט. אַמאָל פאַרפּלאַנטערט מען זיך, מען קען ווייטער נישט גייען, אָדער מען לאָזט יענעם נישט גייען ווייטער. עס שאַפן זיך ענעטע טראַגעדיעס, לאַגעס שווערע, ביטערע — מ'מוז דורכברעכן מיטן אייגענעם סייכל, אז נישט איז מען אַ צאָרעס.

אַן אַקטיאָר אָדער אַקטריצע וואָס האָט נישט קיין פּלינקן סייכל, קאָן פון די אַנדערע אַריינגעשלעפט ווערן אין אַזאַ לאַגע, זי זאָל דאַרפן קריקטומען אַף דער בינע און נישט קענען, ווייל די אַנדערע לאָזן נישט אַריין. אין אַזאַ פאַל דאַרף מען קריכן דורך אַ פענצטער, אָדער זיך אַריינגאַרן דורך פּאַלשע פּרעטענציעס.

די אַקטיאָרן זענען אָנגעשטרענגט, דער אוילעם איז אָנגעד-שמרענגט. ס'איז קאַמף, ס'איז פּאַטאַליטעט, ס'איז לעבן!

...עס ווירקט ווי אַ בוים וואָס מאַלט זיך אַליין אַף אַ לייווענט, אין אַלע אַריינגעלע פאַרבן, און דאַצו הערט מען נאָך אַפּן לייווענט ווי דער בוים וואַקסט, אָדער וויאַנעט.

(הערט נאָר, כ'בעט אייך, ווי קלוג ער רעדט, אונדזער גראַפער!)

— די נייע ליטעראַטור?

— אין אַ לאַנד פון אַזוינע פאַרביקע באַזאַרן, פון אַזוינע גרויסע געשעענישן, קען די ליטעראַטור נישט זיין וויכטיקער ווי דער עמעס. דער שפּיגל גיט נישט קריק קיין העלפט פון דעם, וואָס מ'גיט אים.

נאָר קליינע זאכן ווערן אין שפיגל גרעסער!
 — ווי ליטעראַריש דו רעדסט, גראַפער!
 איך רעדט דאָס דען? דו רעדסט עס דאָך אליין, נאָדיר.
 — זיי נישט קיין נאָר, גראַפער, מע'ט לאַכן פון דיר. וואָס
 הייסט איך רעדט? ס'איז דאָך דיינע געדאַנקען.
 — אָה באַי!

:: :: ::

גראַפער האָט געזען טראַצקין אָפּפאַרן פון מאַסקווער וואַקזאַל.
 ער איז אַפילע געווען אַ באַלן איבערצוציילן טראַצקיס ריזעקאָסטנס:
 17 קופּערטס. אַכּוּץ עטלעכע שיינע, גרויסע הינט. די מעלּוכע האָט
 אים געגעבן אַ ספּעציעלן צוג.
 אזוי פאַרשיקט צו ווערן, מאַכט גראַפער, איז גאָרניט שלעכט—
 — וואָס איז די נייעסטע לאַזונג אין סאָוועטנפאַרבאַנד, גראַפער?
 — די נייעסטע לאַזונג, מאַכט ער, ווייס איך נישט. כּווייס
 נאָר, אַז טאָמער זאָגט עמיצער אַז אָן אים קען זיך די מעלּוכע נישט
 באַגייין, ענטפּערט מען אים: „כאַפט זיך נאָר נישט אזוי, ר' כאַווער!
 אַז מ'קאָן זיך באַגייין אָן טראַצקין, וועט מען זיך אָן אייך אויך באַ-
 גייין“.

... די שטימונג איז אומעטום אַ גרינגע, די לעבנסמאָס ווערט
 וואָס אַ טאָג גרעסער. מ'וויל אָניאָגן די זיבן מאָגערע יאָר און ווי
 פעט די נייע „זיבן יאָר“ זאָלן נישט זיין, איז פאַרט שווער צו דער-
 יאָגן די יאָרן — פון בירגערקריג, פון צאַרישער צעפּוילקטייט.

— ריזענען באַגעגענט אין פאַריו?

— באַגעגנט.

— וואָס מאַכט ער?

— וואָס זאָל ער מאַכן? ער גייט אַרום אין די גאַסן און טוט
 נישט מער, נאָר ער האָט ליב מענטשן!

:: :: ::

גראַפער איז אויסגעווען אַ וועלט: טערקיי, גריכנלאַנד, בולגאַריע.
 אין בולגאַריע האָט אים נאָכגעיאָגט אַן ערד-ציטערניש — ער
 האָט עס קוים אויסגעמיטן.

קאָמוניסטן, מאַכט ער, זענען שנעלער ווי ערד-ציטערנישן...

אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָבן די טערקישע גרעניץ-באַאַמטן באַ
 גראַפערן צוגענומען זיינע ביכער, מאַפעס, סקיצן. איז ער אוועק צום
 אַמעריקאַנישן קאָנסול און זיך ניט געקאָנט דערשלאָגן צום „אָדן“. עס
 איז געווען אַ גרויסער „אַטשערעד“. האָט אים דאָס סעקרעטאַרל,
 וואָס זיצט באַם אַריינגאַנג אָנגעשלאָגן צו גיבן אַ „פּראָפּוסק“ אַה

מאָרגן. האָט ער גענומען דעם „פּראָפּוסק“, וואָס איז געשריבן און געזיגלט אַף ענגליש, אוועק צו די טערקן און געזאָגט: „גיט אַהער מייע זאַכן! אָט איז אַ באַפֿעל פֿון אַמעריקאַנישן קאָנסול.“
דער הויפּט־טערק האָט אָנגעטון די ברילן, איבערגעלייענט דעם „דאָקומענט“ און געזאָגט אַף טערקיש „אַלרייט“ און אים אָפּגעגעבן די זאַכן.

:: :: ::

גראַפער האָט אַסאך נייע אַרבעטן געבראַכט. אינם פּראָנצווזשן, „פאַרלאַג טריאַנגל“ דרוקט זיך איצט אַ בוך פֿון זיינע שוואַרצווויסן. דאָס פּאַרוואָרט האָט געשריבן אַנרי באַר־ביס.

גראַפער האָט זיך „באַנייט און באַקליידט“. דאָס וואָרט „באַנייט“, מאַכט ער, דאַרף געלייענט ווערן אי „באַ־נייט“, פֿון שוירעש נייען, און באַנייעט, פֿונם שוירעש „ניי“.

:: :: ::

איך האָב דורכגעקוקט גראַפערס נייעם בוך (די פּרייז־בוינגס) און ס'איז מיר איינגעפאַלן אַ פאַרנלייך צישן וויליאַם גראַפער און... אפרים משה ליליען.

ביידע וואונדערקינדער, ביידע די צירונג פון זיערע פארטייען.

ביידע דער אויסדרוק פון זיער צייט.

ליליענס געפאַטשקעטע טשאַטשקעס, דראַטענע שפּינוועכס. גראַפערס ווילדע צעפאַרענקייט — וואָס האָט צו זיך אַ גלייכן בלוז אין דעם דייטשן בלייפּעדער־מייסטער אַנרי קליי.

גראַפער — שנעל ווי דער טיוול. זיינע פיגורן רייסן זיך פֿונם פּאַפּיר אַראָפּ. ער קאָן זיי קוים איינהאַלטן.

ליליען — אַ צירלעכער וואונדן־פאַרדעקער.

גראַפער — אַן אויפּדעקער פֿון וואונדען.

ליליען — איז ציוניזם.

גראַפער — איז קאָמוניזם.

באַ אפרים משה'ן ווי באַ אַלע בורזשואַזנע קינסטלער, איז די קונסט געווען אַ היסטאָרישער גראַד, באַ ביל'ן איז עס אַן — אַוט. ליליען וועט זיך גאָר נישט מאַכן דאָרויס וואָס דו האַסט אַ בייז אָפּן שטערן, פאַרקערט: ער וועט דיר צומאַכן נאָך אַ בייז — עס זאָל באַלאַנסירן.

ליליען זוכט סימעטרי: צוויי קאַנען אַף צוויי אַקסלען פֿון אַ

וואסערטרענער — עם זאָל זיך האַלטן גלייך. עם זאָל נישט אַריבער-
וואַזשן.

באַ גראַפערן איז איין קאָן אויך גענוג. אַ קאָלאָניסט האַלט פיר-
פינעף פּערסן היי אַף אַ ווילקע — עם באַלאַנסירט!
אַז אַ האַלצהעקער הויבט־אויף די האַק, און דער קנופּיקער קלאַץ
צו גאַענט צום האַלצהעקערס פּיס, טראַכט איר נישט: „גראַפער
קען נישט קיין קאָמפּאָזיציע“, נאָר איר טראַכט: דער האַלצהעקער
קאָן נישט האַקן קיין האַלץ.

קאַפּיטלעך צום לעבן
פון יאַסל קאַטלער

יאָסל קאַשלער, דיכטער־הומאַריסט, מאָלער, מאַריאַ־
נעטנמייסטער און שפּילער. טראַגיש אומגעקומען
אין עלטער פון 39 יאָר, אָף אַ טור פאַר דער
„מאַרגן־פּרוּיהייט“ מיט זיין ליאַלקע־טעאַטער, דעם
עלפּטן יוני, 1935.

קאפיטלעך צום לעבן פון יאָסל קאָטלער

עס האָט געקערט זיין אַרום אָנהויב זומער 1919. מיר האָבן דעמאָלט געהאַט אַ באַרדינג־פאַרם אין לאָק שעלדריק, אין די קעטסקילס.

איך געדענק ניט דורך וואָסער פאַרבינדונג, צי עפּשער גלאַט אזוי זיך פון נייגעריקייט, ווייל ער האָט געהערט אז באַ אונדז גאָסט־שען־זיך שרייבער, מאלער און יונגע קינסטלער האָט עס אים—ווי ער האָט שפּעטער אַמאָל געזאָגט — פון דער העלער־הויט אַ שלעפּ געטון צו מיר „ווייל ער האָט מיך ס'גאַנצע לעבן זיינס נאָך ניט געהאַט גע־קענט און „ס'איז שוין“, לויט זיינע אייגענע ווערטער אַביסל אַ צו „לאַנגע צייט“.

דאָס אַלץ האָט מיר יאָסל קאָטלער אויף זיין שעמעוודיקן אופן פאַרטרויט שפּעטער.

אין דעם טאָג אָבער וואָס ער האָט זיך באַוווּזן אַף דער טיר פון אונדזער פאַרם אין יענעם פרעכטיקן באַרג־געגנט פון די קעטס־קילס, איז ער געווען ווי אַ יונג, היים לאָשיקל אַף דער לאָנקע, וואָס אז דו דערנענטערסט זיך דערצו טרעט ער אַלץ מער אָפּ קאָריק. נאָר די אויגן זיינע, די קאצענע אויגן, אונטער גרויסע מיידלשע וויעס האָבן זיך באַלד דורכגעגלעט אַ וועג צו מיין באַוואָפנט האַרץ. איך געדענק: אַ ביינערדיקער, הויכער באַכער (מיין הויך אומגע־פער) מיט אזוינע גרינגע קנאָכשלעסער אז יעדע באַוועגונג באַ אים איז געווען ווי דער ריטס פון אַ טאַנץ.

ער איז געקומען אזוי נאַטירלעך־פּריש, אזוי האַנאָעדיק־פּראָסט און דערביי אזוי מוזיקאַליש, מיט אזאַ אינערלעך געפיל פאַר מאָס און וואָג, ווי ער האָט דאָס שפּעטער פון זיין אינערלעך לעבן אַרויס איבערגעגעבען דעם ליד, דעם מאַריאַנעט, דער שפּראַך־זשעסטור.

גרינג: ווי ער זאָלט געווען אינגאַנצן געמאַכט פון זיינט און פון ביינער און פון שטיל טריפּנדיקער פּלאַם־דעקאָראַטור. ער איז געגאַנגען אין הוילן קאַפּ. זיינע געגרייזלטע האָר זענען געלעגן ווי געשוירענע הויפּנס שעפּסן־וואָל און ווי־עס־איז צוגעקלעפט צו אַן עטוואָס־משופּעדיקן שטערן אַף וועלכן עס האָט זיך גלייך איבער דער נאָז געוווּזן אַ צענויפּקום פון סאַטיר־אַרטיקע ברעמען. (מיט די־אָ ברעמען, ווען שטיפּעריש פאַרצויגן און די ברייטלעכע

ניט צו לאנגע נאָז קונציק פאַרקאָממעט האָט ער געקאָנט מאַכן גרי-
מאַסן, אינגלש-קאָמישע, אָדער איבערשרעקנדיק גראָמעסקע).

אין דער האַנט, געדענק איך, האָט ער געהאַלטן אַ פּלאַך הילצערן
רענציעלע, אַזוינס ווי רייזנדע מעקלערס טראָגן.

געקומען איז ער ניט אַליין, נאָר מיט אַ כאַווער זיינעם — אַ
קאָמערציעלער אַרטיסט און שילדן-מאלער, ווי ער אַליין איז דעמאָלט
געווען.

— איך בין נאָדיר, האָב איך זיך פאַר אים פאַרגעשטעלט, אויפֿ-
הויבנדיק זיך פון דער רונדער באַנק, אַרום ריזיקן אייכנבוים, וואָס
איז געוואָסן ביים אַריינגאַנג צו אונדזער פאַרם.

— און איך בין גלאַט אַזוי יאָסל, דער געוויסער יאָסל פון
וועמען קיינער האָט נאָך ניט געהערט — האָט ער געענטפערט, אַראָפֿ-
געמענדיק פון זיך ס'פאַרשוויצטע העמד, אויסגעטאָן די דארע, שטויב-
אַנגעזאַפטע שוץ, געגעבן זיך אַ דריי אַרום אַרומן הוי, צוריקגעקומען
און געזאָגט:

— אַ „כאַפּ“ טון איך אַן עמערל וואַסער?

און טאַקע באַלד אַ „כאַפּ“ געטאָן אַן עמערל וואַסער פון דער
ברונע. מיר האָבן אַלע דריי געטרונקען. זיך צערעדט וועגן צייטלעכע
קלייניקייטן. דערנאָך האָט זיך קאָטלער אָנגערופן:

— עפּשער דאַרפט איר אַ סיינדל (שילדל) פאַר אייער פאַרם,
וועלן מיר באַלד אַ מאַך טון.

און גענומען און געמאַכט.

זיין כאַווער (בערלין האָט ער געהייסן. ער איז שפּעטער גע-
שטאַרבן פון אַ בלוט-שטורץ נאָך אַ קליינער האַלדז-אַפּעראַציע) איז
געשטאַנען מיט די פּויסטן אין די קעשענעס, גערויכערט אַ ציגאַרל
און געשמייכלט.

עס האָט בידאַרפט הייסן: אויך מיר אַ באַלמעלאַכע. ווען ער
ניט עס זיך . . .

יאָסל האָט געמאָלן בוכשטאַבן אין דער פאַרם פון ברעזע-
שטעקנס איבערגעלייגטע — פּריש מיט דער קאַרע. ער האָט געשיל-
דערט „דעם קאַרע-גערוד. די לופט אַרום דער קאַרע. צום סאַמען סאָף
פון די עטלעכע בוקוועס: „נאָדירס פאַרם“ האָט ער די „מ“ גע-
מאַכט פון דער קאַרע'ס נאַסער, לינקער זייט.

אַנשטאַט אַן אונטערשריפט האָט ער אַוועקגעשטעלט אונטערן
שילד אַ פּיצל קעצעלע.

אויף קעצל-שפּראַך, — האָט ער אָנגעוויזן מיטן פינגל, וועלכעס

ער האָט געווישט מיט אַ שטיקל געוואנט, פלינגט מאַכנדיק אַ טעצל פון פאַפיר אויף אַריינצוגיין שווענק-טערפענטין: —
— אַף קעצלשפראַך מאַכט עס, „יאָסל קאָטלער מיט אַ פינטעלע“
אן אז איר ווילט וועל אַיך בלייבן באַ אַיך אָפן פאַרם. אַרבעט וועל
אַיך שוין געפינען.

אַין וואָסערע צען מינוט אַרום איז ער שוין געקומען פון דער
קיך מיט אַ שטיק פוטער-ברויט אין האַנט, אַ ריסקאל און ברעך-
אַיזן אונטערן אָרעם און אזוי עסנדיק איז ער געגאַנגען צופעסטיקן
די שילד צו דר'ערד, אַף אַ סטויפטשיק.

:: :: ::

קאָטלער איז באַ אונדז געבליבן אַ גאַנצן זומער. ער האָט גע-
האַלפן דערלאַנגען צום טיש, נאָר קיין טיפּס האָט ער ניט געוואָלט
נעמען.

אז ער איז געוואָרן פאַרענגט אין געלט, האָט ער אַף די צוויי
קעשענע-לעצלעך פון זיין העמד אָנגעשריבן אַף איינעם:
No (קיין).

און אָפן אַנדערן
Tips (טרינקגעלט).

אזוי לאַנג ווי די געסט וואָס ער האָט באַדינט זענען געווען אומ-
פאַרמעגלעכע מענטשן האָט ער געהאַלטן ביידע לאַצן אין דרויסן.
אזוי ניד ווי אַ פאַרמעגלעכער מענטש האָט זיך באַוויזן באַ זיין טיש
פלעגט ער ביים סוף פון זיין מאַלצייט אַריינמאַכן אין קעשענע אַריין
דאָס לעפל מיטן אויפשריפט: „נאָ“ און אַוועקדרייענדיק זיך אזוי
אז עס זאָס הייסן אז ער זעט ניט, פלעגט ער אָנווייזן אַף שטומלאַשן
אָפן „לעפל“ פון דער אַנדערער העמד-קעשענע.
דורכן זומער איז ער באַ יעדער געלעגנהייט געגאַנגען באַרוויס.
נאַקעט.

כ'האַב קיינמאָל ניט געזען אַ מענטשן אזוי שיקער ווערן פון
זון ווי יאָסל קאָטלער. און פונקט ווי אין די זעלטענע מאָמענטן פון
זיין רעאלער אָנגעשיקערטקייט אזוי איז ער קינסטלעריש געווען באַ-
רוישט אַקוראַט ביז יענעם פיניעם פונקט ווען אַט-אַט און מען פאַר-
לירט דאָס גליקלעכע באַוואוסטזיין, אז מ'איז באַטרונקען.
פאַר דער וועלט איז יאָסל קאָטלער געווען דער „גרינגער לונג-
לעבער“, דער מענטש וועלכער קען אַלע פרויען אזוי קינדעריש ליב
האַבן, אז קיין מאַן און ליבהאַבער זאָל אַף אים ניט אויפערזיכטיק
זיין. פאַר דער וועלט איז יאָסל קאָטלער געווען דער וועלכען מען
שיקט שטענדיק אַ גאַנג, וועלכער קען פאַרריכטן אַלצדינג (ווי ער

וואָלט געזאָגט) אפילע אזוינס וואָס וועט ערשט מאָרגן צעבראָכן ווערן, אן אייביק דינסט־גרייטער האָרעפּאַשניק, וועלכער קאָן טון די שווערסטע אַרבעט מיט אזא גרינגשאַפט גלייך ווי עס וואָלט געווען אַ ריינער צייט־פּאַרטרייב. איינער וועלכער ווישט זיך קיינמאָל ניט אָפּ קיין שווייס וואָס רינט פּון שטערן. און אז סע קומט צו צום מויל מאַכט ער „האַס. גאַנץ גוט!“ און אַרבעט ווייטער. איינער וואָס קאָן אַוועקלייגן אַ לייזונט אינמיטן דער אַרבעט, גיין אַביסל אַ טאַג, דערנאָך זיך אַוועקלייגן מיטן פּאַנים צו דער ערד און שרייבן וואונ־דערלעכע „גרינגשאַפטן“, וועלכע ער האָט צענדליק מאָל איבערגעשריבן און איבער־איבערגעשריבן און אָפט פּאַרלירן, צעשאַטן פּאַרגעסן . . . און — שטענדיק עפעס ווי צופעליק — געפונען צישן זיין קויטיקער וועש, אָדער צישן די מאָל־מאַטעריאַלן. דערנאָך שפּילן קאָרטן מיט אזא „גרינגשאַפט“ אז ער האָט זיך ניט געקאָנט אָפּרייסן, דערנאָך העלפּן פּאַרריכטן די פּלאַמבינג (וואַסער־ליטונג), פּלינק ווי אַ קאַץ אַרויפּקריכן אַפּן דאַך און לייגן אַ שינדל, דערנאָך שפּילן אַף וואָסער אינסטרומענט איר וועט אים געבן.

פאַר דער וועלט איז יאָסל קאָטלער געווען דאָס זאָרגלאָזע קינד. פאַר מיר אָבער (מיט דעם געדאַנק האַפּאַנים צו טרייסטן מיר, אין אַ מאַמענט ווען איך בין אַריין אין אַ מאָרעשכּוירע) האָט ער זיך פאַר־טרויט, אז ניט לאָנג, איידער ער איז געקומען צו אונדז איז ער געווען קראַנק אין אַן אנשטאַלט. דאָס איבערפּלאַנצן־זיך פּון טראַיאַנעווער שטויב־דרויסנס און אָפענע יאַטקעס אין אַ קעלער פּון אַ סאַי־פעני־טער ערגעץ אַף ריווינגטאָן סטריט איז אים ניט גוט באַקומען. נוד־אַטע און איינזאַמקייט האָט אים געגעסן. זיין געדאַנק־ראַד אָנגעלאָרן מיט פּאַטענצן האָט זיך געדרייט אַף אַ מיל אָן קערנער. צוועקלאָ־זיקייט. זינלאָזיקייט. דער געשפּענסט פּון מעשוגאַס האָט אַרומגע־שטאַקט אַרום זיין טיר . . .

איינמאָל צישן טאָג און נאַכט, אין אַ סאָף זומער, ווען פעטע בלאַע פּליגן האָבן זיך געווארפן מיט די קעפּ צו די פענצטער, וועמענס שויבן קאָטלער האָט אַף מיין באַקאַשע אויסגעפּאַרבט אזוי, אז זיי זאָלן אויסזען ווי קלויסטער־וויטרינעס און ווען אַף די צוויי גרויסע היל־צערנע שישלן וועלכע ער האָט באַמאַלן מיט זיינע טאַנצנדיקע אידעלעך, האָט אַ לעצטער טאָג־שימער געשלוקערט, האָט מיר יאָסל קאָטלער פּאַרטרויט, לינגדיק צעלייגט אַף דער פּיאַנאָ און שפּילנדיק מיט איין פינגער עפעס אַ גרינגס :

— איר ווייסט, משה, איך האָב מיר קונציק אַרויסגעדרייט פּון מעשוגע־ווערן. ס'איז מיר איינמאָל באַפּאַלן עפעס אזא גראַבלדיקע

שרעק, אז איך בין אַרונטער אונטערן בעט און מיך צענויפגעקנוידערט. און געקריצט מיט די ציין, אז מען האָט מיך אַפירגעשלעפט, האָב איך מיך געשעמט צו זאָגן וואָס מיט מיר איז, האָב איך געזאָגט עפעס אַ וויץ, האָבן אַלע געלאַכט. וועדליק אזוי ווייט ווי איך געדענק איז דאָס געווען דער אָנהויב פון מיין הומאָר-קאָריערע.

קאָטלער האָט זיך געהיילט מיט הומאָר, מיט קינדערשער דע-קאָראַטור, מיט פאַרוואַנדלען דעם טיפּסטן וועלט-זין אין שפּיל, אין איבערשטעלן דעם טראַפּעראַט „אונטערנאַנג“ אזוי אז ער זאָל זיך לערנען „מוטערנאַנג“.

„ניט קעדאי קיינעם צופיל פיינט צו האָבן“, פלעגט ער פּילאָזאָפֿ-פירן—וואָרען אז מען האָט צו שטאַרק פיינט דעם בער און מ'שטרענגט זיך אָן צו שטאַרק אים צו שיסן טרעפט מען ערשט ניט“.

שרייבנדיק די ווערטער, טראַכט איך: ווי קומט עס, וואָס יאָסל קאָטלער איז געווען צישן די איינציקע מענטשן וואָס איך האָב שטענדיק געאירצט און וועלכן איך האָב קיינמאָל קימאַט באַם ערשטן נאָמען ניט גערופֿן. דערקלערן זיך דאָס אַקוראַט קען איך ניט, סיידן עפשער דערמיט וואָס מיין אירצן אים (דעם יונגערן פון מיר) איז גע-ווען אַן אינערלעכער פּראָטעסט קעגן דער גראַבער פּאַניבראַטישקייט מיט וועלכער אַ טייל מענטשן האָבן רעאַגירט אַף זיין קינדערישער גוטסקייט און פּאַשטעס.

קאָטלער דער פּילאָויטיקער, אַף אַלע געביטן אַריינגעלער, אָפט געניאַלער טאַלאַנט, האָט קיינמאָל ניט געליטן פון דעם פּלאַג פון וועלכער אַסאַך בירגערלעכע קינסטלער ליידן: דאָס וועלן מאַכן מיטן פינגער אַ קנייטש-דרוק אין דעם אייזערנעם קיילעך וואָס איז וועלט, אָדער אין דעם לופּט-קייילעך וואָס איז אייביקייט.

קאָטלערס לעבן איז געווען אזוי אויסגעפּילט מיט טאַט און קאַמף און לוסט און אַרבעט, אז ער האָט קיינמאָל אין די לעצטע יאָרן פון זיין באַקער צום קאָמוניזם ניט געהאַט קיין איבעריקע מינוט צייט אָפּצושפּאַרן אַף אזא „נויטיקער זאַך ווי זיך צו ערגערן אָדער זיך צעוויינען אַמאָל“.

אין זיין ליבשאַפט צו וועלט און לעבן זע איך אים שטענדיק לינגדיק האַרזיאָנטאַל, ווי אָנגעשפּאַרט אָן וועלכער ניט איז פּרויען-ברוסט, זאָגנדיק ווי אַ קינד: — גיב ס'ציעלע, וועלט!

צישן פּילע פון זיינע געניאַלע איינפאַלן איז געווען דער געניאַלער געדאַנק אויפצומאָלן אַף אַ „באָילער“ (מעטאַל-צילינדער פאַר הייסן וואַסער צוגעבויט צום אויוון) דאָס בילד פון אַ איד אין אַ טאַלעס-קאָטן, וועלכער שטייט און וואַרעמט זיך די פּלייצע אין אַ „באָילער“.

וועגן ליטעראטור האָט ער אַמאָל געזאָגט:
 — אַז איך זען מיך שרייבן פיל איך מיך ווי אַ סינד אין וואנא-
 מעיקערס „טאָי“ (שפילצייג) דעפארטמענט, וועלכן מען זאָגט: „נעם
 וואָס דו ווילסט“. פון הונדערטער טויזנטער ווערטער קאָן איך אַ
 געוויסן מאַמענט נעמען בלויז איינס. וועלכס פון די אַלע ווערטער
 צו געבן דעם פריוועלעדזש איבער אַלע—איז אַ גוואַלדאווע פראַגע.“
 אַז כ'האָב מיך באַקלאָגט פאַר קאָטלערן, אַז עפעס גייט מיר ניט
 לעצטנס אין דער אַרבעט, האָט ער באַמערקט:
 — מ'דאַרף זיך ניט ערגערן: אַז אַ זאך שפאַרט זיך איין אַז זי
 וויל געשריבן ווערן, וועט זי שוין אימיצער שרייבן. אַז ניט איר איז
 אַן אנדערער. מ'דאַרף זיך ניט נעמען צום האַרץ.

:: :: ::

ס'לעצטע מאָל ווען איך האָב אים געזען האָט ער זיך געהאַט
 אַלע ציין אַרויסגענומען און געוואַרט אַף די סינסטלעכע ציין. רע-
 דנדיק קימאַט מיט אַ פאַרמאַכט מויל האָט ער מיר אָנגעוויזן אַפּן פּאַנים
 און געזאָגט שמייכלדיק:

— אַן אויג האָט זיך באַ מיר פּלוצים צעוויינט עפעס . . .
 אַן אויג — ביידע אויגן — האָבן טאַקע געוויינט . . .
 אַז איך טראַכט היינט פון יענער סצענע, פּרעג איך זיך צי איז
 ניט עמעס דער (זעלכסט-געמאַכטער) אפּאָריזם אַז:
 „בלויז דער וואָס וועט מאַרגן שטאַרבן, קאָן אויפריכטיק וויינען.“
 נאָר ענדיקן אַף אַ טרויעריקן טאָן, האָט יאָסל קאָטלער גע-
 לערנט זיין לערער, טאָר מען קיינמאָל ניט, ווייל זאַכן זענען שוין אין
 זיך אַליין טרויעריק. אַלע יאָדרעם — זאָגט יאָסל קאָטלער מיט זיין
 גרינגן שמייכל — זענען פינצטער און אַז גאָט העלפט, אַז מען קאַסט
 זיי אַף זיינען זיי ערשט נאַקעט . . .
 דעריבער וועל איך ענדיקן, לויט בלעטל 67 פון זיין „מונטער-
 גאַנג“, וואו ער שילדערט אַ נאַכט, וואָס „פינסטערט אין געדיכטער
 בלינדזעקייט“ און „אַ לאַנגזאַמער אוקראינער ניגון, ווי געצויגן פון
 אַ קירע פּעדימט דורך די בלינדע לופט און וועקט אַף די זאַפטן פון
 דער ערד“. דאָרט זאָגט יאָסל קאָטלער:

ס'האָט זיך אויסגעוויזן,

אַז ווען ניט דאָס זיסע פעלד-געזאַנג,

וואָלטן טראַיאַנאווער קינדערלעך

קיינמאָל ניט געגאַנגען שלאָפּן...

אפן וועג צו דיין רן, יאסל קאטלער

ליענסט וועגן אן אומגליקפאל אין דער צייטונג און דו פרענסט קיינמאל ניט: פון מיליאנען מענטשן פארוואס האָט עס גראָד גע- טראָפן דעם?

נאָר ווען עס טרעפט דיך, דייע נאָענטע, בלייבסטו געפלעפט: פון אלע מענטשן אָף דער וועלט זאָל עס גראָד טרעפן אים? — יאָסל קאָטלערן דעם גרויסארטיקן זאָל דער טויט כאָטש אַביסעלע אויסן וועג ניט גיין?

:: :: ::

אין אָנהייב גייט דער גרויזאָמער פאַקט פון קאָטלערס טויט אויף איר דיר, ווי אַן אייזערנער שפּאַן אין אַ גוף. ער פייניקט און ער פייניקט. איבערגעשלאָפן מיט דער שרעקלעכער בסודע אַ נאַכט און נאָך אַ נאַכט און דו הויבסט אָן שטיל און רעזיגנירט אויפצוגיין אינעם פאַקט. שוין איז עס געוואָרן אַ טייל פון דיין באַוואוסטזיין, אַז דער אָפגעשניטענער האַנט דייער טוט מער נישט וויי. דעם אַייגענטע ווייטיק ווידער צעקלינגען אין די גאַסן, אין אַן עגאָלוקסוס וואָס אונדזער-איינער קאָן זיך נישט פאַרגינען.

:: :: ::

די ביטערסטע זאַך איז איבערלעבן יענעס טויט — ווען יענער איז קימאָט דו אַליין.

נאָר דו לעבסט איבער. דאָס לעבן שלעפט דיך ווייטער — ערגעץ איז נאָך דאָ אַ ווייטער, כאָטש אַזוי.

דער פונקט, וואָס האָט אַ בליץ געטאָן פונעם פיצל צינדעהעלצל און זיך אויסגעלאָשן, איז ניט פאַרפאַלן גענאַנגען, ווען דער אָנגע- צינדענער פלאַם הודושעט אַרום דיר. אינעם קעמפערשן קרייז פון האַרטער ביטערקייט, באַלשעוויסטישער ערנסטקייט, איז דיין מונטער- טריט געבליבן, יאָסל קאָטלער, — דער באַזונדערער מונטערנאַנג פון דיין פוס, וואָס האָט אַפן וועג צו די באַריקאַדן — געטאַנצט. דו ביזט ניט פאַרלוירן גענאַנגען, יאָסל קאָטלער. אונדזערע הערצער — די הערצער פונעם רעוואָלוציאָנערן פראָלעטאַריאַט וועלן דיך טראָגן אַזוי ווייט אינעם ליכטיקן מאַרגן אַרײַן, ווי מענטשן קענען דאָס טון.

:: :: ::

צו האָבן געלעבט! וואָס פאַר אַ גיגאַנטישע דערפאַרונג דאָס איז! און ווי גרויזאַם דאָס איז וואָס מ'קען דאַפּן אַליין קיין שום שלום ניט ציען.

:: :: ::

זאָל מען אויסזאָגן? עס איז דיין לעבן גאָרניט געווען אזוי גרינג, ווי די וועלט האָט געמיינט, יאָסל קאָטלער! דיר האָט דאָס לעבן די אויגן אזוי ברייט אויפגעריסן — צו אלע האָריוואַנטן-צו. אין דעם קינדישן געפלאַטער פון דיין וואָרט האָבן אָפט ערד-ציטער-נישן וויברירט. אין דינע גאָלדענע זייפשווימען האָט ניט זעלטן גע-ציטערט אַ פּאָדים בלוט. אויך דיר איז די קאפיטאַליסטישע וועלט געווען ווי אַ וואונד! אין זינדיקער אָפנייגערישקייט האָט דיין סאָ-טירפּאָנים געלויבטן, ווען דו האָסט געזאָגט, אין דעם טאָג וואָס דו ביזט געקומען פונעם דענטיסט, מיט אַ פּלוצים ליידיק-געוואָרן מויל: „אַ פּלעזשור, אַז אַ צאָן הערט אויף ווייטון. אַז ס'גאַנצע לעבן הערט אויף-ווייטון דאַרף זיין נאָך מער פּלעזשור. אַ שאָד נאָר, וואָס מ'איז טויט דעמאָלט און מ'קען דאַפּן ניט געניסן. . .“

איצט טוט דיר גאָרניט וויי, יאָסל קאָטלער. גאָר מיר, דינע כאַווייריס, יאָסל, ווייסן ניט וואָס צו טון אָן דיר. אַזאַ אַרויסרייס איז אין אונדזער רעדאַקציע, אַז ניט מיט קאַפענדיקע טרערן, ניט מיט טרייסטווערטער קאָן מען עס פאַרדעקן.

ווער ביזטו געווען, יאָסל קאָטלער?

מיט וועלכן חוש מי זאָל ניט טראַכטן וועגן דיר, ס'ערשטע וואָס קומט אַרויף אויפן זין איז, אַז דו ביזט געווען גרינג. און האָסטו דיר פּאָליטיש אַביסל פּאַנאַנדערגעקליבן און זיך אָפּן קעמפּנדיקן אַרבעטער-קלאַס אָנגעשפּאַרט, האָט קיינעם קיינמאָל דיין באַריר ניט באלעסטיקט, האָסטו שטענדיק דיין אינערלעך גע-וויכט אויפגעלייזט אין אויסשטראַלונג.

גרינג ווי אַ ווינט, גרינג ווי אַ לעגענדע.

ווי אַ פּאָלקס-לעגענדע, האָסטו זיך באַוויזן, מי ווייסט ניט פון וואַנעט, יאָסל קאָטלער, און ווי אַ לעגענדע וועסטו זיך אין אונדזערע הערצער אָנהאַלטן, בלענדיקער ווערן פון טאָג צו טאָג. מיט דינע קעציש-גרויע שלייך-אויגן, מיט דיין אימפּשטערן, מיט דינע פלינק-פלייסיקע הענט, צישן וועלכע דו ביזט אַרומגעגאַנגען מיט אַ מינע קימאַט פון אַ ליידיק-גייער, כאַטש די הענט האָבן געאַרבעט, געאַרבעט, באַגלייט פונעם שפינדל פון דיין געדאַנק, וואָס האָט אזוי בויג-מעסיק געזשומט, געזשומט.

:: :: ::

אין די ערשטע יאָרן פון אונדזער באַקאַנטשאַפט, יאָסל קאָטלער, פלעג איך דיך באַטראַכטן פון אונטן, פון דער פלייצע — ווען דו פלעגסט ליגן אונטער אַ בויס מיטן פּאַנים אַראָפּ און שרייבן מיט אַ

בלייפערער אף אלערליי קויטיקע שטיקלעך פאפיר. דיין האַלב-
קוטשעראווער קאָפּ פלעגט זיך שמענדיק ענדיקן באַ דער קאָרע פונעם
בוים, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די האָר זענען דער קאָרעס און
אַז דו ביזט אַ לאַנגער וואָרצל פון דעמזעלבן שטיל-בליענדיקן, פיל-
רעדריקן גרינעם לייכטער, וועמעס אומזעבארער פלאַם ציטערט דער
בלאָקייט אַנטקעגן.

שפעטער, ווי נאָענטע פריינט, האָב איך דיך געזען פאָנים על
פאָנים — שפינענדיק דעם מאָטיק ליכט פון אויג צו אויג, פון האַרץ
צו האַרץ. די לעצטע יאָרן אָבער זענען מיר געגאַנגען איינס לעבן
ס'אַנדערע אין שפּאַן, אַזוי נאָענט, אַז כ'האָב דיך מער ניט געזען.
כ'האָב בלוזיג שמענדיק געפילט דיין וואַרעמע נאָנטקייט, די אייניקייט
פון אונדזער ציל, דעם טאָפּלטן קלאַפּ פון אונדזערע פיס, צום טאַקט
פון דער אידיע וואָס פירט אונדז.

איצט איז מען אויף אַ מינוט אַליין. אַליין . . .

:: :: ::

דו האָסט געזאָגט:

„קיין דעוואַקסענער קאָמוניסט בין איך נאָך ניט, צו קיין קאָ-
מוניסט בין איך נאָך ניט דערלערנט, נאָר אַ פּיאָנער בין איך אַ
גוטער. איינער פון די עלטסטע צישן די יונגע פּיאָנערן. און איך'ל
מיד נאָך לערנען און לערנען און איך'ל זיין סורפרייזד אויב קארל
מאַרקס וועט ניט דענקען קימאַט דאָסזעלבע וואָס איך.“

מיר זענען באַלשעוויקעס, קאָטלער, און מיר טאָרן ניט וויינען.

נאָר דייע שאַפונגען, דייע וואַנדערלעכע מאַריאָנעטן — זיי

וויינען נאָך דיר!

דער „קאָנפראַנסע“, וועמען דו האָסט דעם שמערן אויפגעהויבן,
די ברעמען באַוועגט; די נעגערלעך, וועלכע דו האָסט מיט אַזאַ ליב-
שאַפט אויסגעלערנט טאַנצן ד „געוואַלדיקסטע“ טענץ, אַלע — אַלע
ליגן איצט אין דיין שוואַרצן רענצל און יאָמערן ווי יעסוימים נאָך
אַ טאַטן.

שרעקלעך איז דאָס געוויין פון אַזוינע פאַפירענע מענטשעלעך.

זיי פעלט דיין אָטעם אויס, יאָסל קאָטלער!

:: :: ::

וואָס פאַר אַ מאַטאָנע זאָלן מיר דיר ברענגען צום יאָנטעוו פון
טויט, יאָסל קאָטלער? וועלן מיר דיר ברענגען אונדזער צער, וועסטו
מיט אים גאָרניט קענען טון. ווי דינע בלימלעך — פאַרוואַנעט דאָך
דאָס. איז וועלען מיר דיר ברענגען אונדזערע באַלשעוויסישע טאַטן.

וועט ווייטער אין דער וועלט מיט ארבעט זינגען דאָס שפינדל וואָס
איז פון דיין האַנט, פון דיין געדאַנק אַרויסגעפאַלן.
די קונסט פון מאַכן-זיך סאָנעם איז דיר געווען פרעמד, יאָסל
קאָטלער. ביי אַנדערע רעוואָלוציאָנערע קינסטלער וואָלט דאָס אַוואַדע
גערעכנט געוואָרן פאַר אַ כעסאָר. דיין פּיאַייטי אָבער צו מאַכן
זיך פּריינט, דיין אַריינשפּאַנען אין יעדן אַרבעטערס לעבן, ווי אַ
שטראַל אין אַ געפּנטער טיר — וועגט שוין אַלעס איבער.

:: :: ::

אינם פּלוצימדיקן „אוי“ פון דער געטראָפּענער רעוואָלוציאָ-
נערער אַרבעטערשאַפט איז דיין נאָמען הענגען געבליבן: קאָטלער!
אַ מאַריאַנעט פאַרבלוטיקט אין דיין בלוט, איז אונדז געבליבן
צום לעצטן אָנגעדענק פון דיר און ווי אַ סימבאָל, אַז די מאַריאַנעטן
קונסט אַף איריש, וואָס דו האָסט צו אַזאָ קינסטלערישע מאַדריינע
דערבראַכט, ליגט איצט פאַרוואַנדעט און כאַרעוּן.

ווען איך וואָלט מיך ניט געשעמט מיין האַרץ נאָסעט אויסצוטאָן,
דאָלט איך געוואָנט, אַז דאָס, וואָס מיר ביידע האָבן זיך פאַרגונען
אַזוי שטאַרק צו לאַכן פון אונדזערע „אומשטערבלעכקייטן“, האָט
געהאַט זיין גרונט אין דעם געפיר, אַז אַזוי לאַנג ווי איינער פון אונדז
לעבט, איז דער אַנדערער אומשטערבלעך. עס וועט בלוזי גרינגער
ווערן דערמיט, וואָס דו וועסט אַליין ניט דאַרפן זיך פּייניקן מיט
לעבן און דער אַנדערער וועט עס שוין וויעס-איז טאָן פאַר דיר.
מיט דיין אָפּניין פון דער וועלט איז מיין „אומשטערבלעכקייט“
געשטאַרבן, יאָסל קאָטלער, אָבער ניט דיינע.

וויי באַם לעבן, אַזוי אויך אין טויט אַריין, ביזטו מיט שטילע,
שטרויענע לאַטשן אַוועק.

און גרינג — קיינעם ניט מעצאָער צו זיין, האָסטו ערגעץ אין
דער פרעמד דאָס לעצטע ביסל קאַלטע וואַסער אויסגעטרונקען.
קוק אַף אונדז, יאָסל קאָטלער: אַזויפיל דערוואַקסענע מענטשן,
אין קאַמף האַרט-געוואָרענע, איינגעביטערטע, שטייען איצט אַרום דיר
און וויינען, ווי קינדער. נו, איז דאָס ניט קאָמיש?

איך הויב אונטער מיט מיין לינקער האַנט דיין קאַפּ, גלעט מיט
דער רעכטער די לעצטע אַנגסט-טראָפּנס פון דיין שטיל-געוואָרענעם
שמערן און כ'וואָג פאַר דיר, יאָסל קאָטלער, אין דיין גייסט, מיט דער
אומענדלעכער גוטסקייט דיינער, ווי איך אינגאַנצן וואָלט דיינע ליפּן
געווען, זאָג איך פאַר דיר:

זיי געזונט, קעמפּנדיקער פּראָלעטאַריאַט! זיי געזונט וועלט!
זיי געזונט מענטשהייט!

דארטן — אין לאַנג איילאנד . . .

(אומקערענדיק זיך פון יאָסל קאָטלערס לעוואַיע)

איך בין געלעגן אַף דער ערד וואו דו ליגסט, כאַווער
און איך וועל עפּשער ליגן אַף דער ערד וואו דו ליגסט,
כאַווער.

דער אָרט: אַ גראַזיקער קוואַדראַט
מיט עטלעכע ביימלעך פאַר וועכטער
און באַשירן פון בלאַט צו בלאַט
גייען די רעגעס די גערעכטע.

דורך אַזוי פיל טויט־שטעט, צו דיר
ביז דיין רויטפאַנגענדיק צעקאַפּנס;
דורך צענדליג בייסאָוילקאַמס — האָט אָנגערירט
מיין האַרץ דעם אַשיקן טראַפּן.

און וויפיל פריינט! און שטילשווייג און געוויין
עס שטעלט אַן אַקסל אונטער צו דיין טויט;
עס קניעט מיין זעל, ווי אַ געבראַכן ליכט
וואָס קאַפּעט פלאַם צו טונקעלער זייט פון קנויט.

צוויי רידלען איבערן קיווער — אין דער ברייט:
אַ גרויזאַמער, קאָטלערשער וויניעט
און אייביגקייטן — אוהו, גאַנצע בערג
איבער דיין שטילן, איבער דיין לעצטן בעט.

פאַלט ערד איבער דיר? צי שטערן פאַלן?
אַ גרויסער שטויב פון פלאַמענדע שטערן!
מיר שטייען אַלע — ווי אַ געהויבענע האַנט
און מיר שווערן!

מיר האָבן צוגערקט די זון איבער דיר
נאָר ניט דיר גלייך אין די אויגן;
עס האָט דעם ווייטן, דעם ווייכן גלאַנץ
דיין זאַמדיקע הויט איינגעזויגן.

האָבן מיר איבערגעלאָזט איבער דיר, צעקאָפּנס
דעם פאַרנאַכט, דעם מאָרגן און דעם טאָמיד
און אַ אַ קלעווע מיט קלעפעדיקער זאַפט
האָט אַ האַניקיבין געושוּמעט.

אינהאלט

8	משה לייב האלפערן
17	סענטימענטווארג
23	ווי אזוי איך שרייב
29	קאליא טעפער
34	ארום דר. חיים זשיטלאָווסקי
43	היינריך היינע
45	דער אָנשטעל איז גרויס
48	מיר און די אידישע שפראך
54	אונדזער ליטעראַריש וועלטפארמעגן
59	די קענאַן סטריטער ליטעראַטור-גרופע
65	ליטעראַרישע כאַלוימעס
69	בריוו פון מאַקס וואַקס
118	פון אַ ניו-יאָרקער בריוו צו מאַקס וואַקס
125	די „פאַרווערטס“-געביידע
128	בריוולעך און ענטפערס
131	מענטשנשינדער און וואונדערשינדער
133	אַ רענע מיט ב. קאוונער'ן
134	מיט ה. ד. נאָמבערג'ן
137	וועגן דריבנע זאכן
141	ס'האַט זיך פאַרלאָפן
145	זיך אַראָפגערעדט פון האַרץ . . .
154	כ'מיון . . .
158	. . . און וועגן באַריישע'ן אויך
163	טעאָטעריי
173	און היינט פריז הירשביין!
177	„די צאָרע מיט דער אידישער ליטעראַטור איז“
182	דער אַנטלאָפּענער אברהם רייזען
184	אַבער פאַני ש. נייער!
188	אַביסעלע פינסקי, אַ טראַפּעלע אַש
190	און היינט אַפּאַטאַשו
192	בערגעלסאָן, רייזען, גלאָזמאַן
195	מער אָרער ווייניקער
201	אין שאַפ, אין גאַס, אין קאַפּיי
207	אויסצוג פון אַ רעדע
213	פּעדערשטריכן
219	עמיץ קומט . . .
224	צום קאַנגרעס פון אַמעריקאַנישע שרייבער
227	דער טערפּקע שכנא עפשטיין
232	ביל גראַפער
242	קאַפּיטלעך צום לעבן פון יאַסל קאַטלער

אנדערע ביכער פונזעלכן מעכאבער :

ווילדע רויזן ליטערארישער פארלאג, ניו יאָרק.

פון מענטש צו מענטש, פארלאג „ווערבע“, ניו יאָרק.

אויף געלעכטער, " " "

מעשהילאך מיט אַ מאָראַל, " " "

קום שפּאַצירן, געליבטע ! " " "

מייענע הענט האָבן פאַרגאַסן דאָסדאַזיקע בלוט, "

(צווייטע אויפלאגע פון דיזעלבע לעצטע זעקס ביכער, פארלאג מייזל, נ. י.)

Peh-el-Peh,

Pagan Publishing Co., New York

פון נעכטן ביז מאָרגן, פארלאג ב. קלעצקין, וואַרשע.

דער פאַרוואַקענער גלאַק (איבערגעדיכטעט) "

פון מענטש צו מענטש (נייע פאַרבעסערטע אויפלאגע), פארלאג ב.

קלעצקין, וואַרשע.

אַ לאַמפּ אַ 19 פּענצטער, (לידער), פארלאג נאַראַיעוו, נ. י.

דערלאנג אַהער די וועלט, בורזשוי, פארלאג „פרייהייט“, נ. י.

אונטער דער זון פארלאג „פרייהייט“, נ. י.

פון מיר צו דיר, פארלאג „קולטור-ליגע“, קיעוו.

געקליבענע ווערק (רעווידירטע אויפלאגע פון די גאַר ערשטע ביכער.

אין 5 בענד, צישן וועלכע עס געפינט זיך דאָס שפּעטערע און

נייע בוך „פון נעכטן ביז מאָרגן“), פארלאג ב. קלעצקין, וואַרשע.

רווינגטאָן סטריט, (פּאַעמאַ), פארלאג „מאַרגן-פרייהייט“, נ. י.

טעג פון מייענע טעג, " " " "

פאַלעמיק, אידביוראָ פארלאג, ניו־יאָרק

טינט און פעדער, " "

קינד אָן קייט, פארלאג אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער אָרדן, נ. י.

